

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА

К¹⁹¹⁸-ПНУ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ СТУДЕНТІВ ТА МАГІСТРАНТІВ КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА

Випуск 19

Електронне видання

Кам'янець-Подільський
2025

Ідентифікатор медіа R40-02210
Рішення Національної ради з питань телебачення та радіомовлення №1844 від 21.12.2023 р.

Рекомендувала вчена рада Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка, протокол № 5 від 24 квітня 2025 року.

Рецензенти:

Наталія БАХМАТ	доктор педагогічних наук, професор;
Геннадій ЄДИНАК	доктор наук з фізичного виховання та спорту, професор;
Віталій ІВАНЮК	доктор технічних наук, доцент;
Людмила ЛЮБІНСЬКА	доктор біологічних наук, професор;
Алла МАРЧИШИНА	доктор філологічних наук, професор;
Людмила МАРЧУК	доктор філологічних наук, професор;
Ліана ОНУФРІЄВА	доктор психологічних наук, професор;
Олександр ФЕДЬКОВ	доктор історичних наук, професор;
Ірина ЯЩИШИНА	доктор економічних наук, професор.

Редакційна колегія:

Сергій КОПИЛОВ	доктор історичних наук, професор (<i>голова</i>);
Світлана МИРОНОВА	доктор педагогічних наук, професор (<i>відповідальний редактор</i>);
Тетяна ФРАНЧУК	кандидат педагогічних наук, доцент (<i>відповідальний секретар</i>);
Леся РУДА	кандидат політичних наук (<i>відповідальний секретар</i>);
Тетяна БОДНАРЧУК	кандидат економічних наук, доцент, заступник декана з наукової роботи та міжнародних зв'язків природничо-економічного факультету;
Тетяна ДОКУЧИНА	кандидат педагогічних наук, доцент, заступник декана з наукової роботи та міжнародних зв'язків факультету спеціальної освіти, психології і соціальної роботи;
Олександр КОМАРНИЦЬКИЙ	доктор історичних наук, професор, заступник декана з наукової роботи та міжнародних зв'язків історичного факультету;
Наталія КАНЬОСА	кандидат психологічних наук, доцент, заступник декана з наукової роботи та міжнародних зв'язків педагогічного факультету;
Тетяна ПОВЕДА	кандидат педагогічних наук, доцент, заступник декана з наукової роботи та міжнародних зв'язків фізико-математичного факультету;
Анжеліка ПОПОВИЧ	доктор педагогічних наук, професор, заступник директора з наукової роботи та міжнародних зв'язків навчально-наукового інституту української філології та журналістики;
Марина ЧИСТЯКОВА	кандидат наук з фізичного виховання та спорту, заступник декана з наукової роботи та міжнародних зв'язків факультету фізичної культури;
Ольга ШАПОВАЛ	кандидат філологічних наук, доцент, заступник декана з наукової роботи та міжнародних зв'язків факультету іноземної філології.

З-41 Збірник наукових праць студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2025. Вип. 19. 165 с.

Електронна версія збірника доступна за покликаннями:

URL: <https://science.kpnu.edu.ua/naukovi-pratsi-studentiv/>

URL: <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/9147>

У збірнику вміщено кращі доповіді і наукові повідомлення студентів та магістрантів університету, виголошені на звітній науковій конференції за підсумками науково-дослідної роботи у 2024-2025 навчальному році.

Матеріали збірника подані в авторській редакції. Автори опублікованих матеріалів відповідають за точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та ін.

УДК 378.4(082)
ББК 74.58я431

Матеріали збірника подані в авторській редакції. Автори опублікованих матеріалів відповідають за точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та ін.

Вікторія БОДНАРУК

*здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня
I року навчання предметної спеціальності 014.02 Середня освіта
(Мова та зарубіжна література (англійська))*

Науковий керівник: **Ірина МЕЛЬНИК**
кандидат філологічних наук, доцент

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ НАОЧНИХ МАТЕРІАЛІВ І ВІДЕОУРОКІВ У ФОРМУВАННІ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті розглядається використання різноманітних видів наочності та відеоуроків у процесі вивчення іноземної мови для формування комунікативної компетентності учнів. Підкреслюється важливість поєднання слухового та зорового сприйняття для ефективного засвоєння мовного матеріалу та розвитку навичок спілкування.

Ключові слова: *комунікативна компетентність, наочність, відеоуроки, слухове та зорове сприйняття, міжкультурна комунікація.*

Візуальні засоби навчання сприяють покращенню сприйняття та запам'ятовування інформації, знижують мовний бар'єр і мотивують учнів до активної участі в комунікації. У зв'язку з оновленням змісту освіти та впровадженням сучасних методик навчання, особливу увагу слід приділяти інтерактивності, зокрема використанню наочних матеріалів і відеоуроків, що зумовлює **актуальність** нашого дослідження.

Метою статті є обґрунтування методичних засад використання наочних матеріалів і відеоуроків у процесі формування комунікативної компетентності учнів на уроках англійської мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі вивчення іноземної мови використання різних видів наочності та технологій значно покращує розуміння і засвоєння мовного матеріалу, зокрема лексичних одиниць, граматичних конструкцій і фонетичних особливостей, формуванню вміння вести діалог, аргументувати власну позицію, критично мислити та ефективно адаптуватися до іншомовного середовища, що, зрештою, є основою комунікативної компетентності.

У шкільних умовах навчання при відсутності іншомовного середовища об'єктивний світ моделюється за допомогою наочності. Використовуючи різні засоби наочностей, вчитель у навчальних цілях моделює фрагменти об'єктивної дійсності, які асоціюються учнями з відповідними іншомовними формами в процесі здійснення навчальної комунікації. За допомогою наочностей створюються навчальні ситуації, в яких відпрацьовується усна комунікація і освоюється таким чином мовна реакція на об'єктивну дійсність і життєві ситуації [1, с. 1-2].

Предмети, дії або картинки, що їх демонструють, виступають джерелом сприймання. При такому демонструванні зорове сприймання, поєднуючись із слуховим, сприяє правильному сприйманню нового слова й міцному закріпленню його у свідомості учнів. Поєднання різних видів наочності буде сприяти ефективному і більш швидкому оволодінню матеріалом. Тим не менш, серед багатьох методистів, зокрема у працях К. Б. Карпова, А. С. Лур'є та М. В. Ляховицького існує думка, що недоцільно говорити про керівну роль слухової чи зорової наочності в процесі навчання іноземної мови. Якщо вони будуть використовуватися взаємопов'язано, учні більш ефективно будуть опановувати поданий під час уроку матеріал. На підтвердження цих слів, зазначимо, що згідно досліджень під час слухового сприйняття засвоюється лише 15% інформації, зорового – 25%, а при слухозоровому сприйнятті цей показник досягає 60% [2, с. 35].

Як різновид наочності, можна виділити інтерактивні уроки. Хоч низка їх є майже невичерпною, варті уваги наступні:

Урок-екскурсія є надзвичайно ефективним, адже у наш час активно розвиваються зв'язки між різними країнами. Учні вчаться проводити екскурсію по рідному місту, селу або віртуальні екскурсії по містах України, закордонним містам, розповідають гостям про українську культуру, рідне місто.

Найбільшою популярністю в учнів користуються *театралізовані уроки та уроки драматизації*. Такі уроки спрямовані на розвиток співробітництва і єдності у навчальній групі. Вони викликають емоції, збуджують інтерес до навчання, спираючись переважно на образне мислення, фантазію, уяву учнів.

Урок-мандрівка – має задовольняти вимоги, що висуваються до ігор-мандрівок: пересування гравців у просторі; оформлення території відповідно до змісту гри; повідомлення учням пізнавальної інформації у захоплюючій формі; чітке формулювання завдань на кожній зупинці впродовж гри; вироблення шкали оцінювання виконання гравцями завдань; оформлення карти-схеми, на якій позначено маршрут учасників гри [3].

Оволодіти комунікативною компетенцією іноземною мовою, не знаходячись в країні мови, що вивчається, справа важка. При вирішенні цієї проблеми величезну роль грають технічні засоби навчання, які дозволяють дати учням більш повну і точну інформацію з досліджуваної теми, підвищують наочність навчання і викликають прагнення до подальшого вдосконалення мовної культури [4].

Варто згадати відеоуроки, оскільки вони забезпечують доступ до різноманітних ресурсів і методів навчання, які стимулюють активну участь учнів у навчальному процесі. Використання відеоуроків дозволяє учням взаємодіяти з автентичним мовним середовищем, сприймати природне мовлення носіїв мови, знайомитися з вимовними особливостями, інтонацією та культурними реаліями. Платформи BBC Learning English, TED-Ed, FluentU пропонують відеоуроки з інтерактивними завданнями, що сприяють розвитку аудіювання, лексичних і граматичних навичок. Крім того, використання відеоуроків у форматі "flipped classroom" (перевернутий клас) дозволяє учням самостійно опрацьовувати теоретичний матеріал вдома, що дає більше часу для комунікативної практики на уроці. Інтерактивні відео, такі як ті, що пропонує Edpuzzle, дозволяють вчителям додавати питання, коментарі та тестові завдання безпосередньо у відеоматеріал, що сприяє активному залученню учнів та розвитку їхніх комунікативних навичок.

Висновки. Отже, можна зазначити, що використання різноманітних видів наочностей, зокрема інтерактивних уроків та відеоуроків є важливим інструментом для розвитку комунікативної компетентності учнів на уроках англійської мови. Поєднання слухового та зорового сприйняття покращує засвоєння мовного матеріалу та сприяє розвитку навичок спілкування.

Список використаних джерел:

1. Переверзєва Я. О. Застосування наочності для формування лексичних навичок учнів основної школи у процесі вивчення другої іноземної мови (французької). *Сучасні філологічні дослідження*. 2018. С. 322-327.
2. Дроздовська І. В. Наочність. *Англійська мова в початковій школі*. 2008. № 9. С. 35.
3. Дмитрович О. М. Формування комунікативної компетентності учнів на уроках англійської мови. *На Урок*: вебсайт. URL: <https://naurok.com.ua/formuvannya-komunikativno-kompetentnosti-uchniv-na-urokah-angliysko-movi-261007.html>
4. Носуль Ю. О. Використання відеоматеріалів на уроках англійської мови. *Всеосвіта*: вебсайт. URL: <https://vseosvita.ua/library/vikoristanna-video-materialiv-na-urokah-anglijskoi-movi-209396.html>

Отримано: 14.04.2025

Валерія ЗУБАЛЬ

*здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
2 року навчання спеціальності 035 Філологія*

*Науковий керівник: Олександр КЕБА
доктор філологічних наук, професор*

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ І ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В РОМАНІ ТОНІ MORRISON «НАЙБЛАКИТНІШЕ ОКО»

Розвідку присвячено з'ясуванню особливостей художнього втілення соціальної та гендерної ідентичності в романі Тоні Моррісон «Найблакитніше око». Стверджується взаємозв'язок цих аспектів проблематики та їх вплив на формування поетики твору.

Ключові слова: Тоні Моррісон, ідентичність, гендер, соціум, расова проблематика.

Актуальність дослідження роману Тоні Моррісон «Найблакитніше око» («The Bluest Eye») полягає в тому, що питання соціальної та гендерної ідентичності є ключовими в сучасному світі. У суспільствах, де триває боротьба за рівність прав та можливостей, гендерні стереотипи, расизм і культурні упередження продовжують впливати на формування індивідуальної ідентичності. Роман Тоні Моррісон, опублікований у 1970 році, не втратив своєї соціальної гостри та художньої своєрідності, оскільки він в оригінальній романній формі глибоко досліджує питання расової дискримінації, самоприйняття та впливу суспільних норм на особистість.

Метою дослідження є з'ясування особливостей художнього втілення соціальної та гендерної ідентичності в романі Тоні Моррісон «Найблакитніше око».

Виклад основного матеріалу дослідження. Початок XX століття в США був періодом глибокої расової дискримінації, втіленої у соціальних структурах, стигматизації культури та психологічних травм, що породжувалися у середовищі афроамериканців. Тоні Моррісон свідомо обирає сюжет, що розкриває цей конфлікт через призму досвіду дитини, дванадцятирічної дівчини Пеколи Брідлав (Pecola Breedlove).

Проблематика і поетика роману відзначається поєднанням різних жанрових і стильових стратегій. Моррісон синтезує елементи соціального, психологічного, модерністського, готичного, міфопоетичного та феміністичного роману, створюючи глибокий і багатоплановий текст. Використання різних точок зору, символізму та алегорій дозволяє авторці розкрити складну систему расових, соціальних та гендерних проблем, які залишаються актуальними і сьогодні.

Суспільство, в якому живуть герої, нав'язує ідеал білої краси, через що темношкірі персонажі починають зневажати власну зовнішність і культуру. Найяскравіший приклад – Пекола Брідлав, яка переконана, що її життя стане кращим, якщо вона матиме блакитні очі. Пекола як для своїх рідних, так і для мешканців містечка є втіленням потворності, оскільки всі вважають що занадто чорний колір шкіри робить її більш непривабливою, ніж будь-кого у містечку. Щоб не відчувати себе такою огидною й неприйнятною, вона воліє стати невидимою, і звертається до Бога з таким проханням: «“Please, God,” she whispered into the palm of her hand. “Please make me disappear.”...» [2, с. 45].

Через постійне відчуття власної незначущості і неприйняття з боку інших вона втрачає зв'язок із реальністю, й у її божевільному світосприйнятті здається, що люди повністю змінили своє ставлення до неї. Цей гротескний прийом символізує глибину руйнівного впливу суспільних стереотипів.

Сім'я відіграє ключову роль у тому, як персонажі приймають або відкидають суспільні ідеали. Полін Брідлав, мати Пеколи, сама засвоїла уявлення про власну «неповноцінність» і передала його своїй доньці. Її любов до білих дітей, якими вона опікується як покоївка, ігнорування Пеколи та навіть жорстокість до неї – це відображення того внутрішнього конфлікту, що вражає афроамериканців, які не приймають своєї ідентичності.

Авторка роману наочно демонструє, як соціальні стандарти можуть настільки глибоко вкорінитися в свідомості людини, що вона сама починає підкорятися їм, замість того щоб проти них боротися.

На противагу Пеколі, Клодія Мактір (Claudia MacTeer), від імені якої ведеться розповідь, демонструє інший шлях – вона відмовляється приймати нав'язані ідеали краси і чинить спротив соціальному середовищу, не вважаючи «білизну» символом гармонії та щастя. Її протест символізує потенційну можливість зміни суспільних уявлень через формування власної ідентичності, незалежної від стереотипів.

Чоллі Брідлав, батько Пеколи, також є жертвою суспільства, яке сформувало його як агресора. Дитячий досвід расового приниження та відсутність підтримки глибоко вкорінилися у свідомості Чоллі і призвели до того, що він виливає свою злість і фрустрацію на найслабших – свою сім'ю. Він не знає, як виражати любов, оскільки сам ніколи її не отримував. Насильство батька над донькою – це не лише жажливий вчинок, а й наслідок системного гноблення, яке руйнує чоловічу ідентичність так само, як і жіночу.

Соціальна ідентичність головної героїні формується у контексті суспільної стигматизації. Головна героїня постійно зазнає утисків через свій колір шкіри та невідповідність канонічним стандартам краси, втілених у білому героїні медіа культури того часу. Неспроможність погодитися з цим породжує глибокі психологічні травми, а бажання мати блакитні очі символізує намір героїні запозичити чужу соціальну та гендерну роль.

Гендерна проблематика у романі «Найблакитніше око» формує його літературний дискурс, відображаючи складні взаємодії між індивідуальною ідентичністю, суспільними нормами та системами пригнічення. Тоні Моррісон демонструє, як гендерні стереотипи й патрі-

архальні установки руйнують життя персонажів, водночас закликаючи до перегляду цих норм і створення простору для самовираження та рівності.

У контексті гендерної ідентичності роман викриває домінуючі патріархальні структури, що відтворюються в сімейних та соціальних відносинах. Через показ досвіду жінок різних поколінь Моррісон демонструє процес трансгенераційної передачі соціальних травм та стереотипів.

Важливою художньою особливістю роману є те, що наратив у ньому, хоча й формується на основі «Я-розповіді», включає в себе й інші точки зору. Згідно зі спостереженнями Лінди Дітмар, Тоні Моррісон використовує нефіксовану точку зору, поєднуючи різні голоси та перспективи, що створює ефект багатогранного бачення подій [1, с. 137].

Тоні Моррісон активно використовує в романі різноманітні міфологічні та архетипні мотиви: міф про жертву, мотив сліпоти, міф про гріхопадіння та ін. Як стверджує Б. Рігні [3], такі архетипні сюжети надають роману глибини та універсальності, дозволяючи сприймати його не тільки як соціальну критику, а й як філософське осмислення людської природи.

Висновки. Роман «Найблакитніше око» є художнім свідченням того, як соціальні чинники впливають на формування особистісної і, зокрема, гендерної ідентичності. Герої роману або піддаються соціальним нормам і стають їх жертвами (Пекола, Полін, Чоллі), або ж намагаються чинити спротив (Клодія, Фріда). Найбільше страждають ті, хто не має підтримки та приймає нав'язані суспільством уявлення про свою меншовартість.

Список використаних джерел:

1. Dittmar L. Will the Circle Be Unbroken? The Politics of Form in The Bluest Eye. *Novel: A Forum on Fiction*. 1990. Vol. 23. No. 2. P. 137-155.
2. Morrison Toni. *The Bluest Eye*. New York: Vintage, 2007. 208 p.
3. Rigney B. H. *The Voices of Toni Morrison*. Ohio State University Press, 1991. 206 p.

Отримано: 14.04.2025

Андрій КАЩУК

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
I року навчання предметної спеціальності 014.02 Середня освіта
(Мова та зарубіжна література (англійська))

Науковий керівник: Алла МАРЧИШИНА

доктор філологічних наук, професор

ПОЛІТКОРЕКТНІСТЬ ЯК СКЛАДНИК ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Стаття висвітлює проблему політкоректності як мовно-соціального явища, що є складником сучасного англомовного політичного дискурсу. Політкоректність визначається як засіб усунення будь-якого виду дискримінації за допомогою лінгвальних одиниць. Найбільш поширеним способом упровадження політкоректної лексики є евфемізми.

Ключові слова: евфемізм, політичний дискурс, політкоректність.

Одним із показників співвідношення мови і культури, мови і соціальної норми є політкоректність. Цей термін увійшов у вжиток наприкінці минулого століття як наслідок переоцінки цінностей розвиненого суспільства, зорієнтованого на роль і значущість окремої особистості в ньому. Увага до проблематики особистісно зорієнтованого дискурсу посилюється

уже в ХХІ ст., тому **актуальність** досліджень, спрямованих на виявлення ознак омовленої особистості в дискурсі, буде посилюватися. З огляду на багатогранність самого поняття й широке коло його можливого вжитку окреслюємо **мету** цієї статті: виявити культурно-історичні й лексико-семантичні ознаки політкоректності в політичному дискурсі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «політична коректність» є полісемантичним і вживається в декількох значеннях. О. Ю. Колтунов наводить чотири типи розуміння політичної коректності, зокрема в сучасному північноамериканському суспільстві:

- а) як технологію розв'язання конфліктів шляхом перегляду змісту освітніх програм та відмову від використання в суспільній лексиці образливих виразів стосовно тих соціальних груп, що зазнають дискримінації;
- б) як ідеологічну програму (сукупність ідей, гіпотез, образів, що лежать в основі цієї технології);
- в) як політичний рух, що здійснив або здійснює реалізацію цієї ідеологічної програми;
- г) як іронічне позначення курйозних результатів застосування технології заміни образливих термінів іншими словами [2, с. 7].

Говорячи про Захід, можна з впевненістю стверджувати, що там політична коректність стала майже стилем життя, який встановлює правила й норми соціокультурної та мовної поведінки. Політкоректність відображається, у першу чергу, в комунікативній поведінці сучасної ідеології західної демократії (насамперед, США), що ґрунтується на концептах «справедливість», «рівноправність» та «дотримання прав людини» [1, с. 350].

Лінгвокультурне явище політичної коректності виникло в 60-70 рр. ХХ ст. в Америці. Воно було пов'язане з певними соціокультурними особливостями існування американського соціуму. Афро-американське населення виступило проти етнонімічної назви *black*, що сприймалася як негативно-маркований антонім слова *white*, тобто білошкірого населення. Наполягаючи на «дерасилізації англійської мови» [7, с. 12], вони дали поштовх для початку боротьби з дискримінацією в суспільстві. Таким чином, соціальна боротьба спричинила появу політкоректності, яка, у свою чергу, спровокувала значні зміни в англійській мові.

Явище політкоректності з огляду на свою універсальну комунікативну природу вживається у різних видах сучасного дискурсу. Одним із найпоширеніших дискурсів лінгвісти вважають політичний, адже світові події ХХІ століття – це підґрунтя для вивчення його взаємозв'язку з мовним світом.

Мовний вияв політкоректності зазвичай ґрунтується на використанні евфемізмів – стилістичних фігур, які з'являються внаслідок навмисної заміни знаків певного поняття описовим найменуванням [4, с. 135]. Вживання евфемізмів зазвичай зумовлюється соціально-політичними, історичними, культурними, національними й релігійними чинниками. Головною метою вживання політично коректної лексики є уникання мовних одиниць, які дискримінують людину відносно віку, статі, розумово-фізичних особливостей, сексуальної орієнтації, расової та культурної належності, релігії, зовнішності та соціального статусу [3, с. 76].

Деякі лінгвісти ставляться досить критично як до політкоректності, так і до евфемізації, зокрема. Інколи, використання евфемізму тільки підкреслює стигматичну особливість людини або групи. В іншому випадку, евфемізм створює когнітивний ефект концептуального затемнення (*blurring*) або дефокусації (*defocusing*) небажаних референтів, об'єктів або дій – і тим самим утримує адресата від повної інтерпретації висловлювання [6, с. 211]. На-

приклад, політично коректним аналогом одиниці *liar* є *pseudologer*, а словосполучення *old people* знаходить політично коректну забарвленість у таких словосполученнях, як *golden ager*, *golden oldie*, *seniour citizen*, *september people*, *chronologically disadvantaged*.

В англomовних країнах навіть виникла низка політично коректних слів, що використовуються як пародії та жарти: *criminal – unsavory character*, *alive – temporarily metabolically abled*, *assassination – involuntary term limitation*, *bold – comb-free*, *blind – optically darker*, *computer illiterate – technologically challenged*, *dead – biologically challenged*, *dish washer – utensil sanitizer*, *gang – youth group*, *homeless – outdoor urban dwellers*, *insult – emotional rape*, *prisoner – client of the correctional system*, *serial-killer – person with difficult-to-meet needs* [5, с. 7-34].

Безперечним залишається той факт, що політкоректність спричинила появу низки неологізмів. Наприклад, *non-human companion*, *botanical companion*, *monetarily challenged*. Отже, політична коректність впливає не тільки на комунікативну поведінку представників англomовних соціумів, а й на розвиток мови. Фігури заміщення, якими є політкоректні мовні одиниці, дозволяють політикам маніпулювати громадською думкою, стримувати негативні настрої суспільства або, навпаки, сформулювати позитивне ставлення до маргіналізованих осіб, груп чи явищ. Політики завжди вдаються до евфемізмів, щоб висвітлити та приховати сувору правду і не викликати гніву та паніки, оскільки прямі висловлення нерідко змушують людей почуватися збентеженими, нещасними або навіть наляканими під час спілкування.

Висновки. Створення дискурсу, позбавленого дискримінації за певною ознакою, спричинило реформування системи мовних одиниць, що використовуються для його створення. Політичний дискурс сьогодення вільний від маргіналізації й стигматизації. Натомість він насичений номінаціями, які позначають чи описують особу без образливих чи принизливих конотацій. Таку функцію у політичному дискурсі відіграє явище політкоректності – мовна норма, що формує лінгвальну толерантність до особистісних характеристик. Політкоректність дозволяє уникнути культурно неприйнятних номінацій статі, гендеру, віку, національності, шлюбного статусу, фізичних вад, розумових порушень. Політкоректні лексеми й словосполучення зазвичай мають метафоричну природу, а найбільш поширеним видом метафоризації лексики з політкоректною метою є лексико-стилістичний прийом евфемізації.

Список використаних джерел:

1. Завадська О. В. Пейоративний аспект політкоректності. *Studia Linguistic*. 2011. № 6. С. 350-356.
2. Колтунов О. Ю. Політична коректність: концептуальні основи та технологічні прийоми: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02. Київ, 2005. 22 с.
3. Ладес К. В. Про пейоративну расову термінологізацію на прикладі афро-американців. *Синтаксис, семантика і прагматика мовних одиниць*: зб. наук. праць / [за заг. ред. О. М. Старикової]. Київ: НМК ВО, 1992. С. 73-77.
4. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.
5. Beard H. The Official Politically Correct Dictionary and Handbook. N.Y.: Villard Books, 1992. 176 p.
6. Chilton P., Shaffner Ch. Discourse and Politics. *Discourse as Social Interaction: Discourse Studies: A multidisciplinary Introduction*. Vol. 2. L. : SAGE Publications, 1997. P. 206-230.
7. Goodheart E. PC or Not PC. New York: Partisan Review Press Book, 1994. 224 p.

Отримано: 14.04.2025

Катерина СИРОТЮК

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
3 року навчання спеціальності 014 Середня освіта
(Мова і література (німецька))

Науковий керівник: Тетяна БОДНАРЧУК

кандидат педагогічних наук, доцент

РОБОТА З ПІСНЕЮ НА УРОКАХ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

У статті розглядається доцільність та ефективність використання пісенного автентичного матеріалу. Звертається увага на значення пісні як засобу формування лінгвосоціокультурної компетентності здобувачів освіти. Запропоновані типи завдань, які можуть бути використані під час опрацювання пісенного матеріалу. Акцент зроблено на інтеграції пісень у процес навчання для активізації пізнавальної діяльності в учнів.

Ключові слова: комунікативний підхід, німецька мова, автентичний матеріал, пісня

Актуальність теми. Для досконалого та ефективного вивчення німецької мови сучасна методика все частіше приділяє увагу розвитку лінгвосоціокультурної компетентності, яка є однією зі складових комунікативного підходу. Вважається, що саме цей підхід є значно ефективнішим, оскільки під час вивчення мови вчитель наближує учнів до реальних умов комунікації, розглядаючи історію, культурні особливості та менталітет жителів країни, мова якої вивчається, що дозволяє краще розуміти контекст та уникати можливих міжкультурних конфліктів [2]. Використання пісень як автентичний матеріал дозволяє поринути в мовне середовище, що є важливим елементом комунікативного підходу.

Метою дослідження є визначити доцільність та ефективність використання пісенного автентичного матеріалу на уроках німецької мови. Важливим аспектом є визначення навичок, які формуються та розвиваються під час роботи з піснями.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як один із засобів формування лінгвосоціокультурної компетентності використання пісень як автентичного матеріалу набуває особливого значення. Пісня як форма автентичного тексту забезпечує не лише мовну, а й культурну автентичність, створюючи сприятливе середовище для інтеграції мовних, соціальних та культурних елементів у навчальний процес. Автентичний матеріал перш за все повинен виконувати інформативну функцію, надаючи учням відомості про іноземну мову та про країну, мова якої вивчається. Також потрібно спиратись на знання та життєвий досвід учнів, стимулюючи їх до пізнавальної активності [4, с. 55].

Варто зазначити й те, що лінгвосоціокультурна компетентність включає наступні три компоненти – соціолінгвістичну, соціокультурну та соціальні компетентності. Соціолінгвістична компетентність формує у здобувачів освіти здатність розуміти та використовувати мовні засоби відповідно до контексту, стилю спілкування, а також враховуючи ситуацію. До того ж ця компетентність передбачає усвідомлення зв'язків між культурою, вміння коректно вживати мовні засоби під час спілкування. Ними можуть виступати сталі вирази, ідіоми, кліше, фразеологізми, прислів'я, приказки тощо [1, с. 425]. В такому випадку німецькі пісні занурюють учнів в природне мовне середовище, демонструючи й особливості вимови, діалекту. Соціокультурна компетентність охоплює знання про культуру іншомовної країни, та її особливості, традиції, менталітет носіїв мови, що дозволяє коректно інтерпретувати автен-

тичний матеріал, зокрема німецькі пісні [1, с. 429]. Соціальна компетентність – це здатність особистості вступати в комунікативні стосунки з представниками інших країн, орієнтуватись під час розмови, керувати ситуацією, вирішуючи можливі непорозуміння [2, с. 430].

Методисти виділяють три етапи роботи з піснею, а саме: Vorphase, Hörphase, Nachphase, тобто, підготовчий етап, безпосереднє прослуховування пісні та після текстова робота. Як приклад розглядатимемо пісню «Nur Ein Wort» гурту Wir sind Helden.

Працюючи з піснями під час уроку можна урізноманітнювати завдання, підлаштовуючись до рівня знань учнів, працюючи не тільки над розвитком навичок слухання, а також говоріння, читання та письма. До прикладу, до прослуховування пісні запропонувати учням обговорити свої передбачення щодо змісту пісні, її настрою знаючи тільки заголовок пісні. Після цього розпочати опрацювання лексики та граматики.

На підготовчому етапі важливо активізувати увагу та інтерес учнів, тому варто розпочати з невеличкого обговорення, коли учні знають тільки назву пісні та можуть розповісти про свої передбачення. До прикладу який настрій пісні, як учні розуміють назву «Nur Ein Wort». Для більшого підняття інтересу можна підготувати картинки з фрагментами з кліпу, завдання полягатиме в тому, щоб обговорити свої передбачення з приводу кліпу.

На етапі безпосереднього прослуховування тексту у нас є величезний список усіх можливих завдань, до прикладу Lückentext, коли учні повинні вписати в текст пропущені слова:

hübsches Köpfchen, Welt, Schweigen, Mädchen, verrückt,
Es ist _____ (1), wie schön du schweigst.
Wie du dein _____ (2) neigst
Und so der ganzen lauten Welt und mir die kalte Schulter zeigst.
Dein _____ (3) ist deine Zeit,
Du stellst es mitten in die _____ (4).
Spannst die Schnüre und staunst stumm,
wenn nachts ein _____ (5) drüber fällt.

Для виконання такого типу завдань можна вставляти слова не тільки після безпосереднього прослуховування пісні, а також ввімкнути пісню і поставити умову, що учні повинні одразу ж вписувати пропущені слова. Після першого прослуховування ввімкнути пісню вдруге, щоб таким чином проаналізувати речення, лексику звідти та відповіді учнів.

На останньому етапі вже після текстової роботи спершу між учнями відбуватиметься обговорення кліпу та пісні. Чи зійшлися їх очікування з дійсністю. Завдання полягає в тому, що учень має продумати невеличку історію головного персонажа пісні. До прикладу чи герой посварився з кимось, або ж спілкувався з неговіркою людиною тощо.

Висновки. Отже, таким чином пісня як вид автентичного матеріалу виступає важливим засобом у навчанні німецької мови в контексті комунікативного підходу, її використання сприяє формуванню лінгвосоціокультурної компетентності. Пісня сприяє розвитку мовленнєвої взаємодії, міжкультурного розуміння, а також полегшує засвоєння нової граматики та лексики. Робота з піснями дозволяє адаптування тип завдання до рівня учнів, їх потреб і цілі заняття, забезпечуючи ефективний навчальний процес.

Список використаних джерел:

1. Засоби формування комунікативної компетентності у змісті шкільних підручників з іноземних мов. Теорія і практика : монографія / за ред. В. Г. Редько. Київ: Генеза, 2012. 224 с.

2. Коломійчук І. М. Автентичні матеріали як ефективний засіб забезпечення соціокультурного спрямування процесу навчання іноземної мови. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля: Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки*. 2017. № 1 (13). С. 102-105.
3. Король С. В. Комунікативний підхід у навчанні іноземних мов. *Педагогічний дискус*. 2012. Вип. 11. С. 133-136.
4. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студентів класичних, пед. і лінгвіст. ун-тів / О. Б. Бігич та ін.; за ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ, 2013. 590 с.
5. McNamara T. Book Review: Fundamental considerations in language testing. Oxford: Oxford University Press, Language testing in practice: designing and developing useful language tests. *Language Testing*. 2003. Vol. 20, no. 4. P. 466-473. URL : <https://doi.org/10.1191/0265532203lt268xx> (дата звернення: 15.03. 2025)

Отримано: 14.04.2025

Діана ХМІЛЬ

*здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
З року навчання спеціальності 014 Середня освіта
(Мова і література (німецька))*

Науковий керівник: **Тетяна КАЛІНЮК**

кандидат педагогічних наук, доцент

ПОТЕНЦІАЛ УРОКУ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ НАСКРІЗНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

У статті розглянуто потенціал уроків німецької мови для формування наскрізних компетентностей здобувачів освіти. Визначено основні наскрізні компетентності, які інтегруються в процес вивчення іноземної мови, зокрема критичне мислення, комунікативну компетентність, цифрову грамотність, креативність та громадянську відповідальність. Проаналізовано ефективні методичні підходи, що сприяють розвитку цих компетентностей, зокрема метод проєктів, кейс-метод, перевернутий клас і CLIL.

Ключові слова: *наскрізні компетентності, комунікативна компетентність, німецька мова, критичне мислення, цифрова грамотність.*

Актуальність теми. У сучасному світі, що характеризується глобалізацією та інформаційним вибухом, виникає потреба у формуванні компетентностей, які допоможуть здобувачам освіти бути конкурентоспроможними, готовими навчатися упродовж життя, критично мислити. Наскрізні компетентності є важливим компонентом освітнього процесу, оскільки вони формують не лише предметні знання, а й навички, які сприяють соціальній мобільності та професійному розвитку.

Згідно з концепцією Нової української школи, наскрізні компетентності охоплюють критичне мислення, інформаційну та цифрову грамотність, здатність до командної роботи, підприємливість і фінансову грамотність, екологічну обізнаність, громадянську відповідальність та креативність. Вони мають бути інтегровані у всі навчальні предмети, зокрема й у вивчення іноземних мов [4].

Уроки німецької мови, які традиційно орієнтовані на комунікативні навички та міжкультурне спілкування, створюють сприятливе середовище для реалізації наскрізних компете-

тностей. Використання автентичних матеріалів, інтерактивних технологій, проєктного підходу та мультимедійних ресурсів сприяє глибшому засвоєнню знань і розвитку особистісних якостей здобувачів освіти.

Мета публікації. Метою дослідження є визначити ефективні методичні підходи до формування наскрізних компетентностей на уроках німецької мови, а також проаналізувати можливості їхньої реалізації в сучасному освітньому просторі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз наукових джерел засвідчив, що в європейському освітньому просторі наскрізні компетентності розглядаються як ключові навички, необхідні для активної участі в суспільному житті та професійній діяльності. В Україні вони закріплені у Державному стандарті базової середньої освіти [2], Концепції Нової української школи [1] та інтегруються у навчальні програми різних предметів.

Наскрізні компетентності включають:

1. Критичне мислення – вміння аналізувати інформацію, відокремлювати факти від суджень, приймати аргументовані рішення.
2. Комунікативну компетентність – здатність ефективно висловлювати думки, аргументувати власну позицію, спілкуватися в різних соціальних контекстах.
3. Цифрову грамотність – вміння працювати з цифровими технологіями, критично оцінювати інформацію в інтернеті.
4. Креативність – здатність генерувати нові ідеї, мислити нестандартно, застосовувати творчі підходи.
5. Громадянську відповідальність – усвідомлення прав і обов’язків, активна участь у житті суспільства.
6. Екологічну свідомість – розуміння важливості збереження навколишнього середовища та сталого розвитку [1].

Уроки німецької мови створюють унікальні можливості для інтеграції наскрізних компетентностей. Зокрема, це може бути реалізовано через використання таких завдань:

➤ для розвитку критичного мислення:

- аналіз автентичних текстів, статей, відеоматеріалів;
- робота з фейковими новинами, розрізнення маніпулятивних прийомів;
- дискусії та дебати на актуальні теми;

➤ для розвитку комунікативної компетентності:

- рольові ігри, моделювання реальних ситуацій, розв’язання кейсів;
- спільні проєкти з носіями мови;
- інтерактивні методи навчання (квест, брейнштормінг);

➤ для розвитку цифрової грамотності:

- використання онлайн-ресурсів для навчання (LingQ, Duolingo, Quizlet);
- віртуальні подорожі та екскурсії до німецькомовних країн;
- виконання інтерактивних вправ на платформах Kahoot, LearningApps;

➤ для формування соціальної та громадянської відповідальності:

- обговорення актуальних тем, що стосуються досягнення цілей сталого розвитку (захист навколишнього середовища, толерантність, соціальна взаємодія тощо);
- спільні волонтерські ініціативи;
- написання есе на соціально значущі теми.

Сучасна методика навчання іноземних мов пропонує низку ефективних прийомів для інтеграції компетентностей в освітній процес:

- метод кейсів – розгляд реальних життєвих ситуацій, їх аналіз та пошук рішень;
- метод проєктів – створення відеороликів, презентацій, подкастів німецькою мовою;
- ігрові методи – використання навчальних ігор, інтерактивних завдань;
- Flipped Classroom (перевернутий клас) – самостійне опрацювання матеріалу з наступним обговоренням на уроці;
- CLIL (Content and Language Integrated Learning) – інтеграція мови в інші предмети, наприклад, вивчення історії чи географії німецькою мовою.

Висновки. Уроки іноземної мови, зокрема німецької, є ефективним інструментом для формування наскрізних компетентностей, що забезпечують комплексний розвиток здобувачів освіти. Інтеграція комунікації, критичного мислення, цифрової грамотності та соціальної відповідальності сприяє підготовці випускника закладу освіти до життя в сучасному світі. Реалізація цих компетентностей залежить від вибору методичних підходів, готовності педагогів до інновацій та використання сучасних технологій в освітньому процесі.

Список використаних джерел:

- Концепція «Нова українська школа» URL: <https://mon.gov.ua>.
2. Державний стандарт базової середньої освіти України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita>.
 3. Козак Л. Формування наскрізних компетентностей у навчанні іноземних мов. *Педагогічні науки*. 2021. № 5. С. 45-52.
 4. Осадчук О., Калинюк Т., Братиця Г. Синтез мовних і предметних компетентностей у контексті використання CLIL-технологій на уроках іноземної мови. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, 2024. Вип. 216. С. 242-246. URL: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2024-1-216-242-246>.
 5. Петрова О. Компетентнісний підхід у навчанні німецької мови. *Іноземні мови в школі*. 2020. № 2. С. 12-18.

Отримано: 14.04.2025

Ангеліна АВГУСТИНОВА

*здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
2 року навчання спеціальності 014 Середня освіта
(Історія та правознавство)*

Науковий керівник: Анна СЕМЕНЮК-ПРИБАТЕНЬ

кандидат юридичних наук, старший викладач

ПОНЯТТЯ, ПІДСТАВИ ТА УМОВИ НАСТАННЯ МАТЕРІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ТРУДОВИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ

Матеріальна відповідальність за трудовим правом України є важливим елементом правового регулювання трудових відносин, що забезпечує належне виконання обов'язків працівниками та роботодавцями. У статті розглядаються основні аспекти матеріальної відповідальності, зокрема поняття підстав і умов її настання. Окрему увагу приділено аналізу критеріїв, які визначають наявність підстав для притягнення до відповідальності, таких як шкода, протиправність, вина та причинно-наслідковий зв'язок. Матеріальна відповідальність у трудовому праві України є важливим правовим інститутом, що забезпечує справедливий баланс між правами та обов'язками працівників і роботодавців.

Ключові слова: *матеріальна відповідальність, трудове право, підстави відповідальності, умови відповідальності, трудові правовідносини, шкода, вина, роботодавець, працівник, відшкодування збитків.*

Актуальність теми зумовлена великою кількістю трудових спорів, пов'язаних з неправомірним притягненням до відповідальності суб'єктів трудових відносин, відсутністю доказів вини та порушенням процедури її застосування. Аналіз цих аспектів дозволяє удосконалити правове регулювання матеріальної відповідальності та підвищити рівень правової культури учасників трудових відносин.

Метою публікації є дослідження поняття, підстав та умов настання матеріальної відповідальності за трудовим правом України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед найбільш ефективних засобів впливу, що характеризують охоронну функцію трудового права, є матеріальна відповідальність. Матеріальна відповідальність у трудовому праві є важливим інститутом, який забезпечує баланс між правами та обов'язками роботодавця і працівника.

Відповідно до законодавства України, матеріальна відповідальність – це обов'язок працівника або роботодавця компенсувати майнову шкоду, заподіяну іншій стороні трудового договору внаслідок невиконання або неналежного виконання трудових обов'язків та регулюється Кодексом законів про працю України (далі – КЗпП), а також іншими нормативно-правовими актами [2].

А саме: матеріальна відповідальність робітників і службовців за шкоду, заподіяну майну підприємства, визначена ст.ст. 130-138 КЗпП України та деякими підзаконними актами. Встановлена цими актами відповідальність є важливим засобом виховного впливу на робітників і службовців щодо дисциплінованого ставлення до майна підприємства, повного додержання існуючого правопорядку, забезпечення матеріальних інтересів конкретних підприємств, трудових колективів і суспільства загалом. Під час сприяння відповідальності досягається мета попередження правопорушень у галузі охорони власності підприємства [5, с. 375].

Науковці, зокрема О. М. Ярошенко, зазначають, що матеріальна відповідальність є юридичною гарантією дотримання трудової дисципліни та забезпечення збереження майна роботодавця [7, с. 89].

Матеріальна відповідальність працівника може бути покладена на нього роботодавцем незалежно від притягнення до дисциплінарної, адміністративної чи кримінальної відповідальності. Водночас її застосування неможливе за відсутності підстав для дисциплінарного стягнення.

Питання матеріальної відповідальності роботодавця не врегульоване безпосередньо положеннями КЗпП України. Окремі його статті визначають випадки, за яких роботодавець може нести відповідальність, зокрема у разі незаконного звільнення, переведення чи відсторонення від роботи, а також у випадках несвоєчасного розрахунку при звільненні. Згідно зі ст. 237 КЗпП України, роботодавець має компенсувати працівникові шкоду, завдану незаконним звільненням (шляхом оплати періоду вимушеного прогулу) або переведенням (компенсацією втрати частини заробітку при виконанні нижчеоплачуваної роботи). Майнова відповідальність роботодавця також пов'язана з його обов'язком створювати належні, безпечні та здорові умови праці, що закріплено у ст. 153 КЗпП України.

Відповідно до ст. 88 КЗпП України, це передбачає дотримання вимог техніки безпеки, забезпечення відповідного освітлення, опалення, вентиляції, а також усунення негативного впливу шкідливих факторів, таких як шум, випромінювання чи вібрація. Крім того, роботодавець відповідає за збереження особистих речей працівника, забезпечуючи для цього спеціально обладнані місця. Він також несе відповідальність за справний технічний стан обладнання та засобів виробництва, що передаються працівникові для виконання дистанційної роботи. Враховуючи відсутність у КЗпП України чітких норм щодо відповідальності роботодавця в таких випадках, на практиці застосовуються положення Цивільного кодексу України, що регулюють відповідальність організації за шкоду, заподіяну її працівниками [1, с. 268].

Шкода, завдана роботодавцем, може проявлятися й у невиконанні ним обов'язку щодо забезпечення безпечних і здорових умов праці, що закріплено у ст. 173 КЗпП України та Законі України «Про охорону праці». Моральна шкода, відповідно до ст. 237-1 КЗпП України, підлягає відшкодуванню у разі порушення законних прав працівника, якщо це призвело до моральних страждань, втрати звичних життєвих зв'язків і потреби у додаткових зусиллях для організації життя. При цьому для визначення розміру та порядку компенсації застосовуються також норми ст. 23 Цивільного кодексу України.

На відміну від відповідальності роботодавця, матеріальна відповідальність працівників детально врегульована законодавством, зокрема главою IX КЗпП України «Гарантії при покладенні на працівників матеріальної відповідальності за шкоду, заподіяну підприємству, установі, організації». У цьому розділі визначено підстави, умови та порядок відшкодування шкоди, що виникає у трудових відносинах [2].

Суб'єктом матеріальної відповідальності може бути лише той працівник, що має укладений трудовий договір з роботодавцем. Вік працівника не має юридичного значення. Лише

з неповнолітніми до 18 років заборонено укласти договір про повну матеріальну відповідальність [1, с. 269].

Трудове законодавство України та практика його застосування дозволяє виділяти такі види матеріальної відповідальності працівників:

1. За розміром відшкодування:

- обмежена;
- повна;
- підвищена (кратна).

2. За суб'єктами:

- індивідуальна;
- колективна (бригадна);
- солідарна.

3. За підставою:

- договірна;
- позадоговірна (деліктна) [6, с. 487].

Проте матеріальна відповідальність може настати лише за наявності певних умов. Умови матеріальної відповідальності:

- 1) наявність шкоди (пряма дійсна шкода);
- 2) вина працівника в заподіяній шкоді (намір чи необережність);
- 3) протиправність – порушення норм трудового законодавства шляхом дії чи бездіяльності (діяння протиправне, якщо воно є невиконанням юридичних обов'язків чи зловживанням правом, тобто заборонено правом);
- 4) наявність причинного зв'язку між діями чи бездіяльністю працівника та заподіяною шкодою [5, с. 379].

КЗпП України передбачає можливість як обмеженої матеріальної відповідальності (у розмірі середнього місячного заробітку), так і повної (якщо шкоду спричинено умисно, у стані алкогольного сп'яніння або при нестачі матеріальних цінностей) [3, с. 154].

Юридична практика свідчить, що спори щодо матеріальної відповідальності часто виникають через порушення процедури її застосування. Наприклад, неправомірне стягнення збитків із працівника без підтвердження його вини може бути оскаржене в судовому порядку [4, с. 221].

Висновки. Матеріальна відповідальність – це встановлений чинним законодавством обов'язок відшкодувати матеріальні (моральні) збитки (шкоду), заподіяні винною стороною трудового договору або контракту (працівником чи роботодавцем) потерпілій стороні. У трудовому праві України матеріальна відповідальність є важливим механізмом правового регулювання трудових відносин. Вона має на меті не тільки відшкодування шкоди, а й забезпечення належної дисципліни праці. Важливими аспектами є: визначення меж відповідальності та можливість застосування шкоди в межах заробітної плати працівника. Водночас передбачається ряд пільг для працівників, наприклад, у разі випадкового чи непередбаченого завдання шкоди, що дозволяє уникнути надмірної відповідальності та захищає їхні права на соціальну справедливість.

Список використаних джерел:

1. Бутинська Р. Я., Мокрицька Н. П. Трудове право України: навчальний посібник. Львів: Галицька видавнича спілка, 2022. 312 с.
2. Кодекс законів про працю України. 1971. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-92#Text> (дата звернення: 03.03.2025).
3. Кодекс законів про працю України : науково-практичний коментар / за ред. В. В. Жернакова. Харків: Юрінком Інтер, 2021. 512 с.
4. Скаун О. Ф. Трудове право України: підручник. Київ: Алерта, 2019. 456 с.
5. Трудове право України: навчальний посібник / кол. авторів; за ред. В. О. Кучера. Львів: ЛьвДУ-ВС, 2017. 564 с.
6. Щербина В. І., Соцький А. М. Трудове право України: підручник. Чернівці: Технодрук, 2021. 552 с.
7. Ярошенко О. М. Матеріальна відповідальність у трудовому праві України. Харків: Право, 2018. 240 с.

Отримано: 14.04.2025

Максим БОРИЩ

*здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
3 року навчання спеціальності 014 Середня освіта
(Історія та правознавство)*

Науковий керівник: **Ірина ПІГОВИЧ**
асистент кафедри всесвітньої історії

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ МЕТОДІВ В ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ З ІСТОРІЇ

У статті розглянуто різні види ігрових методів, а також їх вплив на формування та розвиток ключових і предметних компетентностей в позакласній роботі з історії. Приділено увагу практичному застосуванню ігор у сучасній освіті.

Ключові слова: ігрові методи, цифрові технології, освіта, позакласна робота, компетентності, мотивація, учні.

Актуальність теми. Сучасна освіта зазнає суттєвих змін пов'язаних зі стрімким розвитком цифрових технологій, що вимагає від педагогів впровадження інноваційних прийомів та методів навчання. Ігрові методи стають одним із найефективніших інструментів в освітньому процесі, оскільки використання дидактичних ігор допомагає розвинути ключові та предметні компетентності здобувачів освіти. Окрему цінність має їх вплив на командну взаємодію, адже під час групової роботи учні можуть обмінюватися думками, допомагати один одному, уточнювати та систематизувати знання, що сприяє їх кращому засвоєнню [1]. Також ігрові методи дозволяють адаптувати позакласну роботу до потреб кожної дитини з врахуванням індивідуального рівня знань, швидкості засвоєння матеріалу та особистісних уподобань учнів, що підвищує результативність навчання. Дані технології відіграють важливу роль у трансформації освіти, роблячи навчання більш захопливим, інтерактивним і орієнтованим на практику. Втім, вони не лише розвивають критичне мислення, креативність та соціальні компетенції, а й підвищують мотивацію, що є ключовим чинником в умовах стрімкого технологічного прогресу та постійних змін у суспільстві.

Мета публікації полягає в аналізі різних видів ігрових методів та їх впливу на позакласну роботу з історії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні педагогічні дослідження підтверджують, що систематичне використання ігрових технологій має комплексний позитивний вплив на розвиток учня, адже гра виступає природним середовищем для формування психологічної гнучкості [3, с. 14]. Розглянемо ігрові методи, які рекомендуємо використовувати в позакласній роботі з історії. Зокрема, рольові ігри, поєднуючи імітацію реальних ситуацій з активним залученням учасників, дозволяють відтворювати різні історичні події, а також сприяють комплексному розвитку ключових компетенцій [6, с. 47]. Освітні квести відрізняються від традиційних форм навчання своєю гнучкістю та багатогранністю, даючи можливість кожному учаснику не лише засвоїти нові знання, а й яскраво проявити свої індивідуальні здібності. Квести стимулюють комунікацію між учасниками, сприяючи формуванню справжньої командної роботи [2, с. 8]. Брейн-ринги та вікторини дозволяють перевірити рівень засвоєних знань, сприяють їх систематизації та узагальненню, а також створюють мотивацію для подальшого навчання. Емоційна складова таких занять забезпечує тривале запам'ятовування матеріалу та активізує пізнавальну діяльність, а цифрові технології допомагають урізноманітнити завдання, надавши їм інтерактивності [5, с. 28].

Стратегічні ігри пропонують унікальний простір для розвитку критичного мислення, стратегічного планування та соціальної взаємодії. Зокрема, серія «Civilization» перетворилася з розваги на потужний інструмент розвитку ключових навичок. Гравці досліджують різні періоди історії, виконуючи завдання, що допомагають дізнатися про головні події та особистостей. Варто відзначити дидактичний потенціал таких ігор, оскільки вони допомагають вивчати історичні процеси, економічні механізми та геополітичні закономірності. Це комплексний тренажер для розвитку аналітичного мислення, комунікативних навичок і емоційного інтелекту, що вчить бачити причинно-наслідкові зв'язки, приймати відповідальні рішення та ефективно взаємодіяти з оточуючими [7].

Варто зауважити, що у закладах освіти активно впроваджуються нові форми інтелектуальних змагань для учнів. Це спричинено стрімким розвитком цифрових технологій та зміною існуючої парадигми в освіті. Насьогодні спостерігається значне оновлення форматів проведення олімпіад і наукових конкурсів, оскільки традиційні теоретичні завдання все частіше доповнюються сучасними підходами: діловими іграми та кейс-методами, бліцтурнірами на час, розв'язанням реальних практичних задач, створенням інноваційних проєктів. Важливою тенденцією стало активне залучення потенційних роботодавців до організації та оцінювання таких заходів, що заохочує учнів та дозволяє максимально наблизити їх до успішної професійної діяльності у майбутньому. Такі інтелектуальні змагання стають дієвим інструментом для підготовки висококваліфікованих фахівців, здатних ефективно працювати в умовах сучасних викликів та швидких змін [4].

Висновки. Ігрові методи та технології є ефективним інструментом в позакласній роботі з історії. Вони не лише роблять навчання цікавим, але й розвивають ключові та історичні компетентності, а використання цифрових технологій допомагає привернути увагу школярів до різних форм позакласної роботи.

Список використаних джерел:

1. Гнатюк В. Ю. Ігрові технології як засіб формування позитивної мотивації учіння молодших школярів. 2021. 60 с.

2. Гриневич М. С. Медіаосвітні квести. *Вища освіта України*. 2009. № 3. С. 153-155.
3. Гриценко С. В. Використання ігрової діяльності у навчальному процесі. *Початкове навчання та виховання*. 2016. № 34. С. 12-19.
4. Засць С., Юдін С. Організація інтелектуальних змагань студентів у ВНЗ: форми та напрями вдосконалення. *Статистика України*. 2020. №2-3. С. 78-88.
5. Машика В. Т. Інтелектуальні ігри з історії. Харків: Вид. група «Основа», 2016. Ч. 1. 111 с.
6. Пометун О., Пирожено Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: науково-методичний посібник. Київ: Видавництво А.С.К. 2004. 192 с.
7. Ставнича Н., Нагорняк С. Методологія впровадження симуляційних ігор під час вивчення дисципліни «Громадянська освіта». *Педагогічна безпека*. Вінниця: Вінницький національний технічний університет. 2023. Т. 7. №1-2. С. 65-70.

Отримано: 14.04.2025

Юрій ЄВСЄЄВ

*здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
1 року навчання спеціальності 014 Середня освіта (Історія)*

Науковий керівник: **Сергій ОЛІЙНИК**

кандидат історичних наук, доцент

БОРотьБА УПА НА ХМЕЛЬНИЧЧИНІ З РАДЯНСЬКИМ РЕЖИМОМ НА ЗАВЕРШАЛЬНОМУ ЕТАПІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Стаття присвячена проблемі збройного протистояння Української Повстанської Армії радянському режиму на території Хмельниччини на завершальному етапі Другої світової війни.

Ключові слова: УПА, Хмельниччина, радянський режим, Друга світова війна, повстанський рух, репресії, НКВС.

Актуальність теми. Тема збройної боротьби УПА на Хмельниччині є актуальною з огляду на сучасні процеси переосмислення історичної пам'яті, формування національної ідентичності та реабілітації учасників визвольного руху. Дослідження регіонального аспекту опору радянському тоталітарному режиму дозволяє глибше зрозуміти масштаби, особливості та наслідки діяльності УПА в умовах Другої світової війни.

Мета публікації полягає в аналізі специфіки боротьби УПА проти радянського режиму на території Хмельницької області на завершальному етапі другої світової війни, виявлення форм та методів опору, а також впливу цих подій на суспільно-політичну ситуацію в регіоні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Після звільнення Хмельниччини від німецької окупації в 1944 році на цій території активізувався збройний підпільний рух, організований Українською Повстанською Армією (УПА). Основною метою УПА було встановлення незалежної української держави, а тому її збройні загони рішуче виступали проти будь-яких форм поневолення, зокрема відновлення радянської влади. Повстанці розглядали повернення більшовиків як чергову окупацію, тому організували спротив у вигляді диверсій, нападів на радянські установи та військові підрозділи [1, с. 45-60].

Протягом 1944-1945 років на території Хмельниччини (на той час Кам'янець-Подільська область) відбулося понад 90 збройних сутичок між підрозділами УПА та силами

НКВС. Повстанці активно нападали на об'єкти радянської інфраструктури, колгоспи, райкоми партії, військові комендатури.

Особливу увагу приділяли виведенню з ладу комунікацій – підривали залізничні колії, мости, телеграфні лінії. У звітах НКВС фіксувалися серйозні втрати серед особового складу радянських підрозділів. У результаті атак УПА було захоплено велику кількість зброї: 12 кулеметів, 52 автомати, понад 370 гвинтівок, 8 револьверів, 167 гранат і більше 4000 набоїв [2, с. 93-95].

Радянська влада відповідала масштабними каральними заходами. Для придушення повстанського руху залучалися регулярні частини Червоної армії, війська НКВС, внутрішні війська, а також «стрибки» – збройні формування з місцевого населення. Основними методами боротьби з УПА стали арешти, допити, тортури, заслання та розстріли. Масово проводилися «зачистки» сіл, під час яких репресували навіть тих, хто не мав безпосереднього зв'язку з повстанцями. За період 1944-1946 рр. тільки в Кам'янець-Подільській області було заарештовано понад 5 тисяч осіб за звинуваченням у причетності до ОУН-УПА [3, с. 89-91].

Незважаючи на жорстокі репресії, УПА продовжувала діяльність у важких умовах. Відсутність централізованого постачання, переслідування, брак ліків та зброї створювали серйозні труднощі для повстанських загонів. Однак завдяки дисципліні, організованості та підтримці місцевого населення, повстанці зберігали здатність до самостійної діяльності. Вони розгортали мережу зв'язкових, шпиталів, польових кухонь і таємних баз. Значну роль відігравала інформаційна боротьба – виготовлення та розповсюдження листівок, газет, агітаційних матеріалів, що містили заклики до боротьби за незалежність України [4, с. 121-125].

Особливо активними були підрозділи УПА у північних районах Хмельниччини – Дунаєвському, Славутському, Ізяславському. Тут діяли відділи УПА-Південь, які проводили тактичні рейди, засідки, атаки на стратегічні об'єкти. Так, у 1944 році в районі Дунаївців повстанці здійснили напад на районний відділ НКВС, знищили документи, звільнили арештованих та захопили зброю. У Славуті та її околицях активно діяла мережа підпілля ОУН, яка координувала діяльність бойових груп [5, с. 14-20].

Після 1946 року активність УПА зменшилася, проте поодинокі виступи, саботаж, антирадянські листівки та збройні інциденти фіксувалися аж до початку 1950-х років. Частина повстанців змушена була перейти до повного підпілля, облаштовуючи схрони, землянки, переховуючись у лісах або серед місцевого населення. Саме ці поодинокі борці стали живими символами нескореності українського визвольного руху [6, с. 33-37].

Висновки. Отже, боротьба УПА на Хмельниччині в період завершального етапу Другої світової війни мала не лише військовий, а й глибокий ідеологічний, національно-політичний характер. Повстанський рух у регіоні став вагомим чинником опору тоталітарній системі, виявом прагнення українців до свободи, права на самовизначення, і нині залишається важливою сторінкою в історії українського національного визвольного руху.

Список використаних джерел:

1. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС-МВС, МДБ-КДБ. 1943-1959 / упоряд. А. І. Кентій. Київ: Головархівслужба України, 2007. 424 с.
2. Ленартович О. Ю. Збройна боротьба УПА-Північ у період переходу німецько-радянського фронту (січень-жовтень 1944 р.). *Історичні студії Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2010. Вип. 4. С. 89-99.

3. Літопис УПА. Т. 4: Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: документи з архіву МДБ-КДБ / упоряд. В. Косик. Торонто; Львів: Літопис УПА, 2002. 387 с.
4. Мірчук П. Українська Повстанська Армія. 1942-1952. Мюнхен: Українське видавництво, 1953. 392 с.
5. Нагірняк М. Радянський тоталітарний режим у боротьбі проти збройного підпілля ОУН і військових формувань УПА (1944-1953). Чернівці: Золоті литаври, 2003. 260 с.
6. Українська Повстанська Армія: історія нескорених / упоряд. В. В'ятрович. Київ: Український інститут національної пам'яті, 2017. 96 с.

Отримано: 14.04.2025

Володимир КЛІМЕНКО

*здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
I року навчання спеціальності С2 Політологія*

Науковий керівник: **Вадим МАРКІТАНТОВ**

кандидат політичних наук, доцент

СУТНІСТЬ ПОЛІТИЧНОЇ ОПОЗИЦІЇ В СУЧАСНІЙ НАУЦІ

Статтю присвячено дослідженню сутності політичної опозиції. Розкрито основні підходи до визначення політичної опозиції та зосереджено увагу на її змістових характеристиках, причинах появи та чинниках функціонування.

Ключові слова: *опозиція, політична опозиція, політична влада, конкуренція.*

Актуальність теми. У політичній науці проблеми функціонування та діяльності політичної опозиції завжди перебували в центрі уваги, оскільки вона завжди становила важливий інститут політичної системи, що значною мірою впливав на характер процесів державотворення та був альтернативою державній владі. Сьогодні опозиція вважається невід'ємною ознакою демократичного суспільства та правової держави, що насамперед запобігає монополізації влади більшістю.

Мета публікації полягає у визначенні сутності політичної опозиції в сучасній науці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно із великим тлумачним словником сучасної української мови опозиція розглядається як «1. Протидія, опір кому-, чому-небудь; протиставлення своїх поглядів, дій або своєї політики іншим поглядам, діям або політиці. 2. Загальна назва партій, груп, які виступають проти правлячої партії, групи або проти політики уряду, а також парламентські фракції цих партій у буржуазних державах» [1, с. 848]. Бути в опозиції до кого-, чого-небудь означає протидію або чинення опору кому-, чому-небудь, неповадження з чиймись поглядами, діями тощо, протиставлення їм власних поглядів, дій тощо [7].

Під опозицією в політичній сфері розуміють протиставлення власної політики іншій (насамперед офіційній); виступи проти думки більшості; протидію, опір певним політичним діям, поглядам, офіційній політиці чи політичній думці; протиставлення та протидія урядові, главі держави, системі влади, конституції чи політичній системі загалом. Опозиція спрямовує свою діяльність проти існуючої влади, її мета полягає у прагненні корегувати ухвалені владою політичні рішення аж до зміни влади [2, с. 48].

І. Поліщук визначає політичну опозицію як протидію чи опір діючій державній владі, протистояння здійснюваному стратегічному курсу з метою заміни його на інший, який би задовольняв опозиційні політичні організації. Водночас опозиція становить й потенційну загрозу владі [4, с. 49-50].

На думку С. Рябова, опозиція – це «форма протистояння влади та певної соціальної групи, політичної сили, протидія якоїсь партії офіційному курсу правлячих кіл, її прагнення боротися коли й не за владу, то хоча б за вплив на неї, за прихильність виборців» [5, с. 156]. Основні функції опозиції, як вважав науковець, полягають у напрацюванні альтернативних пропозицій щодо суспільних рішень та урядової політики, розв'язанні конкретних проблем життя суспільства, формулюванні та вираженні думок, позицій тієї частини населення, яку вона репрезентує [5, с. 157].

Опозиція є політичним інститутом, який ставить за мету вираження інтересів та цінностей, що не представлені в діяльності правлячого режиму. Відповідно вона висловлює та консолідує протестну активність населення, формулює вимоги, що опонують чи коригують поведінку влади. Крім того, будь-які перетворення у сучасному суспільстві без наявності опозиції практично неможливі [3, с. 33].

Узагальнюючи підходи до визначення поняття «опозиція», У. Ільницька пропонує визначати її як форму протистояння, опору чи протидії певній політиці, політичній лінії, діям та офіційному курсу правлячих сил. Її часто розглядають як «сукупність політичних партій, партійних угруповань, громадських рухів, організацій, груп осіб, які перебувають у меншості, виступають проти певної політичної лінії, думки, політики уряду, системи влади, конституції, політичної системи загалом і які прагнуть усунути від влади правлячу державно-політичну еліту, передати владу іншій політичній силі або хоча б здійснювати вплив на процес прийняття політичних рішень» [2, с. 49].

Основними причинами появи політичної опозиції визначають наступні:

- розчарування активної складової суспільства та їх представників у цілях і завданнях існуючого державного ладу, а також прагненнях і діяльності носіїв публічної влади;
- соціальне незадоволення та розшарування суспільства;
- релігійна чи національна нерівність;
- недосконалість формування представницької влади;
- хижацьке ставлення правлячих кіл до природних ресурсів та відсутність у них бажання спрямовувати зусилля на рівновагу у довіччлі в інтересах майбутніх поколінь;
- персональні амбіції політичних діячів [8].

Поділяючи в цілому погляди на основні причини формування політичної опозиції, О. Кокорев та Б. Бойко додають ще й недосконалість виборчої системи та розкол еліт [3, с. 37].

Опозиція виникає тільки на протигагу владі та не існує поза нею. Будучи політичним інститутом, вона завжди прагне прийти до влади в державі, реалізуючи це переважно через контроль, організовану критику чинної влади та пропозицію альтернативних методів вирішення тих чи інших питань. Натомість мета опозиції як форми суспільного протесту насамперед зводиться до опротестування певного рішення чи стану, у той час як прихід до влади не є для неї самоціллю [6, с. 42].

Діяльність опозиції залежить від низки чинників. По-перше, це конституційне закріплення права на опозиційну діяльність та на свободу об'єднання у політичні партії та громад-

ські організації. По-друге, це законодавче унормування статусу опозиції та політичних партій, участі парламентської меншості у законотворчій діяльності та в ухваленні рішень, можливостей максимально транслювати на рівень громадськості своїх думок і пропозицій та реалізації конституційного права громадян на збори, мітинги, демонстрації.

Взаємна конкуренція опозиції та правлячої більшості у демократичних державах зменшує небезпечну для існування країни поляризацію суспільства. Досягнути цього можна лише через напрацювання чітких позицій сторін, сприйняття їхніх обґрунтованих аргументів щодо державних та суспільних інтересів, взаємних поступок і поваги до опонентів. Зміна конфігурації політичних сил у демократичному суспільстві та заміна правлячої сили опозиційною, що перетворюється на владне угруповання, може бути результатом активної та переконливої діяльності опозиційних кіл як у парламенті, так і поза ним.

Залежно від типу опозиції формуються засоби та способи її політичної діяльності. Відповідно, масштаб діяльності опозиції коливається від критики режиму вузькою групою інакомислячих, дисидентів до політичного терору та насильства з боку партій або рухів, що знаходяться та діють нелегально. У поєднанні з реакцією влади на свою діяльність, опозиція може ініціювати руйнівні для держави форми нелегального збройного опору, революції, бунти та громадянські війни. Разом із тим, опозиція може відігравати й роль «клапана» для «випускання пару» чи зниження протестного рівня з метою стабілізації влади. Вона може виконувати навіть виключно декоративні функції для «вибілювання» політичного режиму в очах міжнародної спільноти. О. Кокорєв та Б. Бойко відзначають, що трапляються випадки, коли громадський протест передається від колишнього режиму та посилюється в абсолютно іншій ситуації, незалежно від позитивних, реформаторських зусиль влади. В таких умовах режим може опинитись у стані часткової ізоляції, а опозиція відігравати роль захисника громадських інтересів [3, с. 37-38].

Висновки. Отже, політична опозиція є невід'ємним елементом демократичної системи, що надає їй стійкості, відповідальності та легітимності. Ефективна діяльність опозиції сприяє розвитку політичної культури, забезпечує артикуляцію інтересів різних суспільних груп, політичну конкуренцію та контроль за владою, стимулюючи її до покращення своєї діяльності.

Під політичною опозицією в політичній науці розуміють легальну форму протистояння та протидії певній політиці (насамперед офіційній), стратегічному курсу, діям уряду, главі держави, системі влади, що передбачає можливість здійснення контролю, впливу на процес ухвалення політичних рішень, впровадження альтернативних пропозицій або усунення від влади правлячої еліти.

Список використаних джерел:

1. Великий сучасний словник української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
2. Ільницька У. Політико-правовий статус політичної опозиції в демократичному суспільстві. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2010. Вип. 22. С. 46-53. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/25742/08-Ilnytska.pdf?sequence=1#:~:text=Отже,%2C%20політична%20опозиція%20є%20важливим,час%20здобуття%20та%20здійснення%20влади.>
3. Кокорєв О. В., Бойко Б. В. Види і типи опозиції у сучасному політичному просторі. *Актуальні проблеми політики*. 2017. Вип. 59. С. 33-41. URL: http://app.nuoua.od.ua/archive/59_2017/6.pdf.
4. Поліщук І. Інститут політичної опозиції. *Політичне життя*. 2020. № 2. С. 47-51. URL: <https://jpl.donnu.edu.ua/index.php/pl/article/view/8842/8838>.

5. Рябов С. Політологія : словник понять і термінів. 2-е вид, переробл. і доповн. Київ: Вид. дім «КМ Академія», 2001. 254 с.
6. Ткаченко Т. Опозиція як політичний інститут і форма суспільного протесту. *Політичний менеджмент*. 2007. № 5. С. 40-45. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/-tkachenko_opozytsiia.pdf.
7. Тлумачний словник української мови. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=опозиція>.
8. Шишкін В. І. Опозиція. Енциклопедія Сучасної України / редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2022. URL: <https://esu.com.ua/pdf/file/75576.pdf>.

Отримано: 14.04.2025

Тарас МАХОВСЬКИЙ

*здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
4 року навчання спеціальності 014 Середня освіта (Історія)*

Науковий керівник: **Олександр ФЕДЬКОВ**

доктор історичних наук, професор

ІСТОРІЯ ПОВСЯКДЕННЯ У ШКІЛЬНИХ ІНТЕГРОВАНИХ КУРСАХ: СУЧАСНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У тезах окреслено основні позитивні риси вивчення повсякденної історії в середній ланці шкільної освіти. Автором акцентовано на перевагах вивчення історії з точки зору «історії буденності», охарактеризовано ряд навчальних програм з історії України, всесвітньої історії, запропоновано шляхи їх вдосконалення.

Ключові слова: *всесвітня історія, ЗЗСО, історія України, повсякдення.*

Актуальність теми. Сучасна зумовленість реформаторської політики галузі середньої освіти орієнтована на виховання національно свідомої особистості, яка здатна працювати та діяти на користь держави, суспільства. Ініціативи проєкту «Нова українська школа», зміни в законодавстві, цифровізація та інтеграція освіти відкривають можливості для покращення наявних програм з історії. Основною метою реформування «історичної компоненти» є створення умов для залучення учнів до активного вивчення історії, а також розвиток у них предметних і загальних компетентностей, критичне мислення та аналітичні навички. Історія повсякдення постає дієвим засобом формування здатності розуміти та осмислювати зв'язок між минулим і сучасністю, а також для формування глибшого розуміння історичних процесів через призму повсякденного життя.

Мета публікації. Окремі аспекти історії повсякдення як нового напрямку науки досліджували такі дослідники, як: О. Вільшанська, С. Добржанський, О. Коляструк, О. Удод, Л. Якубова тощо. Характеристику компонента історії «повсякдення» в шкільній освіті здійснювали В. Ветохіна, А. Забродська, Г. Поліщук, А. Федчиняк тощо. Однак дослідження місця та ролі історії повсякдення у навчальних програмах, їх характеристика та аналіз перспектив вдосконалення потребують подальших наукових розвідок.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення історії повсякдення, порівняно з класичним дедуктивним підходом від «макроісторії» до «мікроісторії», має ряд переваг. Як

стверджує А. Федчиняк, історія перестає прив'язуватися до конкретних осіб і місць [5, с. 130]. Важливо вивчати повсякденне життя людей, їхні духовні цінності та ментальність (сприйняття світу, мислення, переконання). Це дозволяє глибше зрозуміти, як функціонувало суспільство в конкретний історичний період, які були його особливості, що саме визначало поведінку людей, їхні вчинки та прийняття рішень. Таке дослідження дає більш комплексне і багатогранне уявлення про минуле з урахуванням культурних, соціальних і психологічних аспектів життя людини в різні епохи.

Схожу думку висловлює В. Ветохіна, яка зазначає, що історія повсякдення є своєрідним «вузлом», що з'єднує різні аспекти історії – економічний, соціальний, політичний та духовний. Це дозволяє поглибити розуміння історії як науки і як навчального предмета в школі, демонструючи, як ці складники взаємодіють і взаємопов'язані в реальному житті людей у різні історичні періоди. На думку дослідниці вивчення побуту дозволяє глибше зазирнути у минуле, що, в свою чергу, робить вивчення історії жвавим, наочним та конкретним [1, с. 144].

Г. Поліщук звертає увагу на навчальну та розвивальну роль історії повсякдення у шкільному курсі історії. Вчений підкреслює, що вивчення буденної історії дає учням змогу «проживати» події минулого, сприяючи формуванню у них особливої «історичної емпатії». Окрім того, введення компоненту повсякдення дозволить «вберегти» історію від розуміння її як науки, що лише вивчає війни, дипломатію та економіку [4, с. 164].

Дослідження побуту, традицій, моди, інших елементів буденності в різні епохи дозволяє створити яскравий емоційний образ, який допомагає краще зрозуміти не лише соціальні, політичні та інші аспекти історії, але й формує уявлення про те, що минуле створюють саме люди, і воно не є чимось абстрактним або відірваним від реального життя.

Історія повсякдення в шкільній історичній освіті відображена в окремих інтегрованих курсах. Скажімо, у модельній навчальній програмі для учнів 7–9 класів «Історія України» (автор О. Пометун) в 7-му класі передбачено вивчення побуту містян, селян в період Русі-України; аналіз впливу європейських країн на побут українців; дослідження повсякдення окремих національних меншин, що проживали на території України, як от кримських татар тощо. Восьмикласникам пропонується дослідження специфіки побуту українського козацтва, окремих верств населення різних географічних регіонів України в добу Гетьманщини.

Дещо більше часу на вивчення «історії повсякдення» виділяється в 9 класі [3]. Навчальною програмою передбачено вивчення побуту, культури та традицій України в кінці XVIII – першої половини XIX ст. шляхом простеження особливостей житла, одягу, побуту різних верств населення. Окремими елементами розділу пропонується дослідження становища жінок та дітей, специфіку розвитку науки, культури й мистецтва.

Чимало аспектів історії повсякдення розглядається в модельній навчальній програмі О. Гісема «Всесвітня історія» для учнів 7-9 класів.

Теми, що передбачені програмою для семикласників, охоплюють дослідження повсякденного життя та соціального становища різних верств населення в епоху Середньовіччя, а також характеристику освіти, культури та мистецтва того часу. Учні 8 класу пропонується вивчити плинність модних тенденцій серед міщан Західної та Східної Європи, ознайомитись з побутом сільських жителів та проаналізувати основні тенденції у мистецтві, літературі й науці ранньомодерної епохи. Учні 9 класу вивчатимуть зміни в побуті громадян після науково-технічної революції на межі XIX – початку XX ст., а також основні чинники змін в науці в європейських країнах [2].

Характеризуючи компоненти зазначених програм, слід зауважити, що елементи повсякденної історії сьогодні включені майже до кожної теми, а іноді представлені окремим розділом. Попри це частка історії буденності в загальному обсязі навчального матеріалу, який охоплює соціальну, політичну, військову та економічну історію, досить мала. Вважаємо за доцільне введення елементів повсякдення до більшості тем, передбачених навчальним планом, що не лише сприятиме формуванню інтересу до предмета, а й допоможе «оживити» історію, сприятиме кращому запам'ятовуванню тощо.

Висновки. Історія повсякдення є інноваційним підходом до вивчення минулого, що дозволяє унаочнити знання, встановити зв'язки між економічними, політичними складниками історії, «олюдненими» її. Сучасні навчальні програми передбачають обов'язкове вивчення елементів повсякденного життя для учнів 7-9 класів, хоча їх обсяг варіюється залежно від вибору конкретної програмної моделі. Таким чином існує потреба в розширенні обсягу навчальних годин для вивчення побуту, традицій, моди, культури, науки та мистецтва в системі шкільної історичної освіти задля глибшого, комплексного розуміння історичних процесів.

Список використаних джерел:

1. Встохіна В. О. Методологічні і методичні проблеми вивчення культури повсякденності на уроках історії в середній школі. *Дослідження і розвідки з всесвітньої історії і правознавства: збірник наукових праць*. Кривий Ріг, 2011. Вип. 9. С. 142-150.
2. Модельна навчальна програма «Всесвітня історія. 7-9 класи». Гісем О. В. та ін. 37 с. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2023/Model.navch.prohr.5-9.klas/Hromad.ta.istor.osv.hal.2023/30.11.2023/Vsesvitnya.istoriya.7-9%20kl.Hisem.ta.in.-30.11.2023.pdf>. (дата звернення: 02.04.2025).
3. Модельна навчальна програма «Історія України. 7-9 класи» Пометун О. І. та ін. 62 с. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2023/Model.navch.prohr.5-9.klas/Hromad.ta.istor.osv.hal.2023/08.09.2023/Istoriya.Ukrayiny.7-9.kl.Pometun.ta.in-08.09.2023.pdf> (дата звернення: 02.04.2025).
4. Поліщук Г. П. Проблеми вивчення повсякдення на уроках історії. *Сталий розвиток промисловості та суспільства: збірник наукових праць міжнародної науково-технічної конференції*. Кривий Ріг, 2014. Т. 2. С. 164-165.
5. Федчиняк А. О. Особливості вивчення історії повсякденності у шкільній історичній освіті. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. 2013. № 1. С. 130-133.

Отримано: 14.04.2025

Юлія МОРОЗ

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
4 року навчання спеціальності 014 Середня освіта
(Історія та правознавство)

Науковий керівник: Олександр ЗАВАЛЬНЮК
доктор історичних наук, професор

СТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ШКІЛ У ЗАХІДНІЙ ВОЛИНІ В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

З'ясовано вплив подій Першої світової війни на розгортання українського шкільного будівництва в західних повітах підросійської Волині, окупованих австро-угорськими військами. Звернено увагу на загальний плачевний стан освіти в регіоні, а також культурний вплив галичан і місцевих «Просвіт» щодо творення національної освіти, окремо наголошено на ролі українських січових стрільців, які воювали в цьому регіоні у складі австро-угорського війська, у відкриті тут мережі українських початкових шкіл та надання їм посильної допомоги в організації навчальної праці.

Ключові слова: Перша світова війна, Волинь, Галичина, УСС, українські навчальні заклади, «Просвіта», педагоги, навчальна література.

Актуальність теми. Розвиток освіти у незалежній Україні увібрав в себе величезний попередній історичний досвід у цій галузі, зокрема й той, який було частково напрацьовано на регіональному рівні в період Першої світової війни, коли умови для цього були вкрай несприятливими, особливо в тих українських губерніях російської імперії, на які поширювався театр бойових дій. Важливу роль у тому процесі відігравали українські культурно-просвітні товариства, а також галичани-військовики, які були у складі армії Австро-Угорщини і у значній мірі сприяли задоволенню культурних інтересів волинян, забезпечивши появу мережі українських початкових шкіл.

Мета публікації полягає в тому, щоб, за відсутності спеціальних історичних праць, стисло узагальнити конкретний історичний матеріал про українську освіту на Волині, частково уведений в науковий обіг окремими українськими дослідниками, з'ясувати в основному умови та перебіг цього процесу в умовах воєнного протистояння.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання про освіту на Волині під час світової війни лише побіжно зачепили окремі дослідники, що пояснює необхідність цілісного з'ясування цієї сфери у зазначений період.

Важливо зазначити, що Волинська губернія опинилася в центрі воєнних дій. Із весни 1915 р. тут пролягала лінія фронту, а до 1916 р. тривала виснажлива позиційна війна, що призводила до постійних змін влади в містах. В результаті літніх боїв 1915 р. західні повіти були окуповані союзними військами. Перед відходом з цього регіону російські війська палили села і міста, забирали з собою населення. Наприклад, з Ковельського повіту вивезли близько 250 тис., Луцького – майже 130 тис. осіб. Населення, яке не зачепила евакуація, залишилося зовсім без шкіл. І це при тому, що рівень його письменності був у край низьким (наприклад, у Володимир-Волинському повіті – 15,2%, Ковельському – 13,2%) [7].

Російська влада згорнула діяльність багатьох початкових і середніх шкіл. Стан галузі взагалі був плачевний. Багато учнів і учителів стали біженцями. Чимало педагогів мобілізу-

вали до армії. У Луцькому повіті на початок 1917 р. не вцілів жоден шкільний будинок, а у Кременці не діяла жодна із шкіл. У закладах, які не закрилися, навчальна робота ускладнювалася недофінансуванням, відсутністю необхідної кількості навчальної літератури посібників, тощо. Гостро не вистачало учителів, особливо через мобілізацію чоловіків до російської армії. Багато дітей не відвідували заняття через родинні та інші проблеми [8, с. 316-317]. Звісно ж, царизм не допускав української освіти. У повітах Волині, які були окуповані союзними військами, австрійська окупаційна влада, на прохання Легіону українських січових стрільців, дозволи відкривати українські початкові школи, яких до того не було взагалі. Крім того, поширювалася українофільська преса та література. Цей процес було схвалено у Відні.

Українці з Галичини активно допомагали поширити національну ідею та розвивати просвітницьку діяльність на волинській території в 1916 р. через відкриття українських шкіл. Кіш УСС активно взаємодіяв із Союзом визволення України та Бюро культурної допомоги. Варто зазначити, що без загальної підтримки української громади ці зусилля не принесли б результатів і залишилися марними. Значні кошти, зібрані в Галичині в рамках кампанії «На волинські школи», стали свідченням глибокої зацікавленості та підтримки галицьких українців у розвитку освіти й культури на Волині [4, с. 39].

Взагалі січових стрільців вразив надзвичайно низький рівень національної свідомості місцевих жителів. Зокрема, у Володимир-Волинському повіті багато людей не усвідомлювали своєї національної приналежності. За таких обставин культурно-просвітницька діяльність тут ставала особливо важливою. Основними освітніми центрами західної частини Волині стали Луцьк, Ковель і Володимир-Волинський. Саме у Володимир-Волинському функціонувала окружна шкільна рада, яку очолювали голова міського магістрату, офіцер, професор гімназії, а також відомий галицький освітній і громадський діяч Григорій Мартинець [5, с. 191].

Процес творення мережі українських початкових шкіл розпочався 10 березня 1916 р., коли австрійська військова влада дала відповідний дозвіл. У травні 1916 р. в Луцьку вже діяла українська школа, де навчалося близько 100 учнів української національності [2, с. 172]. 1 липня того ж року в місті Любомлі відкрили першу українську школу, що викликало напруженість у взаєминах між місцевими українцями та поляками. У грудні на території Любомильщини почали діяти народні українські школи в селах Підгородне, Згорани та Куснище. Щодо загальної кількості відкритих при допомозі УСС шкільних закладів у західних повітах Волинської губернії, то у працях зустрічаємо статистичні розбіжності. Так, М. Лазарович стверджує що на початку 1917 р. їх нараховувалося близько 70. А в перших місяцях 1918 р. – близько 150, у яких навчалися тисячі дітей [8]. О. Каліщук стосовно 1916-1918 рр. пропонує іншу цифру: від 150 до 250 українських навчальних закладів [1, с. 13], що на нашу думку є перебільшенням. Найбільш відомими стали школи у Володимир-Волинському (імені Тараса Шевченка), Ковелі, Матієві, Устилузі (імені Івана Франка) та інші [8].

Для забезпечення роботи цих шкіл не вистачало учителів. Тож першими педагогами у нововідкритих закладах працювали усуси. Потім вдалося віднайти у селах учительські кадри, яких провели через підготовчих курси у Володимир-Волинському. Приступивши до роботи, вони забезпечували вивчення таких предметів. Як читання, письмо, математику, історію України, географію України, українське письменство. Оскільки україномовна навчальна література, яка доставлялася з Галичини, не зовсім відповідала регіональним потребам, то було налагоджено підготовку свіжих видань. Так, у 1917 р. у Володимир-Волинському вийшли з друку буквар і читанка для 4-х класів. Цікаво, що ними послуговувалися не лише уч-

ні-українці, а й діти інших національностей, які пішли навчатися до українських шкіл. Так, у Володимир-Волинській школі імені Тараса Шевченка із 221 учня 91 належав до єврейської національності, 11 – чеської і 2 – німецької [8].

Січові стрільці налагодили також ефективну культурно-просвітницьку діяльність, що підтверджується численними зверненнями від учителів і сільських старост. Як зазначав А. Левдер, ключову роль у цьому процесі на території Західної Волині відіграв Іван Крип'якевич. У 1916-1917 рр. він очолював Бюро культурної допомоги, яке отримувало сотні запитів про підтримку. Найчастіше просили книги, підручники, зошити, навчальні матеріали, а також сприяння в організації бібліотек і фінансуванні роботи вчителів. Деякі прохання були дуже конкретними, зокрема, щодо надсилання «Історії України» М. Грушевського, «Кобзаря» Т. Шевченка а також портретів українських князів і гетьманів. Автор зазначав, що частину цих запитів І. Крип'якевич виконував через січових стрільців, про це свідчить його лист до Д. Вітовського, у якому йшлося про відправлення букварів, читанок, методичних матеріалів та інших навчальних книг [3, с. 246].

Роботу усусів у освітній сфері перервало рішення військового командування про відкликання їх з Волині у квітні-липні 1917 р.

Висновки. Отже, після австрійської окупації західної частини Волині, яка зазнала сильної руйнації від воєнних дій в роки Першої світової війни і цілеспрямованого нищення російськими військами, українські січові стрільці, підлеглі австро-угорській армії, започаткували тут в інтересах волиняків творення національної шкільної мережі, який підтримали місцеві «Просвіти». Цей несподіваний проєкт, який наштотхувався на низку несприятливих чинників, вдалося частково реалізувати, створивши тим самим значущий освітній прецедент, який перетворився у загальнонаціональну політику української влади у 1917-1920 рр. Новоутворені волинські школи мали велику кількість організаційних, кадрових та матеріально-технічних проблем, однак їх поява не була передчасною і свідчила як про прагнення малоосвічених українців до освітньо-культурного розвитку, так і розуміння потреби творення своєї національної школи, незалежно від того, хто її ініціював.

Список використаних джерел:

1. Калішук О. М. Роль галицької інтелігенції в національно-культурному відродженні українців Волині (1914-1918 роки): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Львів, 2003. 18 с.
2. Крамар Ю. Західна Волинь 1921-1939 рр.: національно-культурне та релігійне життя. Луцьк: Вежа-Друк, 2015. 404 с.
3. Левдер А. І. І. П. Крип'якевич – організатор української освіти в роки Першої світової війни. *Національна та історична пам'ять*. 2013. Вип. 6. С. 239-250.
4. Освітні традиції та «Просвіта» на Волині: до 75-річчя факультету історії, політології та національної безпеки Волинського національного університету імені Лесі Українки: кол. монографія / за ред. Я. Яроша. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. 400 с.
5. Патер І. Союз визволення України: проблеми державності і соборності. Львів, 2000. 344 с.
6. Погуляєв О. Національні меншини Правобережної України напередодні Української революції. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Історичні науки. 2016. Вип. 25. С. 65-72.
7. Просвітництво. URL: <http://exlibris.org.ua/lazarovyc3/r03.html>. (дата звернення: 02.04.2025).
8. Розвиток народної освіти і педагогічної думки на Україні (X – поч. XX ст.): Нариси / редкол.: М. Д. Ярмаченко (відп. редактор) та ін. Київ: Рад. школа, 1991. 384 с.

Отримано: 14.04.2025

Секція МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН

Олексій ЗАСЛОЦЬКИЙ

*здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
I року навчання спеціальності 014 Середня освіта
(за предметними спеціальностями) предметної спеціальності 014.13
Середня освіта (Мистецтво. Музичне мистецтво)*

Науковий керівник: Олена АЛКСІЙЧУК

кандидат педагогічних наук, доцент

РОЗВИТОК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «МИСТЕЦТВО» ЗАСОБАМИ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті висвітлюється проблематика розвитку інтелектуальних здібностей учнів старшої школи, розглядаються інноваційні технології для активізації та розвитку інтелектуальної сфери здобувачів освіти на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво»

Ключові слова: *інтелектуальні здібності, інноваційні технології, учні старшої школи, уроки інтегрованого курсу «Мистецтво», заклади загальної середньої освіти.*

Актуальність теми. Реформування та постійне оновлення освіти в Україні потребує пошук та розробку інноваційних технологій оптимізації змісту шкільних дисциплін, зокрема інтегрованого курсу «Мистецтво». Це продиктовано проблемою активізації розвитку інтелектуальних здібностей здобувачів освіти різних вікових категорій в умовах освітнього процесу.

Сучасна науково-педагогічна думка надає важливого значення галузі мистецтва, а саме його дидактичній, виховній, аксіологічній, гносеологічній, інтелектуальній функціях у процесі навчання та виховання підростаючого покоління. Зазначені функції реалізуються завдяки здатності різних видів мистецтва позитивно впливати на особистість та структуру мислення учнів, їх емоції, мотиви та установки, ціннісні орієнтації тощо. Такі можливості інтегрованої мистецької сфери пов'язані з феноменом процесу сприймання художніх образів, що є ядром будь-якого твору мистецтва. На інтегрованому курсі «Мистецтво» робота над розумінням художніх образів сприяє трансляції культурних цінностей у свідомості індивіда. Саме тому специфічні особливості образності синтезу мистецтв необхідно цілеспрямовано використовувати з метою розвитку інтелектуальних здібностей учнів старшої школи.

Актуальність даної теми також продиктована складною демографічною й економічною ситуацією, що склалася внаслідок війни й зараз як ніколи вимагає від української освіти бути якісною та конкурентноспроможною, адже саме від цього залежить майбутнє держави та нації. Українська школа має бути максимально ефективним інструментом для посилення життєздатності суспільства, якнайретельніше готувати майбутніх випускників до дорослого життя, формувати у них вміння адаптуватись та реалізовуватись у соціумі та постійно інтелектуально розвиватись. Попри поширені уявлення щодо опанування точних наук або ж іно-

земних мов у розвитку інтелектуальних здібностей учнів, сучасна педагогіка та психологія доводять, що аналогічний результат може бути досягнутий на уроках «Мистецтва», а також засобами позакласної творчої діяльності учнів.

Над даною тематикою, працювали ще видатні мислителі античності, пізніше – вчені епохи Відродження, Просвітництва, згодом їхню справу продовжили закордонні науковці: Г. Гарднер, М. Монтессорі, Ж. Піаже, Г. Шелленберг, а також українські вчені: О. Антонова, С. Гончаренко, Н. Батюк, С. Куркіна, Л. Масол, В. Сухомлинський, О. Щолокова та ін.

Мета публікації – висвітлити значення інноваційних технологій у процесі інтелектуального розвитку учнів старшої школи на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво» у закладах загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для глибшого вивчення сутності даної проблематики та з метою уникнення термінологічних розбіжностей, необхідно висвітлити зміст понять «інтелектуальні здібності» та «інтелект», представлених у фаховій літературі та наукових працях на відповідну тему. Так, у «Енциклопедії сучасної України» зазначається, що: «Інтелект – це відносно стійка структура розумових здібностей індивіда, а визначити розвиток інтелекту людини можливо шляхом застосування системи наступних показників: компетентність, ініціативність, творчість, саморегуляція, унікальність складу розуму» [3].

За визначенням провідного вітчизняного науковця С. Гончаренка: «...інтелект людини є сукупність таких її здібностей, як здатність орієнтуватися в навколишньому середовищі, адекватно його відображати і перетворювати, мислити, навчатися, пізнавати світ; переймати соціальний досвід; спроможність розв’язувати завдання; приймати рішення, розумно діяти, передбачати» [2, с. 146].

Український вчений-педагог О. Антонова виокремлює наступні параметри, розроблені нею для визначення ступеню розвитку інтелектуальних здібностей особистості: «...оригінальність мислення; гнучкість мислення; продуктивність або «швидкість» мислення; здатність до аналізу і синтезу; здатність до класифікації та категоризації даних; здатність до концентрації; пам’ять» [1, с. 37].

Зміст інтегрованого курсу «Мистецтво» є ефективним для розвитку інтелектуальної сфери учнів, адже синтез мистецтв (живопис, поезія, музика, театр) ненав’язливо, природньо розвиває емоційно-чуттєву сферу учнів, виховує здатність до естетичного сприйняття, а також сприяє становленню не лише інтелектуальної, а й духовної сфери особистості. Видатний український науковець, педагог, автор програм та підручників з «Мистецтва» Л. Масол наголошує, що: «...мистецтво, попри свою унікальність та відносну самостійність, у всі часи розвивалося не ізольовано, а було і є нерозривно пов’язане з культурним середовищем, рівень розвитку якого, своєю чергою, визначалися здобутками науки й створеннями технологій. Вони завжди впливали на спосіб мислення людини, а, отже, й на стиль художнього мислення» [4, с. 4].

На уроках «Мистецтва» у процесі розвитку інтелектуальних здібностей педагогу допоможуть наступні інноваційні методи, а саме: проєктні (творчі, ігрові, дослідницькі), організація і проведення екскурсійних проєктів (зокрема віртуальних); створення навчально-пізнавального портфоліо; проведення вікторин, ігор, ребусів кросвордів, міні-тренінгів; створення учнями тематичних мультимедійних презентацій, ілюстрацій до вивчених творів мистецтва тощо. Дієвими у розвитку інтелектуальних умінь є також методи: аналізу і музично-педагогічної інтерпретації музичного твору; рух під музику різних стилів і жанрів; створення театральних етюдів,

сценок драматизацій для розкриття змісту прослуханих творів та ін. У розвитку інтелектуальних здібностей допоможуть також соціо-ігрові технології: «Перевтілення у історичного героя», «Колективне створення твору мистецтва» (казки, оповідання, п'єси, кінострічки) з наступною їх інсценізацією та конструюванням книги на відповідну тему.

О. Щолокова наголошує на тому, що: «...вивчення музики та дотичних до музики дисциплін вимагає специфічних зусиль, системного підходу, що передбачає зосередження уваги одночасного із залученням мислення, уяви та пам'яті. При цьому комбінація когнітивних інструментів психіки людини, які активуються у процесі, практично не застосовується під час інших видів розумової діяльності, отже, є досить унікальною практикою» [5, с. 103].

Ефективною формою роботи для розвитку інтелектуальних здібностей учнів старшої школи може стати проведення нестандартних уроків для розвитку критичного мислення (урок-роздум, урок-відкриття, урок-відвертість, урок-спектакль, урок-казка, урок-подорож тощо), а також робота творчих майстерень (написання авторських віршів, пісень, літературних творів). Результатом такої роботи можуть бути організовані у закладі загальної середньої освіти конкурси авторських віршів, пісень, малюнків тощо.

Отже, інтелектуальні здібності активно розвиваються у процесі вивчення учнями творів мистецтва за тими ж алгоритмами, що діють під час опанування решти основних дисциплін. Належний рівень розвитку інтелектуальних умінь і навичок, набутий завдяки діяльності здобувачами освіти на уроках «Мистецтва», сприятиме кращому опануванню ними інших навчальних дисциплін та реалізації власного творчого потенціалу.

Впровадження у шкільну практику окреслених методів на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво» сприятимуть активізації інтелектуального та емоційного розвитку старшокласників, концентрації уваги, формуванню у них здатності усвідомлено планувати та послідовно виконувати поставлені цілі, швидко реагувати та приймати адекватні рішення, а також уміти коригувати виконану роботу та оцінювати її результати.

Список використаних джерел:

1. Антонова О. Є. Інтелектуальні здібності у структурі обдарованості особистості. *Особистісні інтелектуальні якості обдарованого учня у підлітковому віці*: матеріали Всеукраїнського науково-методичного семінару. 2011. С. 35-41.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
3. Енциклопедія сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-12386>.
4. Масол Л. М. Навчально-методичний посібник «Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Мистецтво» у 3-4 класах на засадах компетентнісного підходу». Київ: Генеза, 2020. 160 с.
5. Щолокова О. П. Методика викладання світової художньої культури. Київ, 2007. 192 с.

Отримано: 14.04.2025

Анна ЛЕХМАН

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
4 року навчання спеціальності 023 Образотворче мистецтво,
декоративне мистецтво, реставрація

Науковий керівник: **Наталія УРСУ**
доктор мистецтвознавства, професор

ОСНОВНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ КОМПОЗИЦІЇ В ОБРАЗОТВОРЧОМУ МИСТЕЦТВІ

У дослідженні проаналізовано закони, принципи і правила композиції. З'ясовано, що картини, написані в різні епохи, в абсолютно різних стилях, вражають нашу уяву і надовго запам'ятовуються багато в чому завдяки чіткій композиційній побудові.

Ключові слова: композиція, образотворче мистецтво, живопис, «золотий перетин».

Актуальність теми. Композиційні уміння є одним із визначальних критеріїв результативності підготовки майбутнього художника. Будь-який малюнок починається з композиційного розміщення зображень на аркуші паперу. Від того, як скомпоновано те чи інше зображення, залежить загальне враження від малюнка. Однією з головних вимог у творчій роботі є вміння правильно розміщувати зображення предметів на аркуші паперу [2, с. 28]. Проте митець не завжди розуміє і дотримується усталених закономірностей, які вимагає кожна композиція.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процес створення композиції висвітлювався художниками з давніх-давен, теоретичні розвідки знаходимо в працях дослідників епохи Відродження (А. Дюрер, Леонардо да Вінчі, Леон Батиста Альберті), бароко (Рубенс), класицизм (Ніколя Пусен), у власних «Щоденниках» Е. Делакруа. Значні здобутки у царині мали художники: П. Чистяков, Д. Кардовський, К. Юон, В. Фаворський, В. Касіян, К. Трохименко, О. Дейнека, Є. Кібрик, О. Данченко, Г. Якутович, Т. Яблонська, М. Деревус, М. Пимоненко, С. Світославський, Н. Урсу, І. Гуцул [5] та ін. Проте, поза увагою залишилося стилістичне подання основних закономірностей композиції у творах живопису. Тому **метою** статті є лаконічне висвітлення закономірностей композиції у творах образотворчого мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Композиція в живописі – це взаємне розташування елементів твору, яке має викликати у глядача відчуття єдності, цілісності й гармонії. Це структурна основа картини, малюнка, ілюстрації, зв'язок елементів на полотні одне з одним. Композиція базується на принципах сприйняття і тісно пов'язана зі змістом картини, характером розкриття художнього образу, авторською ідеєю і призначенням твору.

Використовуючи композицію автор об'єднує окремі художні елементи в єдине ціле, розкриваючи зміст твору. В образотворчому мистецтві виразними засобами стають тональність, колорит, ракурс та інші. На прикладі картин знаменитих художників ми можемо побачити, як важливі ці закономірності, щоби найбільш точно донести до глядача задум автора [3].

Закони, принципи і правила композиції сформовані на основі закономірностей сприйняття людиною дійсності й світового художнього досвіду [4]. Термін «композиція» використовується в різних сферах та галузях мистецтва: у кіно, музиці, театральних постановках, балеті, літературі, різних видах образотворчого мистецтва та архітектурі [2, с. 28]. Композиція в образотворчому мистецтві пов'язана з необхідністю передати основний задум, ідею

твору найясніше і переконливо [1], та грамотне розподілення елементів (фігур, предметів, об'ємів, кольорів, світла й тіні, деталей та напрямків тощо). Це своєрідний скелет твору, за допомогою якого він набуває цілісності, завершеності, взаємозв'язку всіх елементів та підпорядкування їх основній ідеї картини [4]. Головне в композиції – створення художнього образу. Картини, написані в різні епохи, в абсолютно різних стилях, вражають нашу уяву і надовго запам'ятовуються багато в чому завдяки чіткій композиційній побудові [1].

Для загального представлення про композицію в образотворчому мистецтві необхідно знати наступне. Композиції бувають станкові, декоративні, монументально-декоративні, монументально-скульптурні, театральні-декоративні, об'ємно-просторові. Існують композиції предметів прикладного мистецтва та дизайну. До станкових відносяться композиції у графічному, скульптурному та живописному виконанні. Це портрети, пейзажі, картини сюжетного характеру, гравюри, естампи, літографії та скульптурні композиції. До декоративних і декоративно-прикладних композицій відносяться різні ескізи розписів по тканині, склу, фарфору, дереву, кераміці, різьблення по дереву та багато іншого. До монументально-декоративних – мозаїка, сграфіто, панно, вітражів, скульптурних рельєфів та інше. До театральні-декоративних – ескізи та панно до спектаклів та постановок, ескізи декорацій та костюмів. До об'ємно-просторових – архітектурні об'єкти та споруди, дизайн інтер'єру та екстер'єру, а також архітектурно-скульптурні композиції. Композиції предметів прикладного мистецтва: дизайн скла, металу, меблів, промисловий дизайн, моделювання одягу [2, с. 28]. Таким чином, основними елементами в образотворчому мистецтві композиції є малюнок, колір, форма, лінії, декор та ін.

Робота художника над композицією включає в себе декілька послідовних етапів. Це пошук теми твору, визначення ідеї картини, вибір сюжету, підбір формату, розміру полотна і техніки виконання. Після цього слід створити структуру ліній майбутнього твору, знайти найвиразніші й характерні пози персонажів, визначитися зі стилізацією картини. Далі – допрацювати рівновагу кольорових і тональних плям у картині, ритм елементів. На останок можна підсилити смисловий і композиційний центр, характер та кількість деталей тощо.

Найпростіші композиційні схеми демонструють класичні картини. У них всі елементи композиції покладено в геометричні форми: трикутник, овал, коло, квадрат, прямокутник.

У будь-якій картині художник прагне побудувати композицію таким чином, щоб зображувані об'єкти знаходилися в найвиразнішій формі. Усе зайве на картині відкидається, на полотні залишається лише те, що дійсно необхідне і є головним об'єктом твору. Для досягнення такого ефекту й побудови композиції існують певні правила, які містять поняття цілісності, коли картина сприймається, як єдине ціле, а не набір окремих елементів; наявність композиційного (смислового) центру, що привертає увагу і виділяє головні елементи; співрозмірність усіх частин і компонентів композиції між собою і до формату, й головне, присутність ідеї, що є необхідними умовами для доброї картини. Правило пропорційних співвідношень, тобто «золотого перетину» в живописі виявляється наступним чином: прямокутне полотно ділять на частини двома вертикальними і двома горизонтальними лініями у пропорції 1:1,618. Найважливіші елементи малюнка повинні знаходитися у точках перетину цих ліній, тоді такий малюнок ми будемо сприймати, як правильний і красивий [4].

Висновок. Варто пам'ятати, що правила, прийоми й закономірності композиції є лише композиційною технікою, хоча у своїй основі впливають із закономірностей природи. Вони розвиваються і збагачуються творчою діяльністю нових поколінь художників різних країн. На зміну віджилим прийомам приходять інші, які породжуються новими завданнями, що

постають перед мистецтвом. Водночас, головна теза незмінна: будь-який твір повинен мати концепцію і підкорюватися основній ідеї, оскільки без сенсу немає мистецтва.

Список використаних джерел:

1. Поняття і види композиції в образотворчому мистецтві. URL: <https://ped.bobrodobro.ru/60377>.
2. Лі Н. Г. Рисунок. Основи навчального академічного рисунку. 2005. 480 с.
3. Основи композиції в живописі. URL: <https://artclass.kiev.ua/uk/%d0%besnovy-kompozitsiyi-v-zhivopisi/>
4. Основи художньої композиції: правила і прийоми. URL: <https://lihtaryk.com.ua/osnovi-hudozhnoyi-kompoziczii-pravila-i-prijomi/>
5. Урсу Н. О., Гуцул І. А. Теоретичні основи композиції: навчально-методичний посібник для студентів ЗВО художніх та художньо-педагогічних спеціальностей. 2-е вид. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2018. 166 с.

Отримано: 14.04.2025

Святослав МОРОЗОВ

*здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
4 року навчання спеціальності 023 Образотворче мистецтво,
декоративне мистецтво, реставрація*

Науковий керівник: **Наталія УРСУ**
доктор мистецтвознавства, професор

МЕТАФОРИЧНІ ПІДВАЛИНИ ОРНАМЕНТАЛЬНИХ МОТИВІВ ТРИПІЛЛЯ

У дослідженні розкрито семантико-метафоричні основи орнаментальних мотивів трипільської культури. Здійснено спробу комплексного осмислення орнаментальної системи як засобу сакральної комунікації, обрядової практики та вираження світоглядних уявлень трипільців. Розглянуто ключові орнаментальні форми, їхню символіку та космогонічний зміст.

Ключові слова: орнамент, Трипілля, символіка, міфопоетика, сакральність.

Актуальність теми. Однією з найдавніших і найглибших складових української культури є система символів та орнаментів, що бере свій початок ще у доісторичних епохах. Особливо вагомим пластом цієї традиції є орнаментальне мистецтво трипільської культури – могутньої цивілізації, яка сформувалася на українських землях у період неоліту та енеоліту (VI-III тис. до н.е.) та залишила по собі потужний візуальний код, що вплинув на подальший розвиток культури. Орнаментика трипільської культури не лише прикрашала керамічні вироби та культові об'єкти, але й була візуальною мовою, що зашифровувала сакральні уявлення про світобудову.

Сучасні дослідники трипільської культури відзначають виняткову роль орнаменту як медіатора між людиною та космосом, як елемента, що забезпечував сакральний зв'язок між природним і надприродним світами. В умовах сучасного мистецького дискурсу, де актуалізується питання інтеграції традиційних форм у новітні художні практики, метафоричні основи трипільського орнаменту є потужним джерелом натхнення для декоративно-прикладного мистецтва, дизайну та урбаністичних рішень.

Трипільську орнаментуку вивчали такі дослідники, як В. Бідзіля [1], Н. Гаврилюк [2], О. Ольговський [3], М. Шмаглій [4] та інші. Їхні праці зосереджуються на формальній типології

орнаментальних структур, функціональному розподілі декору на виробах, а також на тлумаченні окремих символів у межах загальних міфопоетичних моделей. Проте до сьогодні бракує комплексного бачення орнаментальної системи Трипілья як цілісної метафоричної моделі світу.

Метою публікації є виявлення семантичної глибини трипільської орнаментики та аналіз її основних мотивів як складників міфопоетичної та ритуально-магічної системи трипільської культури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Трипільські орнаменти – це складна знакова система, що відображає космогонічні уявлення про будову світу, циклічність природи та зв'язок між макро- і мікрокосмом. Їх символіка слугувала не лише естетичній, а й сакральній функції, вписуючи людське буття у ширший космічний порядок.

Серед базових мотивів найпоширенішими були спіралі, меандри, ромби, хрести, хвилясті та змієподібні лінії, а також солярні знаки, що вказували на культ Сонця [1, с. 122; 3, с. 89]. Спіраль уособлювала безперервність часу, циклічність життя і смерті, а також рух небесних тіл. Її поєднання з меандрами створювало модель лабіринту – символічного шляху ініціації та переходу між світами [2, с. 47-48]. Ромб, часто прикрашений крапками або рисками, був символом жіночого начала, родючості, материнства й земного плодючого лона [3, с. 112-113].

Значну роль у трипільському декорі відігравали й зооморфні мотиви, зокрема образи змії, птахів та бика. Змія виступала як охоронне божество, символ підземного світу й постійного оновлення природи. Птахи асоціювалися з небесними духами-посередниками, покровителями та душами предків, здатними впливати на долю людей і дарувати врожайність. Бик уособлював силу, родючість і первинну енергію землі. Усе це свідчить про те, що трипільська орнаментика є не лише художньою системою, а й потужним кодом ритуальних і світоглядних уявлень спільноти, що прагнула гармонії між природою, космосом і людиною [3, с. 154].

Крім того, трипільський орнамент був організований за принципом трьох рівнів: верхній відповідав небесному світові, середній – земному, а нижній – підземному. Така трирівнева структура відображала архаїчну космогонічну модель світу, що базувалася на уявленні про взаємодію трьох світів – неба, землі та підземелля. Кожен рівень мав свій набір знаків та символів: солярні мотиви, хрести, вітрячки та птахи домінували на верхньому ярусі як атрибути небесної сфери; середня частина орнаментального поля зосереджувала знаки землі – ромби, хвилясті лінії та зооморфні зображення, а нижній рівень репрезентував підземний світ через зигзаги, змієподібні лінії та меандри [1, с. 200; 4, с. 120].

Дослідження археологів доводять, що орнаментовані керамічні вироби слугували не лише побутовими речами, але й були сакральними предметами, задіяними в обрядових практиках – культів родючості, поховальних ритуалів, святкування сезонних циклів. Орнамент ставав не просто декором, а візуальною мовою сакральних текстів, інструментом візуалізації міфологічних сюжетів, зокрема створення світу, циклічності життя та смерті, ідентифікації людини в контексті космічного порядку [3, с. 143].

Трипільська орнаментика виступала не просто декоративним оформленням предметів побуту чи культових об'єктів, а повноцінною знаковою системою, через яку стародавні спільноти передавали сакральний досвід, узагальнювали знання про світ, природу та людину. Вона була важливим засобом комунікації між поколіннями та виступала у ролі візуальної мови, яка структурувала космогонічні уявлення про універсальний порядок буття. Орнаментальні композиції сприяли закріпленню колективної пам'яті, трансляції міфологічних сюже-

тів та обрядових практик. Завдяки цьому трипільська орнаментика не лише виконувала естетичну та ритуальну функції, але й слугувала формотворчим ядром для створення культури як системи духовних смислів і символів.

Висновки. У наш час трипільські орнаменти не втрачають своєї актуальності та стають джерелом натхнення для сучасних митців, дизайнерів, реставраторів і дослідників української візуальної традиції. Глибинне розуміння їхньої метафоричної та знакової сутності відкриває нові перспективи для розвитку українського мистецтва, сприяючи формуванню сучасних творчих практик, які поєднують архаїчну символіку з інноваційними художніми підходами. Використання трипільських мотивів у декоративно-прикладному мистецтві, графічному дизайні, архітектурі чи реконструкції культурної спадщини допомагає актуалізувати стародавні коди й гармонійно інтегрувати їх у нові культурні контексти.

Список використаних джерел:

1. Бідзіля В. М. Загадкове Трипілля. Київ: Наукова думка, 1998. 276 с.
2. Гаврилюк Н. П. Символи та знаки в культурі Трипілля. Черкаси: Брама, 2010. 198 с.
3. Ольговський С. Я. Міфологія орнаменту: Трипілля. Київ: Вид. ім. Олени Теліги, 2003. 312 с.
4. Шмаглій М. М. Трипільська культура на території України. Київ: Либідь, 2015. 240 с.

Отримано: 14.04.2025

Вікторія ШТИФЛЮК

*здобувачка вищої освіти (другого) магістерського рівня
I року навчання спеціальності 014 Середня освіта (Музичне мистецтво)*

Науковий керівник: **Майя ПЕЧЕНЮК**
кандидат педагогічних наук, професор

МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

У статті розглядається роль музичного мистецтва у вихованні патріотичних почуттів учнівської молоді; досліджується важливість використання музики в освітньому процесі та у проведенні музично-виховної роботи в школі.

Ключові слова: *патріотизм, учні, музичний матеріал, уроки музичного мистецтва, позакласна музично-виховна діяльність.*

Патріотичне виховання є одним із найактуальніших напрямів виховної роботи в сучасній українській школі. В умовах російсько-української війни, яка триває з 2014 року, формування патріотизму набуває особливої значущості.

Актуальність проблеми патріотичного виховання підрастаючого покоління посилюється викликами сьогодення, воєнного часу, необхідністю консолідації українського суспільства навколо ідеї захисту Батьківщини, відстоювання національних інтересів. Школа як важливий соціальний інститут має забезпечувати цілеспрямоване формування патріотизму, використовуючи потенціал освітнього процесу та позаурочної діяльності.

Метою публікації є розкриття впливу музичного мистецтва на виховання патріотичних почуттів учнівської молоді.

Виклад основного матеріалу дослідження. Патріотизм є інтегративною якістю особистості, яка виявляється в любові до Батьківщини, відданості своєму народові, готовності відстоювати національні інтереси. А. Максютов трактує патріотизм як моральний принцип, соціально-моральне почуття, яке включає любов до Вітчизни, повагу до її історичного минулого, дбайливе ставлення до національних традицій, обрядів, символіки [1, с. 132-136]. Музичне мистецтво має величезний вплив на емоційну сферу особистості та здатне формувати її світогляд. Важливим аспектом є роль музики у патріотичному вихованні, оскільки вона має велику силу пробуджувати почуття любові до рідної землі, гордості за свій народ і почуття єдності. Патріотичне виховання через музику сприяє розвитку національної свідомості, формує моральні орієнтири та громадянську відповідальність у людей.

Ефективність патріотичного виховання значною мірою залежить від створення відповідного освітнього середовища, насиченого національно-патріотичним змістом. Вивчаючи та узагальнюючи педагогічний досвід учителів музичного мистецтва, можемо констатувати, що патріотичне виховання має здійснюватися систематично і послідовно, з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей учнів.

Музичне мистецтво має унікальну здатність впливати на емоційну сферу особистості, збагачувати духовний світ, формувати ціннісне ставлення до навколишньої дійсності. Залучення учнів до кращих зразків національної музичної культури сприяє вихованню патріотичних почуттів, усвідомленню своєї приналежності до українського народу [3, с. 189]. Музичний репертуар, спрямований на патріотичне виховання, охоплює широкий спектр творів: народні пісні, думи, марші, гімни, твори сучасних композиторів. Особливе місце належить народнопісенній творчості, яка є втіленням національного духу, відображенням історичної долі народу. Українські народні пісні різних жанрів (козацькі, стрілецькі, повстанські, ліричні) виховують любов до рідної землі, повагу до героїчного минулого, формують національну свідомість. Значний патріотичний потенціал мають твори українських композиторів-класиків (М. Лисенка, М. Леонтовича, К. Стеценка, Я. Степового та ін.), які звертались до національної тематики, опрацьовували фольклорні джерела, утверджували своєю творчістю українську ідентичність. Їхні хорові, вокальні, інструментальні композиції сповнені глибокого патріотичного змісту, виховують почуття гордості за свій народ, його музичну спадщину.

Процес патріотичного виховання засобами музичного мистецтва передбачає використання різноманітних форм і методів роботи. Провідну роль відіграє активна музична діяльність учнів: хоровий спів, гра на музичних інструментах, рухова імпровізація під музику. Колективне виконання патріотичних творів згуртовує учнівський колектив, формує почуття єдності, взаємопідтримки, спільної відповідальності за долю країни [2, с. 40]. Ефективними формами патріотичного виховання на уроках музичного мистецтва є тематичні музичні бесіди, дискусії, диспути, присвячені історії створення патріотичних пісень, їх ролі в житті народу. Доцільно проводити інтегровані уроки, на яких поєднується музика з поезією, живописом, хореографією, що дозволяє всебічно розкрити патріотичний зміст.

Проходячи педагогічну практику, проводячи дослідно-експериментальну роботу, спілкуючись з учнями, ми переконались, що у процесі навчання музика допомагає формувати національні почуття. В умовах шкільного навчання музичне мистецтво сприяє не тільки розвитку творчих здібностей учнів, але й формуванню їхнього шанобливого ставлення до рідної пісні, землі, країни. Патріотичні пісні, що вивчаються і виконуються на уроках музичного мистецтва чи у позакласній музично-виховній діяльності, допомагають учнівській молоді

усвідомити важливість національної музичної спадщини. Методи музично-патріотичного виховання охоплюють організацію тематичних концертів, аналіз патріотичних творів, проведеної флешмобів, а також використання інтерактивних методик на уроках музичного мистецтва. Участь учнів у музично-виховних заходах дозволяє не лише поглибити їхнє розуміння культурної спадщини, але й відчувати свою приналежність до великої нації.

Важливу роль у вихованні патріотичних почуттів відіграє сучасна українська музика. Групи та виконавці, серед яких «Океан Ельзи», «Антитіла», «Kozak System», створюють композиції, що не лише популяризують українську музику, але й актуалізують національну гідність. Пісенний репертуар перелічених гуртів часто присвячений темі боротьби за незалежність, солідарності та національної єдності. Вони підвищують патріотичний дух та надихають молодь на активну участь у суспільному житті.

Висновки. Ефективність патріотичного виховання на уроках музичного мистецтва на в позакласній музично-виховній роботі залежить від комплексного використання різноманітних форм і методів роботи, музичного матеріалу. Важливість проблеми патріотичного виховання підростаючого покоління посилюється викликами воєнного часу, необхідністю консолідації українського суспільства навколо ідеї захисту Батьківщини, відстоювання національних інтересів. Музичний матеріал, який вивчається на уроках музичного мистецтва та використовується в позакласних формах роботи школи має забезпечувати цілеспрямоване формування патріотизму, використовуючи потенціал освітнього процесу.

Список використаних джерел:

1. Максютів А. О. Патріотичне виховання: дефініції та зміст. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія.* 2011. № 35. С. 132-136.
2. Потапчук Т. В., Черсак О. М. Пісня як засіб патріотичного виховання здобувачів закладів вищої освіти. *Південноукраїнські мистецькі студії.* 2024. № 3. С. 40-45.
3. Fedorenko S., Voronina H., Zhurba K. School-family interaction in forming adolescents' national identity: the Ukrainian pedagogical experience. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala.* 2020. № 12(4). P. 189-204.

Отримано: 14.04.2025

Секція ПЕДАГОГІКИ, ПОЧАТКОВОЇ ТА ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Катерина КИСЛА

*здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
4 року навчання спеціальності 012 Дошкільна освіта*

Науковий керівник: Галина БАТАМАНЮК

кандидат педагогічних наук, доцент

КУЛІНАРІЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЛОГІКО-МАТЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розкрито сутність логіко-математичної компетентності дитини старшого дошкільного віку,

Ключові слова: *логіко-математична компетентність, діти старшого дошкільного віку, кулінарія, заняття, продукти, приладдя, педагог.*

Актуальність теми. Сучасна система дошкільної освіти спрямована на конструювання цілей, змісту, форм, методів навчання і виховання, що забезпечують розвиток кожної дитини, її пізнавальних здібностей й особистісних якостей. Важливу роль у цьому процесі відіграє компетентнісний підхід до формування особистості нового світу, у контексті якого почесне місце займає логіко-математична компетентність. Саме її сформованість забезпечуватиме дитині наявність пізнавальної мотивації, базису логіко-математичних, дослідницьких знань, набутих умінь та навичок (аналізу, порівняння, узагальнення, здійснення самоконтролю), пізнавальний досвід, що накопичується і використовується в діяльності дітей [1].

Різні аспекти формування логіко-математичної компетентності в дошкільників вивчали О. Брежнєва, Н. Баглаєва, М. Машовець, Т. Павлюк, І. Підлипняк, Л. Плетеницька, А. Сазонова, Т. Степанова, С. Татарінова, К. Щербакова та ін. Спільною образною думкою учених є те, що математика – це велична споруда, створена уявленнями людини для пізнання Всесвіту. Тому виникає потреба у пошуках таких засобів навчання, які викликали б інтерес до науки і водночас були близькими до життя дитини. На нашу думку, таким засобом є кулінарія.

Мета дослідження – висвітлити педагогічний потенціал занять кулінарією в закладі дошкільної освіти для формування логіко-математичної компетентності дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дошкільний вік – початковий етап оволодіння математичними знаннями, тому їхню математичну компетентність розглядаємо як елементарну, і водночас як складну, комплексну характеристику логіко-математичного розвитку, який вчені трактують як процес якісної зміни в інтелектуальній сфері особистості, що відбувається в результаті формування в дитини математичних уявлень і понять. Основними показниками сформованості логіко-математичного розвитку, що лежить в основі логіко-

математичної компетентності є комплекс сенсорних еталонів та елементарних математичних уявлень, а саме: упорядкування предметів за товщиною, шириною; розрізнення й називання геометричних фігур (трикутник, чотирикутник, квадрат, круг); здійснення серіації предметів за формою; визначення просторового розміщення предметів відносно себе (ліворуч, праворуч, угорі, внизу, попереду, позаду); орієнтування в поняттях – ранок, день, вечір, ніч, доба; у відношеннях – швидше, повільніше. Елементарними математичними уявленнями вважаються такі вміння, як: рахувати в межах 5 прямою та зворотною лічбою; створювати числа додаванням 1 до попереднього числа, визначати місце кожного числа в ряді чисел від 1 до 5; орієнтуватися в кількісній та порядковій лічбі; співвідносити цифру з числом, число з цифрою у межах 5; упорядковує числові картонки в межах 5 у порядку збільшення та в порядку зменшення; порівнювати групи предметів за кількістю, визначати кількісні відношення між множинами [2, с. 263]. Цей освітній напрям розвиває в дітей високу пізнавальну активність, кмітливість, гнучкість мислення, кругозір.

Однією з умов формування логіко-математичної компетентності в дітей дошкільного віку є залучення їх до активностей, у процесі яких вони зможуть ознайомитися зі зв'язками і відношеннями, що стануть предметом дитячих міркувань. Однією з таких активностей є кулінарія (від лат. «culina» – кухарська справа) – мистецтво приготування їжі, куховарство; приготовлена їжа; спеціальна наука, що вивчає способи обробки харчових продуктів і приготування страв та кулінарних виробів. Складається вона з техніки приготування, технічного забезпечення та рецептів [3]. Під час кулінарних занять, діти ознайомлюються зі станами води (випаровування, замерзання), наповнюють посуд різних ємкостей рідиною чи сипкими інгредієнтами, засвоюючи при цьому поняття «об'єм», «маса», «величина», «форма», засвоюють хімічні та фізичні знання (пара, лід, реакція соди). Оперування кулінарним матеріалом (продуктами, знаряддям для роботи з ними), сприяє засвоєнню дітьми понять «багато», «мало», «порівну», «порожній», «повний» тощо. Практика організації таких форм діяльності викликає у дошкільників жвавий інтерес, активізує при цьому їх пізнавальну діяльність, що є надзвичайно важливим для інтелектуального розвитку дитини.

У центрі приготування їжі є відповідні кухонні меблі, посуд, знаряддя і приладдя для приготування їжі, кухонна техніка, довгозберігаючі продукти (цукор, сіль, мука тощо), продукти харчування, які періодично закупляють батьки (овочі, фрукти, молочні продукти), книга ілюстрованих рецептів, індивідуальні картки з рецептами. Кулінарні заняття в центрі проводяться двічі на тиждень. Овочі, фрукти, столові прибори, кухонні меблі – чудовий навчальний матеріал для формування у дітей початкових математичних уявлень про форму, кількість, розмір, об'єм тощо. Приготування страви відбувається по рецепту, де вказано точне дозування продуктів. Дотримуючись технології приготування, діти вчаться вимірювати вагу, користуючись терезами, столовою/ чайною ложкою. Готуючи їжу, засвоюють поняття народних одиниць вимірювання: пригоршня, дрібка, умовна мірка (стопка, стакан). Об'єм рідини чи сипучих продуктів вимірюють мірною склянкою. Засвоєння рахунку, лічби, операцій обчислення відбувається тоді, коли дитині пропонують порахувати, скільки стільців на кухні, скільки каструль на плиті, скільки ложок, чашок, блюдець, тарілок на столі, скільки їх потрібно для тих, хто там є, якого вони розміру, форми тощо. Дитина самостійно вчиться відміряти потрібну кількість склянок крупи чи борошна, розрізати під наглядом дорослого яблуко чи торт на певну кількість частин, добирати овочі потрібного розміру і в потрібній кількості. Діти визначають їх колір, форму, (на яку геометричну фігуру схоже), чи відрізня-

ються за формою овочі та фрукти, шукають однакові по величині і по формі, іноді і по вазі, порівнюючи їх між собою. Також діти можуть визначати, яких геометричних фігур більше на столі під час обіду. У кулінарній діяльності дитина непомітно засвоює відношення числа і цифри, збереження кількості величини, найпростіші алгоритми. За допомогою дії віднімання вона вчиться рахувати скільки буряків було, а скільки використали, скільки залишилося. Користуючись годинником за допомогою одиниць часу, вона слідує за часом, який витрачається на приготування їжі. Для сервіровки столу використовують серветки, які зазвичай мають квадратну форму, але можуть набувати форми трубочки, конуса в процесі їх перетворення. Наприклад, вихователь каже: готуємо їжу на столі прямокутної форми, для нарізки продуктів використовуємо прямокутну дерев'яну дощечку, нарізаємо картоплю прямокутниками/кружечками, викладаємо на деку прямокутної /круглої форми. Подобається дітям проведення аналогів продуктів харчування з геометричними формами: морква схожа на конус; капуста – кругла; буряк – круглий, циліндричний; картопля – овальна, кругла; помідор – круглий; огірок і яйця – овальні; хліб – круглий/ овальний, прямокутний. Для приготування страви, продукти можна різати кубиками, прямокутниками, кільцями та напівкільцями різного розміру трикутниками, кружечками тощо.

Під час кулінарних занять педагоги використовують і дидактичні ігри – лото «Майстерня соусів», «Відгадай за описом», «Визнач форму», «Геометричне меню для пікніка», «Математичний пиріг», «Склади меню», «Більше-менше», «Чого не стало на столі», «Порівняй предмети», «Познач цифрою», «Підемо на закупи», «Смачна математика», «Де заховалася фігура».

Висновки. Отже, кулінарія має великий педагогічний потенціал щодо формування логіко-математичної компетентності дітей старшого дошкільного віку. Через активність в центрі приготування їжі, непомітно для себе, у невимушеній формі вони засвоюють основні математичні поняття (кількості, величини, форми), відношення числа і цифри, алгоритми дій, одиниці вимірювання ваги, часу, що при здатності їх застосування в житті формує логіко-математичну компетентність.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція 2021р.). URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/doshkilna-osvita-2/bazoviy-komponent-doshkilnoi-osviti-v-ukraini>.
2. Ляпунова В. А., Добровольська Л. П., Городнича С. В. Сутність та необхідність математичного розвитку особистості на дошкільному етапі дитинства. 2020. Вип. 26. С. 185-190. URL: <http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2020/26/39.pdf>.
3. Пагута Т. І., Маленька Н. В. Роль кулінарії в логіко-математичному розвитку дітей дошкільного віку. URL: <https://dspace.megu.edu.ua:8443/xmlui/handle/123456789/3604>.

Отримано: 14.04.2025

Юлія КЛІЩ

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
2 року навчання спеціальності 013 Початкова освіта

Науковий керівник: **Ольга КОВАЛЬЧУК**

кандидат педагогічних наук, доцент

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті розкрито практичні аспекти впровадження соціально-емоційного навчання в освітній процес початкової школи. Описано методи та інструменти розвитку емоційного інтелекту, співпраці, емпатії та саморегуляції в молодших школярів. Зазначено позитивний вплив СЕН на формування гармонійної, відповідальної особистості та створення комфортного середовища для навчання.

Ключові слова: соціально-емоційне навчання, емоційний інтелект, початкова школа, емпатія, саморегуляція, емоційна грамотність, командна робота.

Актуальність теми: зумовлена потребою формування в учнів початкової школи соціальних та емоційних навичок, необхідних для гармонійного розвитку особистості. Соціально-емоційне навчання сприяє розвитку емпатії, саморегуляції, відповідального прийняття рішень і позитивної взаємодії з однолітками та дорослими. В умовах сучасних викликів освіти, інтеграція СЕН в освітній процес стає важливим чинником психологічного добробуту та успішності дітей.

Мета публікації: розглянути практичні аспекти впровадження соціально-емоційного навчання в освітній процес початкової школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціально-емоційне навчання – це міжнародна освітня програма, створена для розвитку соціальних і емоційних навичок у різних освітніх середовищах. Програма була розроблена науковцями Університету Еморі (Атланта, США) протягом 20 років і ґрунтується на дослідженнях емоційного інтелекту Д. Гоулмена та провідних освітніх практиках світу. Вона поєднує принципи гуманістичної освіти, емоційної грамотності, критичного мислення та розвитку стресостійкості [2, 3].

Останнім часом соціально-емоційне навчання стає об'єктом активних досліджень в Україні. Н. Дужик аналізувала ключові поняття СЕН, його основні завдання та вплив на сучасну педагогічну науку. Перспективи та шляхи впровадження соціально-емоційного навчання у своїх наукових працях досліджували Л. Гриневич, Т. Дрожжина та О. Глоба.

Одна з основних цілей соціально-емоційного навчання – навчити дітей ефективно працювати в команді, співпрацювати та відповідально ставитись до спільних завдань. Для цього використовуються такі підходи, як: «Спільний проєкт», де учні разом виконують завдання, розподіляючи ролі та відповідальність; «Взаємонавчання», коли учні пояснюють матеріал один одному, що сприяє розвитку соціальних навичок і відповідальності за знання інших; «Командні квести», в яких для досягнення успіху необхідна активна співпраця та обговорення рішень.

Соціально-емоційне навчання підтримує розвиток емоційного інтелекту, саморегуляції та стійкості до стресу, дозволяючи учням краще розуміти наслідки своїх вчинків та рішень. Вони навчаються самоконтролю, дисциплінованості та прийняття відповідальності за спіль-

ні дії. Учні вчаться підтримувати позитивну атмосферу в колективі, бути готовими допомогти іншим і працювати для збереження гармонії в групі [4].

Науковці виокремлюють кілька ключових характеристик програми СЕН:

- 1) глобальна адаптивність – програма розроблена для застосування в будь-якій країні, при цьому враховуються культурні, релігійні та історичні особливості суспільств, що запобігає можливим суперечностям.
- 2) наукова основа – методика базується на сучасних дослідженнях у галузі когнітивної і соціальної психології, з акцентом на теорію емоційного інтелекту.
- 3) позитивний ефект на освітній процес – за результатами досліджень, впровадження СЕН підвищує навчальні результати школярів мінімум на 11%, а також сприяє зниженню рівня булінгу на 10% і більше.
- 4) комплексний підхід – програма спрямована на розвиток кількох важливих компетентностей, зокрема: формування базових людських цінностей, критичного та системного мислення, навичок емоційної саморегуляції, стійкості до стресу та співчуття до себе й інших [5, 6].

СЕН уже впроваджена в країнах Америки, Європи та Індії, де її протестували понад 500 педагогів. В Україні просуванням програми займається команда EdCamp Ukraine, яка першою отримала доступ до матеріалів і розпочала їх упровадження ще до офіційного представлення на світовій арені [1, 7].

Соціально-емоційне навчання допомагає дітям розвивати важливі навички, такі як розуміння власних почуттів, ефективне спілкування, співпереживання та управління емоціями. Це здійснюється через різні методи, які підтримують розвиток емоційної грамотності і покращують взаємодію з іншими. Наприклад, метод «Щоденник емоцій» дозволяє дітям записувати свої емоції та аналізувати, що їх викликає. «Дерево емоцій» допомагає візуалізувати емоції, а «Коло рефлексії» дає можливість обговорити пережите і зрозуміти, чому виникли певні почуття. Для розвитку комунікаційних навичок використовуються методи «Активне слухання», «Історії за картинками» та «Рольові ігри», що дозволяють дітям краще взаємодіяти, а також вирішувати конфлікти.

Методи, спрямовані на розвиток емпатії, включають «Погляд очима іншого» та «Емоційні карти», які дають змогу дітям зрозуміти почуття інших людей. «Лист другу» допомагає дітям проявляти підтримку та чутливість до інших.

Для того, щоб навчити дітей управляти своїми емоціями, використовуються техніки, як дихальні вправи (наприклад, «4-7-8») та «Світлофор емоцій», які дозволяють дітям визначати свій емоційний стан і шукати способи його рівноваження.

Висновки. Отже, соціально-емоційне навчання є важливою складовою освіти в початковій школі. Завдяки СЕН діти розвивають емоційну грамотність і соціальні навички. Вони вчаться взаємодіяти з іншими, працювати в команді, вирішувати конфлікти і знаходити компроміси.

Важливим аспектом СЕН є формування у дітей здатності справлятися зі стресом, самоконтролю та відповідальності. Вони вчаться саморегуляції, краще розуміють, як їхні дії впливають на оточуючих, і можуть зберігати гармонію в групі. Окрім того, цей підхід розвиває критичне мислення, допомагаючи дітям аналізувати ситуації і приймати обґрунтовані рішення. Все це дозволяє створити в класі здорове середовище, де кожен учень відчувається комфортно, має можливість для розвитку і досягнення успіху. Важливо зазначити, що такий підхід допомагає дітям зростати гармонійною особистістю, здатні до співпереживання та

самовираження. СЕН закладає фундамент для успішного життя в суспільстві, адже учні опановують навички, які будуть корисними в різних сферах їхнього майбутнього – від міжособистісних стосунків до професійної діяльності.

Список використаних джерел:

1. ЕдКемп Україна. URL: <https://www.edcamp.ua/seelukraine/>
2. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
3. Семенов А. А. Виховання лідерських якостей у молодших школярів засобами рухливих ігор: монографія. Умань: ВПЦ «Візаві», 2014. 217 с.
4. Сергєєва Л. М., Кондратьєва В. П., Хромей М. Я. Лідерство: навчальний посібник. Івано-Франківськ: «Лілея-НВ», 2015. 296 с.
5. Соціально-емоційне та етичне навчання. EdCampUkraine. URL: <https://www.edcamp.ua/seelukraine/>
6. Leadership Theories. URL: http://changingminds.org/disciplines/leadership/theories/leadership_theories.htm.
7. Northouse P. G. Leadership: Theory and Practice. 7th ed. Los Angeles: Sage Publications, 2016.

Отримано: 14.04.2025

Ліна КУЧИНСЬКА

*здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня
1 року навчання спеціальності 013 Початкова освіта*

Науковий керівник: **Наталія ГУДИМА**
кандидат філологічних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ ОРФОГРАФІЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ НУШ

У статті проаналізовано основні нормативні документи у сфері початкової освіти, зокрема Державний стандарт початкової освіти та Типові освітні програми для 3-4 класів, щодо вимог до формування орфографічної грамотності учнів. Розглянуто психолого-педагогічні умови, чинники та ефективні методи, що сприяють розвитку орфографічної компетентності в молодшому шкільному віці.

Ключові слова: орфографічна грамотність, початкова освіта, державний стандарт, орфографічна компетентність, методи навчання, інтерактивні вправи.

Актуальність теми. Формування орфографічної грамотності в молодшому шкільному віці є суттєвою складовою мовної освіти, що закладає основу для подальшого успішного навчання учнів. У контексті оновлення змісту початкової освіти та впровадження компетентного підходу особливої ваги набуває аналіз нормативних документів та ефективних педагогічних практик з орфографії.

Метою публікації є проаналізувати нормативні документи щодо формування орфографічної грамотності в учнів початкової школи, а також визначити чинники, методи й інноваційні форми роботи, що сприяють розвитку орфографічної компетентності молодших школярів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес формування орфографічної грамотності учнів початкової школи ґрунтується на чітко визначених вимогах нормативних документів, що регламентують зміст і методи навчання української мови в освітніх закладах.

Державний стандарт початкової освіти, затверджений Міністерством освіти і науки України, передбачає розвиток орфографічної компетентності як одного з ключових результатів мовної освітньої галузі. У стандарті зазначено, що учні на рівні третього і четвертого класів мають опанувати основи правопису, навчитися застосовувати орфографічні правила у власному письмовому мовленні, здійснювати орфографічний самоконтроль, аргументувати вибір написання слова відповідно до вивчених норм. Типові освітні програми для 3-4 класів, зокрема програма за редакцією Савченко, деталізують зазначені положення та визначають очікувані результати навчання у формі конкретних умінь, зокрема таких, як правильно писати слова з орфограмами, добирати перевірочні слова, використовувати орфографічні словники, редагувати власні і чужі тексти на предмет орфографічних помилок [4, с. 185].

Орфографічна грамотність формується у процесі свідомого засвоєння учнями орфографічних правил і набуття стійких навичок їх застосування в різних видах мовленнєвої діяльності. На початковому етапі навчання правопису особливого значення набуває створення умов для поступового переходу від механічного запам'ятовування орфограм до їх усвідомленого використання в письмі. До чинників, що впливають на ефективність цього процесу, відносять рівень мовленнєвого розвитку дитини, сформованість фонематичного слуху, обсяг активного словника, загальну пізнавальну мотивацію та інтерес до мовної діяльності. Значущим компонентом є створення сприятливого мовного середовища, у якому дитина має змогу регулярно застосовувати на практиці здобуті знання, обговорювати мовні явища, спостерігати закономірності словотворення і слововживання [1, с.216].

Методичний арсенал учителя початкових класів повинен містити систему вправ, які передбачають як закріплення орфографічних правил, так і розвиток орфографічного чуття, аналітичного мислення, мовленнєвої рефлексії. У цьому контексті ефективними є вправи, що активізують розумову діяльність учнів і спонукають до самостійного пошуку правильного написання. Практика свідчить, що такі завдання, як відновлення орфограм у деформованому слові, добір перевірочних слів, пояснення правопису певної групи слів, зумовлюють потребу в осмисленні матеріалу, а не лише у відтворенні. Водночас методи наочного моделювання (наприклад, використання схем будови слова чи таблиць орфограм) сприяють кращому засвоєнню графічного образу слова і розвитку візуальної пам'яті.

Формуванню орфографічної компетентності сприяє також системне застосування вправ на редагування текстів, у яких навмисно допущено орфографічні помилки. Такий тип завдань передбачає не лише виявлення помилок, а й пояснення причин їх виникнення, що активізує механізми самоконтролю. Успішному засвоєнню орфографічних правил допомагає використання дидактичних ігор, інтерактивних вправ з цифровими додатками, презентаційних матеріалів, відеофрагментів та електронних вправ із застосуванням мультимедійного контенту. Використання сучасних цифрових технологій дозволяє інтенсифікувати освітній процес і забезпечити різноманітність способів подання навчального матеріалу [2, с. 427].

Необхідно зосередити увагу на аналізі вправ, запропонованих у чинних підручниках з української мови для 3 класу. Особливо ефективними є завдання, що ґрунтуються на проблемно-пошуковому підході до засвоєння орфограм. Наприклад, вправи, у яких учням пропонується дібрати до слова перевірочне слово без пояснення правила, активізують мовленнєво-мислительну діяльність та формують логіку міркування. До того ж, завдання на дописування закінчень у словах з пропущеними буквами сприяють формуванню навички диференціації закінчень і суфіксів [3, с. 41].

Особливо ефективними у формуванні орфографічної грамотності є вправи з елементами інтерактивності, які пропонують використовувати картки із QR-кодами, що ведуть до

електронних вправ або відеоуроків з поясненням правопису. Завдяки інтерактивному контенту учень має змогу сприймати інформацію через візуальний і слуховий канали, що підвищує рівень засвоєння і знижує стомлюваність. Завдання, що передбачають самостійне складання речень із поданими словами з орфограмами, сприяють розвитку продуктивного мовлення й формуванню навички орфографічної самостійності.

Висновки. У процесі формування орфографічної грамотності молодших школярів визначальну роль відіграє поєднання нормативно-методичної бази, дидактичної системності та інноваційного підходу до організації мовленнєвої діяльності. Комплексне застосування традиційних і інтерактивних методів навчання сприяє розвитку орфографічної компетентності, забезпечуючи її усвідомлене й стійке формування в учнів початкових класів.

Список використаних джерел:

1. Вашуленко М. С. Методика навчання української мови в початковій школі: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Літера ЛТД, 2010. 364 с.
2. Лужецька Л. Комунікативно-діяльнісний підхід у становленні мовної особистості молодшого школяра. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*: зб. наук. праць. Дрогобич, 2017. С. 424-433. URL: <https://www.semanticscholar.org>.
3. Рижих М. Шляхи формування орфографічної грамотності молодших школярів. *Актуальні проблеми навчання і виховання молодших школярів*: матеріали I Всеукр. наук.-практ. онлайн-конф. здобувачів вищ. освіти і молод. учених, Харків, 10 трав. 2024 р. Харків. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. Харків, 2024. С. 93.
4. Рубан Л. І. Формування орфографічної грамотності молодших школярів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2014. № 9. С. 183-191.

Отримано: 14.04.2025

Віталіна ЛЯНГА

*здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня
1 року навчання спеціальності 073 Менеджмент*

Науковий керівник: Олена ДУТКО

кандидат педагогічних наук

РОЛЬ КЕРІВНИКА У СТВОРЕННІ ПАРТНЕРСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА

У статті розкрито роль керівника закладу освіти у створенні партнерського середовища в умовах реалізації концепції Нової української школи. Окреслено методи та стратегії, які сприяють налагодженню конструктивної взаємодії в освітньому середовищі. Наголошено, що лідерські якості, стратегічне мислення та відкритість до інновацій забезпечують розвиток школи як демократичної спільноти, орієнтованої на успіх кожного учня.

Ключові слова: керівник, партнерське середовище, партнерська взаємодія, заклад освіти.

У сучасних умовах реформування освітньої системи України, зокрема в контексті реалізації концепції Нової української школи (НУШ), особлива увага приділяється педагогіці партнерства. Цей підхід передбачає встановлення рівноправних, довірливих і відповідальних відносин між усіма учасниками освітнього процесу: учнями, вчителями, батьками, адміністрацією та громадськістю. Ключову роль у формуванні такого партнерського середовища відіграє керівник закладу освіти, від якого залежить ефективність взаємодії та співпраця всіх зацікавлених сторін.

Педагогіка партнерства є фундаментальним принципом НУШ, що спрямований на створення інклюзивного та сприятливого освітнього середовища. Вона базується на повазі до особистості; доброзичливості і позитивному ставленні; довірі у відносинах; діалозі – взаємодії – взаємоповазі; розподіленому лідерстві (проактивності, праві вибору та відповідальності за нього, горизонтальності зв'язків); принципі соціального партнерства (рівності сторін, добровільності прийняття зобов'язань, обов'язковості виконання домовленостей) [2].

Згідно з сучасними дослідженнями, впровадження педагогіки партнерства сприяє формуванню особистості, готової до адаптації в сучасних соціально-економічних умовах, підвищенню якості культури управління та взаємодії з соціумом через систему проєктної діяльності, а також позитивно впливає на розвиток системи соціального партнерства як складової частини громадського управління закладом освіти.

На сучасному етапі проблематиці керівництва в системі освіти присвячено достатньо праць як зарубіжних (Н. Беннетт, М. Барбер, Т. Буш, Ф. Вудз, Д. Гопкінз, П. Гронн, Д. Дьок, К. Лейтвуд, Дж. Спілейн, І. Ч. Ченг та інші) так і вітчизняних вчених (В. Андрущенко, О. Брюховецька, Л. Даниленко, С. Калашнікова, Ю. Молчанова, П. Плошай, Л. Пшенична та інші). Питання лідерства як важливої якості сучасного керівника закладу освіти розглядали І. Зязюн, Ю. Конаржевський, В. Кремень, В. Маслов, О. Савченко, О. Сазонова, Н. Селіверстова, С. Сисоєва та інші.

Метою даного дослідження є – проаналізувати роль керівника закладу освіти у процесі створення партнерського середовища.

На думку сучасного науковця Ключко А. наразі зростає роль менеджерів освітніх організацій, здатних забезпечити проведення конструктивних змін та володіти такими механізмами їх регулювання в трансформаційні періоди, які б сприяли як розвитку освітньої організації загалом, так і кожного суб'єкта освітнього процесу зокрема [1]. Тому керівник закладу освіти виступає центральною фігурою у створенні та підтримці партнерського середовища.

Директор має не просто очолити цей процес, а стати лідером освіти. Саме лідери здатні просувати процес реального реформування школи, який має відбутися насамперед на рівні окремо взятої школи. Лідер і менеджер освіти – головні ролі директора сучасної школи. Лідерство не вичерпує і не заміняє процес управління, а доповнює його і робить більш ефективним як невід'ємний компонент роботи команд і груп [5].

Отже, керівник закладу освіти виступає не лише організатором освітнього процесу, а й лідером, який формує культуру співпраці. Його лідерські якості визначають рівень партнерської атмосфери в закладі. До ключових характеристик успішного керівника належать:

- здатність до стратегічного мислення та прогнозування результатів співпраці;
- відкритість до нових ідей та інноваційних підходів;
- гнучкість і готовність до змін;
- емпатія та розуміння потреб усіх учасників освітнього процесу;
- здатність до делегування обов'язків та підтримка ініціативи;
- уміння створювати безконфліктне середовище та вирішувати суперечності [5].

Розвиток успішного культурно-освітнього середовища значною мірою залежить від дотримання взаємозв'язку між демократичним стилем управління, поведінкою та позицією керівника; рівнем організаційної та педагогічної культури керівника, вчителів та закладу освіти; культури міжособистісного професійного спілкування; управлінської культури, творчості, іннова-

ційних освітніх та управлінських технологій в контексті розвитку організаційної культури школи; державно-громадського (громадсько-державного) управління закладом освіти [3].

Для ефективного розвитку партнерського середовища керівник має володіти рядом компетентностей, серед яких варто виокремити наступні:

- комунікативні навички – здатність до ефективного спілкування, ведення діалогу, аргументованого донесення думки;
- емоційний інтелект – уміння розпізнавати та враховувати емоції інших людей, встановлювати довірливі відносини;
- мотивація та натхнення – створення умов, що стимулюють учасників освітнього процесу до активної взаємодії;
- здатність до співпраці – уміння працювати в команді, залучати партнерів та координувати їхню діяльність;
- креативність – здатність знаходити нестандартні рішення та застосовувати інноваційні підходи в управлінні школою;
- організаційні здібності – уміння ефективно планувати, розподіляти ресурси та контролювати виконання завдань.

Для формування партнерського середовища керівники освітніх закладів використовують різні методи та стратегії, зокрема:

- організація колективних нарад – обговорення важливих питань розвитку школи, спільне вироблення рішень;
- зустрічі з батьками – проведення відкритих діалогів, консультацій, спільних заходів;
- спільні проєкти з учнями та батьками – створення освітніх, культурних, екологічних та соціальних ініціатив;
- підтримка ініціативи педагогів та учнів – заохочення ідей та активної участі в управлінні школою;
- впровадження цифрових платформ для комунікації – використання онлайн-ресурсів для ефективного обміну інформацією між усіма учасниками освітнього процесу;
- навчання та підвищення кваліфікації – проведення тренінгів, семінарів, майстер-класів для педагогів і батьків щодо методів ефективної взаємодії [3, с. 143].

Способами організації співпраці та взаємодії також є включення принципів демократизації в освітній та управлінський процеси; освіта для і через досвід; розвиток активної громадянської позиції всіх учасників освітнього процесу; відкритість і співпраця, акценти на розвиток і саморозвиток, спілкування і обмін ідеями; уміння поставити загальні цілі; знайти дотики перетинання; визначити ступінь участі у спільній діяльності всіх партнерів; інформування про специфіку партнерської взаємодії та координація спільних зусиль; здатність добувати інформацію та працювати з нею; навчання та взаємонавчання; можливість покращити імідж закладу освіти; залучення додаткових ресурсів та значної кількості партнерів, місцевої спільноти до створення планів спільної діяльності; спрямування ресурсів закладу освіти на розвиток громади та всіх партнерів, громадянської самоорганізації і самоуправління; розвиток у закладі та спільноті традицій і практики громадянської активності [4].

Таким чином, роль керівника у створенні партнерської атмосфери є ключовою для ефективної роботи закладу освіти. Лідерські здібності, комунікативні навички та стратегіч-

ний підхід допомагають встановити відкриті й довірчі стосунки між учасниками освітнього процесу. Застосування ефективних методів взаємодії сприяє формуванню школи як спільноти, орієнтованої на розвиток кожного учня. Впровадження сучасних технологій, підтримка ініціатив з боку педагогів, учнів і батьків, а також організація колективної роботи сприяють створенню партнерського середовища, в якому кожен учасник відчуває свою значущість і несе відповідальність за спільний результат.

Список використаних джерел:

1. Клочко А. Роль лідерства в освітніх організаціях в умовах організаційних змін. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. Вип. 6. С.120-125.
2. Краще разом. Що таке педагогіка партнерства і навіщо вона в НУШ. URL: <https://nus.org.ua/2019/06/20/pedagogika-partnerstva-shho-tse-take-ta-yak-zrozumity-chy-vona-ye-u-shkoli/>
3. Онаць О. М. Роль керівника у створенні успішного культурно-освітнього середовища навчального закладу. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/10468/1/16_%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D1%86%D1%8C-2.pdf?utm_source=chatgpt.com.
4. Онаць О. М. Підготовка учасників освітнього процесу до реалізації ідей партнерської взаємодії. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/729513/1/%D0%9E.%D0%9E%D0%BD%D0%B0%D1%86%D1%8C_%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8_.pdf.
5. Сотніченко І. І. Керівник як лідер змін Нової української школи. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=5603&utm_source=chatgpt.com.

Отримано: 14.04.2025

Вікторія СЛИВА

*здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
3 року навчання спеціальності 014 Середня освіта
(Біологія та здоров'я людини)*

Науковий керівник: **Оксана ГОРБАТЮК**
кандидат педагогічних наук, доцент

ІГРОВІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ: ЕФЕКТИВНІСТЬ ТА ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ

У статті проаналізовано доцільність використання ігрових методів на уроках біології, їх вплив на засвоєння учнями знань, умінь та навичок.

Ключові слова: ігрові методи, гра, урок, творчий підхід.

Актуальність теми: у сучасному світі учні мають необмежений доступ до інформації, що нерідко перенасичує їх. Ігрові методи навчання дозволяють зробити процес засвоєння нових знань легшим та цікавішим.

Мета публікації: з'ясувати наскільки ефективними є ігрові методи у вивченні біології та як їх можна застосувати на практиці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ігрові технології є однією з унікальних форм навчання, яка дозволяє зробити цікавими і захоплюючими не тільки роботу учнів на творчо-пошуковому рівні, але й буденні кроки з вивчення предметів. Цікавість умовного

світу гри робить позитивною, емоційно забарвленою монотонну діяльність із запам'ятовування, повторення, закріплення чи засвоєння інформації, а емоційність ігрового дійства активізує всі психічні процеси і функції дитини. [1].

Пошук нових форм і методів вивчення біології в наш час є природним і необхідним явищем. Як зазначав В. Сухомлинський «Без гри нема і не може бути повноцінного розумового розвитку дитини», адже під час гри перед учнями розкривається весь світ, виявляються творчі здібності кожної особистості. [2].

Дослідженням питань нетрадиційних форм навчання займалися такі науковці, як: Ю. Мальований, Н. Мойсеюк, Л. Опеньок, Н. Островерхова, Т. Сидоренко, В. Чайка, та інші [3].

Однією з основних вимог до уроку є творчий підхід до його побудови, що дає змогу зробити його цікавим, захоплюючим для учнів, забезпечити високу ефективність процесу навчання. Педагогічна творчість вчителя виявляється у цілісному проектуванні педагогічного процесу, прогнозуванні його результатів, але, все ж таки, центральною ланкою педагогічної творчості є педагогічна взаємодія, у якій вчитель і учень виступають суб'єктами творення розвивального навчального середовища, формування пізнавальних інтересів і потреб учнів, вибору засобів їх досягнення, контролю та самоконтролю. Така педагогічна взаємодія є особистісно зорієнтованою, а процеси творчого розвитку кожного її суб'єкта взаємозумовленими та взаємопов'язаними [3, 4].

Ігрові методи, з метою активізації та інтенсифікації навчального процесу, можна застосовувати як на уроці так і в позаурочний час. Використання ігрових моментів на уроці сприяє: розширенню кругозору учнів, стимулює пізнавальну активність, учні використовують знання, вміння і навички на практиці, розвиває пам'ять, мислення, уяву, фантазію, творчі здібності тощо. Гра на уроці має і виховну функцію. Адже ігри виховують самостійність, комунікабельність, формують вміння співпрацювати в колективі, брати на себе відповідальність за прийняті рішення [5].

Використовуючи гру на уроці біології, ми перш за все говоримо про елементи дидактичної гри, які доцільно використовувати на будь-яких етапах уроку. Під час організації гри на уроках біології необхідно дотримуватися наступних правил проведення: правила гри мають бути простими та чітко сформованими, а їх біологічний зміст доступним для учнів; завдання гри обов'язково повинні містити достатню кількість необхідної інформації; пізнавальний матеріал, що складає основу гри обов'язково повинен бути цікавим та педагогічно доцільним; якщо дидактична гра має характер змагання, то вчителю обов'язково треба забезпечити справедливий контроль її результатів; кожен учень класу повинен брати участь у дидактичній грі; якщо на уроці біології планується проведення декількох видів ігор, то їх потрібно чергувати за складністю дидактичного матеріалу, коли ж введення дидактичних ігор планується на декількох уроках біології тоді вчителю треба дотримуватися принципу «від простого до складного»; до дидактичної гри учнів треба завчасно підготувати, при цьому врахувати: час проведення, правила та необхідні атрибути; атрибути гри повинні бути яскравими та красивими; під час проведення гри потрібно підтримувати порядок та дисципліну; тон дидактичної гри повинен бути доброзичливим та лояльним [6].

Досить ефективними на уроках біології є рольові ігри, які можна проводити на різних етапах уроку (під час вивчення нової теми, або під час узагальнення і систематизації знань учнів з теми). Досить ефективними являються ситуаційно-рольові ігри, де учні потрапляють у заздалегідь сплановану ситуацію, яка є основою гри. Прикладами є такі ігри як «Що? Де? Ко-

ли?, «Брейн-ринг» тощо. Саме цим іграм властиві одночасно ознаки вікторини та рольової гри. Досить цікавими та ефективними є імітаційні екологічні ігри, які дозволяють охопити одночасно процеси, які займають в природі досить великий проміжок часу. Сама ігрова обстановка створює безліч можливостей для дитини – спочатку це спонукає учня до пошуку запитань, а потім звичайно знаходження відповіді на нього. Також особливе місце на уроках біології посідають ігри-змагання. Сюди входять вікторини, різні турніри, тощо. Найефективніше ці ігри застосовувати для систематизації та контролю знань учнів. Рольові ігри, які стимулюють у дитини розвиток творчого мислення називаються творчими. Сюди можемо віднести нетрадиційні форми навчання, як урок-мандрівка, урок-суд, прес-конференція тощо. На уроках біології можна використати ігри-вправи, які спонукають проявляти кмітливість у розумовій діяльності та розвиток пізнавальної активності учнів. Сюди можемо віднести різноманітні шаради, ребуси, вікторини, кросворди, чайнворди, головоломки, біологічне лото, тощо [7].

У процесі гри зазвичай в учнів з'являється звичка більш зосереджено думати, самостійно міркувати, розвивати увагу. Коли учні захоплюються грою, то вже не помічають, що щось вчать, а просто проводять весело час. З цією метою можна використати наступні ігри: «Вершина», «Де моя пара?», «Чужий», «Хто, що це...», «Тут помилка», «Реклама». Досить актуальним є застосовування на уроках біології дидактичних карток [8].

Висновки: ігрові методи навчання – це не просто розвага, а потужний інструмент для розвитку кожного учня. Використання ігор на уроках біології сприяє кращому засвоєнню матеріалу, розвитку таких важливих компетентностей, як критичне мислення, творчість, співпраця та самостійність і робить навчання цікавішим.

Список використаних джерел:

1. Методичні рекомендації «Ігрові технології навчання як ефективні засоби розвитку пізнавальних інтересів учнів початкових класів» (Електрон. ресурс). URL: <https://naurok.com.ua/metodichni-rekomendaci-igrovi-tehnologi-navchannya-yak-efektivni-zasobi-rozvitku-piznavalnih-interesiv-uchniv-pochatkovo-shkoli-338015.html>.
2. Ігрова діяльність у процесі формування соціально-комунікативних здібностей старших дошкільників крізь призму поглядів В. О. Сухомлинського. (Електрон. ресурс). URL: <https://vseosvita.ua/library/igrova-dialnist-u-procesi-formuvanna-socialno-komunikativnih-zdibnostej-starsih-doshkilnikiv-kriz-prizmu-pogladiv-v-o-suhomlinskogo-504500.html>
3. Навчальні ігри на уроках географії та біології, як засіб активізації пізнавальної діяльності учнів (Електрон. ресурс). URL: <http://prohory-school.edukit.cn.ua/downloadcenter/geografiya/navchaljni-igri-na-urokah-geografii-ta-biologii-yak-zasib-aktivizicii-piznavalnoi-diyalnosti-uchniv/>
4. Основи педагогічної майстерності та творчості вчителя: навчально-методичний посібник (Електронний ресурс) / [автори укладачі: О. М. Дутко, О. В. Горбатюк, І. Ю. Лебідь, С. В. Поліщук, В. В. Федорчук; за заг. ред. В. В. Федорчук]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023. С. 202-207. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/7287>.
5. Ігрові методи навчання на уроках біології (Електрон. ресурс). URL: <https://naurok.com.ua/igrovi-metodi-navchannya-na-urokah-biologii-24558.html>.
6. Гончарук І. О. «Використання дидактичних ігор на уроках біології»: навчально-методичний посібник. Вінниця: ММК, 2016. 52 с. (Електрон. ресурс). URL: <https://dorobok.edu.vn.ua/article/pdf/1641>.
7. Горбунова В. І. Застосування ігрових технологій на уроках. *Біологія*: науково-методичний журнал. Харків: Основа, 2007. № 13. С. 4-6.

8. Ігнатишина Н. В. Ігрові технології навчання біології базової школи. Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2023. С. 39-47. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/23887/1/ignatishina_2023.pdf.

Отримано: 14.04.2025

Дмитро ЧАЛИЙ

здобувач вищої освіти другого(магістерського) рівня
1 року навчання спеціальності 012 Дошкільна освіта

Науковий керівник: **Мар'яна ГОРДІЙЧУК**

кандидат педагогічних наук, доцент

ВИКОРИСТАННЯ ІГОР-ФАНТАЗУВАНЬ ЯК ЕФЕКТИВНА УМОВА РОЗВИТКУ ГРАМАТИЧНО ПРАВИЛЬНОГО МОВЛЕННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ

У статті проаналізовано роль ігор-фантазувань у розвитку граматично правильного мовлення дітей дошкільного віку. Розглядається значення гри як основного засобу навчання та виховання дошкільників, що сприяє розвитку їх мовленнєвої діяльності, творчого мислення та уяви. У дослідженні підкреслюється ефективність використання ігор-фантазувань для формування граматичних конструкцій у мовленні дітей, активізації словникового запасу та розвитку комунікативних навичок. Представлено основні види ігор-фантазувань та їх вплив на засвоєння граматичних норм рідної мови. Окрему увагу приділено ролі педагога у впровадженні ігрових методик, що сприяють розвитку мовлення дошкільників. У статті подано практичні рекомендації щодо застосування ігор-фантазувань у закладах дошкільної освіти.

***Ключові слова:** ігри-фантазування, мовленнєвий розвиток, граматична правильність, дошкільний вік, педагогіка, комунікативні навички.*

Актуальність теми. Розвиток мовлення у дітей дошкільного віку є одним із пріоритетних завдань сучасної дошкільної освіти. Формування граматично правильного мовлення сприяє загальному інтелектуальному розвитку, становленню комунікативних умінь та соціалізації дитини. Ігри-фантазування виступають ефективним засобом розвитку мовлення, оскільки вони активізують уяву, розширюють словниковий запас та сприяють усвідомленню дитиною граматичних структур рідної мови. В умовах сучасної дошкільної освіти важливо впроваджувати такі педагогічні методики, які допомагають дитині не лише опановувати мовні норми, а й навчатися в природному, емоційно насиченому середовищі. Саме ігри-фантазування забезпечують оптимальні умови для такого навчання.

Формулювання мети публікації. Метою дослідження є аналіз впливу ігор-фантазувань на розвиток граматично правильного мовлення у дітей дошкільного віку, визначення основних видів таких ігор та педагогічних умов їх ефективного застосування у практиці дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Граматична правильність мовлення – це вміння дитини використовувати мовні конструкції відповідно до норм рідної мови. Для успішного засвоєння граматичних категорій важливо, щоб навчання було цікавим, невимусеним та відповідало віковим особливостям дошкільників. Саме тому використання ігрових методів навчання є необхідним компонентом мовленнєвого розвитку. Ігри-фантазування – це вид діяльності, в якій діти створюють вигадані ситуації, персонажів та події, використо-

вуючи мовлення як основний засіб взаємодії. Вони сприяють активному засвоєнню граматичних конструкцій; розвитку зв'язного мовлення; розширенню словникового запасу; формуванню навичок діалогічного та монологічного мовлення.

Науковці, зокрема Л. Венгер, О. Савченко, Т. Піроженко, наголошують, що ігри-фантазування допомагають дітям усвідомлено використовувати граматичні форми у процесі мовленнєвої діяльності [2].

Основні види ігор-фантазувань для розвитку мовлення:

1. Творчі мовленнєві ігри – це ігри, де діти створюють власні історії на основі заданих ситуацій або картинок. Вони допомагають розвивати вміння правильно будувати речення, узгоджувати слова за родом, числом і відмінком.
2. Сюжетно-рольові ігри – діти беруть на себе ролі казкових персонажів, тварин, професійних героїв. Такі ігри сприяють формуванню комунікативних умінь та закріпленню граматичних конструкцій у мовленні.
3. Ігри з елементами драматизації – діти розігрують сценки, створюють діалоги, що допомагає їм засвоювати мовні структури природним шляхом.
4. Ігри-асоціації – у цих іграх діти вчаться підбирати слова, синоніми, антоніми, складати метафори, що сприяє розвитку образного мовлення.
5. Лексико-граматичні ігри – спеціальні завдання на формування граматичних категорій, наприклад, узгодження іменника з прикметником, використання дієслів у різних часах.

Ефективність ігор-фантазувань залежить від правильної організації та активної участі педагога. Вихователь повинен стимулювати дітей до висловлювань; моделювати мовленнєві ситуації; допомагати дітям правильно будувати речення; створювати атмосферу довіри та заохочувати до творчого мовлення [2; 3].

Педагогічні дослідження (Л. Артемова, О. Беленька, Н. Гавриш) підтверджують, що використання ігор-фантазувань сприяє закріпленню граматичних норм у мовленні дітей, підвищенню їх мовленнєвої активності та розвитку мовленнєвого слуху.

Висновки. Ігри-фантазування є ефективним засобом розвитку граматично правильного мовлення у дошкільників. Вони сприяють не лише засвоєнню мовних норм, а й розвитку творчого мислення, комунікативних умінь та соціальної взаємодії. Використання різноманітних видів таких ігор у закладах дошкільної освіти дозволяє органічно поєднати навчання та гру, що забезпечує природне засвоєння граматичних конструкцій. Педагог відіграє ключову роль у впровадженні ігор-фантазувань, оскільки саме він створює сприятливі умови для мовленнєвої активності дітей. Завдяки інтерактивним методам, підтримці творчого самовираження та залученню дітей до діалогічного та монологічного мовлення можна досягти високих результатів у розвитку мовленнєвої компетентності дошкільників.

Список використаних джерел:

1. Артемова Л. В. Дидактичні ігри як засіб мовленнєвого розвитку дітей. Київ: Видавництво «Освіта», 2019. 256 с.
2. Беленька О. Формування мовленнєвої активності дошкільників у грі. *Дошкільне виховання*. 2021. № 5. С. 14-18.
3. Піроженко Т. Творча гра як засіб мовленнєвого розвитку дітей. *Науковий вісник*. 2022. № 2. С. 45-50.

Отримано: 14.04.2025

Секція ПРИРОДНИЧО-ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Олександра БІРІХ

здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня
I року навчання спеціальності 091 Біологія та біохімія

Науковий керівник: **Микола МАТВЄЄВ**

кандидат біологічних наук, доцент

ПРЕДСТАВНИКИ РЯДУ ДЯТЛОПОДІБНІ PICIFORMES НА ТЕРИТОРІЇ СМОТРИЦЬКОГО КАНЬЙОНУ

Досліджено видовий склад представників ряду Дятлоподібні (Piciformes), що мешкають на території Смотрицького каньйону. Проведено аналіз екологічних умов, що сприяють існуванню цих птахів, а також їхню роль у місцевій екосистемі. Описано особливості поведінки та гніздування дятлів у природних умовах каньйону. Отримані результати можуть бути корисними для подальших орнітологічних досліджень, охорони біорізноманіття та збереження природного середовища регіону.

Ключові слова: ряд Дятлоподібні (Piciformes), Смотрицький каньйон, видовий склад, гніздування.

Актуальність теми дослідження полягає у тому, що важливість комахоїдних птахів важко переоцінити у наш час. Із сучасним розвитком індустрії, промисловості, рівнем заселення людьми рослинам необхідна допомога у боротьбі зі шкідниками. Птахи ряду Дятлоподібні Piciformes є надзвичайно корисними для лісів, садів, зелених насаджень, адже їх називають «санітарами лісу».

Метою публікації є визначення видового складу представників ряду Дятлоподібні на території Смотрицького каньйону, аналіз їх екологічних особливостей, просторового розподілу та взаємодії з місцевими екосистемами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Представники ряду Дятлоподібні є досить поширеними на території м. Кам'янця-Подільського. Крім того, їх дупла можна знайти і на території Смотрицького каньйону.

Каньйон річки Смотрич – це геологічна пам'ятка природи загальнодержавного значення. Його загальна площа становить 80,0 га. Розташований він за координатами: 48°42'24" пн. ш. 26°33'48" сх. д. Смотрицький каньйон – це глибока вузька долина річки Смотрич зі стрімкими схилами, висота яких може становити до 50 м. Пам'ятка природи бере початок біля села Голосків, проходить через Кам'янець-Подільський і закінчується в селі Цибулівка. Територія каньйону повністю знаходиться у землекористуванні у місцевих громадах [1].

Каньйон річки Смотрич відіграє важливу роль у флористичному відношенні. Флора ущелини та її схилів налічує близько 350 видів рослин. Серед усієї кількості видів зберіглося чимало таких, які занесені до Червоної книги України [2]. Серед великої кількості рослин

проживає чимало представників фауни: близько 22 видів павуків, 17 видів риб, 10 видів амфібій та 6 видів плазунів, крім того на території каньйону трапляється 25 видів ссавців і, що цікавить нас найбільше – близько 100 видів птахів [3].

У загальному всі види птахів належать до 15 рядів. Так як територія каньйону біля міста є населеною, то біля поселень часто зустрічаються синиця велика (*Parus major*) та синиця блакитна (*Cyanistes caeruleus*), дрізд чорний (*Turdus merula*) та дрізд співочий (*T. philomelos*), крижень звичайний (*Anas platyrhynchos*), сорока звичайна (*Pica pica*), зозуля звичайна (*Cuculus canorus*) та ін. Найчисленнішим хижим птахом Смотрицького каньйону є боривітер звичайний (*Falco tinnunculus*).

Дятли надають перевагу різним видам дерев, серед найбільш популярних:

- 1) дуб (*Quercus robur*) – через його міцну кору, під якою багато комах;
- 2) береза (*Betula pendula*) – зручна для видовбування дупел завдяки м'якій корі;
- 3) верба (*Salix alba*), адже вона росте біля водойм, тобто приваблює комах, якими харчуються дятли;
- 4) осика (*Populus tremula*) – завдяки такій же м'якій деревині, як у берези;
- 5) бук (*Fagus sylvatica*) – у міцній корі зберігається багато комах.

Для гніздування дятли обирають старі, сухі або хворі дерева, оскільки їхня деревина м'якша й легше видовбувати дупла. Але поруч з тим ціняться великі дерева з товстою корою, під якою багато комах [4].

Вдалося знайти два дупла, що були активно обжиті дятлом звичайним (*Dendrocopos major*). Крім того, вдалося зареєструвати 4 особини дятла звичайного, 2 особини дятла сирійського (*D. syriacus*) і 1 особину дятла середнього (*D. medius*). Також над каньйоном пролітали представники жовни зеленої (*Picus viridis*).

Дятлоподібні активно взаємодіють із іншими видами птахів, що мешкають у тих самих екосистемах [5]. Дятли видовбують дупла в стовбурах дерев, які пізніше можуть зайняти інші птахи, такі як синиці, мухоловки, шпаки, повзики та навіть сови. Це особливо важливо в районах з дефіцитом природних насаджень.

Також дятли харчуються комахами, що живуть під корою дерева. З ними можуть конкурувати такі птахи, як повзики й синиці, які також полюють на дрібних комах і личинок у тріщинах кори.

Як і будь-які птахи, дятли захищають свою територію від конкурентів, особливо в період гніздування. Вони можуть проявляти агресію до інших дуплогніздних птахів, або навіть до своїх батьків, якщо ресурси обмежені [5]. Але, не дивлячись на це, деякі дрібні птахи, наприклад, синиці чи повзики, можуть слідкувати за дятлами, підбираючи дрібних комах, які вони залишили, обстукуючи кору дерева.

Висновки. Отже, птахи ряду Дятлоподібні відіграють ключову роль у підтримці здоров'я лісових екосистем Смотрицького каньйону, регулюючи чисельність комах-шкідників і сприяючи створенню місць гніздування для інших видів птахів.

Список використаних джерел:

1. Ковальчук С. І., Любінська Л. Г. «Смотрицький каньйон» – унікальний витвір древнього Кам'янця. URL: <https://www.npptovtry.org.ua/smotrytskyj-kanjon-unikalnyj-vyvtvir-drevnogo-kam-yantsya/> (дата звернення: 08.04.2025).

2. Любінська Л. Г., Матвеев М. Д., Рябий М. М., Діденко Ю. В. Концепція збереження та раціонального використання природно-рекреаційних ресурсів Смотрицького каньйону. *Менеджмент екосистем природно-заповідних територій*. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2007. С. 197-205.
3. Матвеев М. Д. Фауна хребетних геологічної пам'ятки природи загальнодержавного значення «Смотрицький каньйон». *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Природничі науки*. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2008. С. 49-75.
4. Химин М. В. Характеристика місць гніздування дятла звичайного *Dendrocopos major* у Ківерцівському НПП «Цуманська пуща». *Troglodytes*. Праці ЗУОТ. 2023. Вип. 11-12. С. 41-46.
5. Walter B. Functional and evolutionary morphology of woodpecker. *Ostrich. Journal of African Ornithology*. 1999. № 70 (1). P. 23-31.

Отримано: 14.04.2025

Микола БУДЕРАЦЬКИЙ

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
I року навчання спеціальності 091 Біологія та біохімія

Науковий керівник: **Інна ГРИГОРЧУК**

кандидат біологічних наук, доцент

БІОМОНІТОРИНГ АТМОСФЕРНОГО ЗАБРУДНЕННЯ ЗА РЕАКЦІЄЮ ПИЛКУ РОСЛИН-ІНДИКАТОРІВ

Розглянуто значення та особливості біоіндикаційних досліджень атмосферного забруднення за допомогою пилку рослин біоіндикаторів. Показано, що палінологічні методи біоіндикації є чутливими методами виявлення забруднення повітря.

Ключові слова: біоіндикація, пилок, рослини-біоіндикатори.

Актуальність теми. У зв'язку з глибокою трансформацією природного середовища, що здійснюється під дією антропогенного впливу, який за своїми масштабами вийшов на планетарний рівень, а за силою та швидкістю випереджає вплив природних факторів, загострюються і стають актуальними проблеми збереження екосистеми та біосфери в цілому.

Визначення біологічно значимих антропогенних навантажень на основі реакцій на них живих організмів та їх угруповань пов'язано з фітоідикацією. Значимість рослинного покриву як індикатора стану екосистеми є в тому, що він дуже чутливо реагує на зміну екологічних факторів і така реакція в багатьох випадках фіксується візуально. Важливою ланкою індикації довкілля є дослідження репродуктивних структур рослин, насамперед, чоловічого гаметофіту, які більш чутливі до шкідливих чинників, ніж рослини в цілому [1-4].

Мета публікації. Метою роботи є аналіз біоіндикаційних досліджень для визначення атмосферного забруднення за реакцією пилку рослин індикаторів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Найбільшого впливу господарської діяльності людини зазнають екосистеми міста. Тому важливим є контроль за станом навколишнього середовища та своєчасний аналіз забрудненості території міста [2]. Територія міст характеризується наявністю великої кількості джерел забруднення, їх нерівномірним розташуванням, а також досить складним поширенням забруднюючих речовин. Невід'ємною части-

ною біотичного блоку урбосистем є рослинні організми [1]. Велика площа контакту та інтенсивний газообмін з навколишнім середовищем зумовлюють їх високу чутливість до дії різноманітних зовнішніх факторів, в тому числі і антропогенних. Найбільш перспективними методами оцінки екологічного стану урбосистем вважаються методи біоіндикації, зокрема з використанням пилку рослин [2].

Пилок – мікроспори голонасінних і покритонасінних рослин. В процесі утворення пилку мають місце два типи поділу клітин: мейоз і мітоз. Забруднення середовища викликає порушення в процесах мейозу і мітозу, в розподілі спадкового матеріалу і синтезі запасних речовин пилкового зерна [3]. Оцінка якості середовища зростання, рівня його забруднення, де в якості тест-об'єкта використовується пилок рослин називається палінологічними методами біоіндикації [3]. Палінологічні дослідження можуть і повинні зайняти вагоме значення в системі багатокомпонентного біоекологічного контролю, оскільки реакції генеративної сфери рослин, зокрема пилку, цілком адекватні. При цьому, реакція рослинних організмів значно випереджає реакцію тваринних через відсутність мобільності. В умовах антропогенного пресингу у рослин порушуються процеси життєдіяльності, в тому числі і ті, що пов'язані з розмноженням [3, 4].

Об'єктами для біомоніторингу можуть використовуватись пилкові зерна як трав'янистих, так і деревних рослин. Встановлено, що в екологічно несприятливих умовах рослини продукують більшу кількість тератоморфних і стерильних пилкових зерен [3]. Досліджуючи морфологічні особливості пилкових зерен, можна не лише встановлювати наявність гаметопатогенних сполук в оточуючому середовищі, але й проводити порівняльну оцінку рівня забруднення ними різних зон без застосовування традиційної методики прямого обліку мутацій чи використання складного лабораторного обладнання. Переваги цього методу в швидкості виконання дослідження та можливості скринінгу великих обсягів проб. Основою паліноіндикаційного методу є аналіз і облік функціональних та морфологічних характеристик пилку [3].

В онтогенезі рослин найменшою стійкістю позначені етапи морфогенезу, пов'язані із закладенням генеративних органів. Тому втрата фертильності рослинами, яка виявляється у появі стерильних генеративних органів, не обов'язково супроводжується сильним гальмуванням росту рослин. Різні шкідливі речовини і чинники, що викликають стерильність частини популяції рослин або частини генеративних органів однієї рослини, часто оцінюють, використовуючи не показник ступеня стерильності, а показники продуктивності, наприклад, число зернівок на одну рослину, кількість насіння тощо [3, 4]. Характерно, що в умовах хронічної дії забруднюючих речовин у відносно малих концентраціях викликані ними екологічні наслідки, зокрема зниження первинної продуктивності та інші негативні ефекти, можуть проявлятися не одразу, а через тривалий час, іноді через декілька років. Для прогнозу цих наслідків та їх своєчасного попередження можуть використовуватись більш чутливі біометричні показники – кількість пилку, стерильність пилку, частота порушень хромосом у клітинах меристеми, фракційний склад білків рослинних, тканин та інші, що є зручними індикаторами [1, 3].

Найбільш значними критеріями в оцінці дії техногенних забруднювачів є кількість стерильних пилкових зерен. При цьому всі види стерильності слід розглядати як естетичну елімінацію, що призводить до зниження генетичної різноманітності популяцій та порушення внутрішньо-популяційних і міжпопуляційних відносин [3]. В умовах забруднення довкілля поряд з підвищенням стерильності (абортивності) спостерігається зниження життєздатності чоловічого гаметофіту, що проявляється в зменшенні ступеня проростання та пригніченні росту пилкових трубок [4].

Висновки. Отже, палінологічні методи біоіндикації – це оцінка якості середовища існування, рівня його забруднення, де в якості тест-об'єкта використовується пилок рослин, який дуже чутливий до дії забруднювачів, адже в екологічно несприятливих умовах рослини продукують більшу кількість стерильних пилових зерен. Такі методи дослідження є перспективними для аналізу атмосферного забруднення в урбоєкоситемі.

Список використаних джерел:

1. Вишенська І. Г., Сом О. В. Біоіндикація територій методом аналізу стерильності пилку. *Наукові записки. Біологія та екологія*. 2001. Т. 19. С. 74-79.
2. Глухов О. З., Машталер О. В. Біоіндикація техногенного забруднення навколишнього середовища України. Донецьк: Вебер, 2007. 156 с.
3. Мурін К. А. Пилок як показник екологічного стану довкілля. 2008. С. 271-273.
4. Швець Л. С. Біоіндикація інтенсивності забруднення довкілля за показниками фертильності пилових зерен різних рослин. *Досягнення біології та медицини*. 2011. № 1 (17). 41 с.

Отримано: 14.04.2025

Марія ГРОСУЛЯК

здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня
1 року навчання спеціальності 051 Економіка

Науковий керівник: **Оксана КУШНІР**
кандидат економічних наук, доцент

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В МАРКЕТИНГОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Дослідження розкриває, як використання цифрових технологій у маркетинговій діяльності підприємств сприяє підвищенню ефективності комунікації, персоналізації рекламних кампаній та оптимізації бізнес-процесів. Окреслено основні цифрові інструменти (інтернет-реклама, SEO, SMM, Big Data, штучний інтелект), які допомагають компаніям підвищити рівень залученості споживачів та зміцнити конкурентні позиції на ринку. Проаналізовано переваги використання цифрових технологій у маркетинговій діяльності, підкреслено важливість адаптації до змін ринку для забезпечення довгострокового успіху бізнесу.

Ключові слова: маркетингова діяльність, діджиталізація, інформаційні технології, цифровізація бізнес-процесів.

Актуальність теми. У сучасному світі цифрові технології відіграють ключову роль у маркетинговій діяльності підприємств, оскільки вони сприяють підвищенню ефективності комунікації з клієнтами, персоналізації рекламних кампаній та оптимізації бізнес-процесів. Використання інноваційних інструментів дозволяє компаніям не лише збільшити охоплення аудиторії, а й значно підвищити рівень лояльності споживачів.

Метою публікації є розкриття важливості використання цифрових технологій у маркетинговій діяльності в умовах діджиталізації бізнес-процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Цифрове управління маркетинговою діяльністю підприємства вносить суттєві зміни як у сам процес управління, так і в управлінські бізнес-

процеси через інтеграцію категорій: «електронний документ», «електронний документообіг», «електронний сервіс», «мобільні фінанси», «мобільний маркетинг», «мобільне виробництво» [1].

Першим етапом процесу управління маркетингом є аналіз ринкових можливостей і загроз. Стосовно сьогодишніх реалій, то початок війни 24 лютого 2022 року став шоком не тільки для всіх людей, але й для бізнесу в Україні. Знадобилося вміння бізнесу адаптуватися до нових ринкових умов, реагувати на трансформації потреб споживачів і знаходити нові точки дотику. Компанії перейшли в режим виживання і задоволення базових потреб споживачів. Через кілька тижнів після повномасштабного вторгнення вони почали оговтуватися, активно формувати свій цільовий ринок і підсилювати комунікації із ним, в тому числі і за допомогою діджитал-інструментів [2].

Під час пандемії компанії зрозуміли важливість ефективної взаємодії з клієнтами, зокрема через цифрові канали. Споживачі потребували підтримки від брендів та чіткої інформації про їх роботу в нових умовах. Головним інструментом комунікації став онлайн-простір, а концепція «країна в смартфоні» отримала реальний імпульс для розвитку. Це зумовлено багатьма факторами, зокрема питаннями безпеки. Крім того, маркетингові обчислення показали, що повернення інвестицій у комунікацію зараз є не лише показником ефективності, а й запорукою подальшого існування як маркетингових відділів, так і компаній загалом. Основні цифрові технології, що можуть використовуватися у маркетингу, представлені у таблиці 1.

Цифровий маркетинг надає гнучкість та широкі можливості для підвищення ефективності збуту підприємствам, зокрема у виробництві та реалізації продукції. Крім того, цифровий маркетинг дозволяє бізнесу збирати та аналізувати дані про споживачів, що допомагає в удосконаленні стратегій продажу та підвищенні конкурентоспроможності на ринку. Таким чином, ефективне використання цифрових інструментів у маркетинговій діяльності сприяє формуванню маркетингової стійкості підприємств, забезпечуючи їхню здатність до адаптації до змін у середовищі та досягнення успіху у конкурентному бізнесі [3].

Таблиця 1

Основні цифрові технології у маркетингу

Технологія	Характеристика
Інтернет-реклама	Цифрова реклама включає різні формати, такі як контекстна реклама, банерна реклама, рекламні кампанії у соціальних мережах (Facebook, Instagram, TikTok тощо) та відеореклама на платформах YouTube.
SEO та SEM (пошуковий маркетинг)	Оптимізація контенту для пошукових систем (SEO) та платна реклама у пошукових системах (SEM) допомагають підвищити видимість бренду в інтернеті.
Соціальні мережі та контент-маркетинг	Компанії активно використовують SMM (Social Media Marketing) для створення унікального контенту, формування спільноти навколо бренду та залучення нових клієнтів.
Email-маркетинг та автоматизація маркетингових процесів	Персоналізовані email-кампанії дозволяють підтримувати зв'язок із клієнтами, нагадувати про нові акції та пропозиції.
Аналітика та Big Data	Використання великих даних (Big Data) дозволяє маркетологам аналізувати поведінку споживачів, прогнозувати їхні потреби та ефективніше розподіляти рекламний бюджет.
Штучний інтелект та чат-боти	Алгоритми штучного інтелекту допомагають у персоналізації контенту, прогнозуванні продажів та обслуговуванні клієнтів. Чат-боти на основі AI значно спрощують комунікацію з користувачами, забезпечуючи швидкі відповіді на запити клієнтів.

Сформовано автором

Отже, основними перевагами цифрових технологій у маркетинговій діяльності є:

- 1) персоналізація – цифрові інструменти дозволяють збирати дані про поведінку та вподобання клієнтів, що дає змогу створювати індивідуальні пропозиції для кожного. Це може включати персоналізовані електронні листи, спеціальні акції, таргетовану рекламу чи рекомендації товарів на основі попередніх покупок;
- 2) швидкість та ефективність – цифрові технології дають можливість майже миттєво поширювати інформацію серед цільової аудиторії через різні платформи: соцмережі, електронну пошту, сайти тощо;
- 3) гнучкість та масштабованість – цифрові технології дозволяють швидко змінювати маркетингову стратегію відповідно до ринкових умов. Наприклад, можна миттєво зреагувати на нові тенденції або зміни в поведінці споживачів, змінюючи зміст рекламних кампаній або фокусуючись на інших платформах;
- 4) зменшення витрат – соцмережі, контекстна реклама чи email-маркетинг дозволяють компаніям ефективно використовувати бюджет, таргетуючи конкретні сегменти аудиторії, знижуючи витрати на широке охоплення незацікавлених користувачів.

Висновки. Використання цифрових технологій у маркетинговій діяльності є необхідністю для сучасних компаній, які прагнуть бути конкурентоспроможними, адже впровадження інноваційних методів дозволяє бізнесу адаптуватися до швидкозмінного ринку, залучати нових клієнтів та зміцнювати відносини з існуючими. В майбутньому цифровий маркетинг продовжуватиме розвиватися, надаючи ще більше можливостей для ефективного просування товарів і послуг.

Список використаних джерел:

1. Кушнір О. К., Свідер О. П., Чаплінський В. Р. Цифрове управління фінансовою, виробничою та маркетинговою діяльністю підприємства. *Ефективна економіка*. 2024. № 3. С. 99-106. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.3.55>.
2. Семенюк С. Діджиталізація процесу управління маркетингом підприємства. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2022. Вип. 2 (27). С. 35-44. URL: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/-stories/pdf/2022/22ssbump.pdf>.
3. Жегус О., Пахуча Е., Петріянчук К., Шиян Д. Особливості формування маркетингової стійкості підприємства в умовах сучасних викликів. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки*. 2024. №328(2). С. 121-125. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-328-18>.

Отримано: 14.04.2025

Вадим ДАНИЛЮК

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
1 року навчання спеціальності 051 Економіка

Науковий керівник: **Віталій ТКАЧУК**

кандидат економічних наук, доцент

УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ НА ПРИКЛАДІ ТОВ «ЕПІЦЕНТР К»

У статті розглядаються виклики, з якими зіткнулося ТОВ «Епіцентр К» в умовах повномасштабної війни в Україні. Особлива увага приділена впливу війни на економічну діяльність підприємства, зміні споживчого попиту, питанням безпеки та соціальній відповідальності. Проаналізовано антикризові стратегії компанії, зокрема диверсифікацію бізнесу, розвиток онлайн-торгівлі та інвестиційну діяльність. Висвітлено приклад ефективного адаптивного управління, що забезпечив збереження ринкових позицій і став запорукою подальшого розвитку.

Ключові слова: ТОВ «Епіцентр», економічна діяльність підприємства, управління конкурентоспроможністю підприємства, стратегії конкурентоспроможності підприємства.

Актуальність теми. Для сучасного бізнес-середовища України особливого значення набувають поняття «динамічність» та «непередбачуваність». Ринок не є статичним: нові інноваційні проєкти з'являються щомісяця, тим самим вимагаючи від усталених на ринку «гігантів» постійної адаптації. Особливо гостро це питання постало в умовах повномасштабної війни, яку Російська Федерація розв'язала проти Української держави. Війна спричинила не лише гуманітарну катастрофу, а й стала потужним дестабілізуючим фактором для вітчизняного економічного сектору. Вона призвела до руйнування логістичних ланцюгів, втрати ринків збуту, знищення виробничих потужностей та масової міграції населення. Втрат зазнали навіть «гегемони» у сегменті роздрібної торгівлі, зокрема мережа магазинів «Епіцентр».

Метою публікації є висвітлення рекомендацій щодо управління бізнесом, які допоможуть не лише вижити в умовах війни, а й закласти фундамент для подальшого розвитку та процвітання в умовах конкурентоспроможного ринку на прикладі ТОВ «Епіцентр К».

Виклад основного матеріалу дослідження. Теоретичних аспектів проблеми опосередковано торкалися Н. Євтушенко та М. Байдін [5]. Роль інновацій у забезпеченні конкурентоспроможності та ефективності підприємства детально розглянув О. Гудзь [4], додатково зачепивши питання, пов'язані з конкурентоспроможністю підприємств в умовах сталого розвитку. Важливим доповненням стали інтернет-ресурси, які висвітлюють виклики, з якими стикається ТОВ «Епіцентр К» в умовах війни [1-3, 6, 7]. Короткий огляд наукової літератури засвідчує потребу створення окремої доповіді, присвяченої розробці цієї нагальної для українського бізнесу проблеми.

ТОВ «Епіцентр К» (далі – Епіцентр) зіткнувся з безпрецедентними викликами в умовах повномасштабного вторгнення Росії, що спричинило значні руйнування інфраструктури та порушення логістичних шляхів. За даними Української ради торгових центрів, станом на 2 квітня 2022 року три торгові центри «Епіцентр» були повністю зруйновані: у Чернігові, Маріуполі та Бучі [7]. За інформацією Forbes.ua, компанія втратила три торгові центри та

змушена була закрити частину інших через бойові дії, що підкреслює масштабність збитків [2]. Це призвело до необхідності швидкої адаптації та перебудови бізнес-процесів.

Зміна споживчого попиту стала ще одним ключовим викликом. З початком війни українці зосередилися на придбанні товарів першої необхідності та засобів безпеки. «Епіцентр» оперативно відреагував на ці зміни, збільшивши пропозицію відповідних товарів. Згідно з Forbes.ua, найбільшим попитом в інтернет-магазині «Епіцентр» користувалися: взуття, кро-сівки, автошини, керамічна плитка, зоотовари, товари для військових: тактичні рюкзаки, ножі, ліхтарі, генератори, електроінструменти тощо [2].

Під час війни забезпечення безпеки працівників та клієнтів стало пріоритетом для «Епіцентру». Компанія вжила заходів для посилення безпеки в торгових центрах, зокрема облаштувала укриття та провела навчання персоналу. Як повідомляє biz.nv.ua, після обстрілів ТЦ у кожному «Епіцентрі» з'явилася спеціальна відповідальна особа, а також були вжиті додаткові заходи безпеки [6]. Крім того, «Епіцентр» активно займався благодійністю та волонтерством, виділивши понад 150 мільйонів гривень на гуманітарну допомогу та підтримку Збройних Сил України [3].

Стратегії конкурентоспроможності ТОВ «Епіцентр» включали:

- диверсифікацію бізнесу (розширення напрямків діяльності);
- розвиток онлайн-торгівлі (активне просування онлайн-платформи epicentrk.ua);
- інвестиції в нерухомість (розширення мережі аптек «Аптека 100+»).

З початку війни компанія інвестувала у розвиток торговельної нерухомості 7 млрд грн [1].

Висновки. ТОВ «Епіцентр К» продемонстрував надзвичайну стійкість та адаптивність в умовах повномасштабної війни. Компанія зіткнулася з численними викликами, включаючи руйнування інфраструктури, зміну споживчого попиту та необхідність забезпечення безпеки працівників і клієнтів. Проте завдяки швидкій адаптації, диверсифікації бізнесу, активній соціальній позиції та інвестиціям у розвиток компанія не лише вистояла, а й зберегла свої позиції на ринку, демонструючи приклад стійкості та ефективного управління в кризових умовах.

Список використаних джерел:

1. «Епіцентр К» із початку війни інвестував у розвиток торговельної нерухомості 7 млрд грн. URL: <https://interfax.com.ua/news/investments/917172.html> (дата звернення: 12.03.2025).
2. «Епіцентр» втратив три ТЦ, частину закрито через бойові дії. Як працює гіпермаркет в умовах війни. URL: <https://forbes.ua/news/epitsentr-vtrativ-tri-tts-chastina-zakriti-cherez-boyovi-dii-yak-pratsyue-gipermarket-pid-chas-viyni-04042022-5274> (дата звернення: 12.03.2025).
3. Гроші, гуманітарка і транспорт: як Епіцентр допомагає країні в умовах війни. URL: <https://projects.lb.ua/epicenter-helps-ukraine> (дата звернення: 12.03.2025).
4. Гудзь О. Є. Роль інновацій щодо забезпечення конкурентоспроможності та ефективності підприємства. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка*. 2015. Вип. 161. С. 3-11.
5. Євтушенко Н. О., Байдін М. В. Управління конкурентоспроможністю підприємства в умовах стратегічних змін. *Публічно-управлінські та цифрові практики*, 2021. № 4. С. 32-36.
6. Після прильотів по ТЦ. У кожному Епіцентрі тепер є особливий співробітник – що він робить і чому навчили штат. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/consmarket/epicentr-zaprovadzhuye-noviy-standart-bezpeki-v-umovah-viyni-50461015.html> (дата звернення: 12.03.2025).
7. Як працює Епіцентр в умовах війни. URL: <https://www.ucsc.org.ua/kak-rabotaet-epicentr-v-usloviyah-voyny/> (дата звернення: 12.03.2025).

Отримано: 14.04.2025

Олександра ДАНЧУК

здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня

1 року навчання спеціальності 014 Середня освіта

(Біологія та здоров'я людини)

Науковий керівник: Микола МАТВЄЄВ

кандидат біологічних наук, доцент кафедри біології та екології

ПОПЕРЕДНЯ ІНФОРМАЦІЯ ПРО ВИДОВИЙ СКЛАД ЗИМОВОЇ ОРНІТОФАУНИ МАЛІЄВЕЦЬКОГО ПАРКУ

Подані відомості про видовий склад орнітофауни Малієвецького парку, отримані під час досліджень за період грудень 2024 р. – лютий 2025 р. Проаналізовані взаємозв'язки між умовами досліджуваних ділянок і видовим складом орнітофауни.

Ключові слова: зимова орнітофауна, парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва, родини, види.

Актуальність теми. Основною перевагою досліджень орнітофауни у зимовий період є можливість практично цілорічного проведення досліджень за видовим складом і динамікою чисельності видів птахів. Варто згадати дослідження 1989-2003 рр. на території східних районів Поділля та 2000-2003 рр. у заповіднику «Медобори» [1, 2].

Мета публікації. Аналіз результатів зимових обліків на території Малієвецького парку з встановленням видів, які найчастіше траплялися в основних ділянках дослідження, обґрунтування взаємозв'язків між умовами досліджуваних ділянок та орнітофауною.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно із результатами за грудень 2024 р. і січень 2025 р., найчастіше були зареєстровані на верхній ділянці поблизу палацу Орловських представники рядів Passeriformes (56,82% та 91,13% відповідно) та Piciformes (43,18% та 8,87%). Натомість на нижній ділянці біля двох штучних озер і спуску від палацу спостерігали види з рядів: Passeriformes (80,85% і 75%), Piciformes (14,89% і 25%), також у грудні 2024 р. – Falconiformes (4,26%).

Найбільше у Малієвецькому парку було представників родин Paridae, Picidae, Sittidae, Turdidae, а в грудні 2024 р. також чисельною була родина Troglodytidae. Так, у грудні 2024 р., згідно з рис. 1 і рис. 2, помічено 36,36% представників родини Paridae на верхній ділянці і 29,79% – на нижній зі спуском; 13,64 % і 14,89% відповідно Picidae; 29,55% і 8,51% – Sittidae; 4,55% і 12,77% – Turdidae, 19,15% – Troglodytidae.

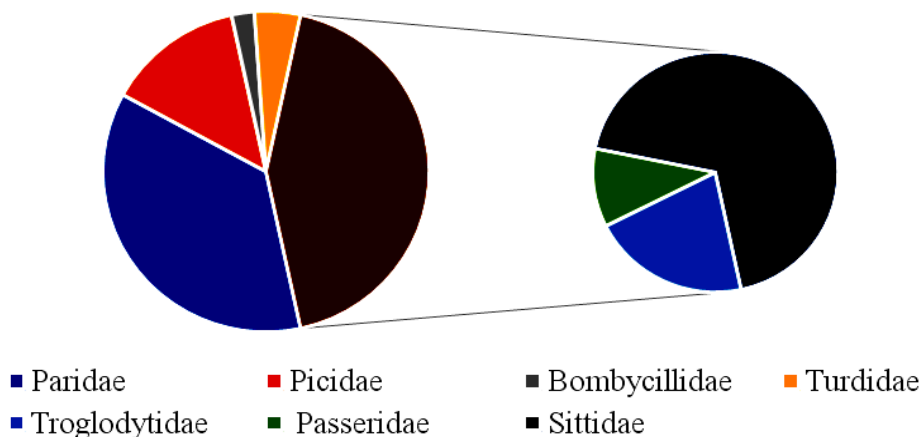

Рис. 1. Розподіл птахів за родинами на верхній ділянці (грудень 2024 р.)

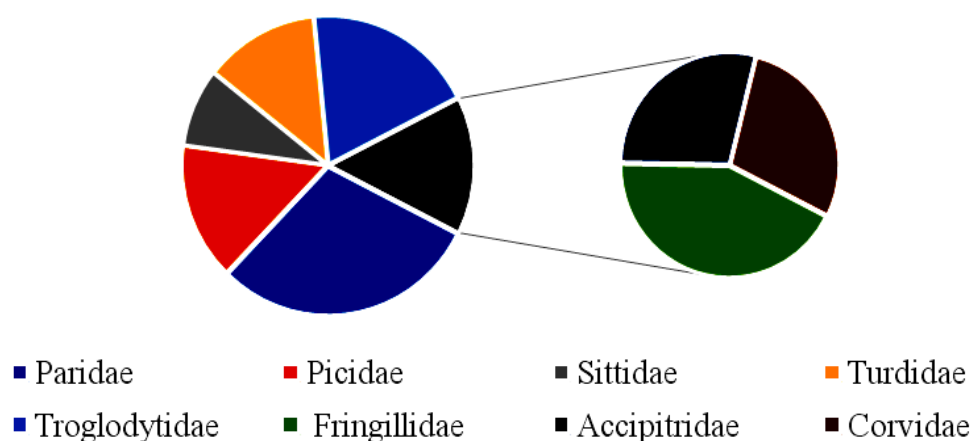

Рис. 2. Розподіл птахів за родинами на нижній ділянці і спускові (грудень 2024 р.)

У січні 2025 р. тенденція розподілу за видами дещо змінилася, і бачимо наступне. Найбільш чисельними залишаються родини Paridae, Picidae, Sittidae, Turdidae, також додаються родини Troglodytidae і Corvidae. За рис. 3 і рис. 4 родина Paridae налічує 75% представників на верхній ділянці та 50% на нижній зі спуском; 8,87% і 25% відповідно – Picidae; 8,06% і 4,17% – Sittidae; 4,03% і 16,67% – Turdidae, 4,17% – Troglodytidae та 3,23% – Corvidae.

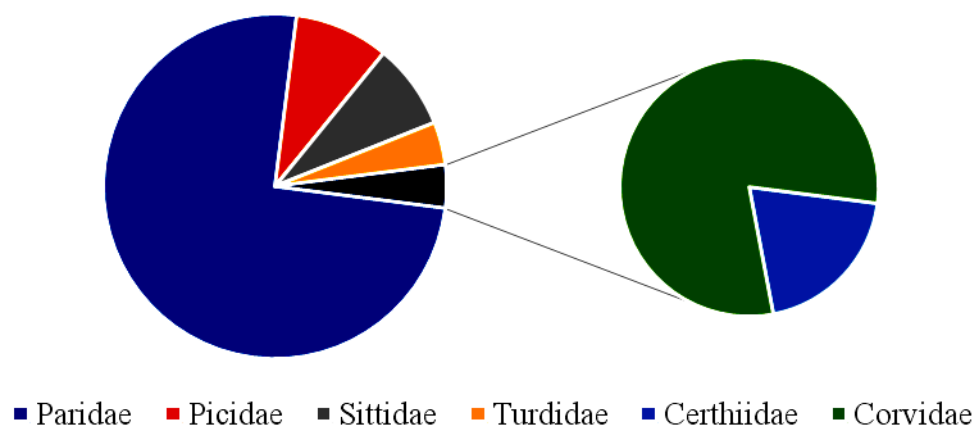

Рис. 3. Розподіл птахів за родинами на верхній ділянці (січень 2025 р.)

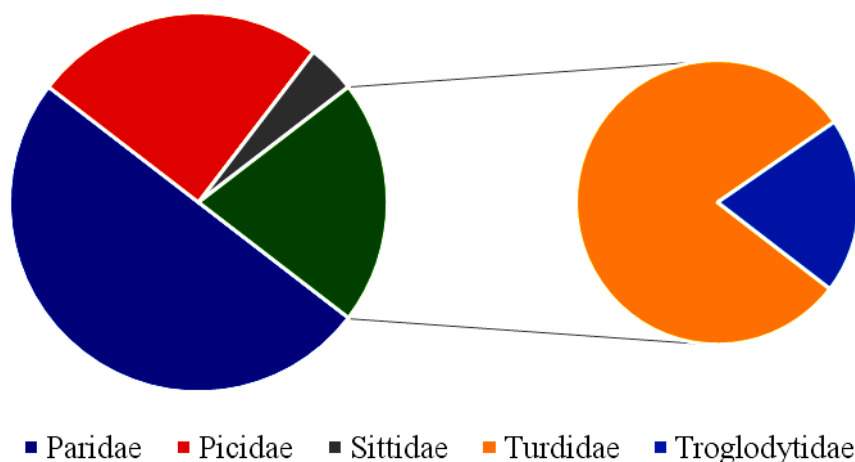

Рис. 4. Розподіл птахів за родинами на нижній ділянці і спускові (січень 2025 р.)

У лютому 2025 р. зберігається схожа тенденція чисельності орнітофауни за вищезазначеними родинами та рядами, однак можемо помічати більшу активність, скажімо, таких ви-

дів як *Parus major*, *Sitta europaea*, *Cyanistes caeruleus*, *Poecile palustris*, *Dendrocopus major*, *D. medius*, *Troglodytes troglodytes* та ін., що пов'язано з початком шлюбного періоду.

Висновки. На основі проведеного дослідження зимової орнітофауни Малієвецького парку встановлено, що найбільш поширеними є представники рядів Passeriformes і Piciformes. У грудні 2024 р. на верхній ділянці біля палацу Орловських домінували Passeriformes (56,82%) і Piciformes (43,18%), тоді як на нижній ділянці біля озер переважали Passeriformes (80,85%) і Piciformes (14,89%). У січні 2025 р. чисельність родин Paridae, Picidae, Sittidae, Turdidae зросла, а також з'явилися представники Corvidae. В лютому активність деяких видів збільшилася через початок шлюбного періоду.

Залежність між видовим складом птахів і особливостями місцевого середовища підтверджена – верхня частина парку є сприятливою для дрібних співочих птахів, тоді як нижня, з наявністю водойм, залучає ширший спектр видів. Дослідження підтверджує важливість моніторингу орнітофауни в зимовий період для виявлення змін у біорізноманітті та розширення знань про екологічні переваги різних видів.

Список використаних джерел:

1. Гулай В. І. Зимівлі навколоводних птахів на Хмельниччині. *Матеріали 1-ї конф. молодих орнітологів України*. 4-6 бер. 1994 р. Чернівці, 1994. С. 119-120.
2. Жуленко В., Шидловський І. Історія вивчення зимової орнітофауни міст України. *Вісник Львівського університету. Серія біологічна*. 2023. Вип. 90. С. 80-91.

Отримано: 14.04.2025

Роман ДУДЧЕНКО

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
I року навчання спеціальності 242 Туризм та рекреація

Науковий керівник: **Богдана ОПРЯ**
кандидат історичних наук, доцент

ТРЕВЕЛ-БЛОГІНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОСУВАННЯ ТУРИСТИЧНИХ ДЕСТИНАЦІЙ: СУЧАСНІ ТРЕНДИ ТА ЕФЕКТИВНІ СТРАТЕГІЇ

У статті досліджено явище тревел-блогінгу як важливого елементу сучасної цифрової комунікації та чинника розвитку туристичної індустрії. Проаналізовано вплив блогерів на формування туристичних потоків, популяризацію маловідомих дестинацій, стимулювання економічного зростання регіонів, а також висвітлено проблеми, пов'язані з надмірним туризмом. Окрема увага приділена ролі відеоконтенту, соціальних мереж та новітніх технологій у трансформації туристичних вподобань. Обґрунтовано важливість відповідального підходу до створення тревел-контенту в умовах сталого розвитку туризму.

Ключові слова: тревел-блогінг, цифрова комунікація, туристична індустрія, сталий туризм, соціальні мережі.

Актуальність теми. В умовах сучасності блогінг є надзвичайно важливим явищем у сфері масової комунікації, оскільки він не лише забезпечує спосіб обміну інформацією, а й дозволяє виявити особистість та унікальні перспективи автора. Виникнення і поширення

блогів перетворило їх на потужний інструмент для ведення діалогу та взаємодії між різними суспільними групами та індивідуальними користувачами. У такому контексті тревел-блогінг, або блогінг про подорожі, виявляється особливо цікавим.

Мета публікації – висвітлення сучасних трендів та ефективних стратегій тревел-блогінгу як інструменту просування туристичних дестинацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Завдяки тревел-блогінгу подорожні можуть ділитися своїм досвідом, розповідати про місця, які вони відвідали, ділитися порадами щодо маршрутів, готелів, ресторанів та інших важливих аспектів подорожі. Блоги про подорожі зазвичай містять власні фотографії, враження, рецензії та корисні поради, що дозволяє читачам отримати корисну інформацію про конкретні місця та подорожі в цілому [1].

На сьогоднішній день туризм є однією із ключових галузей економіки для більшості країн світу та впливає на різні аспекти їхнього розвитку, включаючи соціокультурний, економічний та екологічний. Значення туризму полягає не виключно у стимулюванні економіки, а й виконує функцію взаємодії між країнами, культурного обміну, розвитку інфраструктури та індустрії гостинності, а також надає підтримку малому та середньому бізнесу. Цей контекст робить тему дослідження актуальною та важливою для подальшого розвитку туристичної сфери. Обрана тема дослідження зосереджена на вивченні та характеристиці відносно молодій, але перспективній, складовій туризму – тревел-блогінгу. Вибір тематики дослідження був обумовлений широким спектром можливостей, які цей інноваційний інформаційний продукт може внести у розвиток туристичної галузі [2].

Таке явище як тревел-блогінг є відносно новим, проте таким, що вже встигло заявити про перспективність та продемонструвало свої переваги для реклами туристичних регіонів серед користувачів інтернету. Причиною цього є вільний доступ більшості населення планети до всесвітньої мережі, персоналізована реклама та інформація, а також бажання користувачів публікувати власні враження від подорожей у соціальних мережах. Зміни у споживчих вподобаннях зумовлені переходом від традиційних джерел інформації (наприклад, туристичні агенції, каталоги готелів) до онлайн-ресурсів та соціальних мереж. Мандрівники все частіше віддають перевагу самостійному плануванню та вибору подорожей, використовуючи інформацію, надану тревел-блогерами [3].

У сфері туризму блогери, інфлюенсери та медійні особистості активно співпрацюють з відомими брендами, і це стає важливим елементом маркетингових стратегій. Поради та рекомендації, які вони надають у соціальних мережах, часто впливають на рішення про подорожі та вибір туристичних послуг. У сучасних тревел-блогах надзвичайно популярними стали подорожі до різних регіонів України, включаючи ті, де спостерігалися безпосередні воєнні дії чи панувала окупація, що підтверджується високою кількістю переглядів, які вони привертають. У контексті Travel 2.0 тревел-блоги стають важливим елементом для туристичної галузі, забезпечуючи споживачам цінну інформацію. Сфера блогінгу, зокрема через платформу «YouTube», виявляється ефективним інструментом для розвитку туризму, сприяючи взаємодії між блогерами та глядачами та при цьому просуванню країни як сучасного та привабливого туристичного напрямку [4].

У сучасному світі цифрових технологій тревел-блогінг став потужним інструментом впливу на туристичну індустрію. Завдяки соціальним мережам, відеоконтенту та персональним рекомендаціям блогерів, певні місця можуть отримати велику популярність або, навпаки, зіткнутися з проблемами надмірного туризму.

Основні аспекти впливу:

1. Популяризація маловідомих місць тревел-блогери можуть зробити невідомі або малопопулярні DESTИНАЦІЇ справжніми туристичними магнітами. Завдяки відеооглядам, фотозвітам та статтям, такі місця стають впізнаваними, що сприяє розвитку місцевої інфраструктури.
2. Зміна туристичних потоків. Контент у блогах може впливати на вибір мандрівників. Якщо відоме туристичне місце стає занадто переповненим, блогери можуть рекомендувати альтернативні варіанти, що допомагає рівномірніше розподілити потоки туристів.
3. Економічний ефект. Збільшення туристичного потоку сприяє зростанню доходів готелів, ресторанів, транспортних компаній та локальних підприємців. Місцеві жителі отримують більше робочих місць і можливостей для розвитку власного бізнесу.
4. Проблема надмірного туризму (overtourism). Популярність серед блогерів може мати й негативні наслідки – перенавантаження DESTИНАЦІЇ туристами. Це може призвести до екологічних проблем, руйнування історичних пам'яток, зростання цін для місцевого населення та навіть до обмежень для туристів (наприклад, як на острові Майя-Бей у Таїланді).
5. Зміни у сприйнятті туристичних місць. Тревел-блогери формують уявлення туристів про певні локації. Часто контент ідеалізує місце, приховуючи його реальні проблеми, що може призвести до завищених очікувань і розчарування у мандрівників.

Вплив відеоблогінгу на громадську думку сьогодні досягає надзвичайно високих показників. За висновками вчених, явище блогерства виникає зі зростання потреби людей у спілкуванні та взаємодії, оскільки мережевий щоденник дозволяє фіксувати події, висловлювати думки, коментувати та входити до різноманітних спільнот. Таким чином, виникає ціла віртуальна культура, де особистість, хоча і віртуальна й анонімна, проте автономна у своїх діях [3].

Висновки. Тревел-блогінг є важливим інструментом сучасної комунікації, що впливає на туристичну індустрію та формує уявлення про певні DESTИНАЦІЇ. Завдяки блогерам маловідомі місця отримують популярність, туристичні потоки змінюються, а економіка регіонів отримує додаткові можливості для розвитку. Водночас популярність тревел-контенту може призводити до проблем надмірного туризму та екологічних викликів, що вимагає відповідального підходу до просування туристичних напрямків.

З огляду на швидку цифрову трансформацію та зростання впливу соціальних мереж, тревел-блогінг продовжуватиме відігравати ключову роль у розвитку туризму. Важливо, щоб контент створювався з урахуванням сталого туризму, сприяв не лише популяризації, а й збереженню культурної та природної спадщини. Це допоможе забезпечити гармонійний розвиток туристичних DESTИНАЦІЙ та підвищити якість подорожей для майбутніх поколінь.

Водночас важливо забезпечувати баланс між комерційними інтересами та відповідальним туризмом. Тревел-блогери можуть відігравати ключову роль у розвитку сталого туризму, поширюючи інформацію про екологічно дружні подорожі, повагу до місцевої культури та раціональне використання ресурсів. У майбутньому розвиток тревел-блогінгу, зокрема в контексті інтеграції нових технологій, таких як віртуальна реальність і штучний інтелект, сприятиме ще більшому залученню туристів та формуванню свідомого підходу до подорожей.

Список використаних джерел:

1. Зарічняк А. П., Шиманська У. В. Тревел-блогінг як сучасний інструмент комунікації: поняття та особливості класифікації. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. 2022. №21. С. 35-41.

2. Pan B., MacLaurin T., Crofts J. Travel blogs and the implications for destination marketing. *Journal of Travel Research*. 2007. № 46. P. 35-45.
3. Deepti Ruth Azariah. Tourism, Travel, and Blogging: A discursive analysis of online travel narratives. 2017. 192 p.
4. Божко Л. Д. Репрезентація впливу travel vlog на розвиток туризму (на прикладі авторських каналів відеохостингу «YouTube»). *Культура України*. 2023. № 80. С. 24-33.
5. Опар Н., Гуляк К. Блогерство як елемент сучасної інформаційної індустрії. *Scientific Collection «InterConf»*. 2023. №177. С. 49-51.

Отримано: 14.04.2025

Юлія ЛІСОВА

здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня
1 року навчання спеціальності 073 Менеджмент

Науковий керівник: **Ірина АНДРЕЙЦЕВА**

кандидат економічних наук, доцент

РОЛЬ ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

У статті розкрито сутність та важливість системи управління часом. Висвітлено роль тайм-менеджменту у забезпеченні ефективної діяльності підприємства.

Ключові слова: тайм-менеджмент, продуктивність, ефективність, час, управління часом, підприємство, планування.

Актуальність теми. У сучасних умовах господарювання досить важливим аспектом є вміння грамотно керувати часом. Ця навичка забезпечить конкурентоспроможність та ефективність як окремих кадрів так цілого підприємства.

Мета публікації. Метою публікації є дослідження сутності та методики тайм-менеджменту, визначення його ролі для ефективного ведення бізнесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Всі ми розуміємо, що час є одним із найважливіших ресурсів. Він сприяє впорядкуванню нашого сприйняття минулого, теперішнього і майбутнього. Час – абстрактна величина, що має обмежену природу. Тобто його, на сьогоднішній день, не можна ні зберегти, ні накопичити ні повернути. Час вичерпний, але рівний для всіх (усі мають 24 години на добу, 60 хв. на годину, 7 днів на тиждень і т. п.) [3-5]. Постає цікаве питання: чому одні люди досягають усього, що завгодно, вони успішні, продуктивні, усе встигають у всіх сферах життя, а інші, нажаль, ні? Очевидно, це відбувається через те, що перший тип людей добре тямить в інструментах тайм-менеджменту. Вони вміють грамотно користуватися часом і розподіляти його між усіма своїми обов'язками. Таким чином, час працює на цих людей.

Другий тип людей абсолютно не усвідомлює цінність часу або ж не вміє ним раціонально користуватися, що заважає їм досягати бажаного результату.

Отож, тайм-менеджмент є комплексною системою принципів, методів, заходів, прийомів, схем та інструментів щодо раціонального та ефективного управління часом, основною метою якої є максимізація ефективності діяльності як окремого індивіда, так і цілої групи чи організації. Це здійснюється шляхом раціонального цілепокладання, ефективної системи планування, пріоритетизації завдань, чіткого аналізу та оптимізації використання часу, а також процесу контролю [1, 3, 4].

Впровадження системи управління часом сприяє: чіткій реалізації поставлених цілей, швидкому та якісному вирішенню завдань, збільшенню продуктивності індивіда та цілої організації, збереженню балансу між різними сферами життя, зниженню рівня стресу та фрустрації, розвитку навички робити більше за менший час і все встигати, покращенню репутації та стосунків з іншими людьми. Завдяки тайм-менеджменту можна позбутися дисбалансу між роботою та сім'єю, зірваних дедлайнів, протермінованих завдань, дефіциту часу і багатьох інших проблем, що виникають за відсутності навичок планування часу [4].

У таблиці 1 наведено ключові функції тайм-менеджменту та їх характеристика.

Таблиця 1

Характеристика основних функцій тайм-менеджменту [1]

Функція	Характеристика
Аналіз і формування цілей	Визначення ключових напрямків діяльності, встановлення пріоритетів, постановка цілей які є реальними та досяжними
Планування	Формування та складання короткострокових, середньострокових та довгострокових планів, а також процес ефективного розподілу часу та ресурсів
Прийняття рішень	Здатність швидко та ефективно приймати рішення, що може включати: визначення альтернативних варіантів, етап оцінювання, вибір найліпшого варіанту, мінімізацію ризиків та гнучкість у процесі прийняття змін
Організація та реалізація	Правильна, чітка організація робочих моментів та процесів
Моніторинг	Контроль, самоконтроль, що включає аналіз результатів виконаної роботи, оцінку відповідності виконаного плану, коригування стратегії тайм-менеджменту
Обмін інформацією, комунікативні зв'язки	Створення ефективної системи обміну інформацією в команді

Отож, тайм-менеджмент базується на шести основних функціях. Завдяки їм відбувається повне забезпечення досягнення цілей, ефективного використання часу та ресурсів, збільшується продуктивність, а також покращується оптимізація бізнес-процесів.

Важливо розглянути основні та найбільш дієві методи планування часу, які можуть бути впроваджені на підприємстві (табл. 2).

Таблиця 2

Методи тайм-менеджменту [2–5]

Метод	Опис
Планування	Відомий експерт з особистісного зростання, мотиваційний спікер та автор багатьох книг, що змінили життя читачів на краще, Браян Трейсі казав: <i>«Якщо ви не плануєте свій час, то ви плануєте свій провал»</i> . І справді, людина, що не планує свою діяльність і не веде трекерів, просто потопає в хаосі та не може владнати справи, її увага розсіюється, вона не може сконцентруватися на одному важливому завданні. Це часто призводить до негативних наслідків. Плануючи, важливо оцінювати реальний час на виконання кожного завдання.
Pomodoro («Помідора»)	Суть полягає в розподілі часу на короткі проміжки, їх називають фазами. Людина має 25 хв повністю зануритися у роботу, цілком сконцентруватися на завданні. Після цього важливо зробити перерву на 5-10 хв. Після кожних чотирьох фаз 25-хвилинної праці робиться перерва на 20-30 хвилин. Ця техніка користується неабиякою популярністю через свою ефективність та доступність у застосуванні.

Парето (80/20)	Свідчить, що 80% результату настає від 20% зусиль. Потрібно лише визначити ці ключові завдання, що приносять 80% успіху, та повністю сфокусуватися на них. А 80% неефективних завдань можна делегувати або повністю відмовитися від них.
Матриця Ейзенхауера	Є чотири квадрати. <i>Перший квадрат</i> : важливі та термінові завдання. Зазвичай пов'язані з кризовими ситуаціями та вимагають негайної уваги і концентрації. <i>Другий квадрат</i> : важливі, проте не термінові завдання. Відіграють вирішальну роль у досягненні довгострокових цілей. Обов'язково мають бути заплановані та виконані в певний час. <i>Третій квадрат</i> : неважливі, але термінові. Не є критичними, але вимагають швидкого виконання через доручення інших людей або певні ситуації. Справи в цьому квадраті можна перенести або делегувати. <i>Четвертий квадрат</i> : неважливі та нетермінові. Тут зосереджуємо найменшу увагу, завдання, занесені в цей квадрат, мають найменший пріоритет, їх можна виконувати, якщо є бажання та вільний час.

Це лише основні методи, що допомагають сконцентрувати увагу на головному в будь-якій діяльності.

Висновки. Отже, ефективний тайм-менеджмент відіграє важливу роль у забезпеченні успішної діяльності підприємства. Застосування принципів та методів управління часом, розуміння функцій дозволяє оптимізувати бізнес-процеси, знизити рівень стресу та покращити репутацію всієї організації. Впровадження технік тайм-менеджменту сприяє чіткому плануванню, розстановці пріоритетів, контролю виконання завдань та раціональному використанню робочого часу, що позитивно впливає на досягнення стратегічних цілей підприємства.

Список використаних джерел:

1. Ратушняк О., Бадя Я., Гірник М. Тайм-менеджмент як основна складова ефективної діяльності підприємства в сучасних умовах господарювання. *Innovation and Sustainability*. 2022. №3. С. 186-192. URL: <https://doi.org/10.31649/ins.2022.3.186.192> (дата звернення: 15.03.2025).
2. Метод помідора. PLANER.IN.UA. URL: <https://planer.in.ua/metod-pomidora.html> (дата звернення: 29.03.2025).
3. Тайм-менеджмент: керуйте часом, наче Герміона Грейнджер. *Освіторія Media*. URL: <https://osvitoria.media/experience/tajm-menedzhment-kerujte-chasom-nache-germiona-grejndzher/> (дата звернення: 7.03.2025).
4. Що таке тайм-менеджмент? Основи управління часом. *EDIN*. URL: <https://edin.ua/shho-take-tajm-menedzhment-osnovi-upravlinnya-chasom/> (дата звернення: 17.03.2025).
5. Методи та інструменти ефективного тайм-менеджменту. ІТ Рекрутингове агентство «INDIGO» в Києві. URL : <https://indigo.co.ua/ua/blog/tajm-menedzhment-metody-effektivnogo-upravleniya-vremenem> (дата звернення: 31.03.2025).

Отримано: 14.04.2025

Владислав ПЕТРУК

здобувач вищої освіти другого(магістерського) рівня
I року навчання спеціальності 242 Туризм та рекреація

Науковий керівник: **Тетяна МАРУСЕЙ**

кандидат економічних наук, доцент

АНАЛІЗ РЕЙТИНГОВОГО ОЦІНЮВАННЯ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто аналіз рейтингового оцінювання розвитку інноваційної діяльності в Україні. Визначено міжнародні рейтинги, що можуть оцінити інноваційний потенціал, інноваційну спроможність та результативність інноваційної політики нашої держави.

Ключові слова: інновації, інноваційні технології, інноваційний індекс, інноваційна діяльність, інноваційна спроможність.

Актуальність теми. ХХІ століття – це століття нових напрямів науки та передових технологій, що прискорюється на основі невизначеності та складності сучасного світу. Інноваційний шлях кожної країни є характерним для її культури та економічних особливостей, є ряд узагальнюючих системних механізмів та інноваційних політик, що можуть підтримувати сталий розвиток, особливо це стосується країн з середнім або низьким технологічним потенціалом. Елементарно вдосконалити технологію за існуючими шляхами замало, тому потрібна єдина національна науково-технічна політика інновацій.

Мета публікації – проаналізувати рейтингове оцінювання розвитку інноваційної діяльності в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогодні важливу роль грає оцінювання спроможності країн до освоєння нових технологій, впровадження як технологічних, так і нетехнологічних інновацій. Наша держава представлена у декількох міжнародних рейтингах, що можуть оцінити її інноваційний потенціал, інноваційну спроможність та результативність інноваційної політики. Ґрунтовну характеристику дають такі індекси: Глобальний індекс інновацій – ГІІ (the Global Innovation Index); Інноваційний індекс агентства Bloomberg – ІІВ (the Bloomberg Innovation Index); Зведений індекс інновацій – ГІІ (the Global Innovation Index); Зведений інноваційний індекс – ЗІІ (Summary Innovation Index – SII); Глобальний індекс конкурентоспроможності талантів – ГІКТ (The Global Talent Competitiveness Index); Світовий рейтинг конкурентоспроможності – СРК (the World Competitiveness Ranking); Індекс ефективності переходу до сталого розвитку – ІЕП (New Transitions Performance Index) [1, 2].

Держава показує досить непогані результати по таких важливих показниках ресурсів для інноваційної діяльності як рівень освіти та наявність скороченої, але все ще критичної маси державних науково-дослідних установ. Проте це не забезпечує диверсифікації у бік наукомістких товарів, послуг, сталого економічного зростання. З боку держави прослідковується вузький погляд на інновації, тобто обмеження тільки науковими дослідженнями та високотехнологічними стартапами.

Державна інноваційна система недостатньо сформована, співробітництво між наукою, промисловістю та університетами є слабою за наявності неефективних, не здатних конкурувати на ринку державних підприємств. Також не сформоване чітке розуміння циклу інновацій, недостатня їх підтримка на різних етапах інноваційного циклу.

Варто відмітити, що інноваційні результати перевищують інноваційні ресурси через високі рейтинги України за показниками отримання прав на об'єкти інтелектуальної власності – корисних моделей, торгових марок, промислових зразків, та пов'язаних з ІКТ показниками – зростання витрат на комп'ютерне та програмне забезпечення, створення мобільних додатків та експорт ІКТ послуг.

Але негативним фактом є те, що Україна не використовує, як інші розвинені країни, можливості, які приносить криза, – не збільшила фінансування розробок та досліджень, не збільшила інновації у сфері охорони здоров'я, не стимулювала інноваційну діяльність малого і середнього бізнесу.

Але війна ставить під загрозу найближче майбутнє технологічного ландшафту України. Деякі стартапи та українські виробники перенесли свою діяльність в інше місце. Підрив української технологічної індустрії може перешкоджати компаніям надавати технічні послуги ЄС та іншим країнам і, таким чином, підтримувати Україну у найближчій перспективі.

Європейське інноваційне табло – ЄІТ (European Innovation Scoreboard) – це важливий інструмент оцінювання та позиціювання науково-технологічного та інноваційного розвитку країн Європи, така система показників науково-технічної та інноваційної діяльності, на основі якої розраховується Зведений Інноваційний Індекс – ЗІІ (Summary Innovation Index – SII) для кожної європейської країни. В ЄІТ виділяють чотири категорії індикаторів («Рамкові умови», «Інвестиції», «Інноваційна активність» та «Вплив») та 12 інноваційних вимірів (32 показники).

Інноваційна політика в Україні не приділяє достатньої уваги стимулюванню нового експортно-орієнтованого технологічного бізнесу, збільшенню кількості талановитих інженерів та дослідників, співпраці науки та виробництва. За вищезгаданими результатами кількість статей в наукових журналах є слабким чинником розвитку інноваційної нації. Потрібна інноваційна політика, спрямована на структурні зміни та трансформацію всієї науково-технологічної сфери [1, 2].

Висновки. Таким чином, зважаючи на зростання екологічної, геополітичної, економічної та соціальної нестабільності в світі, що збільшує ймовірність невизначених подій з руйнівними наслідками, важливим є підвищення ефективності політики у сфері досліджень та інновацій, що ефективно реагувати в кризових ситуаціях. Інноваційній політиці нашої держави потрібно отримати роль рушія змін у напрямку інтелектуальної економіки знань ХХІ століття і суспільства сталого розвитку, вона повинна стати більш трансформаційною, оскільки післявоєнна відбудова в країні систем життєзабезпечення та інфраструктури вимагатиме узгодження та координації заходів по всіх трьох складових сталого розвитку (економічної, соціальної та екологічної) при обмежених фінансових ресурсах, не втрачаючи при цьому головної цілі – інноваційного вдосконалення.

Список використаних джерел:

1. Боковець В. В., Гарафонов О. І., Сідлак С. В. Інноваційна діяльність в Україні. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2021. №6. Том 1. С. 7-11. URL: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2022/01/en-2021-6t1-03.pdf>.
2. Писаренко Т. В., Куранда Т. К. та ін. Наукова та науково-технічна діяльність в Україні у 2021 році: науково-аналітична доповідь. Київ: Укрінтеї, 2022. 93 с.
3. Marusei T., Yurovchyk V., Zubekhina T. Innovative strategies and triggers for the development of the tourism and hotel-restaurant business in crisis conditions. *Ефективна економіка*. 2023. № 9. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/2172> (дата звернення: 03.04.2025).

Отримано: 14.04.2025

Олеся РОМАНЧУК

здобувачка вищої освіти другого(магістерського) рівня
I року навчання спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія)

Науковий керівник: **Вадим МЕНДЕРЕЦЬКИЙ**

доктор педагогічних наук, професор

МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ ПОЗАКЛАСНИХ І ПОЗАУРОЧНИХ ЗАХОДІВ З ГЕОГРАФІЇ

У дослідженні розглядаються особливості організації та проведення позакласних і позаурочних заходів з географії як важливої складової освітнього процесу. Проаналізовано основні форми такої діяльності – ігри, екскурсії, проекти, конкурси, дискусії, наукові конференції – та їхній вплив на розвиток знань, критичного мислення, дослідницьких і соціальних навичок учнів. Акцентовано увагу на методичних підходах, які сприяють інтеграції теоретичних знань у практичну діяльність, а також на важливості використання сучасних технологій. Підкреслено значення індивідуального підходу до учнів та необхідність ретельного планування заходів для досягнення максимального освітнього ефекту.

Ключові слова: позакласні заходи, географія, освітній процес, дослідницька діяльність, ігрові форми, екскурсії, проектна робота, цифрові технології, критичне мислення, інтерактивне навчання.

Актуальність теми. Позакласні та позаурочні заходи з географії є важливим компонентом освітнього процесу, що дозволяє учням не тільки поглиблювати знання з предмету, а й розвивати навички дослідницької діяльності, творчості та критичного мислення [4]. Уроки географії дають основи знань про навколишній світ, але саме позакласні заходи дають можливість реалізувати ці знання на практиці, забезпечуючи тим самим більш глибоке і осмислене сприйняття предмету. Методика організації та проведення таких заходів забезпечує їх ефективність, дозволяючи інтегрувати навчальні знання в практичну діяльність, розвивати соціальні та комунікативні навички учнів.

Мета дослідження. Дослідження спрямоване на розкриття основних принципів організації та проведення позакласних і позаурочних заходів з географії, аналіз різних форм роботи, а також методичних підходів, які допомагають зробити навчальний процес більш інтерактивним і цікавим для учнів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Позакласні та позаурочні заходи виконують кілька важливих завдань:

Поглиблення знань з географії. Вони дозволяють учням дізнатися більше про географічні процеси, природні зони, екологічні проблеми, а також застосувати отримані знання на практиці.

Розвиток критичного мислення. Різноманітні форми роботи (квести, дискусії, дослідження, проекти) допомагають розвивати здатність учнів аналізувати інформацію, робити висновки та оцінювати різні факти.

Формування дослідницьких навичок. Позакласні заходи дозволяють учням брати участь у наукових дослідженнях, експериментах, створювати міні-проекти, які сприяють розвитку їх творчих здібностей та наукових інтересів.

Мотивація до вивчення географії. Інтерактивні та практичні форми проведення заходів формують у учнів інтерес до предмету, мотивують їх до самостійного пошуку інформації.

Розвиток соціальних навичок. Під час роботи в групах, участі в конкурсах чи проєктній діяльності учні навчаються працювати в команді, вести дискусії, слухати та висловлювати власну думку.

Форми позакласної роботи з географії різноманітні, що дозволяє кожному учневі знайти для себе найбільш комфортний та ефективний спосіб участі в заходах.

Ігри є однією з найбільш захоплюючих форм позакласної роботи. Це інтерактивні форми роботи, які зазвичай вимагають від учасників не тільки знань, а й творчого підходу до вирішення проблем. Вони можуть бути як інтелектуальними (наприклад, географічні вікторини, кросворди, ребуси), так і фізичними (екологічні квести, орієнтування на місцевості). Квести можуть бути пов'язані з вивченням природних зон, вивченням карт, пошуком визначених об'єктів або навіть з історією розвитку географічної науки. Ігри дозволяють учням активно залучатися до процесу навчання та на практиці застосовувати географічні знання [5].

Екскурсії є однією з найбільш ефективних форм позакласних заходів. Практичні виїзди до різних географічних об'єктів (гори, річки, озера, національні парки, історико-географічні місця) дозволяють учням вивчати природу безпосередньо на місці. Вони можуть бути як тематичними (наприклад, екскурсія до географічного музею, ботанічного саду), так і дослідницькими (вивчення флори і фауни, геології, клімату).

Проектна діяльність є однією з найбільш ефективних форм позакласної роботи. Учні можуть готувати дослідження, присвячені різним аспектам географії: зміна клімату, охорона навколишнього середовища, міграційні процеси, аналіз природних катастроф. Важливими елементами є підготовка дослідницьких робіт, збирання інформації, написання звітів та презентацій.

Участь в *географічних конкурсах чи олімпіадах* дозволяє учням продемонструвати свої знання та вміння, а також стимулює їх до більш глибокого вивчення предмету. Це можуть бути як локальні, так і міжнародні змагання.

Організація виставок, де учні можуть представити свої творчі роботи, проекти, макети, карти чи географічні дослідження, а також участь у конкурсах (наприклад, на кращу карту або найкраще дослідження) є хорошим способом стимулювання інтересу до географії. Такі заходи дозволяють учням проявити свої творчі здібності і представляти свої знання на публіці.

Проведення *дискусій з актуальних географічних тем* (наприклад, «Зміна клімату: наслідки для планети» або «Міграція населення та її соціально-економічні наслідки») сприяє розвитку критичного мислення учнів, вміння аргументувати свою точку зору.

Наукові конференції дозволяють учням застосовувати свої знання на практиці, готувати доповіді, виступати з презентаціями, обговорювати важливі географічні питання. Участь у таких заходах сприяє розвитку навичок публічного виступу, здатності переконливо і логічно формулювати думки.

Ключовим аспектом у організації позакласних заходів є правильний вибір методів і форм роботи. Правильна організація позакласних заходів є основою їх ефективності. Кожен захід повинен мати чітко визначену мету. Наприклад, метою екскурсії може бути вивчення певної природної зони, а метою географічної гри – перевірка знань учнів з певної теми.

Вибір відповідної форми заходу має залежати від теми, рівня підготовки учнів та їх інтересів. Для молодших класів краще підходять ігри та інтерактивні заходи, а для старших – дискусії та дослідницькі проекти. Важливо враховувати індивідуальні особливості учнів, їх рівень підготовки, інтереси та схильності. Деякі учні можуть бути зацікавлені в наукових дослідженнях, творчих проєктах чи змаганнях, а інші – в інтерактивних іграх чи екскурсіях. Тому планування заходів повинно бути гнучким і відповідати різноманітним потребам.

У процесі проведення заходів необхідно залучати учнів до активної роботи, пропонуючи їм вирішення проблемних ситуацій, участь у дискусіях або роботу в команді. Географія не є ізольованим предметом. У позакласних заходах доцільно інтегрувати знання з історії, біології, екології та інших дисциплін, що дозволяє сформувати у учнів більш цілісне уявлення про світ.

Сучасні технології відіграють важливу роль у проведенні позакласних заходів [1]. Використання мультимедійних засобів, онлайн платформ та програм для створення карт і геоінформаційних систем дозволяє значно розширити можливості позакласної роботи, зробити позакласні заходи більш цікавими та сучасними. Відео, презентації, інтерактивні карти та 3D-моделі допомагають учням краще уявити географічні об'єкти, явища та процеси. Вони також можуть бути використані для підготовки доповідей чи проєктів.

Використання ресурсів, таких як Google Earth, ArcGIS, National Geographic та інші, дозволяє учням працювати з реальними даними, створювати карти, аналізувати географічну інформацію. Для залучення учнів до процесу навчання можна використовувати веб-квести, які включають інтерактивні завдання, вікторини, географічні ігри, що дозволяють учням перевірити свої знання та відпрацювати практичні навички. Створення блогів або груп в соціальних мережах для обміну інформацією, підготовки спільних проєктів та обговорення географічних питань може стати чудовим інструментом для підтримки позакласної роботи.

Для того щоб позаурочні заходи мали успіх, необхідно правильно їх спланувати і підготувати. Важливо чітко сформулювати, чому буде присвячено захід, що саме учні мають отримати в результаті його проведення. Після визначення мети необхідно вибрати відповідні форми і методи, які будуть найбільш ефективними для досягнення цієї мети. Підготовка необхідних матеріалів, таких як карти, атласи, презентації, наукові статті, буклети, відео, інтернет-ресурси, для забезпечення повноти і точності інформації. Важливо, щоб вони були точними та актуальними.

Після проведення заходу важливо оцінити його ефективність – чи досягнуто поставлених цілей, які моменти потребують доопрацювання, що сподобалось учням. Це може бути як оцінка результатів участі учнів у заході, так і зворотний зв'язок від учасників про те, як їм сподобався захід і чого вони навчилися. Оцінка результатів є важливою частиною методики проведення позакласних заходів. Вона дозволяє визначити, наскільки успішно учні засвоїли матеріал чи був досягнутий бажаний ефект.

Формою оцінювання можуть бути як традиційні письмові оцінки (наприклад, за проєкти, реферати), так і більш творчі форми оцінювання (зворотний зв'язок, самооцінка, оцінка участі у груповій роботі). Важливо отримати відгуки учнів про захід, щоб оцінити, які аспекти їм сподобались, що можна покращити, які нові ідеї можуть бути використані в майбутньому.

Приклади позакласних заходів з географії:

Географічний квест «Шляхами відкриттів» [2]. Учасники повинні пройти кілька станцій, на яких вони виконуватимуть завдання, пов'язані з визначенням місць на карті, вирішенням географічних ребусів, використанням геоінформаційних технологій для пошуку даних.

Екскурсія до природного парку. Учні вивчають рослинний та тваринний світ, здійснюють заміри температури, вологості, вивчають географічні особливості території.

Екскурсія до краєзнавчого музею. Учні можуть вивчати експонати, що ілюструють різноманіття природи, карти земель, а також природні явища та процеси.

Конкурс на кращу карту світу. Учні можуть створювати макети карт, на яких відображають різні аспекти географії: природні зони, кліматичні пояси, гідрографічні мережі.

Конкурс проектів на тему «Зміни клімату». Учні презентують свої дослідження, у яких вивчають причини зміни клімату, наслідки для планети та шляхи вирішення цієї проблеми.

Висновки. Позакласні та позаурочні заходи з географії є важливим інструментом для поглиблення знань учнів, розвитку їх творчих здібностей та формування навичок дослідницької роботи та критичного мислення. Правильна організація та проведення таких заходів забезпечує учням можливість краще зрозуміти географічні процеси, застосовувати теоретичні знання на практиці, а також розвивати соціальні та комунікативні навички. Використання сучасних технологій і інтерактивних форм роботи робить позакласні заходи ще більш цікавими та ефективними. Успішна організація таких заходів вимагає детального планування, креативного підходу до вибору форм і методів роботи та використання сучасних технологій. Тільки за допомогою різноманітних форм позакласної діяльності можна досягти повного розвитку географічних компетентностей учнів, що допоможе їм краще зрозуміти світ навколо них [3, 6].

Список використаних джерел:

1. Попова Н. В. Інноваційні технології в освіті: методика проведення позаурочних заходів. Київ: Педагогічна преса, 2018.
2. Кравченко О. П., Ліпова Н. О. Методика організації позаурочних заходів в освітніх установах. Львів: Світ, 2015.
3. Шевченко І. І. Організація і методика проведення тематичних позакласних заходів з географії. Одеса: ОНУ ім. І. І. Мечникова, 2019.
4. Палій Л. А. Позакласна робота з географії. Київ: Центр навчально-методичної літератури, 2010.
5. Войтенко А. Ю. Позакласні та позаурочні заходи як засіб розвитку творчих здібностей учнів. Київ: Освітній простір, 2014.
6. Биков В. В. Технології позакласної роботи в навчальних закладах. Київ: Академія, 2012.

Отримано: 14.04.2025

Тарас СКІРИН

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
1 року навчання, спеціальність 073 Менеджмент*

Науковий керівник: Ірина ЯЩИШИНА

доктор економічних наук, професор кафедри менеджменту

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БІЗНЕСУ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

У статті досліджено особливості соціальної відповідальності бізнесу в умовах реалізації концепції сталого розвитку.

Ключові слова: соціальна відповідальність бізнесу, сталий розвиток.

Актуальність теми. Початок XXI ст. характеризується зростаючим глобальним трендом досягнення цілей сталого. Тому дослідження особливостей впровадження соціальної відповідальності бізнесу на засадах сталості на часі. У вересні 2015 року на Саміті ООН зі сталого розвитку було затверджено 17 цілей сталого розвитку (ЦСР). Україна також приєдналась до досягнення глобальних завдань та адаптувала Цілі сталого розвитку під національні реалії. Як результат цієї роботи, у 2017 році було видано Національну доповідь «Цілі

сталого розвитку: Україна» [1]. У 2020 році було прийнято Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» [2]. Сьогодні бізнес є основним транслятором змін, і не лише економічних, а й соціальних та екологічних, однак за даними дослідження ООН [3], тільки 46% компаній світу інтегрують Цілі сталого розвитку у свої стратегічні та поточні плани.

Актуальність соціальної відповідальності як парадигми сучасного суспільного розвитку засвідчує інтерес низки іноземних та українських вчених, зокрема: О. Грішнєвої, В. Свтушенко, І. Жилей, О. Захаркіна, А. Колота, Є. Крикавського та ін.

Мета публікації. Дослідження спрямоване на розкриття специфіки соціальної відповідальності бізнесу в умовах сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. У праці [4, с. 11] зазначено, що соціальна відповідальність бізнесу тісно пов'язана із сталим розвитком компанії, адже метою соціальної відповідальності визначено «упорядкування, гармонізацію суспільних відносин і забезпечення їхнього поступального та стабільного розвитку», а до характеристик соціальної відповідальності зараховано такі:

- 1) це соціальне явище, наділене конкретно-історичним змістом та динамічне;
- 2) це свідоме здійснення обов'язку особи перед суспільством, тобто є засобом гарантування прав людини та суспільних інтересів й охорони суспільних відносин;
- 3) його виконання є велінням совісті суб'єкта та регламентується певним різновидом соціальних норм;
- 4) невиконання обов'язку передбачає той чи інший ступінь осуду такої особи суспільством (суспільною групою, окремими членами суспільства) та передбачає настання певних наслідків для порушника.

Концепція сталого розвитку нерозривно пов'язана з категорією «відповідальність», а забезпечення ЦСР потребує відповідальних рішень. У пункті 2.18 ISO 26000:2010 [5] соціальну відповідальність визначено як «відповідальність організації за вплив її рішень і діяльності на суспільство та довкілля через прозору та етичну поведінку, яка:

- сприяє сталому розвитку, включаючи здоров'я та добробут суспільства;
- враховує очікування зацікавлених сторін;
- відповідає чинному законодавству та міжнародним нормам поведінки;
- інтегрована у всій організації і практикується в її взаємовідносинах».

Отже, соціальна відповідальність сьогодні перетворилась на стійкий соціальний інститут, а суб'єкти економічної діяльності все більше відчують вплив формальних і неформальних правил і обмежень.

Суттєвих змін зазнає соціальна відповідальність та напрями сталості компаній в умовах війни.

До повномасштабного вторгнення Україна повідомляла про прогрес у досягненні 15 з 17 ЦСР. Війна знівелювала прогрес України у досягненні ЦСР, про який прозвітовано у 2020 р. [6]. Дослідження міжнародних організацій дають підстави стверджувати, що у найближчі роки найактуальнішою ціллю для України стане боротьба з бідністю. За оцінками Світового банку, унаслідок повномасштабної війни, яку розв'язала росія, рівень бідності в Україні зріс у десять разів (2022 р.), а до кінця 2025 р. ця цифра може зрости з 25% до

55% [7]. Соціальна відповідальність, зазвичай, передбачає досягнення компромісу між соціальним і фінансовим аспектом в ухваленні економічних, фінансових та інвестиційних рішень. Не зважаючи на війну, Україна продовжує курс на реалізацію сталого розвитку і в межах КСВ компанії реалізують такі заходи:

- робота з персоналом (реалізація освітніх проєктів – навчання і тренінги, створення інклюзивних робочих місць, психологічна підтримка);
- корпоративне волонтерство (залучення на добровільних засадах працівників компанії до різноманітних заходів соціального і екологічного спрямування, наприклад, робота з дітьми-сиротами чи самотніми людьми);
- співпраця з громадами (участь у відбудові соціальної інфраструктури);
- реалізація екологічних ініціатив (наприклад, висаджування дерев, очищення територій від будівельного сміття тощо);
- допомога pro bono (надання професійних послуг добровільно та безоплатно для тих, хто не має коштів для їх оплати);
- благодійна допомога (виділення бізнесом коштів, матеріальної негрошової допомоги чи послуг, інших ресурсів для громади), спонсорство.

Висновки. Отже, на сучасному етапі соціальна відповідальність бізнесу стає вагомим чинником реалізації засад сталого розвитку компанії.

Список використаних джерел:

1. Khaled R., Ali H., Mohamed E. K. A. The sustainable development goals and corporate sustainability performance: Mapping, extent and determinants. *Journal of Cleaner Production*. 2021. Vol. 311, 127599. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2021.127599> (дата доступу: 01.04.2025).
2. Latapí Agudelo M. A., Jóhannsdóttir L., Davidsdóttir B. A literature review of the history and evolution of corporate social responsibility. *International Journal of Corporate Social Responsibility*. 2019. №4. URL: <https://doi.org/10.1186/s40991-018-0039-y> (дата доступу: 01.04.2025).
3. Douglass C. North. *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge : Cambridge University Press. 1990. 213 p.
4. Кузьмін О. Є., Пирог О. В., Чернобай Л. І., Станасюк Н. С., Пасінович І. І. Основи корпоративної соціальної відповідальності: стратегії та ділові практики: навч. посіб. Київ: Кондор. 2021. 244 с.
5. ISO 26000:2010 Guidance on social responsibility, and OECD Guidelines for Multinational Enterprises. 2011. URL: <https://www.iso.org/files/live/sites/isoorg/files/store/en/PUB100418.pdf> (дата доступу: 01.04.2025).
6. Моніторинговий звіт щодо досягнення Цілей сталого розвитку 2020. *Організація об'єднаних націй*. Україна. 2021. URL: <https://ukraine.un.org/uk/151095-monitorynhovyy-zvit-shchodo-dosyahnennya-tsiley-staloho-rozvytku-2020>. (дата доступу: 01.04.2025).
7. World Bank says Ukraine has tenfold increase in poverty due to war. 2022. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/world-bank-says-ukraine-has-tenfold-increase-poverty-due-war-2022-10-15/> (дата доступу: 01.04.2025).

Отримано: 14.04.2025

Секція СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ, ПСИХОЛОГІЇ І СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Марія БОГДАН

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
2 року навчання спеціальності 016 Спеціальна освіта

Науковий керівник: Тетяна ВАЛЬКО

доктор філософії

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЕМОЦІЙНОЇ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Стаття присвячена аналізу особливостей психоемоційної підтримки дітей з особливими освітніми потребами (ООП) в умовах воєнного стану. Акцентовано увагу на де-стабілізуючих чинниках, спричинених війною, що негативно впливають на емоційний стан дитини, зокрема на втрату безпеки, зміну звичного середовища, соціальну ізоляцію. Розглянуто ефективні методи допомоги, такі як арттерапія, сенсорна інтеграція, візуальна підтримка, які сприяють зниженню рівня тривожності та збереженню емоційної стабільності дитини в кризових умовах.

Ключові слова: психоемоційна підтримка, діти з ООП, воєнний стан, тривожність, адаптація, індивідуальний підхід, арттерапія, інклюзивне середовище.

Актуальність проблеми психоемоційної підтримки дітей з особливими освітніми потребами в умовах воєнного стану зумовлена сучасними соціальними реаліями, у яких перебуває українське суспільство. Повномасштабна війна спричинила глибокі трансформації у всіх сферах життя, включаючи освітню галузь. Особливо вразливою категорією в умовах збройного конфлікту є діти з особливими освітніми потребами (далі – ООП), які вимагають не лише спеціально організованого освітнього процесу, але й цілеспрямованої психоемоційної підтримки, адаптованої до їхніх індивідуальних потреб.

Ситуація воєнного часу супроводжується постійною загрозою, розлукою з близькими, втратою домівки, зміною середовища, нестачею комунікації, порушенням навчальної рутини. Для дітей з ООП це стає потужним стресовим фактором, що може провокувати емоційні розлади, регрес у розвитку та зниження адаптивного потенціалу. Психоемоційна підтримка у таких умовах має бути індивідуалізованою, системною, з опорою на міждисциплінарний підхід і тісну співпрацю між родиною, педагогами та фахівцями з психолого-педагогічного супроводу [1].

Метою дослідження є вивчення особливостей організації психоемоційної підтримки дітей з ООП у контексті воєнного стану та визначення ефективних підходів до забезпечення їх емоційного благополуччя.

Виклад основного матеріалу дослідження. Психоемоційний стан дітей з особливими освітніми потребами в умовах війни значно ускладнюється через зростання тривожності, втрату почуття безпеки, соціальну ізоляцію та перешкоди в отриманні допомоги. Особливо

вразливими є діти з інтелектуальними порушеннями. Ці діти можуть демонструвати стереотипну поведінку, дезорієнтацію, підвищену збудливість або апатію [4].

Основними принципами ефективної підтримки є створення безпечного й стабільного середовища, послідовна структура дня, емоційна присутність дорослого, застосування візуальних засобів комунікації, а також індивідуальний підхід до кожної дитини [2]. Особливу увагу слід приділяти використанню арттерапії, сенсорної інтеграції, методам емоційного розвантаження та підтримці батьків у реалізації психоемоційної стабільності в домашньому середовищі.

Висновки. Таким чином, психоемоційна підтримка дітей з ООП у воєнний період є багатокomпонентним процесом, який потребує професійного підходу, чуйності, міжвідомчої взаємодії та готовності до гнучких рішень. Підвищення компетентності фахівців, розвиток інфраструктури інклюзивно-ресурсної допомоги, залучення громадських ініціатив і міжнародної підтримки є необхідними умовами для збереження психічного здоров'я дітей з особливими потребами. Комплексна, послідовна та гуманістично орієнтована підтримка таких дітей стає основою не лише для їхньої адаптації, а й для побудови інклюзивного суспільства у повоєнний період.

Список використаних джерел:

1. Якуба Л. С. Психолого-педагогічна підтримка дітей з інтелектуальними порушеннями та їх батьків під час війни. *Інклюзивна освіта: виклики та практики*. 2023. № 2 (5). С. 45-52.
2. Мамалига Л. Р. Життєстійкість батьків, що виховують дітей з особливими освітніми потребами, як чинник їхнього психічного здоров'я. Кваліфікаційна робота. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. 2022. 67 с.
3. Коваль І. С. Техніки емоційної підтримки дітей з особливими освітніми потребами в умовах кризи. *Корекційна педагогіка*. 2022. № 9. С. 84-90.
4. Міністерство освіти і науки України. Рекомендації щодо організації психологічної підтримки дітей в умовах воєнного стану. Київ: МОН, 2022. 19 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2022/06/01/rekomendatsii.pdf>.

Отримано: 14.04.2025

Неля ВАСИЛИК

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
3 року навчання спеціальності 016 Спеціальна освіта

Науковий керівник: Тетяна ДОКУЧИНА

кандидат педагогічних наук, доцент

ГОТОВНІСТЬ БАТЬКІВ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ДО ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ З ФАХІВЦЯМИ

У статті розглянуто психологічну готовність батьків дітей з особливими освітніми потребами до партнерської взаємодії з фахівцями. Здійснено аналіз ключових аспектів готовності для ефективної співпраці між батьками та педагогами. Дослідження базується на аналізі наукової літератури та емпіричних даних отриманих в результаті оцінки рівня партнерської взаємодії батьків дітей з особливими освітніми потребами та фахівців.

Ключові слова: партнерська взаємодія; батьки; діти з особливими освітніми потребами; фахівці.

Актуальність теми. Сучасна освітня політика України орієнтована на забезпечення рівних можливостей для всіх учнів, зокрема для дітей з особливими освітніми потребами, і передбачає активну участь батьків в освітньому процесі. Співпраця між батьками та фахівцями є ключовою для досягнення високих результатів у розвитку цих дітей.

Різні аспекти педагогіки партнерства в навчанні дітей з особливими освітніми потребами були розглянуті в роботах таких науковців, як М. Буйняк, О. Мартинчук, І. Малишевська, С. Миронова, Ю. Найда, Н. Софій, Д. Шульженко та ін. Дослідники погоджуються, що ефективна співпраця між фахівцями є вирішальною для успішної реалізації інклюзивної освіти, адже саме від цієї взаємодії залежить якість психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами.

Мета публікації. Представити результати проведеного дослідження, спрямованого на визначення рівня психологічної готовності батьків дітей з особливими освітніми потребами до партнерської взаємодії з фахівцями.

Виклад основного матеріалу дослідження. Партнерська взаємодія між батьками дітей з особливими освітніми потребами та фахівцями спеціальної освіти є важливим чинником, що сприяє успішному розвитку дітей. Цей процес передбачає не тільки обмін інформацією, але й активну участь всіх учасників у розробці індивідуальних програм розвитку. Ефективна комунікація між батьками та фахівцями дозволяє врахувати особливі потреби кожної дитини, надаючи їй необхідну підтримку та сприяючи її соціальній адаптації.

М. Бевзюк підкреслює, що партнерська взаємодія між батьками дітей з особливими освітніми потребами та фахівцями спеціальної освіти є важливим фактором успішної інклюзії. Така співпраця забезпечує комплексний підхід до навчання, підтримує емоційний і соціальний розвиток дітей, а також дає змогу враховувати їх індивідуальні потреби. Взаємодія між батьками та фахівцями сприяє створенню позитивного освітнього середовища, яке допомагає дітям розкривати свій потенціал [1].

На думку В. Ковальчук, співпраця між батьками та фахівцями в організації роботи полягає в наступному: створенні гуманістичних орієнтирів і шляхів їх досягнення під час спільної діяльності; залученні батьків до організації освітнього процесу та управління шкільною життєдія-

льністю; науково-методичному та інформаційному супроводі педагогічного та психологічного навчання батьків, що сприяє підвищенню їхньої кваліфікації; проведенні різноманітних діагностик, які спрямовані на виявлення запитів і задоволення освітніх потреб як батьків, так і учнів [4].

Для визначення рівня партнерської взаємодії між батьками дітей з особливими освітніми потребами та фахівцями нами було проведено анкетування за розробленою для дослідження анкетною. Анкетування проводилось за допомогою онлайн-форми, що забезпечувало конфіденційність та зручність для надання відповідей на питання. У опитуванні взяли участь 11 батьків дітей з особливими освітніми потребами. Опишемо результати дослідження.

На питання «Які теми Ви хотіли б обговорити на батьківських зборах/індивідуальних консультаціях» було отримано такі відповіді: 63,6% респондентів вважають, що важливим є обговорення методів навчання і виховання дітей; 54,5% батьків зазначили, що потрібно обговорити психологічну підтримку батьків дітей з особливими освітніми потребами; 36,4% хотіли б обговорити спеціальні програми та проекти.

На запитання «З якими основними труднощами у співпраці з педагогами Ви стикаєтесь?» 72,7% опитаних зазначили нестачу часу як основний вид труднощів, 9,1% респондентів обрали варіант «Недостатня увага до особливих потреб дитини», ще 9,1% батьків відповіли «Відсутність взаєморозуміння», лише 9,1% зазначили, що не мають труднощів. Аналізуючи відповіді на питання про основні труднощі у співпраці з педагогами, можна зробити висновок, що найбільше батьків хвилює недостатність часу для ефективної взаємодії. Це вказує на необхідність покращення комунікації та організації співпраці між фахівцями та батьками.

Відповідаючи на запитання «Чи відчуваєте Ви підтримку з боку педагогів у навчанні Вашої дитини?» 90,9% респондентів обрали варіант «Так», 9,1% – обрали відповідь «Частково». Відповіді батьків дітей з особливими освітніми потребами на це питання свідчать про високу ефективність співпраці між батьками та педагогами, а також про те, що більшість педагогів активно підтримують розвиток дітей з особливими освітніми потребами. Водночас 9,1% тих, хто відчуває підтримку частково, може свідчити про необхідність покращення взаємодії з певними педагогами або групами батьків для досягнення більш рівномірної та стабільної підтримки у навчанні дітей.

Рівень своєї готовності до співпраці з фахівцями спеціальної освіти, батьки дітей з особливими освітніми потребами оцінюють наступним чином: 54,5% обрали варіант «Високий», це свідчить про їх активну зацікавленість у навчанні та розвитку своїх дітей, готовність взаємодіяти з педагогами для покращення освітнього процесу, підтримки навчальних потреб та вирішення проблем, що виникають у дитини з особливими освітніми потребами; 36,4% батьків обрали «Достатній» рівень, що свідчить про базову зацікавленість у навчанні та розвитку своїх дітей, однак їхня активність у співпраці з педагогами є обмеженою через певні фактори, такі як час, ресурси або недооцінка важливості тісної взаємодії. Батьки готові підтримувати педагогічний процес, але не завжди активно залучаються до всіх аспектів навчання та розвитку дитини; лише 9,1% зазначили «Середній» рівень готовності, це свідчить про те, що батьки визнають важливість участі у навчанні та розвитку своїх дітей, але їхня активність обмежена певними перешкодами, зокрема: недостатнє розуміння ролі співпраці, брак часу, чи незадовільний рівень комунікації з педагогами. Батьки в цілому відкриті до співпраці, але не завжди активно залучаються або не готові до постійного партнерства з педагогами.

Висновки. Отже, нами було визначено, що у батьків дітей з особливими освітніми потребами переважає достатній рівень готовності до співпраці з фахівцями спеціальної освіти.

Це виявляється в тому, що вони достатнє усвідомлення своїх обов'язків і можливостей для взаємодії, що є вагомим умовою для успішної соціалізації та навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Список використаних джерел:

1. Бевзюк М. С. Сутність взаємодії вчителя початкової школи з батьками дітей з особливими освітніми потребами. URL: <https://surl.li/yffdlq>.
2. Буйняк М. Г. Психологічні аспекти партнерської взаємодії суб'єктів інклюзивного навчання. *International scientific and practical conference «Pedagogy and Psychology in the Modern World: the art of teaching and learning»: conference proceedings*, February 26-27, 2021. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2021. Vol. 1. P. 85-89.
3. Єпіхіна М. А. Педагогіка партнерства: аналіз зарубіжного досвіду. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2019. № 1 (324). Ч. 2. С. 226-234.
4. Ковальчук В. А. Педагогічне партнерство як основа розвитку сучасної системи освіти та інституту сім'ї. *Теоретико-практичні засади партнерської взаємодії соціономічної та освітньої сфер*: зб. наук. праць за матер. міжрегіонального науково-методичного онлайн-семінару (Хмельницький, 26 квітня 2022 р.) / за ред. Л. О. Данильчук. Хмельницький, 2022. С. 89-93.

Отримано: 14.04.2025

Луїза ДОРОФЕЙ

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
3 року навчання спеціальності Середня освіта
(Мова і література (Англійська, німецька))

Науковий керівник: **Наталія ПАНЧУК**
кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті розглядаються психологічні особливості розвитку творчого мислення учнів в процесі вивчення англійської мови. Дослідження акцентує увагу на тому, як освітній процес може сприяти активізації творчого потенціалу учнів, розвивати їхні здатність до нестандартного мислення та вирішення мовних завдань. Проаналізовано теоретичні підходи до розвитку творчого мислення, а також методи та прийоми, що використовуються у викладанні англійської мови для стимулювання креативності учнів.

Ключові слова: творче мислення, психологічні особливості, методи навчання, креативність, мовний розвиток.

Актуальність теми. Сучасна освіта все більше орієнтується на розвиток критичного та творчого мислення учнів. Оскільки вивчення іноземних мов займає важливе місце в навчальних програмах, зокрема вивчення англійської мови, цей процес стає ідеальним майданчиком для стимулювання творчих здібностей учнів. Творче мислення допомагає учням краще засвоювати мову, а також застосовувати її в різноманітних ситуаціях, що є важливим аспектом для розвитку їх особистості та підготовки до реальних умов життя. Вивчення психологічних аспектів розвитку творчості в контексті мовної освіти є важливим для покращення якості навчання і забезпечення гармонійного розвитку учнів.

Метою даної публікації є аналіз психологічних аспектів розвитку творчого мислення учнів в процесі вивчення англійської мови. Особливу увагу буде приділено методам і прийомам, які можна використовувати для активізації творчого мислення під час уроків англійської мови, а також визначенню умов, що сприяють розвитку цієї важливої якості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Більшість науковців визначають творчість як системне явище, певну сукупність взаємопов'язаних елементів: творчі здібності, творчий процес, ступінь індивідуального розвитку творчих здібностей, якостей особистості, що забезпечують творчу діяльність, яку можна стимулювати і спрямовувати у певну систему. М. Бахтін, І. Бех, Л. Виготський, Я. Пономарьов, С. Рубінштейн, Б. Тєплов вважають найважливішими у формуванні творчої особистості психологічні аспекти творчості, внутрішні процеси, а механізм уяви, сприйняття, фантазії, волі – основою творчої діяльності. Наукові праці Г. Альтшуллера, В. Клименка, В. Моляко, Ю. Кулюткіна, Д. Пойа торкаються проблеми управління процесом творчості, створення умов, які б забезпечували інтуїтивне досягнення ідей розв'язання проблеми; створення творчого клімату в науковому, педагогічному та учнівському колективах; пропонують особливі евристичні прийоми вирішення творчих завдань [2].

Один із засновників гештальт психології, відомий німецький психолог М. Вертгеймер розробив концепцію розвитку продуктивного творчого мислення при використанні активного пошуку способів цілісного бачення завдання. За даними М. Вертгеймера увесь продуктивний мисленнєвий процес є пронизаним творчою енергією.

Творче мислення вивчається в психології через різні теоретичні моделі, включаючи теорії Дж. Гілфорда (когнітивний підхід), який виокремлює кілька аспектів творчого мислення: дивергентне і конвергентне мислення. Дивергентне мислення пов'язане з відкритістю до нових ідей, здатністю генерувати безліч варіантів вирішення проблеми, в той час як конвергентне спрямоване на знаходження єдиного, правильного рішення [3].

Творче мислення є невід'ємною складовою навчання, оскільки воно дозволяє учням виходити за рамки стандартних завдань і шукати нові способи вирішення проблем. У процесі вивчення іноземної мови творчі здібності учнів можуть розвиватися завдяки використанню різноманітних методичних прийомів, які стимулюють уяву та критичне мислення.

Процес вивчення іноземної мови є важливим чинником розвитку творчого мислення, адже він не тільки сприяє оволодінню новою мовною системою, але й змушує учнів використовувати свою уяву і мислення для адаптації до нових мовних і культурних реалій. Зокрема, англійська мова, як одна з найпоширеніших мов світу, пропонує учням можливість взаємодіяти з новими ідеями, культурами і концепціями.

Психологічний процес, що відбувається в учнів під час вивчення англійської мови, має багато аспектів. По-перше, учні часто намагаються застосувати свої знання рідної мови до нової іноземної мови, що сприяє розвитку когнітивних процесів і творчого мислення, оскільки вони повинні адаптувати наявні стратегії до нових умов. Англійська мова надає великі можливості для креативного вираження думок, адже вона дозволяє вільно маніпулювати лексикою і граматику для створення нових, інноваційних мовних конструкцій. По-друге, виконання творчих завдань, таких як написання есе, створення історій або дебатування на різні теми англійською мовою, стимулює учнів до прояву власної уяви, дозволяючи їм створювати нові ідеї та висловлювати їх через мову.

Для розвитку творчого мислення під час уроків англійської мови важливо використовувати інтерактивні методи навчання. Це можуть бути такі методи, як рольові ігри, мозко-

вий штурм, проектне навчання та створення мовних проєктів. Важливим є також застосування методів, що сприяють активному залученню учнів до діалогу та рефлексії, таких як обговорення цікавих тем, створення діалогів, імпровізація.

Зокрема, рольові ігри допомагають учням вийти за межі традиційних мовних вправ, дозволяючи їм проявити свої творчі здібності в умовах, близьких до реального мовного середовища. Мозковий штурм сприяє генеруванню ідей, розвитку гнучкості мислення та колективної креативності. Проектне навчання дає можливість учням застосовувати отримані знання на практиці, працюючи над реальними завданнями, що дозволяє їм проявити ініціативу та креативний підхід [4].

Для ефективного розвитку творчого мислення учнів важливими є такі умови:

- Створення позитивного навчального середовища, яке сприяє вільному самовираженню учнів і надає їм можливість проявляти свою креативність.
- Використання різноманітних матеріалів, що стимулюють уяву і творчість: аудіо та відео-матеріали, книги, інтерактивні ресурси.
- Підтримка мотивації учнів до навчання через цікаві завдання, які мають реальне застосування в житті.
- Залучення учнів до самостійної роботи, що сприяє розвитку їхнього інтелектуального потенціалу та формуванню навичок самоконтролю.

Висновки. Розвиток творчого мислення учнів у процесі вивчення англійської мови є важливою складовою їх загального розвитку. Творчі методи навчання, які активізують креативність учнів, допомагають їм не тільки покращити мовні навички, а й розвивати загальні інтелектуальні здібності. Використання інтерактивних методів, таких як рольові ігри, проектне навчання та мозковий штурм, забезпечує учням можливість проявити свою творчість та критичне мислення. Створення сприятливих умов для розвитку творчого мислення, таких як мотивація, цікаві завдання і різноманітні матеріали, забезпечує ефективність навчального процесу та сприяє всебічному розвитку особистості.

Список використаних джерел:

1. Анджейчак А. Психолого-педагогічні умови формування творчої особистості дитини в освітньо-виховних закладах. *Обдарована дитина*. 2000. №5. С. 8-135
2. Карпенко Н. А. Психологія творчості: навч. посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 156 с.
3. Моляко В. О. Концепція творчого сприймання. *Актуальні проблеми психології: Проблеми психології творчості*: збірник наукових праць. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2008. Т. 12. Вип. 5. Ч. І. 288 с.
4. Методика навчання іноземних мов у початковій школі: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. О. В. Котенко, А. В. Соломаха. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. 356 с.
5. Омельчук І. В. Творчість у контексті розвитку людини. Київ, 2003. С. 42-50.

Отримано: 14.04.2025

Христина КЛИМ

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
2 року навчання спеціальності 016 Спеціальна освіта

Науковий керівник: **Тетяна ВАЛЬКО**

доктор філософії

МЕТОДИ РОБОТИ З ТРИВОГОЮ І СТРАХОМ У ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ В УМОВАХ ВІЙНИ

У статті розглядаються ефективні методи психолого-педагогічної підтримки дітей з інтелектуальними порушеннями у контексті війни в Україні. Підкреслено особливу вразливість цієї категорії дітей до впливу стресових чинників, спричинених війною, таких як втрата безпеки, зміна середовища, соціальна ізоляція. Розглянуто практичні підходи, серед яких релаксаційні техніки, арттерапія, візуальна підтримка, соціальні історії та створення передбачуваного середовища.

Ключові слова: діти з інтелектуальними порушеннями, тривога, страх, війна, психоемоційна підтримка, адаптація, арттерапія, безпечне середовище, індивідуальний підхід.

Актуальність роботи з тривогою і страхом у дітей з інтелектуальними порушеннями в умовах війни зумовлена складною суспільно-політичною ситуацією в Україні, що супроводжується збройним конфліктом, масовими переміщеннями населення, руйнуванням звичного способу життя та зростанням психоемоційної напруги. Діти, як найбільш уразлива категорія населення, особливо гостро реагують на стресові обставини війни. Водночас діти з інтелектуальними порушеннями є ще більш чутливою групою, оскільки мають труднощі з розумінням соціального контексту, вираженням власних емоцій та опануванням складних ситуацій. Їхня психоемоційна сфера зазнає подвійного навантаження, що вимагає особливої уваги з боку педагогів, психологів та родин.

Метою дослідження є аналіз та узагальнення ефективних методів психолого-педагогічної підтримки дітей з інтелектуальними порушеннями у подоланні страху та тривоги в умовах збройного конфлікту. У центрі уваги перебуває адаптація методів допомоги до індивідуальних потреб дитини та можливості їх застосування в умовах обмежених ресурсів.

Виклад основного матеріалу дослідження. У ході теоретичного аналізу наукових джерел встановлено, що тривога і страх – це ключові емоційні стани, які часто супроводжують дітей в умовах війни. Тривога має узагальнений характер, пов'язана з очікуванням небезпеки, у той час як страх є реакцією на конкретну загрозу. У дітей з інтелектуальними порушеннями ці емоції часто набувають інтенсивного характеру та можуть проявлятися через агресивність, замкнутість, регрес у поведінці, соматичні симптоми [2].

Одним з найважливіших завдань фахівців є створення безпечного середовища для дитини. Психоемоційна стабільність, передбачуваність подій, чітка рутина сприяють зниженню тривожності. Крім того, ефективними є методи емоційної підтримки, зокрема спокійне та доброзичливе спілкування, застосування соціальних історій та візуальних підказок. Це дає змогу дитині краще орієнтуватися у подіях і знижує рівень емоційного напруження [3].

До ефективних психолого-педагогічних методів роботи з тривогою та страхом належать релаксаційні техніки, арт-терапія, музикотерапія, ігрові методики, а також вправи на розвиток емоційного інтелекту. Їхнє застосування має бути адаптованим до когнітивного рівня дитини, з

урахуванням її індивідуальних особливостей і потреб. Особливої уваги потребують діти, які втратили близьких, змінили місце проживання або навчаються в новому середовищі [5].

Висновки. Отже, в умовах війни питання підтримки психічного здоров'я дітей з інтелектуальними порушеннями набуває особливої ваги. Ефективна робота з дітьми передбачає не лише використання спеціальних методів, але й активну участь родини, міждисциплінарну співпрацю та врахування контексту надзвичайної ситуації. Систематична підтримка, емпатійне ставлення, адаптовані форми роботи дозволяють знизити рівень страху й тривоги та сприяють загальному психоемоційному благополуччю дитини, що є запорукою її подальшого гармонійного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Бочелюк В. Й. Психологічні наслідки війни для дітей: травма, стрес і механізми подолання. *Психологія і суспільство*. 2023. № 1. С. 12-21.
2. Мамалига Л. Р. Життестійкість батьків, що виховують дітей з особливими освітніми потребами, як чинник їхнього психічного здоров'я. Кваліфікаційна робота. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. 2022. 67 с.
3. Якуба Л. С. Психолого-педагогічна підтримка дітей з інтелектуальними порушеннями та їх батьків під час війни. *Інклюзивна освіта: виклики та практики*. 2023. № 2 (5). С. 45-52.
4. Коваль І. С. Казкотерапія як метод емоційної підтримки дітей з особливими освітніми потребами в умовах стресу. *Актуальні проблеми корекційної освіти*. 2022. № 18. С. 122-130.
5. Беленька Г. В. Арттерапія у роботі з дітьми з інтелектуальними порушеннями: психоемоційний аспект. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2021. № 37. С. 62-68.
6. Міністерство освіти і науки України. Рекомендації щодо організації психологічної підтримки дітей в умовах воєнного стану. Київ: МОН, 2022. 19 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2022/06/01/rekomendatsii.pdf>.

Отримано: 14.04.2025

Вікторія КОТОВИЧ

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
1 року навчання спеціальності 016 Спеціальна освіта

Науковий керівник: **Світлана МИРОНОВА**

доктор педагогічних наук, професор

СУТНІСТЬ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА ЙОГО КОМПОНЕНТІВ

У статті здійснено теоретичний аналіз проблеми розвитку емоційного інтелекту. Визначено його сутність та складові компоненти.

Ключові слова: емоційний інтелект, самоусвідомлення, саморегуляція, мотивація, емпатія, соціальні навички.

В умовах сучасного суспільства, де міжособистісні стосунки та вміння адаптуватися до змін є ключовими факторами успіху, емоційний інтелект набуває особливого значення. Розуміння сутності та компонентів емоційного інтелекту є необхідним для його розвитку та ефективного застосування у різних сферах життя.

Мета дослідження – здійснити опис емоційного інтелекту та його компонентів на основі теоретичного аналізу літератури.

Поняття емоційний інтелект було введено в психологію в 1983 році Г. Гарднером і з того часу стало предметом активних досліджень [2]. Воно описує здатність людини усвідомлювати, розуміти і керувати своїми емоціями, а також співпереживати іншим людям. Емоційний інтелект доповнює традиційне розуміння інтелекту, яке фокусується на когнітивних здібностях. Разом вони створюють більш повну картину людських можливостей і дозволяють нам краще зрозуміти, як ми взаємодіємо зі світом.

Поняття емоційний інтелект є дуже молодим для науки та малодослідженим, тому, науковці ще в пошуку його точного визначення і точнішої назви. Вчені активно досліджують це явище, намагаючись зрозуміти, чи можна поєднувати емоції та інтелект в одному терміні, і які саме характеристики особистості слід відносити до емоційного інтелекту. Для прикладу наведемо кілька визначень емоційного інтелекту, що зробили зарубіжні та вітчизняні дослідники:

- уміння «інтелектуально» керувати своїм емоційним життям (Х. Вайсбах, У. Дакс) [2];
- емоційно-інтелектуальна діяльність (Є. Ільїн) [2];
- особлива форма організації індивідуального емоційного досвіду у формі наявних емоційних структур, що породжують емоційний простір відображення й емоційні репрезентації, які будуються в межах цього простору (М. Журавльова) [2];
- інтегральна властивість особистості, яка відображає пізнавальну здатність людини до розуміння емоцій та управління ними шляхом когнітивного опрацювання емоційної інформації і забезпечує психологічне благополуччя особистості та успішність соціальної взаємодії (М. Шпак) [3].

В Україні сутність та функції емоційного інтелекту досліджували, зокрема Е. Носенко, М. Шпак та ін. Е. Несенко зазначила, що емоційний інтелект не можна повністю охарактеризувати лише за допомогою тестів. На її думку, справжнім показником розвиненого емоційного інтелекту є задоволення життям, відчуття щастя та психічне здоров'я. Людина з високим рівнем емоційного інтелекту свідомо обирає свою поведінку, прагнучи гармонії з оточенням [4]. Дослідниця М. Шпак підкреслює, що емоційний інтелект – це не статична характеристика, а динамічний процес, який розгортається в діяльності. Особливо важливу роль у його розвитку відіграє спілкування та взаємодія з іншими людьми [4].

За Д. Гоулманом, емоційний інтелект, який він ще називає емоційною компетентністю, – це здатність розуміти й виражати особисті почуття (самосвідомість); знаходити спільну мову з іншими людьми (самоконтроль), висловлюватися зрозуміло і з емпатією до слухача (керування стосунками); позитивно й чутливо реагувати на нові ситуації (соціальна чутливість) [3].

Своє бачення складових цілісного поняття «емоційний інтелект» Д. Гоулман розширив та поглибив уявленнями про це явище такими поняттями, як емпатія, самоусвідомлення, саморегуляція, мотивація та соціалізація [1]. Він підкреслює, що емоційний інтелект – це не просто здатність відчувати, а комплексний набір компетенцій, який дозволяє людям успішно взаємодіяти в різних сферах життя.

Д. Гоулман дає визначення, що самоусвідомлення – це здатність розпізнавати і розуміти власні емоції, а також усвідомлювати вплив своїх дій на оточуючих [3]. Це ключовий елемент розвитку емоційного інтелекту. Вчений визначав, що для того, щоб краще усвідомлювати свої емоції, необхідно навчитися їх помічати, розпізнавати і правильно називати [1].

Дослідники поняття емоційного інтелекту виявили, що крім усвідомлення своїх емоцій, важливо вміти керувати і регулювати їх [2]. Саморегуляція не означає придушення або ігнорування емоцій, а передбачає вміння досягати емоційної рівноваги. Це означає, що ми можемо відчувати весь спектр емоцій, але при цьому маємо здатність управляти їхньою інтенсивністю та тривалістю.

Третім компонентом емоційного інтелекту Д. Гоулман називає здатність мотивувати себе до певної діяльності [1]. Мотивація може бути як зовнішньою, наприклад, бажання отримати винагороду або уникнути покарання, так і внутрішньою, пов'язаною з інтересом до справи, бажанням саморозвитку або почуттям обов'язку. Саме внутрішня мотивація, зазвичай, є більш стійкою і ефективною, оскільки вона виникає з наших власних цінностей і переконань. Вчений вказує, що мотивація тісно пов'язана з іншими компонентами емоційного інтелекту [1]. Наприклад, самоусвідомлення допомагає нам зрозуміти свої власні мотиви і цілі, а саморегуляція – перебороти труднощі і продовжувати рухатися до мети.

Емпатія – це здатність розуміти почуття інших людей і реагувати на їхні почуття та стани [2]. Д. Гоулман зазначає, що емпатія тісно пов'язана з іншими компонентами емоційного інтелекту, такими як самоусвідомлення та соціальні навички. Здатність розуміти свої власні емоції допомагає нам краще співпереживати іншим. А розвинені соціальні навички дозволяють ефективно виражати свою емпатію та будувати міцні стосунки з оточуючими. Вчений вважає емпатію своєрідним містком між нашим внутрішнім світом та світом інших людей, який дозволяє нам краще розуміти один одного і співпрацювати [1].

Д. Гоулман визначає, що соціальні навички – це здатність ефективно комунікувати та будувати міцні стосунки з людьми [1]. Це вміння не лише говорити, а й чути, розуміти невербальні сигнали та адаптувати свою поведінку до різноманітних соціальних контекстів. Вченими доведено, що розвинені соціальні навички допомагають нам вирішувати конфлікти мирним шляхом, будувати команди та лідирувати, а також досягати успіху в особистому та професійному житті [3].

При узагальненні визначень і характеристик емоційного інтелекту вченими було сформульовано висновок, що емоційний інтелект – це показник здатності до спілкування, уміння усвідомлювати власні емоції та розуміти почуття інших людей; це взаємодія емоційних, когнітивних, поведінкових та мотиваційних особливостей особистості, спрямованих на розуміння власних емоцій і емоційних переживань інших людей, підпорядкування емоцій розуму, що сприяє самопізнанню й самореалізації через збагачення емоційного та соціального досвіду [3].

Отже, аналіз літературних джерел дозволяє зробити висновок, що емоційний інтелект є багатогранним поняттям, яке охоплює такі компоненти як самоусвідомлення, саморегуляція, мотивація, емпатія та соціальні навички. Кожен з цих компонентів відіграє важливу роль у нашому житті, дозволяючи нам краще адаптуватися до змін та долати труднощі.

Список використаних джерел:

1. Гоулман Д. Емоційний інтелект / пер. з англ. С. Л. Гумецької. Харків: Віват, 2008. 272 с.
2. Калашин В. Ф. Емоційний інтелект – головний показник ефективності використання людських ресурсів. *Практична психологія та соціальна робота*. 2018. № 4. С. 54-63.
3. Лящ О. П. Емоційний інтелект як предмет психологічних досліджень. *Проблеми сучасної психології*. 2013. № 22. С. 324-335.
4. Носенко Е. Л., Коврига Н. В. Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції: монографія. Київ: Вища школа, 2003. 126 с.

Отримано: 14.04.2025

Єлизавета КОЧЕВА

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
2 року навчання спеціальності 016 Спеціальна освіта
зі спеціалізації 016.02 Логопедія

Науковий керівник: **Олена БЄЛОВА**
доктор педагогічних наук, професор

ЗОРОВА ПАМ'ЯТЬ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

У науковому дослідженні вивчено поняття – «пам'ять»; описано закономірні механізми зорової пам'яті у дітей старшого дошкільного віку з нормотиповим розвитком та виділено особливості цього процесу у дітей з порушеннями мовлення. Модернізовано методику вивчення зорової пам'яті та експериментально перевірено відмінності у двох групах респондентів.

Ключові слова: зорова пам'ять, дошкільний вік, нормотиповий розвиток, порушений мовленнєвий розвиток.

Актуальність теми. Зорова пам'ять тісно пов'язана з іншими пізнавальними процесами, такими як мислення, увага, сприйняття, а також відіграє важливу роль у формуванні мовленнєвих навичок. У дітей із порушеннями мовлення спостерігається певна специфіка розвитку зорової пам'яті, що обумовлює потребу в особливих методах навчання та корекційної роботи. Дослідження цієї теми є актуальним, оскільки допомагає створити оптимальні умови для розвитку пізнавальної діяльності та підвищення мовлення таких дітей.

Мета публікації – теоретично та практично обґрунтувати особливості розвитку зорової пам'яті у дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Пам'ять – є складною функцією мозку, спрямована на зберігання та відновлення інформації. З її допомогою людина повноцінно взаємодіє з навколишнім середовищем. Подібні ситуації, знайомі об'єкти, предмети, явища викликають певні реакції, а повторювані стимули допомагають навчатися та реагувати [5]. Пам'ять функціонує завдяки певним змінам у нервовій системі, які отримали назву енграм або «слідів пам'яті», мають структурно-функціональний характер. Пам'ять виконує роль фільтра, що відсіює інформацію, не важливу для життєдіяльності, і зберігає лише невеликий обсяг даних із загальної кількості стимулів, що діють на організм [3, с. 52-53].

У дітей старшого дошкільного віку із нормотиповим розвитком переважає мимовільне запам'ятовування, розвивається образна, словесно-логічна пам'ять, під час навчання формуються елементи довільної пам'яті; поєднуючись з мовленням та мисленням, пам'ять, набуває інтелектуального характеру. Запам'ятовування і пригадування не піддається вольовим зусиллям та усвідомленню, воно ґрунтується на практичну діяльність та її характер. Тому, дошкільник найкраще запам'ятовує саме ту інформацію, яка найбільше його емоційно вразила, зацікавило та вплинуло на її свідомість [1, с. 45].

У дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення спостерігаються низька здатність до копіювання графічних зображень, порушення самостійного контролю і планування власної діяльності, проблеми з послідовним відтворенням слів, обсягом запам'ятовування, силою утримання стимулів, швидкістю і точністю відтворення мовленнєвої інформації.

ції, труднощі розуміння просторових відношень в зверненому та власному мовленні. У цьому дослідженні було виявлено низькі показники зорово-моторної координації, слухомовної пам'яті, словесно-просторового уявлення, словесно-логічного мислення, мовленнєвої уваги у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення свідчать про недостатньо сформовану інтелектуальну функціональність [2; 4].

Для вивчення актуального стану зорової пам'яті нами було модернізовано методику, яка дала змогу дослідити зорову пам'ять, короточасне запам'ятовування, можливості уявлень та мисленнєвої обробки у дітей дошкільного віку із порушеннями мовлення більш детально.

Досліджено, що високий рівень зорової пам'яті притаманний, дітям з нормотиповим розвитком (30%), які без помилок виконували завдання, не потребували допомоги з боку експериментатора. Натомість респонденти із середнім рівнем (60% – з нормотиповим розвитком та 50% – з порушеннями мовлення) під час виконання завдань пригадували лише 1-2 предмети та не чітко розкривали свій вибір. Низький рівень був притаманний 50% дітей з порушеннями мовлення, які допускали більшу кількість помилок під час пригадування картинок, а також не пояснювали свій вибір.

Висновки. Встановлено, що пам'ять – це психічний процес, який дозволяє зберігати та відтворювати інформацію. Розрізняють різні види (слухова, смакова, рухова, тактильна, образна) та властивості (запам'ятовування, забування, збереження, відтворення) пам'яті, їх реалізація залежить від нервового збудження та подразників в організмі людини.

Визначено, що пам'ять у дітей дошкільного віку з нормотиповим психофізичним розвитком, добре розвинені різні види пам'яті: короточасна, довготривала, перспективна, оперативна, продуктивна та репродуктивна. Водночас переважає мимовільне запам'ятовування, активно розвиваються образна та словесно-логічна пам'ять, а також формуються елементи довільної пам'яті. Основною формою, яка сприяє сприйняттю, аналізу та запам'ятовуванню інформації, є зорова пам'ять, особливо за умов структурованої подачі матеріалу.

Розкрито, що у дітей дошкільного віку з порушенням мовленнєвого розвитку спостерігається знижений рівень продуктивності запам'ятовування, несформованість довготривалої, оперативної пам'яті. Зорова пам'ять практично не відрізняється від однолітків з нормотиповим розвитком, але її уповільнений розвиток впливає на розуміння просторових відношень.

Список використаних джерел:

1. Белова О. Б. Психологія осіб з порушеннями мовлення: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ ім. І. Огієнка, 2024. 340 с. URL: <https://surl.li/bcwooz>.
2. Белова О. Б. Стан розвитку слухомовленнєвої пам'яті в дітей з логопатологією. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*: зб. наук. праць / за ред. М. К. Шеремет. Кам'янець-Подільський: Видавець Ковальчук О. В., 2022. Вип. 20. С. 5-14. URL: <https://aqce.com.ua/-download/publications/695/681.pdf/>.
3. Кокун О. М. Психофізіологія. Київ: Центр навчальної літератури. 2006. 184 с.
4. Bielova O. Intellectual functionality of speech children of olderpre school age with logopathology. *CHILD`S HEALTH*. 2024. Vol. 19 (3). P. 140-146. DOI: <https://doi.org/10.22141/2224-0551.19.3.2024.1692>.
5. Bisaz R., Travaglia A., Alberini C. M. Th eneurobiological bases of memory formation: from physiological conditions to psychopathology. *Psychopathology*. 2014. Vol. 47 (6). P. 347-356.

Отримано: 14.04.2025

Анна ОСАДЧА

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
2 року навчання спеціальності 016 Спеціальна освіта
зі спеціалізації 016.02 Логопедія

Науковий керівник: **Олена БЄЛОВА**
доктор педагогічних наук, професор

ЛОГІЧНЕ МИСЛЕННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

У науковому дослідженні з'ясовується теоретичні відомості щодо визначення поняття – «мислення», як основи когнітивної сфери. На експериментальному етапі здійснюється порівняльний аналіз матеріалів вивчення актуального стану розвитку логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку з нормотиповим розвитком та з порушеннями мовлення.

Ключові слова: логічне мислення, дошкільний вік, нормотиповий розвиток, порушений мовленнєвий розвиток.

Актуальність теми. У дошкільній освіті все більше уваги приділяється розвитку когнітивних процесів, оскільки існує об'єктивна необхідність навчання дітей старшого дошкільного віку прийомами і способами ефективного логічного обмірковування. Для подальшого успішного навчання виникає потреба в ранньому виявленні і корекції порушень логічного мислення, особливо це стосується дітей із порушеннями мовлення. Недорозвинення процесів мислення впливає на узгоджену роботу всіх пізнавальних процесів, в тому числі й мовлення.

Мета публікації – теоретично та практично обґрунтувати особливості розвитку логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мислення є важливим психічним складником, яке має тісний взаємозв'язок з усіма пізнавальними процесами, забезпечує не тільки інтелектуальні можливості людини, але й загальний її розвиток [1]. Фізіологічним механізмом розумових процесів є головний мозок. Асоціативні зони кори мозку забезпечують пізнавальні функції мислення. Вони поєднують діяльність рухових і сенсорних чутливих зон, забезпечують взаємодію аналізаторної системи, систематизують та зберігають інформацію формуючи інтелектуальну складову. З діяльністю асоціативних зон найбільше пов'язані вищі психічні функції: пам'ять, мовлення, мислення, свідомість і регулювання поведінки. Створюються цілісні образи об'єктів навколишнього світу[5].

Основними характеристиками критичного мислення є активність мислення, його рефлексивний характер, логічність (відповідність критеріям, майстерність, дисциплінованість, виваженість), самостійність (саморегульованість, самоконтрольованість і самокорегованість), цілеспрямованість на розв'язання життєвих або навчальних проблем. Це дає змогу порівнювати його з іншими типами мислення й відрізнити від репродуктивного, інтуїтивного, образного та знаходити спільне з дискурсивним, логічним, продуктивним, теоретичним тощо [3].

Мислення у дітей з нормотиповим розвитком розвивається від наочно-дійового (3 р.) до наочно-образного (4-5 р.) в основі якого лежить уява, довільна та опосередкована пам'ять. Словесно-логічне мислення починає формуватися в 6-7 років, використовуючи мовлення як засіб формулювання і розв'язання інтелектуальних завдань. Розширюється діапазон таких розумових

операцій, як аналіз, синтез, порівняння та просте узагальнення. У дітей збагачується обсяг форм мислення (міркувань, суджень, простих, але логічних умовисновків) [2].

У дітей з порушеннями мовлення спостерігається велика кількість помилок під час лінгвістичних вправ з прислів'я, приказок, переносного значення слів, виразів; переказів тексту, виконання математичних завдань; наявні труднощі у виділенні суттєвого, встановленні причинно-наслідкових зв'язків, правильних умовиводів. Окрім цього виникає недостатня сформованість процесів самоконтролю та саморегуляції, яка накладає свій відбиток на стан сформованості усієї навчальної діяльності, що проявляється у труднощах формування графомоторних, фонемографічних, орфографічних, арифметичних навичок, у невмінні вчасно помічати свої помилки та виправляти їх у процесі виконання завдання, загальному уповільненні темпу навчальної діяльності [4].

Для вивчення актуального стану логічного мислення у дітей з порушеннями мовлення нами було модернізовано методику, яка дала змогу дослідити рівень логічного мислення, сформованості уявлень та мисленнєвих операцій, також вивчити вміння дитини співвідносити та помічати спільні ознаки, зосереджувати логічне мислення.

Досліджено, що високий рівень логічного мислення притаманний, як дітям з нормотиповим розвитком (47,2%) так і з порушеннями мовлення (5,9%), які виконували завдання легко, змістовно, не потребували допомоги з боку експериментатора. Натомість респонденти із середнім рівнем (11,8% – з нормотиповим розвитком та 35,1% – з порушеннями мовлення) під час виконання завдань мали типові помилки, часто потребували партнерської допомоги з боку експериментатора. Низького рівня виявлено не було.

Висновки. Розкрито, що мислення є важливим психічним процесом, що має тісний взаємозв'язок з усіма пізнавальними процесами. Логічне мислення забезпечують такі операції, як аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, узагальнення та класифікація.

Визначено, що мислення у дітей старшого дошкільного віку переходить від наочно-дійового та наочно-образного до словесно-логічного, що передбачає здатність оперувати абстрактними поняттями, виконувати логічні операції, міркування та робити висновки.

З'ясовано, що у дітей з порушеннями мовлення логічне мислення розвинуто порізно на що вказує високий, середній показники. Здебільш таким дошкільникам важко класифікувати предмети за ознаками, аналізувати, синтезувати, абстрагувати, опосередковувати, порівнювати і узагальнювати інформацію. Крім цього, у них обмежена здатність до самостійного контролю та планування власної діяльності, які призводять до труднощів у подальшому навчанні. Така категорія дітей потребує навчально-розвивальної роботи щодо формування логічного мислення.

Список використаних джерел:

1. Белова О. Б. Дескрипція сформованості вербально-логічного мислення дітей старшого дошкільного віку з логопатологією. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2023. № 1 (355). С. 106-114. URL: <https://surl.li/kpphtb>.
2. Белова О. Психологія осіб з порушеннями мовлення: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2024. 340 с. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/8012>.
3. Пометун О. І. Критичне мислення як педагогічний феномен. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 2. С. 89-98. URL: <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/493/423>.

4. Рібцун Ю. В. Розвиток мислення учнів із тяжкими порушеннями мовлення. С. 157-160. URL: <https://surl.li/xfkxmf>.
5. Dashiell J. F. A Physiological-behavioristic description of thinking. University of North Carolina. URL: https://pure.mpg.de/rest/items/item_2309891/component/file_2309890/content.

Отримано: 14.04.2025

Софія ПАНЧУК

*здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
4 року навчання спеціальності 014 Середня освіта
(Мова і література (польська))*

Науковий керівник: Світлана ДОРОФЕЙ

кандидат психологічних наук, старший викладач

ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНІ КОМПЕТЕНЦІЇ В ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ ПРИ ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті розглядаються особливості впливу професійно-особистісних компетенцій на формуванні особистості при вивченні іноземної мови, зокрема соціокультурної, полікультурної, граматичної.

Ключові слова: *полікультурна компетентність, соціокультурна компетентність, граматична компетентність, формування особистості.*

Актуальність теми. Професійно-особистісні компетенції є провідним компонентом, оскільки вони сприяють успіху в майбутній професійній діяльності, забезпечують конкурентоспроможність в сучасному соціумі. Вища школа повинна давати таку освіту, яка б «формувала навички самостійного навчання у майбутньому, стимулювала б у них зростання потреби щодо самоосвіти й самовдосконалення з метою власного духовно-інтелектуального зростання, освіченості й інтелігентності» [3, с. 7-8]. Майбутня професійна діяльність здобувачів вищої освіти вимагатиме ґрунтовних знань про полікультурний світ, здатності гармонійно здійснювати життєдіяльність серед європейської та світової спільноти. Актуальність впровадження полікультурної освіти визначається потребою організації нашого суспільства як гуманістичного, вільного, рівного та соціально справедливого. Граматична компетентність виступає однією з провідних, оскільки забезпечує знання ключових для побудови зв'язних та осмислених висловлювань аспектів мови, зокрема лексичного, синтаксичного, морфологічного та орфографічного. Сформованість соціокультурної компетентності особистості дозволяє людині визначити власну ідентичність і себе як частину українського суспільства, зрозуміти та прийняти іншу культуру, пристосовуватися до умов життя в іншомовному та інокультурному суспільстві.

Мета статті – розкриття сучасних досліджень з проблеми; аналіз поняття «компетентність», висвітлення впливу особливостей соціокультурної, полікультурної, граматичної компетентностей на формування особистості при вивченні іноземної мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. Компетентність як інтегративна характеристика виникає на основі сукупності різних компетентностей, які формуються під впливом життєвого досвіду. «Важливим стає використання не лише актуальних ресурсів особистості, а й розвиток та реалізація її потенційних ресурсів, що в кінцевому випадку забезпечить успішне набуття професійних компетентностей майбутніх фахівців [4, с. 234].

Граматична компетентність виступає однією з провідних, оскільки забезпечує знання ключових для побудови зв'язних та осмислених висловлювань аспектів мови, зокрема лексичного, синтаксичного, морфологічного та орфографічного. Аспекти формування граматичної компетенції висвітлено в працях науковців: О. Бігич, О. Вовк, С. Гапонова, О. Литвинюк, Т. Стеченко, І. Тригуб, С. Ніколаєвої, О. Касаткіної та інших. Полікультурна компетентність є предметом досліджень Н. М. Величко, Л. І. Воротняк, Н. Є. Жорняк та інших. Проблему формування полікультурної компетентності засобами підручника висвітлено у працях Р. О. Гришкової, О. М. Литвинюк, В. Г. Редько, Н. О. Стахнюк, В. В. Ринди та інших.

«Граматична компетентність – це здатність людини до коректного граматичного оформлення своїх усних і писемних висловлювань та розуміння граматичного оформлення мовлення інших людей, яка базується на складній і динамічній взаємодії відповідних навичок і знань та граматичної усвідомленості» [2, с. 57].

У психолого-педагогічній літературі полікультурна компетентність розглядається як динамічне особистісне утворення, що передбачає розробку спеціальних технологій його формування. Л. І. Воротняк визначає полікультурну компетентність як «здатність людини інтегруватися в іншу культуру при збереженні взаємозв'язку з рідною мовою, культурою, яка ґрунтується на поєднанні особистісних якостей, синтезованих знаннях, уміннях і навичках позитивної міжетнічної й міжкультурної взаємодії, що в результаті сприяє безконфліктній ідентифікації особистості в багатокультурному суспільстві та її інтеграції в полікультурний світовий простір» [1, с. 106]. Дослідницею була розроблена технологія формування полікультурної компетентності магістрів у вищих педагогічних навчальних закладах. У структурі такої технології автор виділила три взаємопов'язаних компоненти. Концептуальна основа – це опора технології на певну науково обґрунтовану концепцію чи систему уявлень. Змістова частина навчання охоплює постановку, максимальне уточнення, формулювання цілей щодо досягнення результатів. Процесуальна частина запропонованої технології включає організацію навчального процесу відповідно до поставлених цілей, методи і форми навчальної діяльності студентів та викладачів, управління навчальним процесом, підсумкову оцінку результатів [1].

Висновки. Таким чином, професійна та полікультурна компетентності є складними особистісними утвореннями, які разом з іншими компетентностями (комунікативною, інформаційною, народознавчою, навчально-пізнавальною тощо) включені до структури більш складної системної характеристики особистості – її загальножиттєвої компетентності, що формується протягом усього життєвого досвіду людини. Метою полікультурного виховання є виховання особистості, здатної до активної життєдіяльності у полікультурному середовищі. Формування полікультурної компетентності розглядається як важлива складова педагогічної освіти та передумова високого рівня подальшої професійної діяльності, як статичне особистісне утворення, яке має певну структуру (компоненти) і характеристики (зміст компонентів).

Формування граматичної компетентності виступає складним та тривалим процесом, що вимагає поєднання різних методів та прийомів навчання.

Процес формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної філології доцільно здійснювати в рамках основної професійної та професійно-педагогічної підготовки, які складають основу майбутньої спеціалізації. Програмоване досягнення високого рівня соціокультурної компетентності можливе тільки при здійсненні спеціальних формуючих методичних дій, які вимагають самовизначення, самовираження індивіда, його творчої самореалізації.

Отже, формування професійно-особистісних компетентностей потребує розробки відповідних моделей або технологій, що є надзвичайно актуальним у сучасних умовах інтеграції суспільства, та складає перспективу наших подальших досліджень.

Список використаних джерел:

1. Воротняк Л. І. Особливості формування полікультурної компетенції магістрів у вищих педагогічних навчальних закладах. *Вісник Житомирського державного університету (Педагогічні науки)*. 2008. № 39. С. 105-109.
2. Методика викладання англійської мови: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / уклад. І. В. Холод. Умань: Візаві, 2018. 165 с.
3. Панчук Н., Панчук С. Вплив компетентнісного підходу на формування особистості майбутнього філолога-полоніста в освітньому процесі закладу вищої освіти. *Психологічний часопис: науковий журнал* / за ред. С. Д. Максименка. Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України, 2023. Том 9. Вип. 7. С. 7-14. URL: <https://apsijournal.com/index.php/psyjournal/article/view/1586/909>.
4. Панчук Н. П., Панчук С. О. Компетентнісний підхід у формуванні особистості майбутнього філолога-полоніста у процесі професійної підготовки. *Тенденції та перспективи розвитку сучасної освіти в Україні: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (28-29 листопада 2023 року, м. Херсон)* / за ред. С. О. Моїсєєва, О. В. Стребної. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2023. С. 233-235. URL: <https://drive.google.com/file/d/1meBNBS-RtHqQr2JUXcH4X-pHOFaPa7Za1/view>.

Отримано: 14.04.2025

Віталіна ПЛАТ

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
2 року навчання спеціальності 016 Спеціальна освіта

Науковий керівник: **Тетяна ВАЛЬКО**

доктор філософії

РОЛЬ БАТЬКІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті розглянуто роль батьків у забезпеченні психологічного благополуччя дітей з особливими освітніми потребами (ООП) в умовах воєнного стану. На основі аналізу актуальних наукових джерел висвітлено основні чинники, що негативно впливають на психоемоційний стан дітей: втрата безпеки, соціальна ізоляція, дезадаптація, порушення освітнього процесу. Акцентовано на значущості батьківської участі як джерела емоційної стабільності, безпечного середовища та адаптивної взаємодії. Надано теоретичне обґрунтування стратегій психоемоційної допомоги, що сприяють життєстійкості та емоційному розвитку дітей з ООП у надзвичайних ситуаціях.

Ключові слова: батьки, психологічне благополуччя, діти з ООП, воєнний стан, емоційна підтримка, адаптація, стрес, родина, життєстійкість.

Актуальність дослідження ролі батьків у забезпеченні психологічного благополуччя дітей з особливими освітніми потребами в умовах воєнного стану зумовлена масштабними змінами в житті українського суспільства, спричиненими повномасштабною війною. У цих надзвичайно складних умовах психологічна стійкість та емоційна рівновага дітей з ООП опиняються під загрозою. Військові дії, постійна небезпека, евакуації, розлука з родичами, порушення стабільності навчального процесу – всі ці чинники зумовлюють хронічний стрес,

до якого особливо чутливі діти з особливостями психофізичного розвитку. Водночас саме батьки виступають головним джерелом підтримки, які формують у дитини базове відчуття безпеки, стабільності та прийняття.

Мета дослідження полягає у визначенні стратегій психологічної підтримки дітей з особливими освітніми потребами в умовах війни, а також у формулюванні рекомендацій для батьків щодо ефективної взаємодії з дитиною з метою збереження її емоційної рівноваги та розвитку життєстійкості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз наукових джерел свідчить, що психологічне благополуччя дітей з ООП безпосередньо залежить від емоційного стану та обізнаності батьків. У роботах В. Бочелюка розкривається вплив війни на психіку дітей, підкреслюється, що навіть без безпосереднього перебування у зоні бойових дій дитина може зазнати психологічної травми [1]. Л. Якуба звертає увагу на психолого-педагогічну підтримку батьків як ключовий чинник збереження благополуччя дитини [3].

Сучасна наукові дослідження підтверджують, що батьківська присутність, емоційна підтримка, стабільна комунікація та адаптоване середовище мають критичне значення для подолання стресу та тривожності у дітей. Зокрема, у кризових ситуаціях батьки стають не лише емоційною опорою, а й активними учасниками освітнього процесу, замінюючи педагогів, фахівців, соціальне оточення. Уміння батьків створити безпечний простір, пояснити дитині нову реальність доступною мовою, зберегти звичну рутину та щоденні ритуали значною мірою визначає здатність дитини адаптуватися до змін.

Серед ключових причин порушення психологічного благополуччя дітей з ООП у воєнний період варто виокремити втрату почуття безпеки, соціальну ізоляцію, перешкоди в доступі до якісної освіти, погіршення емоційного стану батьків, а також обмеження в отриманні медичної та психологічної допомоги. Зміна місця проживання, нові соціальні умови, розрив звичних зв'язків призводять до дезадаптації, що особливо важко переживається дітьми з труднощами розвитку. У цих умовах саме батьки мають компенсувати нестачу фахової допомоги та підтримки, забезпечуючи емоційну стабільність і відчуття безпеки.

Висновки. Узагальнюючи вищевикладене, можна зробити висновок, що психологічне благополуччя дітей з особливими освітніми потребами в умовах війни є складним феноменом, на який впливають численні зовнішні чинники. Найвагомішу роль у подоланні кризових проявів відіграє родина. Саме батьки, будучи найближчим соціальним середовищем дитини, можуть забезпечити їй емоційну підтримку, стабільність та адаптивну взаємодію. З огляду на це, актуальним є посилення підтримки батьків з боку освітніх, медичних та соціальних інституцій, підвищення рівня їхньої психологічної компетентності, що дозволить ефективніше допомагати дітям з ООП у складних умовах сьогодення.

Список використаних джерел:

1. Бочелюк В. Й. Психологічні наслідки війни для дітей: травма, стрес і механізми подолання. *Психологія і суспільство*. 2023. № 1. С. 12-21.
2. Мамалига Л. Р. Життєстійкість батьків, що виховують дітей з особливими освітніми потребами, як чинник їхнього психічного здоров'я. Кваліфікаційна робота. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. 2022. 67 с.

3. Якуба Л. С. Психолого-педагогічна підтримка дітей з інтелектуальними порушеннями та їх батьків під час війни. *Інклюзивна освіта: виклики та практики*. 2023. № 2 (5). С. 45-52.
4. Міністерство освіти і науки України. Рекомендації щодо організації психологічної підтримки дітей в умовах воєнного стану. Київ: МОН, 2022. 19 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2022/06/01/rekomendatsii.pdf>.

Отримано: 14.04.2025

Анастасія УСАТА

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
2 року навчання спеціальності 016 Спеціальна освіта
зі спеціалізації 016.02 Логопедія

Науковий керівник: **Олена БЄЛОВА**
доктор педагогічних наук, професор

ЗОРОВЕ СПРИЙМАННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

У науковому дослідженні висвітлюються теоретичні аспекти щодо визначення сутності «сприймання», як психічного процесу. Розкрито специфіку розвитку зорового сприймання у дітей дошкільного віку з нормотиповим розвитком та порушеннями мовлення.

Ключові слова: зорове сприймання, дошкільний вік, нормотиповий розвиток, порушений мовленнєвий розвиток.

Актуальність теми. Сприймання у дітей дошкільного віку є важливим психічним процесом, який спрямований на пізнання навколишнього світу, організацію всієї когнітивної системи. Ослаблений механізм цілісної обробки аналізаторної інформації, особливо в дітей з порушеннями мовлення, призводить до неузгодженої роботи усіх психічних процесів і перешкоджає засвоєнню нових знань та вмінь.

Мета публікації – теоретично та практично обґрунтувати особливості розвитку зорового сприймання у дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сприймання є важливим психічним процесом, який спрямований на пізнання навколишнього світу та організацію всієї когнітивної системи. Перцепція образів забезпечуються умовно-рефлекторними та аналітико-синтетичними механізмами кори головного мозку. Окремі органи чуття (зір, нюх, смак, слух, дотик) через дію на їх подразники аналізують зовнішній світ, а умовні рефлекси та обумовлені ними асоціації утворюють синтез вражень. Збудження в органах чуття надходить у мозкові центри, де утворюється складна система нервових зв'язків та цілісний образ сприймання [3, с. 129-130]. Сприймання кожного нового предмета та явища здійснюється на підставі наявних знань та досвіду людини. Тому відбувається поновлення деяких раніше вироблених тимчасових зв'язків, що стають передумовою створення нових [1, с. 28-34].

Слід відзначити важливість сприймання в розвитку дитини дошкільного віку. За допомогою нього вона засвоює нові знання про навколишній світ та про саму себе, опановує норми поведінки та нові вміння, вчиться взаємодіяти з іншими. Злагоджений механізм сприймання в дитинстві сприяє ефективному навчанню та самореалізації особистості в майбутньому.

Зорове сприймання тісно пов'язане із розвитком зору. Дитина вчиться робити багато речей, наприклад фокусувати погляд, відстежувати та спостерігати за об'єктами. Формується конвергенція, яка допомагає обом очам одночасно фокусуватися на об'єкті. У віці від 3 до 4 років під впливом ігрової діяльності покращується зорово-моторна координація, дрібна моторика, зорово-просторова орієнтація та зорова пам'ять. З вдосконаленням мовленнєвих навичок відбувається поступове об'єднання слова з просторовим поняттям. У віці від 4 до 6 років дитина добре орієнтується в просторі та розпізнає предмети за їх основними характеристиками: кольором, величиною формою, та матеріалом. Розрізняє літери, поступово формується навичка читання [5].

У дітей з нормотиповим розвитком розвиток зорового сприймання відбувається поступово та рівномірно під час ігрової та навчальної діяльності. На основі попереднього досвіду, вдосконалення функцій зорового аналізатора та інших пізнавальних процесів, поетапно переходить від наочно-маніпулятивної діяльності до узагальненого та цілісного сприймання [1].

У дітей з порушеннями мовлення, сприймання розвивається нерівномірно, характеризується недостатньою сформованістю цілісного образу предмета. Діти швидко втомлюються та не можуть виконувати певні завдання довгий час, їм важко переключатися з однієї діяльності на іншу. Але зорове впізнавання реальних об'єктів і їхніх зображень залишається збереженим та відповідає нормі. Труднощі виникають під час ускладнення завдань, а саме: накладення одного образу на інший або його зашумлення. Через нестійку увагу та проблеми в її переключенні дітям важко зосередитись на оточуючих предметах. Як правило вони часто потребують стимулювальної, партнерської допомоги з боку дорослих [2; 4].

Для вивчення актуального стану зорового сприймання у дітей з порушеннями мовлення нами було модернізовано методiku, яка дозволила вивчити розвитку явлення про сенсорні етапи сприйняття форми, вміння помічати та співвідносити однакові властивості предметів.

Аналіз матеріалів дослідження свідчив, що високий рівень зорового сприймання належав всім дітям із нормотиповим розвитком і 75% дошкільникам із порушеннями мовлення. Ці дошкільники відзначалися енергійністю, старанністю, уважністю під час виконання завдання. Діти з нормотиповим розвитком активно та самостійно виконували завдання. Деякі допускали незначні помилки, але здебільш правильно називали зображені предмети та фігури, з якими їх співвідносили. Дошкільники з порушеннями мовлення також старанно та активно долучались до експерименту, але часто потребували підказок. Деякі з них виконували завдання методом спроб і помилок, підставляли картинки до кожної з фігур та перепитували чи правильно це, але на загальний показник це не впливало.

Середній рівень був притаманний лише 25% респондентам з порушеннями мовлення. У них виникали труднощі із зосередженням уваги та співвіднесенням картинок до зразків. Діти швидко втомлювались, були не зацікавлені у виконанні завдання, робили помилки і постійно потребували стимулювальної допомоги з боку педагога. Низького рівня не було виявлено в жодній із груп досліджуваних.

Висновки. Розкрито, що сприймання – це побудова конкретних перцептивних образів, які є результатом дії доцентрових та відцентрових процесів через злагоджену взаємодію всіх аналізаторів.

Встановлено, що зорове сприймання у дітей дошкільного віку з нормотиповим розвитком формується під час різних видів діяльності. На основі попереднього досвіду, вдосконалення функцій зорового аналізатора та інших пізнавальних процесів, поетапно переходить від наочно-маніпулятивної діяльності до узагальненого та цілісного сприймання.

Визначено, що зорове сприймання у дітей з порушеннями є відносно збереженим, на що впливає їх швидка втомлюваність, незацікавленість, невміння зосереджуватись на завданнях. Відповідно, ця категорія дошкільників потребує додаткового розвитку зорового сприймання під час формування в них інших когнітивних процесів, зокрема властивостей уваги.

Список використаних джерел:

1. Белова О. Б. Психологія осіб з порушеннями мовлення: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ ім. І. Огієнка, 2024. 340 с. URL: <https://surl.li/bcwooz>.
2. Белова О. Б. Дескрипція розвитку вербальної уваги в дітей старшого дошкільного віку з логопатологією. *Збірник наукових праць. Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. Умань, 2023. Вип. 1 (9). С. 12-22. URL: <http://ppsh.udpu.edu.ua/article/view/279330>.
3. Скрипченко О. В., Долинська Л. В., Огороднійчук З. В. та ін. Загальна психологія. Київ: Каравела, 2009. 464 с.
4. Bielova O. Intellectual functionality of speech children of older preschool age with logopathology. *CHILD'S HEALTH*. 2024. Vol. 19 (3). P. 140-146. DOI: <https://doi.org/10.22141/2224-0551.19.3.2024.1692>.
5. Vision Development: Childhood. URL: <https://surl.li/yuopul>.

Отримано: 14.04.2025

Юлія ЩЕКАНЬ

*здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
1 року навчання предметної спеціальності 014.02 Середня освіта
(Мова та зарубіжна література (польська))*

Науковий керівник: **Ольга САВІЦЬКА**
кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ МОВНОЇ ТРИВОЖНОСТІ ТА СТРАТЕГІЇ ЇЇ ПОДОЛАННЯ

У статті виокремлено психологічні чинники мовної тривожності, дано їх аналіз та запропоновано основні стратегії її подолання.

Ключові слова: *мовна тривожність, психологічний бар'єр, мовні бар'єри, когнітивні бар'єри, стратегії подолання мовної тривожності.*

Актуальність теми. У сучасному світі знання іноземних мов є однією з ключових компетенцій, що сприяє професійному розвитку, міжкультурній комунікації та особистісному зростанню. Проте для багатьох людей процес опанування іноземної мови супроводжується значними психологічними труднощами, зокрема мовною тривожністю – це страх або сильне хвилювання, яке людина відчуває, коли використовує або вивчає іноземну мову. Такий вид тривожності часто зустрічається у здобувачів освіти, особливо тих, хто не має досвіду або боїться зробити помилку.

Мовна тривожність може суттєво знижувати ефективність навчання, впливати на успішність студента, перешкоджати активному використанню мови в комунікативних ситуаціях. Це явище особливо важливе для тих, хто вивчає мову в академічному середовищі, де оцінювання знань та очікування високих результатів можуть посилювати психологічний дискомфорт. Про-

блема мовної тривожності потребує детального аналізу, оскільки вона є однією з основних причин низької мотивації та відмови від подальшого вивчення іноземної мови. Вивчення цього питання дозволяє не лише зрозуміти механізми його виникнення, а й розробити ефективні методи подолання, що можуть бути використані викладачами та студентами для зменшення негативного впливу тривожності на процес навчання. Дослідження мовної тривожності є актуальним з огляду на необхідність вдосконалення методики викладання іноземних мов, підвищенню психологічного комфорту студентів та оптимізації процесу мовного навчання.

Метою дослідження є теоретичний аналіз чинників мовної тривожності та виокремлення стратегій її подолання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Заважають розмовляти англійською мовою мовні бар'єри, які Г. Зеленін поділяє на зовнішні (виникають незалежно від волі індивіда, наприклад методики викладання, яку пропонує викладач) і внутрішні (суб'єктивні породжуються через психологічні особливості людини) [2]. До внутрішніх відносять страх спілкування іноземною мовою та відсутність мотивації, віри у власні здібності, страх здаватися смішним та зробити помилку. Дослідники цього питання пов'язують такий страх з особистістю самого студента та викладача, а також з умовами, організацією та особливостями освітнього процесу.

Бар'єром у психології називають перешкоду, яка заважає досягти певної мети, наприклад, комунікації. Їх поділяють на змістові (виникають через множинність смислів й їх різного трактування) та психологічні (підсилюються тривогою, страхом, соромом), а ще пов'язані з труднощами з якими стикається людина, особливостями її характеру. Психологічний бар'єр визначають як внутрішню перешкоду у формі психологічної тривоги, що заважає успішному виконанню певної діяльності. Виокремлюють такі чинники, якими він зумовлюється:

- 1) негативне ставлення;
- 2) настанови;
- 3) упередженість;
- 4) переконання;
- 5) непорозуміння.

Як зазначає З. Оніпко: «психологічні бар'єри є проявом неадекватної внутрішньої реакції індивіда на об'єктивні, незалежно існуючі від нього обставин або ситуації. Така реакція не може пояснювати їх змістом, оскільки важливим є саме те, як особа реагує на події або ситуації в її житті, а не те, якими характеристиками вони визначаються» [5].

Основними складовими психологічного бар'єру є:

- 1) когнітивні: психологічні обмеження або труднощі, які перешкоджають сприйняттю, обробці та використанню інформації, а також ефективному сприйняттю рішення. Вони виникають через обмеженість уваги, особистісні переконання, когнітивні упередження, попередній досвід, недостатній рівень знань, інформаційне перевантаження. Основні типи: когнітивні упередження, систематичні помилки в мисленні, які спотворюють сприйняття реальності. Нами виявлено, що низька когнітивна гнучкість ускладнює адаптацію до нових ситуацій;
- 2) мотиваційні – відсутність внутрішньої цілі виконувати певне завдання, яке було поставлене раніше;
- 3) емоційні – страх, тривога, емоційні реакції можуть заважати розумовій діяльності;
- 4) культурні та соціальні. Виділимо такі види психологічних бар'єрів: бар'єр «побоювання» контакту з людьми, бар'єр «розуміння», міжкультурний бар'єр та «бар'єр говоріння».

Мовний бар'єр виникає тоді, коли учень, який вивчає іноземну мову не може зрозуміти і відреагувати на мовлення. У людини не сформовані комунікативні навички, не має достатніх знань з граматики та лексикології, проблеми з вимовою. Виникає думка: «Я боюсь, що не правильно сконструюю речення, не правильно підберу слова, мене не зрозуміють». Під час навчання важливим є створення комфортних умов навчання. Атмосфера повинна бути сприятливою для розвитку, проявів особистості. Маємо зазначити, що успішність засвоєння матеріалу і загалом любов до предмету залежить від особистого ставлення учня до педагога. Якщо учень негативно ставиться до вчителя, то малоімовірно, що предмет вивчить як слід. Коли між учнем та вчителем не встановлюється міжособистісний контакт з різних причин, відповідно їхня праця не буде результативною. Ще однією проблемою є примус до вивчення мови. В цьому випадку у вивченні мови немає прогресу, вправи виконуються неякісно. О. Висоцька зазначає, що «мовний бар'єр проявляється як індивідуальна, суб'єктивна неможливість використання наявних знань. Це своєрідний психічний бар'єр мовлення, що проявляє себе в неможливості висловити свої думки» [1].

Результати досліджень означеної проблеми вказують на необхідність розробки ефективних стратегій подолання мовної тривожності. Серед найбільш дієвих методів можна виділити:

- 1) використання більш гнучких методик навчання, орієнтованих на створення комфортного психологічного середовища;
- 2) формування позитивного ставлення до помилок як до природної частини навчального процесу;
- 3) використання технік зниження стресу, зокрема, дихальних вправ, поступового занурення у мовне середовище, розмовної практики в невеликих групах;
- 4) підтримка студентів у процесі навчання, мотивація до активного використання мови без страху критики.

Аби позбутися мовного бар'єру ми також радимо дивитися фільми, серіали іноземною мовою із українськими субтитрами, слухати подкасти, переключити мову на гаджетах, читати книги та слухати музику. Важлива щоденна практика, це не має бути довго, головне, щоб було продуктивно. Це пов'язано з тим, що нейронні зв'язки людини напрацьовуються повторами. Як підсумок, варто додати, що важливими у подоланні мовної тривожності є також мотивацію та інтерес, створення мовного середовища та застосування індивідуального підходу до вивчення іноземної мови.

Висновки. Дослідивши мовні та психологічні бар'єри, ми дійшли висновку, що причиною їх виникнення є **тривожність** – внутрішній стан напруження й нервовості, що може виникати в різних ситуаціях і визначається почуттям страху і душевного дискомфорту. В учня настає комунікативна тривога, що його не зрозуміють та комунікативного акту не відбудеться. Також тривожність може виникати у зв'язку з очікуванням контролю знань та негативної оцінки. Отож, проблема подолання мовної тривожності є одним із ключових у процесі організації вивчення іноземної мови та може бути подолана з використанням описаних нами стратегій.

Список використаних джерел:

1. Висоцька О. Л. Психологічні бар'єри при вивченні іноземних мов: передумови формування та організація подолання. *Іноземна філологія*. 2015. Вип. 128. С. 285-291.
2. Зеленін Г. І. Психологічні механізми вивчення іноземної мови. *Особистість, суспільство, закон: психологічні проблеми та шляхи їх розв'язання*. Харків, 2017. С. 34-35.

3. Кобзар О. І. Засоби подолання психологічного бар'єру у студентів на заняттях з англійської мови. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі* : зб. наук. пр. Харків: ХНУ, 2013. Вип. 23. С. 37-43.
4. Массанов А. В. Психологічні бар'єри в самовизначенні особистості. Одеса: Видавець М. П. Черкасов, 2010. 371 с.
5. Оніпко З. С. Особливості психологічних бар'єрів саморозвитку особистості студента. *Habitus*. 2021. URL: <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/40652/1/Habitus-2021-Onipko.pdf>.

Отримано: 14.04.2025

Дарія ЮРША

*здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
2 року навчання спеціальності 016 Спеціальна освіта
зі спеціалізації 016.02 Логопедія*

Науковий керівник: **Олена БЄЛОВА**
доктор педагогічних наук, професор

РОЗВИТОК ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ У ДІТЕЙ ПЕРШОГО КЛАСУ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

У дослідженні розкрито науково-теоретичне та практичне вивчення творчого мислення у дітей першого класу із порушеннями мовлення. Висвітлено результати експериментального дослідження щодо особливості творчого мислення дітей.

Ключові слова: *творче мислення, діти першого класу, нормотиповий розвиток, порушений мовленнєвий розвиток.*

Актуальність теми. Важливе значення в навчально-виховному процесі, закладів загальної середньої освіти, набуває формування у дітей креативного підходу щодо вирішення поставлених завдань. Цілком це відноситься до навчання і виховання дітей з порушеннями мовлення. Недорозвинення творчого мислення у цієї категорії дітей впливає не лише на академічну успішність але й на особистісну зрілість.

Мета публікації – теоретично та практично вивчити актуальний стан творчого мислення у дітей першого класу з порушеннями мовлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Творче мислення є вищим психічним процесом із складним механізмом дії, що вказує на злагоджену роботу міжпівкульних взаємодій, нейромедіаторів та префронтальних зон головного мозку.

У психологічних науках творче мислення визначають як здатність генерувати нові ідеї, знаходити нестандартні рішення та сприймати ситуацію з різних перспектив. Британський психолог Е. Вопо розширює розуміння творчого мислення, вводячи поняття «латерального мислення» – процесу обробки інформації, спрямованого на зміну стереотипного сприйняття та пошук альтернативних рішень. Латеральне мислення є основою творчої діяльності, а його ефективність залежить від мотиваційних, емоційних і когнітивних чинників [4].

Дошкільний та шкільний вік є сенситивним періодом у розвитку творчості. Діти цього віку проявляють неабияку зацікавленість навколишнім світом, це пояснюється тим, що у цьому віці розвиваються всі пізнавальні процеси [3]. J. Piaget, зазначав, що молодшому шкільному віці

діти починають використовувати символічні функції, зокрема гру та мовленнєві символи, що базуються на уяві. Символічна гра є ключовою для розвитку творчого мислення, адже сприяє створенню уявних образів і маніпулюванню ними. Важливими умовами творчості є здатність мислити нестандартно, самостійно розпізнавати проблеми та знаходити їх вирішення.

За дослідженням О. Белової у дітей мовлення має велике значення у їх когнітивному та творчому розвитку. Оволодіння мовленням сприяє формуванню абстрактного мислення, необхідного для виконання творчих завдань, що передбачають генерацію нових ідей та варіативний підхід до вирішення проблем. У дітей із порушеннями мовлення ці процеси можуть відбуватися з труднощами, що, у свою чергу, впливає на розвиток креативності. Мислення як важлива психічна складова тісно пов'язане з іншими психічними процесами, тому сформований на тлі несприятливих чинників дизонтогенез призводить до руйнування структур психічної діяльності, зокрема мовлення та мислення, як вищих психічних процесів [1].

Діти, у яких мовленнєві порушення є первинними, мають збережений інтелект, проте зустрічаються вторинні труднощі у мисленневих процесах. Це включає проблеми з плануванням та самоорганізацією, низький рівень обізнаності про навколишнє середовище, властивості предметів та їх функції, відсутність сформованих причинно-наслідкових зв'язків, а також недостатній розвиток абстрактного мислення, класифікації, узагальнення та порівняння [1]. Діти із загальним недорозвитком мовлення (ЗНМ) потребують додаткової уваги та спеціального підходу для розвитку їх інтелектуальних здібностей, які, у свою чергу, є фундаментом для успішного засвоєння знань та умінь [2]. Недостатня сформованість внутрішнього мовлення, як правило є їх характерною ознакою.

Для вивчення творчого мислення дітей першого класу нами модернізовано методику, яка дозволяє визначити рівень креативного мислення, здатність до нестандартних рішень, просторового мислення та індивідуального стилю вираження. Методика включає два завдання, що дає змогу дослідити різні аспекти творчості та мисленнєві операції.

Аналіз матеріалів дослідження засвідчив, що високий рівень розвиненості творчого мислення притаманний як дітям з нормотиповим розвитком (21%), так і з порушеннями мовлення (28,6%). Діти швидко впорались із завданням, не потребували допомоги, були енергійні та проявили високу креативність та розвиненість уяви.

Середній рівень отримали 73,7% дітей з нормотиповим розвитком та 57,1% з порушеннями мовлення. Зображувальні малюнки повторювали та було спостережено копіювання, що вказує на недостатній рівень вольових зусиль. Деякі зображувальні предмети важко зрозуміти без пояснення дітей. Для виконання завдання не потребували додаткового часу.

Низький рівень переважає у дітей з порушеннями мовлення (14,3%), порівняно з дітьми з нормотиповим розвитком – 5,3%. Ці діти потребували більше часу, виконали завдання не зовсім правильно, також потребували додаткових інструкцій. Малюнки хаотичні та неохайні, важко зрозуміти що саме діти хотіли зобразити.

Висновки. Досліджено, що творче мислення – це процес створення нових, оригінальних ідей або вирішень проблем, що не обмежуються загальноприйнятими способами мислення.

Визначено, що шкільний вік є сенситивним періодом для розвитку творчого мислення. Ключову роль у розвитку відіграє символічна гра, в основі якої лежить уява.

Встановлено, що не всі діти з порушеннями мовлення мають недорозвинене творче мислення, на що вказують визначені високий, середній та низький рівні. Лише у незначного відсотка учнів присутнє уповільнене прийняття стратегії під час вирішення проблемних пи-

тань, знижена продуктивна мисленнєва діяльність, нестабільна увага, що впливає на творчий потенціал таких дітей.

Список використаних джерел:

1. Белова О. Б. Дескрипція сформованості вербально-логічного мислення в дітей старшого дошкільного віку з логопатологією. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2023. Вип. 1 (355). С. 106-114. URL: <http://visnyk.luguniv.edu.ua/-index.php/vped/article/view/906>.
2. Камишна О. Л. Розвиток інтелектуальних здібностей дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення. URL: <https://academy.ks.ua/wp-content/uploads/2014/05/116.pdf>.
3. Кіндей Л. Г., Нікітіна О. О. Розвиток творчого мислення дітей старшого дошкільного віку засобами сучасних освітніх технологій. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2021. Вип. 196. С. 111-116. URL: <https://pednauk.cusu.edu.ua/index.php/pednauk/issue/view/19/25>.
4. Новікова О. В. Сучасні психологічні технології розвитку творчого мислення особистості. *Наука і освіта: науково-практичний журнал*. 2010. №10. С. 232-237.

Отримано: 14.04.2025

Катерина ВАСИЛИНЧУК

*здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня
1 року навчання предметної спеціальності 014.01 Середня освіта
(Українська мова і література)*

Науковий керівник: **Людмила ПОЧИНОК**
кандидат філологічних наук, доцент

**РОМАН АНАСТАСІЇ ЛЕВКОВОЇ «ЗА ПЕРЕКОПОМ Є ЗЕМЛЯ»
ЯК СПЕЦИФІЧНЕ ЯВИЩЕ В СУЧАСНОМУ ЛІТЕРАТУРНОМУ ПРОСТОРІ**

У тезах досліджено роман Анастасії Левкової «За Перекопом є земля» як важливий художній текст, що репрезентує Крим у сучасному українському літературному дискурсі.

Ключові слова: *Крим, кримські татари, ідентичність, депортація, історична пам'ять.*

Актуальність теми. Роман Анастасії Левкової «За Перекопом є земля» є глибоким художнім осмисленням Криму як самобутньої частини української історії та культури. Не дарма Віра Агєєва називає його одним з перших великих романів про Крим [1].

Актуальність дослідження зумовлена потребою ґрунтовних художніх рефлексій, які б осмислювали Крим як історично багатозначну, конфліктну, але невід'ємну частину української ідентичності. Роман Анастасії Левкової «За Перекопом є земля» став однією з перших спроб такої рефлексії, що поєднує історичну пам'ять, сучасні реалії та питання національної самоідентифікації.

Мета публікації – окреслити специфіку зображення Криму в романі Анастасії Левкової «За Перекопом є земля» та визначити його місце в сучасному українському літературному просторі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Крим завжди був політично та культурно мультикультурною територією. Від скіфів, античних грецьких поселень до Кримського ханства та його входження до складу Російської імперії – історія півострова є надзвичайно складною. Українська культура та населення мали тісні зв'язки з Кримом ще з часів Київської Русі, Гетьманщини та Кримського ханства.

У романі Анастасії Левкової якраз і відчувається ця історична багатозначність. Вона наголошує в устами героїв-школярів і вчительки української мови, що «Крим переданий Україні, бо на це були історичні та економічні передумови. Без України Крим не мав би води... А от коли ви говорите, що живе майже в Росії, – ви ж не забувайте, що з Росією Крим познайомився недавно – у XVIII столітті, а до того тисячоліттями мав зв'язки з теперішніми українськими землями» [3, с. 34]. Тобто, Крим – не просто «земля на краю», а ключова частина українського простору, історично тісно пов'язана з материковою Україною.

Особливо гостро авторка порушує тему імперських амбіцій та політики русифікації, які протягом століть змінювали етнічний та культурний ландшафт півострова. Після анексії Криму Російською імперією в 1783 році почалися масштабні репресії проти корінного населення – передусім кримських татар. Цей процес тривав і в радянський період, особливо під час депортації кримських татар 1944 року. Авторка не дає забути, як ця трагедія вкорінилась у сотнях і тисячах кримськотатарських сердець: *«Вони починали говорити про традиції, проте у розмові неодмінно згадували сюржунлік (дім): моторошний світанок 18 травня 1944 року; брутальність тих, хто гамселив у двері [...] товарні вагони, де раніш перевозили худобу, а тепер людей; ... розлуку з рідними; [...] як мріяли про Крим; [...] як вертались додому, продавши... все, приїхавши у ніщо. На рідну землю. В омріяний край»* [3, с. 83-84].

У творі Анастасії Левкової такі історичні події резонують із сучасністю. Її персонажі змушені виборювати власну ідентичність на землі, яку намагалися «перепрошити» чужі імперії: *«Коли повернувся до Криму, тоталітаризм уже спочив у Бозі, а на півострові старались обжитись тисячі репаріантів»* [3, с. 81].

Однією з ключових особливостей роману є те, що він звертає увагу на кримськотатарський аспект. В українській літературі тема кримських татар довгий час залишалася маргінальною, але після окупації 2014 року зросло усвідомлення того, що без кримськотатарського народу неможливо говорити про повноцінний Крим. Левкова інтегрує кримськотатарські мотиви в роман, показуючи їхню культуру, побут, традиції.

Роман спонукає подивитися на півострів не лише як на втрачену територію, а як на важливий елемент національної ідентичності. Авторка зображує Крим не як абстрактне місце, а як живу землю з історією, культурою та людьми, які прагнуть свободи. Це змушує читача розширити своє розуміння регіону та його значення для України.

Однією з центральних тем твору є питання національної самоідентифікації. Через історії героїв Анастасія Левкова розкриває різні шляхи самоусвідомлення – від тих, хто пристосовується до нових умов, до тих, хто чинить спротив. Український читач може впізнати в цих історіях власний досвід або досвід своїх близьких, що робить текст особливо важливим у контексті війни та окупації.

Роман Левкової не є прямою політичною декларацією, але його неможливо читати поза політичним контекстом. Він торкається теми окупації, русифікації, боротьби за території та пам'ять. Для читача це не просто вигадана історія – це відображення реального конфлікту, який триває. Тому книжка може викликати сильний емоційний відгук: від болю та смутку до надії й віри в повернення Криму.

Таке глибоке художнє осмислення теми Криму вирізняє роман Анастасії Левкової серед інших творів про війну, які з'явилися в українській літературі останнього десятиліття. У цьому контексті важливо розглянути, як саме роман «За Перекопом є земля» вписується в сучасний літературний процес і яку роль відіграє в формуванні нової національної оптики.

Герої дуже різні – вони представляють широкий спектр поглядів і життєвих позицій. Це дає можливість кожному читачеві знайти персонажа, з яким можна себе асоціювати. Хтось впізнає себе в тих, хто втратив дім і намагається знайти новий сенс життя, хтось – у тих, хто продовжує боротьбу. Така різноплановість робить роман не просто історією про Крим, а універсальною розповіддю про вигнання, ідентичність та право на батьківщину.

Критики одноставно визнають, що роман Анастасії Левкової з'явився у важливий історичний момент. Українська література активно реагує на війну, однак тема Криму представ-

лена не так широко, як тема Донбасу. Тому цей роман став важливим внеском у літературний процес.

Головна цінність роману – у його здатності створювати смисловий міст між минулим і теперішнім. Левкова інтегрує кримськотатарський інтелектуальний дискурс в український. Це не просто книга про окуповану територію, а про людей, які не хочуть втрачати свою землю – і це робить її важливою для української культури: *«Історія культури переосмислена глибше й послідовніше, ніж суспільна історія»* [2, с. 204].

Висновки. Роман Анастасії Левкової відіграє важливу роль у формуванні літературного образу Криму. Він репрезентує півострів як територію боротьби за ідентичність, де український і кримськотатарський наративи поєднуються у спільній культурній пам'яті. Це робить твір значущим внеском у сучасний український літературний процес.

Список використаних джерел:

1. Агеева В. «За Перекопом є земля» Анастасії Левкової – бестселер Книжкового Арсеналу. *Шалені авторки*. YouTube. URL: <https://surl.li/dkujhb> (дата звернення: 04.04.2025).
2. Агеева В. Пам'ять, спогад та ідентичність : досвід сучасної української літератури. *Tertium non datur: проблема культурної ідентичності в літературно-філософському дискурсі XIX-XXI ст.*: колективна монографія. 2014. С. 185-205. URL: <https://surl.li/qylhmk> (дата звернення: 04.04.2025).
3. Левкова А. За Перекопом є земля. Київ: Лабораторія, 2023. 392 с.

Отримано: 14.04.2025

Мирослава ГУСАР

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
3 року навчання предметної спеціальності 014.01 Середня освіта
(Українська мова і література)

Науковий керівник: **Людмила МАРЧУК**
доктор філологічних наук, професор

ПАВЛО ЖИТЕЦЬКИЙ ПРО МОВУ І СТИЛЬ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ДУМ

У статті проаналізовано дослідницьку спадщину Павла Житецького, зокрема про мову та поетичний стиль українських народних дум – оригінальне народно-культурне явище.

Ключові слова: думи, Павло Житецький, народна творчість, поетичний стиль.

Актуальність теми дослідження. Постать Павла Гнатовича Житецького – видатного вченого, дослідника історії української мови та літератури – надзвичайно глибока, цікава, багатогранна.

П. Г. Житецький завжди цікавився мовою народної творчості. Результатом його досліджень стала праця «Мысли о народных малорусских думах». Всебічно вивчивши зміст, мову і поетичний стиль багатьох українських народних дум і зіставивши їх з пісенною народною творчістю, автор зазначає, що вони становлять оригінальне народно-культурне явище і на відміну від пісень «народні за світоглядом та мовою і в той час книжні за особливим складом мислі й способом її розвитку та вираження» [2, с. 62].

Пояснюється це тим, що думи своїм суспільним призначенням відрізняються від призначення пісенної творчості, вони «не прості пісні, нав'язані швидкоплинним враженням жит-

тя, виспівані для того, щоб висловити приплив і відплив суб'єктивного відчуття даної хвилини. Думи призначалися для широкого кола слухачів, що шукали в них серйозні відповіді на питання родинного і суспільного життя» [2, с. 63]. Їх автори повинні були мати певну шкільну освіту і водночас не відриватися від народного життя.

Мета дослідження – проаналізувати дослідження П. Г. Житецьким народних дум.

Виклад основного матеріалу. Найімовірніше, вважав дослідник, творці українських народних дум – військові кобзарі та бандуристи, котрі мали якусь шкільну підготовку і були носіями як писемної, так і усної народної творчості. Тому думи вирізняються самобутніми оригінальними формами поетичної творчості, народні за світоглядом та мовою, а також книжні за особливим складом думки і способом її розвитку та вираження.

Варто зазначити, що наукові здобутки П. Житецького, як дослідника дум, привернули до себе увагу багатьох відомих учених. Зокрема, про його працю «Мысли о народных малорусских думах» чимало писали, її рецензували Г. В. Ягич, О. М. Пипін, М. Ф. Сумцов, В. М. Перетц та інші, відзначаючи новизну, ґрунтовність, оригінальність дослідження, а також його важливість для науки. Так, учений М. Ф. Сумцов писав, що вищезазначена праця «відкриває нове велике поле для наукових дослідів, притому привертає увагу дослідників на взаємини між книжною літературою та народною поезією, між школою та життям, тобто там, де доводиться мати справу зі складними взаєминами природної народної творчості, шкільної освіти і побуту, що історично склалися» [1, с. 55]. А відомий дослідник В. М. Перетц зазначав: «Ні до, ні після того, як вийшла книга Житецького про думи, не з'явилося праці, присвяченої цьому своєрідному жанрові української поезії, що переважила б той твір поважністю зібраного матеріалу і свіжістю висловлених ідей і висновків» [5, с. 29].

Встановлюючи специфіку синтаксичного рівня і виявляючи його роль в організації дум, П. Г. Житецький аналізує значущість синтаксичних структур у створенні поетики думового епосу. Учений виділяє таку помітну рису в мовній організації дум, як наявність однорідних присудків, у чому вбачає важливу стилістичну особливість цих творів – подавати розгорнуті, широкі картини опису подій, явищ [2, с. 63].

Звертає увагу Павло Житецький і на значення звертань у думах. Так, він підкреслює, що через звертання відбувається «ліричний вплив почуттів самого співця, які він здійснює прямо від себе, або ж від імені своїх героїв» [1, с. 55]. Особливо енергійними, запальними дослідник зазначає звертання, викликані загальною картиною подій країни, що в ній відбуваються, як-от у думі «Невільник»:

Земле польська, Україно подольська!

Та вже тому не ричокь и не два мынае,

Як у хрыстиянский земли добра не має.

Все у неволі проклятій на каторзі турецькій на Чорнім морі пробувають,

Землю Турецькую, віру бісурменську проклинають:

Ти, земле Турецька, віро бісурменська,

Ти розлуко християнська! [4, с. 53].

У полі зору П. Житецького перебувають і символи, зокрема вченим помічено і з'ясовано ідейно-змістове та художньо-образне наповнення зоонімів **сокіл, голуб, зозуля, орел, вовк** тощо [1, с. 55]:

Ой на Чорному морі,
На білому камені,
Ой то там сидить ясен **сокіл-білозорець**:
Низенько голову склонив,
Та жалібно квилить-проквіляє [4, с. 61];
То-то же при тій часті два братики рідненькі,
Як голубоньки сивенькі,
То вони потопали,
Порятунку собі нівідкіля не мали [4, с. 62].

П. Житецький аналізує і такі лексико-семантичні категорії слів, як архаїзми, вказуючи, що «співець відступає від звичайного повноголосся»: **глась, глава, злато**, «вживає церковнослов'янські слова замість народних»: **персть, возлюбты, вкушаты, аще**, а також церковнослов'янські форми [1, с. 55].

А срібло, злато – на три часті паювали:
Первую часть брали, на церкви накладали

Прагненням зберегти церковнослов'янський колорит мови вчений пояснює трансформацію співцем слів таким чином, що вони набувають не то книжного, не то народного вигляду: **опрощение, у руцях, олци**. Під час тривалого спостереження П. Житецький підсумовує, що «у свідомості пізніших кобзарів мова дум не є звичайною, простою мовою».

Особливим дослідник вважає і тон, що ним забарвлені думи. Найперше, що виділяє вчений, це – сувора історичність, документальність. «У багатьох випадках ця документальність доходить до того, що здається, ніби деякі фрази в цілому взяті з якого-небудь історичного пам'ятника» [1, с. 55].

Провідна особливість тональності дум, зазначена П. Житецьким, – уповільненість викладу, що досягається різними способами. З-поміж них чільне місце посідають власне мовні одиниці: лексико-семантичні та лексико-граматичні категорії слів, синтаксичні структури (однорідні ряди, різні форми присудків, звертань).

Помітною прикметою думової тональності, як зазначає вчений, виступає також скорботний, елегійний тон, що ним пройняті думи про походи козака в степу. Їх основою є жалощі та плач. Наприклад:

Та мій синочок, та моя й дитиночка дорога.
Та відкіль я тебе дождатиму, та відкіль виглядатиму, мій синочку?
Та чужі діти пісьма пишуть, та чужі діти додому йдуть,
А од тебе, моя дитино, ні словечка, од тебе, сину, ні пісьмочка немає.
Та відкіля тебе дождатиму, та відкіль виглядатиму, моя й дитино? [4, с. 75].

Зовсім інший тон, зокрема сатиричний, як констатує П. Житецький, присутній у думках про Б. Хмельницького, наприклад:

Оттогді-то Хмельницький на кума свого Барабаша
Велике пересердіє мав,
Ще кращими напівками вітає.
Оттогді-то Барабаш, гетьман молодий,
Як у кума свого Хмельницького
Дорогого напівку напивсь,
Дак у його і спать повалився [4, с. 49].

Висновки. Павло Гнатович Житецький не лише видатний дослідник української мови й літератури, справжній патріот свого народу, своєї неньки України, але й прекрасний знавець слова, котрий його тонко відчуває, сприймає, береже, маючи мистецький художній смак, сильний дух, багатий життєвий лінгвістичний досвід.

Список використаних джерел:

1. Баценко Т. Павло Житецький про мову і стиль українських народних дум. *Мандрівець*. 2004. № 5. С. 54-57.
2. Жовтобрюх М. А. П. Г. Житецький. *Українська мова і література в школі*. 1988. № 12. С. 60-64.
3. Кирилук Є. Життя є змістом прекрасного. *Вітчизна*. 1967. № 4. С. 172.
4. Мошка О. Українські народні думи та історичні пісні. Київ, 2005. 268 с.
5. Самчук Л. Не перестану працювати, поки живу. *Дивослово*. 2004. № 3. С. 65-66.
6. Перетц В. Павло Житецький: до ювілею 45-літньої наукової діяльності. *Записки Українського наукового товариства в Києві*. 1908. Кн. 2. С. 28-32.

Отримано: 14.04.2025

Владислав ДМИТРУК

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
I року навчання спеціальності 061 Журналістика

Науковий керівник: **Анастасія СИМАНОВА**
кандидат наук із соціальних комунікацій

ТЕХНІКИ OSINT У ЖУРНАЛІСТСЬКОМУ РОЗСЛІДУВАННІ

У статті досліджено можливості використання OSINT-розвідки з відкритих джерел – у сфері журналістських розслідувань. На основі українських кейсів, зокрема розслідувань «Bihus.Info», проаналізовано методи аналізу відкритих даних, ідентифікації об'єктів, цифрової геолокації, пошуку у реєстрах та верифікації інформації.

Ключові слова: OSINT, журналістика, розслідування, відкриті джерела, інформаційна безпека.

Актуальність теми. У сучасному інформаційному просторі кількість даних стрімко зростає, і журналістика дедалі більше потребує нових способів перевірки фактів, ідентифікації осіб та аналізу подій. Особливу роль у цьому процесі відіграє OSINT (аббревіатура від англ. «Open Source Intelligence» – розвідка з відкритих джерел). Цей підхід передбачає використання публічно доступної інформації – відео, фото, реєстрів, супутникових знімків, соцмереж – для встановлення фактів, які мають суспільне значення. OSINT стає не просто інструментом, а способом мислення: критичним, системним, етичним.

Метою цієї роботи є вивчення технік OSINT, що застосовуються в українській журналістській практиці, а також демонстрація ефективності цих методів на прикладі журналістських розслідувань «Bihus.Info».

Виклад основного матеріалу. OSINT є частиною ширшої системи інформаційної розвідки, яка включає кілька суміжних напрямків [6]:

- SIGINT (англ. Signals Intelligence) – розвідка сигналів, перехоплення телекомунікацій або радіохвиль. Використовується в основному військовими структурами;

- GEOINT (англ. Geospatial Intelligence) – аналіз геопросторових даних, супутникових зображень, карт і топографії;
- IMGINТ (англ. Image Intelligence) – розвідка на основі зображень, що іноді вважається частиною GEOINT або використовується окремо в OSINT-аналізі відео та фото;
- SOCMINT (англ. Social Media Intelligence) – аналіз соцмереж. Часто включається до OSINT, але виділяється в окремий напрям через специфіку інструментів та інтерфейсів;
- WEBINT (англ. Web Intelligence) – розвідка через відкриті веб-ресурси, форуми, сайти, бази даних. Також вважається частиною OSINT;
- TECHINT (англ. Technical Intelligence) – аналіз технічної інформації про озброєння, інфраструктуру, електроніку тощо;
- HUMINT (англ. Human Intelligence) – розвідка, що базується на людських джерелах – інтерв'ю, свідчення, інсайди. У журналістиці частково перетинається з жанром розслідування. Таким чином, OSINT часто перетинається з іншими формами розвідки, а журналіст повинен розуміти основи кожної з них, щоб діяти безпечно, точно й етично.

OSINT у журналістиці охоплює широкий спектр інструментів: від зворотного пошуку зображень до аналізу відкритих реєстрів. Зокрема, використовуються такі джерела, як «YouControl», «Опендатабот», судові реєстри, а також соцмережі, платформи відеоспостереження, «Google Maps» та інші.

Команда журналістів бюро розслідування «Bihus.Info» часто використовують у своїх розслідуваннях методи OSINT. Одним із яскравих прикладів є розслідування «Прослушка для Bihus.Info: хто стежив за журналістами», яке вийшло в лютому 2024 року на ютуб-каналі редакції [4]. Під час перебування журналістів у готельно-відпочинковому комплексі наприкінці грудня 2023 року за ними було виявлено зовнішнє спостереження. Журналісти провели повноцінне OSINT-дослідження: проаналізувавши відео, отримане із камер безпеки відпочинкового комплексу, сервісів зворотного пошуку, відкритих державних реєстрів, баз даних про автотранспорт, вони змогли спочатку ідентифікували автомобілі третіх осіб, встановили їхні номерні знаки, з'ясували імена та адреси власників, відстежили маршрути пересування та особисті зв'язки з колишніми співробітниками спецслужб. Журналісти використовували інструменти «Google Maps», «YouControl», пошук по відео- і фотофрагментах, а також перевірку соцмереж і зокрема телеграм-каналів. Врешті, журналісти змогли довести, що за «Bihus.Info» незаконно стежила Служба безпеки України, а за операцію відповідав Департамент захисту національної державності (ДЗНД) [4]. Цей приклад показує, як OSINT дозволяє журналістам викривати приховані механізми тиску та контролю на них з боку держави.

Ще один приклад – розслідування «Bihus.Info» про злочинну схему в Кривому Розі, де на похованні загиблих військових незаконно збагачувались комунальні та приватні структури (квітень 2025 року) [3]. Журналісти дослідили відкриті державні реєстри, відстежували соціальні мережі учасників, проаналізували фото- і відеоматеріали з геоприв'язкою. OSINT-інструменти допомогли викрити мережу пов'язаних між собою осіб, які, використовуючи службове становище, отримували прибутки за послуги, які мали надаватись безкоштовно. Після публікації розслідування поліція затримала 9 учасників схеми. Цей випадок ілюструє, як журналістика на основі відкритих джерел може мати прямий вплив на правозастосування. У цьому випадку були використані такі інструменти OSINT-розвідки:

- SOCMINT (англ. Social Media Intelligence): використання мобільного додатку для аналізу контактів, а також моніторинг соціальних мереж для виявлення зв'язків між фігурантами справи;

- WEBINT (англ. Web Intelligence): дослідження тендерної документації, державних реєстрів, відкритих баз даних та порталів публічних закупівель;
- IMGINT/GEOINT (англ. Image/Geospatial Intelligence): часткове використання фото- та відеоматеріалів з прив'язкою до геолокації, що дозволило ідентифікувати місця та підтвердити факт участі у схемі.

Таким чином, кейс поєднує одразу кілька напрямків розвідки з відкритих джерел, що посилює доказову базу розслідування журналістів.

Висновки. У майбутньому саме журналісти, які володіють OSINT-інструментами, формуватимуть нову якість інформаційної прозорості та суспільної довіри. Попри численні переваги, OSINT має і певні обмеження. Не вся доступна інформація є достовірною, існує ризик маніпуляцій, а також постають етичні питання щодо приватності та меж дозволеного доступу. Тому журналіст повинен не лише шукати – а й фільтрувати, перевіряти й відповідально ставитися до поширення результатів. OSINT – це потужний інструмент, який має значення не лише для журналістів, а й для кожного, хто прагне розуміти, аналізувати та діяти. У поєднанні з етичними стандартами та критичним мисленням техніки OSINT дозволяють отримувати достовірну, верифіковану інформацію там, де її не можуть або не хочуть надати офіційні структури. Сьогодні OSINT уже не просто метод – це мова журналістики нового покоління.

Список використаних джерел:

1. Зубенко Л. А., Темченко Л. В. Журналістські розслідування: нові платформи. *Масова комунікація у глобальному та національному вимірах*. Дніпро, 2018. С. 33-35.
2. Петрушин О. В., Синиціна Ю. П. OSINT технології: актуальність, етапи та перспективи. *Сучасні інформаційні технології в діяльності Національної поліції України*, 2023. С. 162-165.
3. Bihus.Info. Нацполіція затримала учасників схеми на похованні військових у Кривому Розі з розслідування Bihus.Info. *Bihus.Info*: веб-сайт. URL: <https://bihus.info/naczpolicziya-zatrymala-uchasnykiv-shemy-na-pohovanni-vijskovyh-u-kryvomu-rozi-z-rozsliduvannya-bihus-info/> (дата звернення 08.04.2025).
4. Bihus.Info. «Прослушка для Bihus.Info: хто стоїть за стеженням?» *Bihus.Info*: веб-сайт. URL: <https://bihus.info/za-bihus-info-nezakonno-stezhy-la-sbu-operacziyu-zdijsnyuvav-departament-zahystu-naczderzhavnosti/> (дата звернення 08.04.2025).
5. Higgins E. *We are Bellingcat: An intelligence agency for the people*. Bloomsbury Publishing, 2021. 225 p.
6. OSINT – розвідка з відкритих джерел та інформаційна безпека: онлайн-курс. *Prometheus.org.ua*: веб-сайт. URL: <https://prometheus.org.ua/prometheus-free/osint-open-source-intelligence/> (дата звернення 08.04.2025).

Отримано: 14.04.2025

Аліна КОВАЛЬЧУК

здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня
1 року навчання предметної спеціальності 014.01 Середня освіта
(Українська мова і література)

Науковий керівник: Анжеліка ПОПОВИЧ
доктор педагогічних наук, професор

ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ЗАГАЛЬНИХ ВІДОМОСТЕЙ ПРО МОВУ В 10-11 КЛАСАХ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У статті проаналізовано особливості формування життєвих компетентностей учнів 10-11 класів під час вивчення загальних відомостей про мову. Окреслено значення мовної освіти для розвитку особистості, запропоновано низку життєво зорієнтованих завдань на уроках української мови в 10-11 класах.

Ключові слова: життєва компетентність, мовна особистість, сучасна освіта.

Актуальність теми. Сучасна освіта повинна бути спрямована не лише на засвоєння нових знань, а й на формування ключових життєвих компетентностей, необхідних для успішної соціалізації та самореалізації учнів. Вивчення загальних відомостей про мову в 10-11 класах є важливим етапом у розвитку мовленнєвої культури, критичного мислення та комунікативних навичок, що є складниками життєвих компетентностей.

Мета публікації – проаналізувати особливості формування життєвих компетентностей учнів 10-11 класів під час вивчення загальних відомостей про українську мову.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідники пропонують різну дефініцію поняття «життєва компетентність». І. Ящук визначила формування життєвої компетентності в юнацькому віці як «знання, вміння, життєвий досвід особистості, необхідний їй для розв'язання життєвих завдань і продуктивного здійснення життя» [3, с. 3].

Інші науковці доповнювали цю дефініцію і визначали як «знання, вміння, життєвий досвід особистості, її життєтворчі здатності, необхідні для розв'язання життєвих завдань і продуктивного здійснення життя як індивідуального життєвого проекту» [1, с. 9].

Отже, життєва компетентність особистості – це комплекс знань, умінь і навичок, що забезпечують здатність особистості активно діяти в різних життєвих ситуаціях. Учні мають вміти спілкуватися, аргументувати свою думку; шукати, аналізувати і критично оцінювати інформацію; бути відповідальними та відкритими до співпраці, здатними до самостійного навчання й розвитку.

На уроках вивчення загальних відомостей про українську мову необхідно використовувати методи, що стимулюють активне мислення та взаємодію. Важливим є не лише засвоєння теоретичних знань, а й їхнє практичне застосування. Наприклад, можна запропонувати учням обговорити вислови мовознавців та письменників про мову. Їхній аналіз допомагає школярам зрозуміти роль мови в суспільстві та формує навички критичного мислення. Доречним буде проведення симуляції «Чи потрібно змінювати норми української мови під впливом сучасних тенденцій?», коли дві групи висловлюватимуть протилежні думки.

О. Руденко вважає, що логічно впроваджувати в педагогічну діяльність життєтворчі проекти, в основі яких – конструювання особистісних концепцій життя, досягнення в ній успіху [2, с. 3].

Варто зазначити, що в 10 класі учні зосереджують увагу на лексикографії, словниках та їхньому використанні. Вивчаючи цю тему, вони працюють із різними типами словників, навчаються аналізувати значення слів, виявляють відмінності між тлумачними, орфографічними, етимологічними та іншими словниками. Практичні завдання включають пошук у словниках слів, визначення їхніх значень та сфер вживання. Наприклад, можна запропонувати учням дослідити, як тлумачаться нові терміни/слова у словниках різних років видання, що сприятиме розвитку критичного мислення та навичок роботи з інформацією. Інтерактивний підхід до навчання можна реалізувати через створення власного словника сучасної української мови. Під час цього завдання школярі працюють у групах, збирають нові слова, аналізують їхнє походження, частотність вживання.

Наведемо ще такі приклади, як проєкт «Словник мого життя», де здобувачі освіти складають невеликий словник, що містить важливими для них слова, визначають їхнє значення, походження й доречність уживання в різних мовленнєвих ситуаціях. Інше дослідження «Словниковий запас моїх друзів та батьків»: учням необхідно порівняти слова, які найчастіше використовують у мовленні їхні батьки та однолітки, необхідно з'ясувати їх значення й дослідити, чи є з-поміж них застарілі чи нові слова. Ще одне завдання «Словники в дії», де учні мають змогу за допомогою різних словників знайти значення одного і того ж слова (наприклад, у тлумачному, етимологічному і фразеологічному), проаналізувати, чим відрізняються подані тлумачення та який словник був найзручнішим у використанні. Школярі можуть спробувати скласти мовний путівник для туристів, де вони уявляють, що до їхнього міста приїхав іноземець, який хоче спілкуватися українською, а їм необхідно запропонувати короткий словник важливих слів та виразів, які допоможуть йому в цьому.

У 11 класі учні вивчають тему «Мовна стійкість як ключова риса національномовної особистості», яка сьогодні надактуальна. У цьому контексті варто говорити про творчі завдання, наприклад, коли учні створюють медійний продукт «Українська мова в дії». Вони можуть зняти коротке відео чи створити публікацію для соцмереж, у якій продемонструють мовну стійкість у повсякденному житті. Наприклад, історію людини, яка використовує українську мову в усіх сферах життя чи досвід особистого переходу учня на українську або ж його друзів, знайомих чи родичів, а також розвінчання міфів про «недостатню придатність української мови для певних сфер». Також можна використати симуляцію «Мовна стійкість – особистий вибір чи суспільна відповідальність?», де одна група доводитиме, що кожна людина самостійно вирішує, якою мовою говорити, а інша – що мовна стійкість є основною для національної безпеки й збереження культури. Учні мають доводити свою думку прикладами з історії та сучасності. Варто говорити про такі завдання, як «Захисти українську мову в публічному просторі», коли учням необхідно уявити/ро зіграти, що вони стали свідками ситуації, коли в закладі відмовляються обслуговувати українською. Яка їхня реакція? Як вони будуть відстоювати право говорити українською? Можна ще поговорити про виклики мовної стійкості, де здобувачі освіти опиняються перед вибором: залишитися мовно стійкою чи піддатися мовному тиску. Учні проаналізують, як потрібно захистити свою мовну ідентичність і які стратегії можуть допомогти людині зберегти мовну стійкість. Варто не забувати, що школярі можуть пропонувати ініціативи для підтримки мовної стійкості у школі чи місті. Наприклад, мовні челенджі в соцмережах, країномовний контент, мовні клуби та інші.

Висновки. Формування життєвих компетентностей у процесі вивчення загальних відомостей про українську мову є важливим завданням сучасної освіти. Інтерактивні методи

навчання та життєво зорієнтовані завдання дозволяють учням не лише усвідомити значення мови як ключового елемента культури й комунікації, а й готуватися до активної громадянської та професійної діяльності. Таке навчання не лише змістовне, а й практично корисне. Школярі отримують не лише знання, а й інструменти для аналізу інформації, усвідомленого мовлення та збереження мовної культури. Такий підхід до вивчення мови сприяє вихованню свідомих громадян, які володіють навичками критичного мислення, інформаційної грамотності та соціальної відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Життєва компетентність особистості: навчально-науковий посібник / за ред. Л. Сохань, І. Єрмакова, Н. Несен. Київ: Богдана, 2003. 502 с.
2. Руденко О. Життєва компетенція учнів у вимірі освітніх інновацій. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2007. № 24. С. 2-5.
3. Ящук І. Формування життєвої компетентності старшокласників загальноосвітніх шкіл України: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. Київ, 2001. 215 с.

Отримано: 14.04.2025

Вікторія КОМПАНИЕЦЬ

здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня
I року навчання спеціальності 035 Філологія
(Українська мова і література)

Науковий керівник: **Людмила ПОЧИНОК**
кандидат філологічних наук, доцент

ПОЕТИКА УКРАЇНСЬКОЇ МІСТИЧНОЇ ПРОЗИ У ТВОРЧОСТІ БОГДАНА ЛЕПКОГО

У статті досліджено поетику української містичної прози на основі творчості Богдана Лепкого. Розглянуто ключові образи та мотиви новел «Старий двір» і «Гостина», які демонструють майстерне поєднання елементів надприродного з філософськими роздумами про час, пам'ять і справедливість.

Ключові слова: Богдан Лепкий, містична проза, символіка, карма, пам'ять, потойбіччя, час, справедливість, українська література.

Актуальність теми. Українська література багата на образи й теми, які заглиблюються у сферу містичного та потойбічного. Особливе місце в цьому контексті займає творчість Богдана Лепкого, який у своїх новелах майстерно поєднує філософські роздуми про час і пам'ять із елементами надприродного. Його твори, зокрема «Старий двір» і «Гостина», розкривають унікальну поетику української містичної прози.

Мета публікації – окреслити особливості поетики містичної прози Богдана Лепкого на прикладі новел «Старий двір» і «Гостина».

Виклад основного матеріалу дослідження. Маєток як символ часу і пам'яті. У новелі «Старий двір» Богдан Лепкий зображає старовинний маєток, що виступає не просто декорацією, а центральним символом твору. Маєток уособлює минуле, що пронизує сучасність,

залишаючи сліди на кожному куточку будинку. Скрипучі підлоги, запилені меблі, потьмянілі портрети – усе це створює атмосферу застиглого часу, де минуле ніколи не зникає повністю. Як зазначає дослідник І. Давиденко, дім є культурною універсалиєю, місцем, яке втілює захист, побут і водночас тягар спогадів про предків [2, с. 4]. Богдан Лепкий підкреслює цю концепцію через персонажа Ксаверія – слугу, який розповідає історії про колишніх господарів. Його слова, сповнені ностальгії, наголошують на руйнівному впливі часу: *«Тепер голова річ – столиця і заграниця, а про рідне гніздо ніхто не дбає»* [1, с. 46]. Маєток стає символом знищеної величі та забуття, що є характерним для містичної прози.

Природа як провісник містичних подій. Природні образи відіграють важливу роль у творенні містичного настрою. Описані хвилі житнього та пшеничного колосся, нічні звуки та особливий «настрій» ночі переносять читача у паралельний світ. Ця природа стає не лише тлом, а й частиною магічного простору. У нічній темряві читач разом із персонажами відчуває наближення надприродного.

Символічні елементи: портрети і дзвінок. Богдан Лепкий наповнює свої твори речами, які мають потойбічну силу. У «Старому дворі» портрети ніби оживають, спостерігаючи за героями, передаючи історії та надаючи простору відчуття живого споглядання. Один із портретів, описаний як «здоровенний добродій», ніби запитує: *«А він тут чого?»* [1, с. 49]. Ці деталі підсилюють відчуття присутності невидимого. Як зазначає літературознавиця Є. Ємельяненко, такі образи демонструють боротьбу добра і зла, світла й темряви, наголошуючи на невидимій взаємодії між життям і потойбіччям [3, с. 58].

Іншим яскравим елементом є дзвінок, пов'язаний із трагічною історією хлопчика Петруся. Слуга Ксаверій говорить про нього: *«Цей дзвінок... був сильніший від хлопського черепа»* [1, с. 49]. Ця річ стає символом людського болю та карми, перетворюючи предмет на носія пам'яті про жахливі події.

Потойбічне у новелі «Гостина». У новелі «Гостина» Богдан Лепкий зображає мотиви потойбічного через психологічні деталі та тривожну атмосферу. Герой, опинившись у домі товариша-священника, переживає незрозумілі прояви надприродного. Шум, рухи, а також неспокій господаря вказують на те, що в будинку є присутність іншого світу. Як зазначає священник: *«Є речі, які не снилися філософам»* [1, с. 68].

Образ вікна у творі стає кордоном між світами, живим і мертвим, дозволяючи потойбічню проникати у життя героїв. Разом із мотивами осіннього дощу й ночі, цей символ сприяє створенню атмосфери тривоги та загадковості.

Містика і карма як провідні теми. У творчості Богдана Лепкого особливе місце займає концепція карми та невідворотності покарання. Духи, які оживають у старих маєтках, демонструють, що жорстокі вчинки залишають сліди не лише в пам'яті, а й у самому просторі. У «Старому дворі» дух панночки, яка знущалася над покоївкою, змушений вночі чистити паркет, виконуючи символічне покарання за скоєне.

Висновки. Отже, містична проза Богдана Лепкого вирізняється глибиною філософських роздумів і майстерністю втілення елементів надприродного. У новелах «Старий двір» і «Гостина» автор розмиває межі між реальним і потойбічним, досліджуючи теми часу, пам'яті та справедливості. Завдяки символам і тривожній атмосфері Лепкий створює образи, які залишаються в пам'яті реципієнта надовго, нагадуючи про силу історичної пам'яті та неминучість відплати за вчинене.

Список використаних джерел:

1. Винничук Ю. П. Антологія української містичної прози. Харків: Фоліо, 2018. 473 с.
2. Давиденко І. В. Поняття «Дім» як культурна універсалія. Київ, 2005. 12 с.
3. Ємельяненко Є. І. Пізнання добра і зла у творчості Богдана Лепкого. *Літературознавчі студії*. Харків: ХНУ, 2010. С. 55-60.

Отримано: 14.04.2025

Єлизавета ЛИСИЦЯ

*здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
4 року навчання предметної спеціальності 014.01 Середня освіта
(Українська мова і література)*

Науковий керівник: **Зореслава ШЕВЧУК**

кандидат філологічних наук

ФУНКЦІЮВАННЯ МОЛОДІЖНОГО СЛЕНГУ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Проаналізовано виникнення та функціонування молодіжного сленгу в сучасній українській мові. Розглянуто умови, за яких молодіжний сленг, як окремий пласт національної мовної системи, що певною мірою відображає рівень культури, освіченості та соціального розвитку, проникає в мовлення сучасної молоді.

Ключові слова: *сленг, молодіжний сленг, жаргонна лексика, лексема.*

Актуальність теми. Сучасна мова зазнає істотних змін під впливом соціально-політичних процесів у державі та світі, економічних трансформацій, а також інтенсивного розвитку науки й інформаційних технологій. Ці чинники сприяють появі численних лексичних новотворів, характерних для окремих соціальних, вікових і професійних груп населення. Одним із таких виявів є сленгізми – елементи жаргонної лексики, що, проникаючи у літературну мову, наділяються яскравим емоційно-експресивним забарвленням. Сленг у мовному просторі, зокрема української та англійської мов, виконує проміжну функцію між офіційно-нормативною лексикою та розмовними, неформальними висловами, які здебільшого сприймаються широким загалом, і вузькоспеціалізованими термінами, властивими окремим соціальним групам [2]. Особливу актуальність сьогодні має вивчення молодіжного та студентського сленгу як динамічного мовного явища, що активно розвивається та потребує систематичного лінгвістичного аналізу.

Дослідження і вивчення молодіжного сленгу, а також його різні аспекти висвітлено у працях мовознавців І. Секрет, Л. Заводної, Н. Осецької, Л. Ставицької, О. Кондратюк, О. Кобякова, О. Тараненка, Ю. Василенко, які описали функціонування сленгу в сучасній мові. Т. Кондратюк, Н. Панахид, С. Пиркало, Л. Ставицька є авторами-упорядниками словників українського молодіжного сленгу.

Мета публікації – проаналізувати особливості вживання сленгових конструкцій, активно вживаних у мові сьогодення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сленг як мовне явище вивчають із позицій соціолінгвістики, стилістики та лексикології. Його поява зумовлена потребою в компактному,

емоційно забарвленому, неформальному висловлюванні. Особливістю молодіжного сленгу є його креативність та здатність до постійного оновлення [3, с. 85]. Молодь активно створює нові слова шляхом словотворення, скорочень, гри слів або семантичних переосмислень. Наприклад, словотвірні модифікації типу «*задонатити*» (дати гроші, підтримати фінансово) або «*заспойлерити*» (розкрити сюжетну інтригу) демонструють мовну інноваційність молоді. Така мовна творчість не лише сприяє збагаченню лексичного запасу, а й створює унікальне мовне середовище, в якому учасники легко впізнають «своїх» і підтримують відчуття спільності.

Джерелами поповнення молодіжного сленгу є:

- масова культура (кіно, музика, шоу-бізнес);
- соціальні мережі та інтернет-комунікація;
- мультикультурне середовище (вплив англійської мови та кальки з неї), – геймерська культура;
- меми та вірусні явища в медіапросторі.

Серед найбільш уживаних слів молодіжного сленгу сьогодні можна виокремити такі. *Крінж* – ситуація або явище, що викликає відчуття ніяковості або сорому. *Рофл* – жарт, прикол; слово походить від англ. ROFL – rolling on the floor laughing. *Чілити* – відпочивати, розслаблятися; від англ. To chill. *Ізі* – легко, просто; від англ. Easy. *Жиза* – ситуація, з якою можна себе ототожнити; скорочення від «життєва ситуація». *Вайб* – атмосфера, емоційне тло, настрій; від англ. Vibe. *Запшвар* – щось ганебне, соромне або таке, що вийшло з моди. *Топчик* – щось найкраще, найпопулярніше. Ці лексеми часто є запозиченнями або кальками з інших мов, передусім англійської, однак вони адаптуються до української мови – отримують рідні флексії, узгоджуються за граматичними категоріями, набувають нових семантичних відтінків. Наприклад, слово «*чілити*» може мати різні часові форми: «*я чілю*», «*ми чілили*». Виявом протестної функції молодіжного сленгу є вживання таких слів, як «*шарити*» (розуміти щось на глибшому рівні), «*задрот*» (людина, яка надмірно захоплена навчанням або комп'ютерними іграми – спершу мало негативний відтінок, але згодом набуло навіть іронічно-позитивного забарвлення), або «*загон*» (дивна або неадекватна поведінка, яку висміюють). Через схожі слова молодь висловлює своє ставлення до традиційних авторитетів, стереотипів, шаблонного мислення. Наприклад, фраза «*У неї свої загони з цього приводу*» передає іронічне ставлення до нестандартного або емоційного сприйняття ситуації – типовий приклад молодіжного мовлення з прихованим підтекстом і елементом оцінки.

Зміна сленгового словника є ознакою швидкоплинності молодіжної культури. Слова мають обмежений термін актуальності: те, що було популярним ще кілька років тому (наприклад, «*лол*», «*фіаско*», «*угар*»), сьогодні можна сприймати як застаріле. Проте ці лексеми залишаються маркерами певного покоління, його культурної пам'яті та мовного коду.

Під час мовної соціалізації молодіжний сленг виконує роль своєрідного «входу» до певної мовної спільноти. Молоді люди використовують сленгову лексику як спосіб встановлення контактів, формування дружніх зв'язків і налагодження неформальної комунікації. Нерідко сленгові слова вживають із метою жартівливої гри або мовної провокації, що сприяє створенню невимушеної атмосфери. Наприклад, у спілкуванні можна почути фразу: «*Та це треш, я в шоці!*» – яка в емоційно насиченій формі передає подив або обурення, не порушуючи при цьому мовних норм розмовного стилю. Варто підкреслити, що хоча сленг і не є частиною літературної норми, він не суперечить їй, а радше виконує роль своєрідного лек-

сичного доповнення. Справжнє мовне багатство полягає в умінні доречно користуватися як нормативними формами, так і стилістично маркованими одиницями.

Висновки. Отже, молодіжний сленг – це важливий елемент мовної картини сучасного суспільства. Його дослідження дозволяє глибше зрозуміти процеси, що відбуваються в українській мові сьогодні. Сленг свідчить про гнучкість, адаптивність і життєздатність нашої мови, її здатність реагувати на нові виклики часу. Вивчення молодіжного сленгу є перспективним напрямом як для лінгвістики, так і для соціокультурних досліджень.

Список використаних джерел:

1. Заводна Л. Сучасний погляд на молодіжний сленг. *Нова педагогічна думка*, 2014. № 1. С. 52-55.
2. Кобяков О. М., Єрмоленко С. В., Єрмоленко А. І. Інтерлігвальні вектори молодіжного сленгу на матеріалі англомовного та україномовного дискурсів. *Філологічні трактати*. 2011. Т. 3, № 3. С. 79-84.
3. Руденко М. Ю., Глущенко В. А. Соціальні діалекти: від стародавності до сучасності: навчальний посібник. Слов'янськ: Вид-во Б. І. Маторіна, 2023. 235 с.
4. Ставицька Л. О. Арго, жаргон, сленг: Соціальна диференціація української мови. Київ: Критика, 2005. 464 с.

Отримано: 14.04.2025

Катерина МИХАЙЛОВА

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
3 року навчання предметної спеціальності 014.01 Середня освіта
(Українська мова і література)

Науковий керівник: **Наталія ШЕРЕМЕТА**
кандидат філологічних наук, доцент

КУЛЬТУРНА ТА СОЦІАЛЬНА РОЛЬ ГОДОНІМІВ

У статті доведено значення годонімів як інструменту збереження національної ідентичності. Проаналізовано вплив перейменування вулиць на формування культурної спадщини та відображення політичних і соціальних змін у суспільстві.

Ключові слова: годонім, колективна пам'ять, культурна ідентичність, національна ідентичність.

Актуальність теми. У сучасному світі, де урбанізація та глобалізація значно впливають на формування міського простору, годоніми відіграють важливу культурну та соціальну роль. Вони є не лише орієнтирами в просторі, а й відображенням історичної пам'яті, політичних змін, ідентичності громади та національних цінностей. Тому дослідження з'яви нових годонімів, як віддзеркалення трансформації колективної свідомості, є актуальним.

Метою статті є дослідження культурної і соціальної ролі годонімів, їхній вплив на формування колективної пам'яті, національної ідентичності, а також розглянути процеси перейменування вулиць як важливий елемент культурної політики та відображення політичних і соціальних змін у суспільстві.

Виклад основного матеріалу. Системне дослідження годонімів, розпочалося декілька десятиліть тому, що підтверджують праці вітчизняних і зарубіжних науковців, таких як

Л. Белей, А. Загнітко, А. Мезенко, Г. Мацько, О. Олійник, Л. Федорова, Л. Кальве та інших. Вони досліджували позамовні та внутрішньомовні чинники, що впливають на формування годонімів, їхні функції, джерела творення, а також лексико-семантичні трансформації найменувань міських лінійних об'єктів [1, с. 29].

Годонім – це різновид урбанонімів, що позначає назви вулиць, провулків, доріг, проспектів тощо, походить від грецького слова *ὁδός*, що означає «шлях», «дорога», «вулиця», «русло» [2, с. 14].

Годоніми, або назви вулиць, площ, проспектів – це важливі маркери часу та культурної ідентичності суспільства. Вони відображають історичні події, культурні цінності, політичні зміни та впливають на формування колективної пам'яті й самосвідомості громади. За допомогою назв вулиць суспільство комунікує із власним минулим, зберігає в них спогади про видатних людей, історичні події, літературні й культурні символи. Історично годоніми використовували для збереження пам'яті про важливі для суспільства явища. Наприклад, вулиці, названі на честь національних героїв, революційних подій або культурних діячів, не тільки зберігають пам'ять про минуле, а й формують культурну спадщину для наступних поколінь.

Водночас, годоніми – це живе відображення політичних реалій часу. У різні епохи влада використовувала перейменування вулиць як інструмент для поширення ідеології і створення нових акцентів у публічному просторі. У періоди політичних змін і трансформацій ці назви часто змінювалися, відбивали нові пріоритети держави чи місцевої влади. Наприклад, після здобуття незалежності багатьох країн відбувалися масові перейменування вулиць, що мали на меті дистанціюватися від колишньої колоніальної чи імперської спадщини та підкреслити національну ідентичність.

Окрім політичного аспекту, годоніми мають велике значення для культурної пам'яті. Назви, пов'язані з видатними письменниками, художниками чи історичними подіями, нагадують суспільству про культурні досягнення, сприяють поширенню знань про національну спадщину і можуть бути інструментом культурної політики. Вулиці, названі на честь літературних героїв або творів, переносять нас у простір наративів, що формували світогляд певних поколінь. Наприклад, назви на честь Тараса Шевченка, Лесі Українки або Івана Франка закарбовують вулиці як простір культурної пам'яті, що постійно нагадує про значущість цих постатей. Перейменування вулиць, як культурний процес, нерідко стає предметом суспільних дискусій. Для одних це спосіб відновлення історичної справедливості та очищення від небажаного минулого, для інших – спроба стерти частину власної історії. Важливою складовою є громадське обговорення та врахування різних точок зору, оскільки зміни в міському просторі мають значний вплив на колективну ідентичність.

Висновки: годоніми – це культурна й історична цінність, вони впливають на формування колективної пам'яті, національної ідентичності суспільства. Назви вулиць, провулків не лише допомагають зберігати та передавати культурну спадщину, але й відображають політичні та соціальні зміни, що відбуваються в певний період. Перейменування вулиць є важливим культурним процесом, який має враховувати різні суспільні погляди, адже назви громадських просторів не лише маркують місцевість, але й розповідають історії, які формують національне самосприйняття та культурну свідомість.

Список використаних джерел:

1. Крупеньова Т. І. Лексико-семантичні та словотвірні особливості годонімів міста Одеси. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2015. № 16. С. 29-31.

2. Лабінська Г. Топоніміка: навч. посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 274 с.
3. Лучик В. В. Особливості становлення української урбанонімії. *Наукові записки. Серія «Філологічні науки (мовознавство)»*. 2002. Вип. 44. С. 3-4.
4. Мартос С. Ю. Словотвірна структура годонімів Херсона. *Записки з українського мовознавства*. 2019. Вип. 1 (26). С. 243-249.
5. Скляренко О. М. Типологічна ономастика: у 5 т. Кн. 1. Лексикосемантичні особливості онімного простору. Одеса: Астропринт, 2012. 413 с.
6. Тахтаулова М. Ю. Харківська топоніміка: етапи декомунізації. *Місто: історія, культура, суспільство*. 2017. № 1 (2). С. 142-151.

Отримано: 14.04.2025

Ельвіра СЛЄПЦОВА

*здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
3 року навчання предметної спеціальності 014.01 Середня освіта
(Українська мова і література)*

Науковий керівник: **Наталія ЛАДИНЯК**
кандидат філологічних наук, доцент

УРОК-АУКЦІОН ЗНАНЬ ЯК НЕСТАНДАРТНА ФОРМА РОБОТИ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ЗЗСО

У статті проаналізовано урок-аукціон знань як ефективну нестандартну форму навчальної діяльності під час навчання української мови у закладах загальної середньої освіти, окреслено основні етапи його проведення, визначено переваги і вплив на активізацію пізнавальної діяльності здобувачів.

Ключові слова: урок-аукціон, інтерактивні методи навчання, активізація пізнавальної діяльності, комунікативні навички, українська мова.

Актуальність теми. У Національній доктрині розвитку освіти, затвердженій Указом Президента у квітні 2002 року, ставиться завдання постійного оновлення змісту освіти і навчально-виховного процесу. Він повинен будуватися відповідно до потреб особистості й індивідуальних можливостей дітей, зростання їхньої самостійності і творчої активності [4]. Державний стандарт базової середньої освіти (Постанова КМУ №898 від 30.09.2020 року) визначає її мету – «розвиток природних здібностей, інтересів, обдарувань учнів, формування компетентностей, необхідних для їх соціалізації та громадянської активності, свідомого вибору подальшого життєвого шляху та самореалізації, продовження навчання на рівні профільної освіти або здобуття професії, виховання відповідального, шанобливого ставлення до родини, суспільства, навколишнього природного середовища, національних та культурних цінностей українського народу [1]. Аналіз сучасної педагогічної літератури (праці О. Горошкіної, О. Кучерук, О. Пентилюк, О. Пометун, Г. Сиротенко) засвідчив, що реалізація цієї мети повною мірою не можлива без застосування на уроках, зокрема й української мови, інтерактивних технологій, які ґрунтуються на діалозі, моделюванні ситуацій вибору, вільного обміну думками, авансуванні успіху [7, с. 5].

Інтерактивне навчання – спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну, передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень від-

чуває свою успішність, інтелектуальну спроможність [5, с. 6]. Інтерактивні технології на уроках української мови і мовлення є важливим складником особистісно зорієнтованого розвивального навчання. Визначальною ознакою такого способу пізнання (інтерактивних технологій) є те, що активними співтворцями навчально-виховного процесу стають самі учні [2, с. 5]. Використання цього методу дозволяє не лише вдосконалювати мовні навички учнів, а й формувати в них стратегічне мислення, вміння оцінювати ризики й ухвалювати обґрунтовані рішення.

Мета публікації – проаналізувати одну із форм інтерактивного навчання української мови у ЗЗСО – урок-аукціон знань, охарактеризувати його основні етапи, визначити переваги.

Виклад основного матеріалу дослідження. Урок-аукціон знань як інтерактивна форма навчання поєднує ігрові елементи, змагальність, що сприяє підвищенню рівня зацікавленості учнів у вивченні української мови. В основі цієї методики – ідея перетворення навчального матеріалу на «лот», за який учні конкурують, продемонструвавши свої знання та навички. Такий підхід не лише урізноманітнює навчальний процес, а й створює умови для поглибленого засвоєння матеріалу через практичне застосування.

Структуру уроку-аукціону обирає педагог відповідно до теми уроку, а під час заняття учні можуть працювати індивідуально або поділитися на команди.

Кожен учень стає «акціонером» і має змогу «купувати акції», відповівши на запитання. Вчитель виконує роль «брокера» – він складає запитання, контролює правильність відповідей. Гра проходить так: «брокер» оголошує запитання, а учасники-«акціонери» відповідають. Якщо відповідь правильна, лунає звук гонга, і вчитель урочисто оголошує: «Товар продано! Власником акції став...». Після цього учень отримує символічну акцію із відповідним написом. Наприкінці уроку підраховується кількість отриманих акцій. «Акціонер», який набрав найбільшу кількість акцій, стає переможцем і отримує звання «Головний акціонер» [6].

Продемонструємо варіант проведення уроку-аукціону знань з української мови. Учитель має розробити лоти – навчальні завдання, провести інструктаж роботи на занятті. Учні об'єднуються у команди по 3-5 осіб. Кожна команда отримує «стартовий капітал» (умовні гроші або бали) за вступне виконане завдання. Учитель виставляє на торги лоти (запитання, завдання або творчі вправи). Команди роблять ставки, і та, що має більшу кількість балів, отримує можливість виконати завдання. У разі правильної відповіді команда отримує додаткові бали, у разі помилки – втрачає частину «капіталу». Інші команди мають можливість доповнювати або виправляти відповіді й отримувати за це бонусні бали.

Дослідження, проведені ще у 80-х рр. ХХ ст. Національним тренінговим центром (США), засвідчили, що інтерактивне навчання допомагає збільшити відсоток засвоєння матеріалу, впливає не лише на свідомість учня, а й на його почуття, волю (дії, практику) [7, с. 16]. Здобувачі, які брали участь в уроках-аукціонах, демонстрували вищий рівень активності, краще запам'ятовували матеріал та були більш залученими до навчального процесу.

Висновки. Урок-аукціон знань є ефективним методом організації навчальної діяльності, розвитку основних компетентностей під час уроків української мови. Запропонована методика є гнучкою та може бути адаптована до різних навчальних тем та рівнів підготовки учнів.

Список використаних джерел:

1. Державний стандарт базової середньої освіти (затверджено Постановою КМУ № 898 від 30.09.2020 року). URL: <https://surl.li/rkkbnr> (дата звернення: 06.04.2025).

2. Кратасюк Л. Інтерактивні методи навчання: Розвиток комунікативних і мовленнєвих умінь. *Диво-слово*. 2004. № 10. С. 2-11.
3. Кучеренко І. Теоретичні і методичні засади сучасного уроку української мови в основній школі: монографія. Умань, 2014. 410 с.
4. Національна доктрина розвитку освіти (затверджено Указом Президента України від 17 квітня 2002 року, N 347/2002). URL: <https://surl.li/zwqlldr> (дата звернення: 06.04.2025).
5. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посібн. Київ: Вид-во А. С. К., 2004. 192 с.
6. Симиряко О. Ю. Урок-аукціон з української мови у 7 класі на тему «Повторення вивченого про прислівник». URL: <https://surl.li/mtlnoh> (дата звернення: 05.04.2025).
7. Сиротенко Г. О. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. Харків: ВГ «Основа», 2003. 156 с.

Отримано: 14.04.2025

Анастасія ШАФРАНОВСЬКА

*здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
3 року навчання предметної спеціальності 014.01 Середня освіта
(Українська мова і література)*

Науковий керівник: **Наталія ЛАДИНЯК**
кандидат філологічних наук, доцент

«ПЕРЕВЕРНУТИЙ КЛАС» ЯК МОДЕЛЬ ДИСТАНЦІЙНОГО І ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ЗЗСО

Стаття присвячена дослідженню «перевернутого класу» як ефективної моделі дистанційного та змішаного навчання української мови. Розглянуто структуру цієї нетрадиційної форми проведення уроку, наведено приклад фрагменту уроку. Проаналізовано дослідження в цій галузі та визначено перспективи подальшого впровадження методики в освітній процес.

Ключові слова: *«перевернутий клас», дистанційне навчання, змішане навчання, українська мова, Нова українська школа.*

Актуальність теми. Сучасні реалії освіти вимагають впровадження інноваційних підходів до навчання, що відповідають викликам цифрової епохи. Традиційні методи навчання потребують адаптації до дистанційного та змішаного форматів, і залучення інтерактивних технологій освіти стало одним із ключових пріоритетів сучасної освіти.

В умовах дистанційного навчання виникла низка проблем: низький рівень знань учнів, недостатня підготовка педагогів до використання електронних платформ, зниження якості засвоєння матеріалу і необхідність розробки нових методик для підвищення ефективності навчального процесу [1, с. 10].

Одним із перспективних рішень є впровадження змішаного навчання, яке поєднує традиційні методи викладання із цифровими технологіями, забезпечуючи більш гнучкий та адаптивний освітній процес. Однією з ефективних моделей у цьому контексті є метод «перевернутого класу», який полягає в самостійному вивченні учнями нового матеріалу вдома за допомогою відеоуроків, інтерактивних презентацій або інших електронних ресурсів. Під час

уроку в класі основну увагу зосереджують на обговоренні, застосуванні знань на практиці, виконанні завдань у групах та вирішенні проблемних ситуацій.

Впровадження «перевернутого класу» як елемента змішаного навчання у викладанні української мови в школах сприятиме активізації пізнавальної діяльності учнів, підвищенню їхньої мотивації, розвитку критичного мислення та формуванню навичок самостійного навчання [2, с. 6].

Попри зростаючу увагу до навчання із використанням цифрових технологій в освітньому процесі Нової української школи, дослідження, що стосуються впровадження моделі «перевернутого класу» у викладанні української мови, залишаються фрагментарними (згадаймо праці Демчук О. [1], Ладияк Н., Ткачук С. [2], Конопляник К., Мельникової К. [5], Кунашенко Н. [6], Перфілової Н. [7], Рябухи Т., Харченко Т. [8]). Зокрема, недостатньо розроблені методичні рекомендації щодо ефективного використання цієї моделі в умовах дистанційного та змішаного навчання, немає чітких критеріїв оцінювання її ефективності, а також відсутній єдиний підхід до створення навчального контенту, адаптованого для різних вікових груп учнів [6, с. 6].

Крім того, викликає труднощі інтеграція «перевернутого класу» з традиційними методами викладання української мови, зокрема під час розвитку мовленнєвих компетенцій, аналізу художніх текстів, формування навичок грамотного письма. Недостатньо дослідженими є аспекти підготовки і підвищення кваліфікації вчителів щодо використання цієї методики: вибору оптимальних цифрових інструментів, способів контролю й оцінювання знань учнів у межах «переверненого класу», що й зумовило актуальність обраної теми роботи.

Мета публікації – розкрити сутність й особливості технології «перевернутого навчання», визначити способи використання цієї технології під час навчання української мови в контексті вимог Нової української школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. «Перевернуте навчання» – це форма активного навчання, яка дає змогу «перевернути» звичний процес навчання у таким спосіб: домашнім завданням для учнів є перегляд відповідних відеофрагментів із навчальним матеріалом наступного уроку, учні заздалегідь опановують теоретичний матеріал, а в класі час використовується на виконання практичних завдань [6, с. 6]. На думку вчених, авторів технології А. Самса і Д. Бергманна (США), перевагами «перевернутого навчання» є зростання активності учнів, розвиток співробітництва, персоналізація навчання. Однак засновники визначають очевидні недоліки цієї технології: великий обсяг технічної підготовчої роботи; залежність від технічного оснащення школи та учнів [6, с. 6].

Розглянемо приклад уроку української мови у форматі «перевернутого класу» (тема: «Однозначні та багатозначні слова», 5 клас). Він може мати такі етапи:

I. Підготовчий (самостійна робота вдома). Учні заздалегідь переглядають відеоурок; інфографіку/презентацію з поясненням понять «однозначні слова», виконують завдання: скласти 5 речень із багатозначними словами, підкреслити в них слова, що мають декілька значень.

II. Основна частина уроку (аудиторна робота). На цьому етапі здійснюють систематизацію знань (учитель запитує: «Що означають поняття *однозначні* і *багатозначні* слова? Наведіть приклади багатозначних слів»); мотивацію («Чому слово *ключ* означає і «знаряддя для замикання дверей», і «джерело води»? Чи можна слово *лук* використовувати у різних значеннях?»). Важливими є такі методи роботи:

- 1) колективна робота (робота в групах): кожна група отримує набір слів (наприклад, *лист, жук, гриб, парта*) і має визначити, чи є вони однозначними або багатозначними;
- 2) обговорення результатів;
- 3) творча робота – створення стислих розповідей або діалогів із використанням багатозначних слів;
- 4) рефлексія – учні відповідають на запитання про те, що нового вони дізналися та які труднощі виникли.

III. Підсумкове закріплення (дистанційна робота після уроку). На цьому етапі доречним є виконання тесту в Google Forms або LearningApps на розрізнення однозначних і багатозначних слів. Також пропонуємо завдання: знайти в художньому творі (або в підручнику) 3 багатозначні слова і пояснити їхні значення.

Упровадження результатів нашого дослідження на практиці підтверджують ефективність моделі «перевернутого класу» у форматі очного, дистанційного і змішаного навчання. Застосування цієї методики під час навчання української мови допоможе здобувачам не лише засвоїти мовні поняття, а й активно застосовувати їх у мовленні [5, с. 5].

Висновки. Методика «перевернутого класу» дає змогу вчителю оптимізувати й раціоналізувати роботу на уроці української мови. Учні сприймають матеріал більш усвідомлено, навчаються працювати самостійно, використовувати цифрові технології. Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в аналізі інших сучасних інтерактивних форм навчання і впровадження їх в освітній процес Нової української школи.

Список використаних джерел:

1. Демчук О. Нестандартні уроки з української літератури. 9-11 клас. Тернопіль: Підручники і посібники, 2000. 142 с.
2. Ладияк Н., Ткачук С. Цифрові технології дистанційного та змішаного навчання української мови в 5-6 класах НУШ. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*: збірник за підсумками звітної наукової конференції викладачів, докторантів і аспірантів. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2024. Вип. 23. С. 679-682. URL: <http://surl.li/vgqlpb> (дата звернення: 06.04.2025).
3. Кизименко О. М. Нестандартні уроки української літератури. *Моделі життєтворчості у сучасних соціокультурних контекстах*: матеріали доповідей вузівської науково-теоретичної конференції для студентів, аспірантів, учителів шкіл, викладачів, 11-12 грудня 2018 р. Харків: ХНПУ, 2018. С. 41.
4. Кизименко О. М. Нестандартні уроки української літератури. *Українська мова та література*. 2018. № 11-12. С. 61-89.
5. Конопляник К., Мельникова К. Використання технології «перевернутий клас» при навчанні фахової іноземної мови. URL: <https://surl.li/ajdsqf> (дата звернення: 06.04.2025).
6. Кунашенко Н. Перевернуте навчання: майбутнє вже сьогодні. URL: <https://surl.li/swwnkp> (дата звернення: 05.04.2025).
7. Перфілова Н. С. Нестандартні уроки української мови і літератури. Харків: Вид. група «Основа», 2017. 141 с.
8. Рябуха Т. В., Гостіщева Н. О., Куликова Л. А., Харченко Т. І. «Перевернуте навчання» як інноваційна технологія викладання іноземних мов у вищій школі. URL: <https://surl.li/qwlqwx> (дата звернення: 05.04.2025).

Отримано: 14.04.2025

Поліна ІВАНОВИЧ

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня

1 року навчання спеціальності 014 Середня освіта

(Фізика, інформатика)

Науковий керівник: **Тетяна ПОВЕДА**

кандидат педагогічних наук, доцент

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНИХ НЕЙРОМЕРЕЖ ДЛЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ РОБОТИ УЧИТЕЛЯ

У сучасному світі широко розповсюджене використання штучного інтелекту, що працює на основі штучних нейронних мереж. Використання таких технологій у освіті допоможе оптимізувати навчальний процес, підвищити його ефективність та полегшити роботу вчителя як з підготовки до уроку, так і його проведення.

Ключові слова: штучний інтелект, штучні нейронні мережі, створення навчальних матеріалів, зображення, презентації, інфографіка.

Актуальність теми. Сучасна освіта перебуває під значним впливом цифрових технологій, що постійно розвиваються. Зокрема, використання штучних нейромереж стає потужним інструментом для полегшення роботи вчителя. Їх використання допомагає у створенні нових та вдосконаленні наявних підходів до навчання, адаптуванні навчального матеріалу, розвитку інтерактивного освітнього середовища.

Мета публікації. Проаналізувати можливості штучних нейронних мереж, які будуть корисними при підготовці вчителем навчальних матеріалів до уроків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Штучний інтелект (англ. artificial intelligence) – здатність комп’ютерних систем та програм аналізувати та обробляти отриману інформацію, робити висновки та на їх основі приймати певні рішення. Штучний інтелект будується на основі штучних нейронних мереж [2].

Штучні нейронні мережі (англ. artificial neural networks) – це обчислювальні системи, математичні моделі, які опираються на ідею створення штучного аналогу біологічної нервової системи – людського мозку. Така нейронна мережа будується на великій кількості штучних нейронів (аналогу нейрона у мозку, що отримує сигнали, обробляє їх та передає далі), які працюють разом для вирішення складних завдань, застосовуючи методи машинного навчання на основі великої кількості даних. Нейромережа аналізує отриману інформацію і знаходить закономірності, які в подальшому допомагають їй приймати рішення. Зараз вони використовуються у різних сферах повсякденного життя людей [1].

Штучні нейронні мережі мають широкі можливості використання у освітній сфері [3]. Наприклад, їх можна використовувати для аналізу та генерування різноманітних навчальних

зображень, відео- чи аудіоматеріалів; створення інтерактивних презентацій, генерування та обробки тексту, створення інфографіки для підвищення розуміння поданого матеріалу.

Пошук та підбір відповідного зображення, необхідного для ілюстрування того чи іншого матеріалу з теми, часто вимагає чималого об'єму часу, а то і зовсім є неможливим. Для спрощення даної задачі вчитель може використовувати різні штучні нейромережі, до функцій яких входить генерування відповідних зображень. Серед таких нейромереж можна виокремити такі: DALL·E (можна використовувати через ChatGPT), Canva (за допомогою функції Canva AI), Genimi (від компанії Google), SeaArt.AI та інші [5]. Згадані штучні нейромережі генерують зображення або змінюють вже наявне за допомогою тексту. В ньому вчителю лише потрібно описати необхідні деталі, стиль, кольорову гаму або інші важливі особливості зображення, яке буде генеруватись.

На сьогоднішній день на переважній більшості уроків вчителі наочно візуалізують матеріал, який подають учням, за допомогою презентацій, в тому числі й інтерактивних. Також презентації використовуються вчителями під час їх підготовки до конференцій, семінарів та для обміну досвідом між ними на публічних виступах. Підібрати і структурувати необхідний матеріал, а також правильно його оформити часто вимагає чималих зусиль. Для допомоги вчителі можуть використовувати штучні нейромережі, які сприятимуть виконанню цих завдань. Наприклад, за допомогою таких нейромереж як Gamma та Prezo.ai. Вони мають досить схожі функції, адже обидві можуть легко генерувати презентації на вказану тему, редагувати їх, а також вдосконалювати вже наявні у вчителя матеріали. Хоча ці штучні нейромережі дещо відрізняються одна від одної: Gamma дозволяє використовувати більше функцій і створює більш детальні презентації, проте її використання є більш обмеженим у часі та кількості створених проєктів.

Під час вивчення певних тем, навіть за наявності цікавих для учнів інтерактивних презентацій, певна інформація може запам'ятовуватись ними дещо важко. Зазвичай для спрощення подання, візуалізації, систематизації, сприймання та запам'ятовування даної інформації учнями вчитель може подавати її у вигляді різноманітних інфографік [4]. Для їх створення можна використовувати онлайн-платформу зі штучним інтелектом, яка допомагає у зручній формі графічно візуалізувати текст, перетворивши важку для розуміння інформацію та подати її у вигляді графіків, таблиць, діаграм, малюнків. Інфографіка сприяє підвищенню ефективності подання певного матеріалу з теми, його повторенню, виділенню ключової інформації. Для її створення, вчитель може використовувати Napkin.AI – це платформа, яка допомагає візуально організувати ідеї через використання штучного інтелекту. Napkin.AI допомагає швидко структурувати потрібну інформацію, знайти нові шляхи у поданні текстового матеріалу за допомогою створення інфографіки, яку в подальшому можна змінювати під власні потреби [5]. Дана нейромережа має певні обмеження, які не дозволяють їй працювати з цифровими даними, тому вона не може будувати діаграми. Також в безкоштовній версії вона має обмеження по кількості документів, які можуть бути створеними.

Висновки. Штучні нейронні мережі мають величезні перспективи для вдосконалення та підвищення ефективності освітнього процесу, а також для оптимізації і модернізації роботи вчителя. Вони допомагають індивідуалізувати освітній процес, покращити навчальні матеріали та адаптувати їх індивідуально для кожного учня. Також використання нейромереж може допомагати вчителям у виконанні рутинних, часозатратних завдань, виконання яких не впливає на якість освітнього процесу. Штучні нейронні мережі можуть бути відмінним ресурсом для самонавчання та саморозвитку вчителів; допомагати їм підбирати нові, вдоскона-

лювати вже відомі методи та форми навчання, подачі матеріалу уроків. Також використання нейромереж може допомогти у пошуку, впровадженні, вдосконаленні та підтримці функціонування інновацій у навчанні.

Список використаних джерел:

1. Artificial Neural Network Tutorial. URL: <https://www.javatpoint.com/artificial-neural-network> (дата звернення: 13.03.2025).
2. Neural Networks. URL: <https://www.ibm.com/cloud/learn/neural-networks> (дата звернення: 11.03.2025).
3. Мар'єнко М., Коваленко В. Штучний інтелект та відкрита наука в освіті. *Фізико-математична освіта*. Суми, 2023. Т. 38, № 1. С. 48-53.
4. Немченко В. Інфографіка як засіб унаочнення навчального матеріалу: особливості, інструменти, тенденції. URL: <https://naurok.com.ua/webinar/infografika-yak-zasib-unaochnennya-navchalnogo-materialu-osoblivosti-instrumenti-tendenci> (дата звернення: 13.03.2025).
5. Скрипка Г. Штучний інтелект в освіті: удосконалення програм підвищення кваліфікації педагогів. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2024. Т. 101, № 3. С. 227-238.

Отримано: 28.04.2025

Дмитро КОВАЛЕНКО

*здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
4 року навчання спеціальності 122 Комп'ютерні науки*

Науковий керівник: **Тетяна ПИЛИПЮК**

кандидат фізико-математичних наук, доцент

СТВОРЕННЯ 3D-МОДЕЛЕЙ ЗА ДОПОМОГОЮ ФОТОГРАММЕТРІЇ ДРОНІВ

Швидко впровадження безпілотних літальних апаратів (БПЛА), розвиток фотограмметричних алгоритмів забезпечили можливість оперативного й точного 3D-сканування об'єктів будь-якої складності. Технологія потрібна в архітектурі, містобудуванні, охороні культурної спадщини, інженерній геодезії та VR/AR-середовищах. Вона дає змогу замінити дорогі наземні лазерні сканери, прискорити польові роботи й отримати єдиний цифровий контент для подальшої аналітики.

Ключові слова: *фотограмметрія; безпілотні літальні апарати; 3D-моделювання; Agisoft Metashape; цифрова культурна спадщина; BIM; VR/AR.*

Мета публікації. Метою публікації є викладення результатів дослідження з даної теми, яке передбачає сформуванню методологію створення високоточних 3D-моделей об'єктів і територій на основі аеро-фото-знімків, отриманих БПЛА (DJI Mavic 3), та оцінити її scalable-потенціал.

Для досягнення поставленої мети потрібно виконати завдання:

- визначити оптимальні параметри зйомки (висота польоту, 70-80% перекриття, камера RAW);
- реалізувати повний цикл обробки в Agisoft Metashape (вирівнювання, Dense Cloud, Mesh, Texture);
- експортувати моделі у 3D Studio Max, виконати досценічну візуалізацію й оптимізацію;

- проаналізувати можливість масштабування на великі об'єкти (квартали, ландшафти) та інтеграцію в BIM / VR-середовища.

Методологію створення високоточних 3D-моделей об'єктів і територій на основі аеро-фото-знімків, отриманих БПЛА (DJI Mavic 3) представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

Методологія створення високоточних 3D-моделей об'єктів і територій на основі аеро-фото-знімків, отриманих БПЛА (DJI Mavic 3)

Етап	Інструмент	Ключові дії
Збір даних	DJI Mavic 3	План польоту по сітці; автоматичний об'єктив 4/3 CMOS; GSD $\approx 1,5$ см/пікс.
Фотограмметрія	Agisoft Metashape v.2	<i>Align Photos</i> $\rightarrow$ <i>Build Dense Cloud</i> $\rightarrow$ <i>Build Mesh</i> $\rightarrow$ <i>Build Texture</i> ; скриптова автоматизація Python API.
Візуалізація	3D Studio Max + PTGui	Імпорт.obj/.fbx; UV-розгортка, PBR-матеріали; генерація панорам.
Контроль якості	Cloud-статистика	RMS-помилка $< 0,5$ пікс; оцінка щільності (≥ 50 pts/m ²).

Розглянемо підходи до моделювання.

1. *Теоретичний збір даних* (рис. 1). Оскільки у межах роботи використовувалися готові навчальні та демонстраційні набори зображень, зйомка дроном (наприклад, DJI Mavic 3) імітується завдяки офіційним зразкам з Agisoft Sample Data.
2. *Обробка у Agisoft Metashape* включає завантаження та вирівнювання фото, побудову щільної хмари точок, генерацію сітки (mesh) та накладення текстур. Такий підхід автоматизує процес формування 3D моделі та дає змогу працювати з набором від кількох десятків до кількох тисяч знімків.
3. *Фінальна візуалізація*. 3D модель експортується у формат *.obj або *.fbx. Далі у 3D Studio Max виконується покращення текстур та налаштування освітлення, а за потреби в PTGui можна створити панорамні знімки для додаткових візуальних ефектів.
4. *Оптимізація та масштабування*. Процеси автоматизації за допомогою скриптів у Metashape дають змогу пришвидшити обчислення та забезпечити масовану обробку зображень, що є надзвичайно корисним для великих проєктів (міські райони, пам'ятки культури, складні ландшафти).

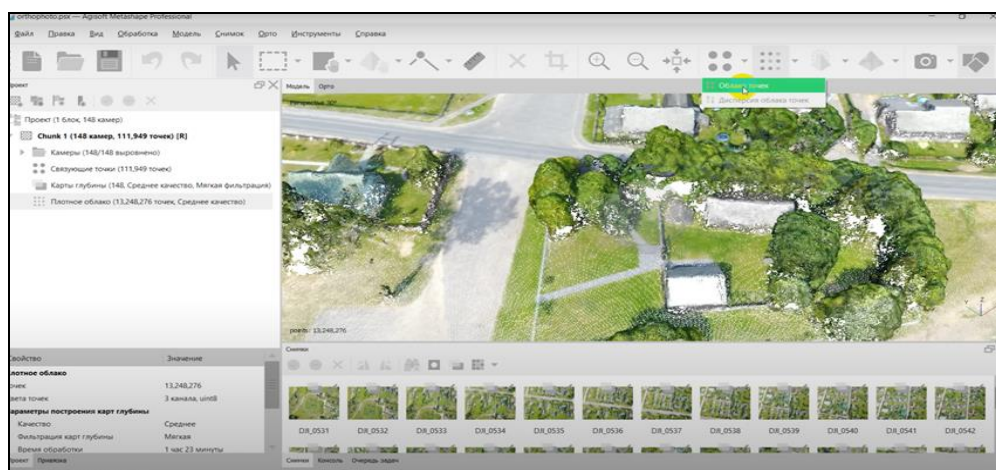

Рис. 1. Збір зображень

На рисунку 2 представлено створення ортофотоплану. На рисунку 3 – виконання дій з покращення якості.

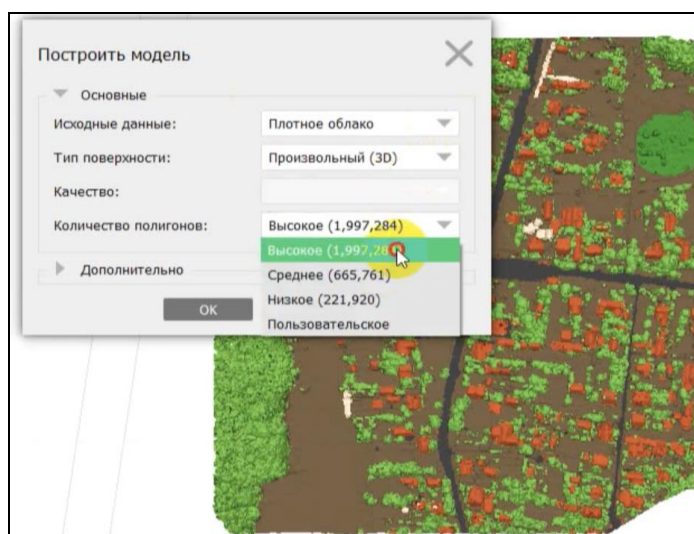

Рис. 2. Створення ортофотоплану. Покращення якості

Рис. 3. Покращення якості

Щодо результатів роботи, то базова 3D модель (теоретично) будівлі чи пам'ятки, отримана з набору зображень, довела практичність підходу для невеликих об'єктів.

На етапі експорту до 3D Studio Max модель додатково покращено: проведено оптимізацію сітки, налаштування матеріалів та освітлення. Проаналізовано рекомендації щодо перекриття знімків (70–80%), роздільної здатності камери (>12 МП), методів перевірки якості (щільність хмари точок, статистика помилок).

Теоретичні експерименти показали, що застосування даного методу можна розширювати як на окремі будівлі, так і на цілі квартали чи ландшафти за умови достатніх обчислювальних ресурсів.

Отримані результати мають практичне значення.

1. В архітектурі та будівництві 3D моделювання існуючих споруд дає змогу оцінити інтеграцію нових проєктів у реальне середовище.
2. Для культурної спадщини – оцифровування пам'яток для збереження, дослідження та створення віртуальних екскурсій.

3. У ландшафтному дизайні та екології – а наліз рельєфу та стану територій (парки, заповідники).
4. VR/AR та геймінг – створення детальних реалістичних сцен на основі реальних зйомок.

Висновки. Проведене дослідження підтверджує, що фотограмметрія за допомогою дронів (на прикладі DJI Mavic 3) є ефективним інструментом для створення високоякісних 3D моделей. При застосуванні Agisoft Metashape та 3D Studio Max можливо досягнути високої деталізації об'єктів, а використання PTGui додатково розширює візуальні можливості. Оптимально спроектована зйомка з достатнім перекриттям кадрів та належний контроль параметрів експозиції гарантують точність та реалістичність моделей. Подальша розробка методів масштабування та автоматизації відкриває перспективи використання цієї технології для великих проєктів у містобудуванні, геймінговій індустрії, архітектурі та збереженні культурної спадщини.

Список використаних джерел:

1. Agisoft LLC. Metashape Professional User Manual. – Версія 2.0, 2023.
2. DJI. Mavic 3 Series Specifications. – Офіційний сайт, 2024.
3. Colomina I., Molina P. Unmanned Aerial Systems for Photogrammetry and Remote Sensing: A Review. *ISPRS Journal*, 2014. Vol. 79. P. 79-97.
4. Remondino F., Campana S. (eds.) 3D Recording and Modelling in Archaeology and Cultural Heritage. BAR Publishing, 2014.
5. Westoby M. J. 'Structure-from-Motion' Photogrammetry: Terminology and Diverse Applications. *Earth Surface Processes*, 2012. Vol. 38 (4). P. 421-430.

Отримано: 28.04.2025

Микола КОВАЛЬСЬКИЙ

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
I року навчання спеціальності 014 Середня освіта (Фізика)

Науковий керівник: **Тетяна ПОВЕДА**
кандидат педагогічних наук, доцент

ГУРТOK 3 РОБОТОТЕХНІКИ В СТРУКТУРІ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ ФІЗИКИ

У роботі розглянуто особливості організації позакласної роботи вчителя фізики через впровадження гуртка з робототехніки. Досліджено педагогічні аспекти такої діяльності, методи формування мотивації учнів до вивчення фізики та інформатики, а також переваги застосування сучасних технологій у навчальному процесі. Особливу увагу приділено аналізу моделі навчання через досвід та використання платформи Microsoft MakeCode. Підготовлено методичні рекомендації для організації гуртка з робототехніки та вибору обладнання для його ефективного функціонування.

Ключові слова: позакласна робота, робототехніка, STEM-освіта, навчання через досвід, Microsoft MakeCode, Arduino.

Актуальність проблеми. Сучасна освіта потребує нових підходів до навчання, які не лише підвищують рівень знань, а й розвивають навички практичного застосування отриманих знань у реальних умовах. Одним із ефективних засобів мотивації учнів до вивчення фізики та інформатики є впровадження гуртків з робототехніки, які поєднують природничі науки, техніч-

ну креативність та дослідницьку діяльність. Даний підхід сприяє формуванню критичного мислення, командної роботи, аналітичних здібностей та творчого потенціалу учнів [1].

Мета публікації. Наше дослідження має на меті розробку рекомендацій щодо організації та проведення гуртка з робототехніки як елементу позакласної роботи вчителя фізики. Також приділено увагу інтеграції сучасних технологій, моделі навчання через досвід та розробку оптимальних педагогічних стратегій для підвищення ефективності навчального процесу [2].

Виклад основного матеріалу дослідження. Позакласна діяльність є важливим елементом освітнього процесу, що сприяє формуванню практичних навичок учнів, розвитку їхньої технічної креативності та поглибленню знань з фізики та інформатики. Однією з найбільш ефективних форм такої діяльності є гурток з робототехніки, який дозволяє поєднувати теоретичне навчання з практичною реалізацією проєктів, розвиваючи STEM-компетенції [3].

Основна мета гуртка полягає у формуванні у школярів компетенції, які необхідні для розуміння принципів роботи електронних пристроїв, логіки програмування різних пристроїв, механіки та автоматизації великої кількості процесів. Щоб реалізувати цю мету, гурток має виконувати такі основні завдання: стимулювати інтерес учнів до фізики, програмування та технічної творчості; закласти стійкі знання з основ конструювання, електроніки та алгоритмічного мислення учнів; сформувати навички командної роботи, аналітичного мислення та творчого підходу до розв'язання покладених завдань.

Важливою умовою функціонування гуртка є наявність актуальної матеріальної-технічної бази, тобто технічних засобів та програмного забезпечення. Рекомендується використовувати комплекти Arduino, Micro:bit, для проєктування та подальшого програмування робототехніки, сучасні комп'ютери або планшети з відповідним програмним забезпеченням, наприклад, Microsoft MakeCode, Arduino IDE. Microsoft MakeCode – візуальне середовище програмування, що дозволяє легко створювати код, працюючи з блоками [4]. Arduino IDE – для програмування мікроконтролерів та інтеграції електронних компонентів. Гарним рішенням буде використовувати онлайн-ресурси та симулятори – для вивчення теорії та тестування програм перед впровадженням їх у реальні проєкти. Не потрібно забувати і про простір кабінету для роботи, який повинен забезпечити можливість для експериментування.

В гуртку з робототехніки прекрасно реалізується модель навчання через досвід. Цей підхід передбачає, що учні навчаються, виконуючи практичні завдання, що включають в себе проєктну діяльність, експериментування та ігровий підхід. Великою перевагою гуртка є те, що наставник може реалізувати стратегії, які підвищують ефективність навчання учнів у роботі та реалізації різних проєктів. Цьому сприяють такі підходи: індивідуальний підхід – підтримка кожного учня відповідно до його рівня підготовки; навчання в малих групах – такий вид підготовки сприяє активному обговоренню ідей та розвитку командних навичок; проблемно-орієнтоване навчання – учні самостійно шукають способи вирішення технічних завдань, що сприяє розвитку критичного мислення.

Готуючи програму гуртка з робототехніки, вчителю важливо структурувати її за такими основними блоками:

1. Вступні заняття – ознайомити гуртківців з обладнанням, яке використовується під час роботи гуртка та правилами техніки безпеки.
2. Основи механіки та електроніки – ознайомити дітей з принципами роботи двигунів, сенсорів, електронних схем.

3. Програмування роботів – обговорення та створення алгоритмів керування роботами з допомогою Microsoft MakeCode, Arduino.
4. Тестування та корекція – проведення аналізу роботи пристроїв, внесення змін у конструкцію та програмний код учнями гуртка.
5. Проєктна діяльність – на цьому етапі учні з допомогою вчителя розробляють власні роботи автоматизованих систем.
6. Презентація проєктів – на останньому занятті відбувається демонстрація створених роботів перед аудиторією.

Висновки. Впровадження гуртків з робототехніки у позакласну роботу учнів дозволяє підготувати їх до життя у сучасному технологічному світі, розвивати їхню зацікавленість у науці та техніці, а також сприяти формуванню ключових компетенцій, необхідних для побудови успішної кар'єри в майбутньому. Запропоновані методичні рекомендації можуть бути корисними для вчителів фізики та інформатики, які прагнуть урізноманітнити та осучаснити позакласну діяльність учнів та зробити процес навчання більш захопливим і практико орієнтованим.

Список використаних джерел:

1. Методичний путівник керівника гуртка сучасної школи та позашкілля Частина 1 / укладач С. Б. Пітко. Львів: ЛОППО, 2019. 35 с.
2. Методичний путівник керівника гуртка сучасної школи та позашкілля Частина 2 / укладач С. Б. Пітко. Львів: ЛОППО, 2020. 79 с.
3. Ковальський М. М., Іванович П. К., Смалько О. А. Робототехніка як інструмент дослідницького навчання у цифровій освіті. *Інноваційні практики наукової освіти*: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 11-16 рудня 2024 року). Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2024. С. 403-407. URL: https://iod.gov.ua/content/events/67/iv-vseukrayinska-naukovo-praktichna-konferenciya-innovaciyni-praktiki-naukovoyi-osviti_publications.pdf?1735051688.4217.
4. Microbit. First lessons with MakeCode and the micro:bit. URL: <https://microbit.org/teach/lessons/first-lessons-with-makecode-and-the-microbit/>.

Отримано: 28.04.2025

Михайло КОСІНОВ

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
1 року навчання спеціальності 122 Комп'ютерні науки

Науковий керівник: Марина МЯСТКОВСЬКА,
кандидат педагогічних наук

ОСОБЛИВОСТІ НАПИСАННЯ АВТОМАТИЗОВАНИХ ТЕСТІВ ЗА ДОПОМОГОЮ PLAYWRIGHT

У статті розглянуто особливості написання автоматизованих тестів за допомогою Playwright. Описано основні переваги інструменту, такі як автоматична генерація тестів, використання розширених локаторів, підтримка багатоплатформності та можливість тестування мобільних пристроїв. Наведено приклади коду для різних сценаріїв тестування, зокрема кросбраузерного тестування, емуляції мобільних пристроїв та перехоплення мережесевих запитів. Досліджено можливості Playwright щодо ефективного та гнучкого автоматизованого тестування вебзастосунків.

Ключові слова: автоматизоване тестування, Playwright, локатори, кросбраузерне тестування, емуляція мобільних пристроїв, тестування API.

Актуальність теми. Сучасні вебзастосунки стають дедалі складнішими, що ускладнює їх тестування. Автоматизоване тестування є важливим етапом у забезпеченні якості програмного забезпечення. Playwright, як один із сучасних інструментів автоматизації, пропонує широкий функціонал для ефективного тестування вебзастосунків. Особливості Playwright, такі як автоматична генерація тестів, розширені локатори та підтримка багатоплатформності, роблять його привабливим для розробників та тестувальників.

Метою публікації є аналіз особливостей написання автоматизованих тестів за допомогою Playwright, а також розгляд ключових переваг цього інструменту та його застосування на практиці.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Автоматична генерація тестів. Однією з унікальних можливостей Playwright є автоматична генерація тестів. Інструмент дозволяє записувати дії користувача у вебзастосунку та генерувати відповідний код для тестів. Це значно спрощує процес створення тестових сценаріїв та прискорює тестування. Запис тесту здійснюється за допомогою команди `npx playwright codegen`, яка відкриває інтерфейс для взаємодії з вебзастосунком. У результаті Playwright генерує скрипт, який можна модифікувати та використовувати у майбутніх тестах.

Використання Playwright локаторів. Playwright надає розширену систему локаторів, яка дозволяє ефективно знаходити елементи на сторінці. Основні типи локаторів:

- **getByText** – знаходить елемент за текстом.
- **getByRole** – дозволяє ідентифікувати елементи за їхньою роллю.
- **getByLabel** – використовується для взаємодії з елементами форм.
- **getByPlaceholder** – допомагає знайти елементи за текстом у полі вводу.
- **getByTestId** – використовується для тестування елементів за унікальним ідентифікатором тесту.

Ці локатори дозволяють писати надійні тести, що не залежать від змін у структурі HTML-коду.

Приклад використання локаторів:

```
import { test, expect } from '@playwright/test';
test('Перевірка логіну', async ({ page }) => {
  await page.goto('https://example.com/login');
  await page.getByPlaceholder('Username').fill('testuser');
  await page.getByPlaceholder('Password').fill('securepassword');
  await page.getByRole('button', { name: 'Login' }).click();
  await expect(page.getByText('Welcome, testuser')).toBeVisible();
});
```

Детальніше про Playwright локатори можна ознайомитися за посиланням [1].

Підтримка тестування у різних браузерях та середовищах. Playwright підтримує багатоплатформне тестування у різних браузерах (Chromium, Firefox, WebKit) та різних операційних системах. Це дозволяє проводити кросбраузерне тестування без додаткових налаштувань. Для запуску тестів у різних браузерах використовується параметр `--browser` або конфігураційний файл `playwright.config.ts`, де можна вказати список браузерів для тестування.

Приклад тестування у кількох браузерах:

```
import { test, expect } from '@playwright/test';
test.describe.parallel('Кросбраузерне тестування', () => {
  for (const browserType of ['chromium', 'firefox', 'webkit']) {
    test(`Тест у браузері ${browserType}`, async ({ browser }) => {
      const context = await browser.newContext();
      const page = await context.newPage();
      await page.goto('https://example.com');
      await expect(page.getByText('Example Domain')).toBeVisible();
    });
  }
});
```

Можливість тестування мобільних пристроїв. Playwright дозволяє емуляцію мобільних пристроїв, що робить його корисним для тестування адаптивних вебзастосунків. Використовуючи відповідні налаштування, тестувальники можуть перевіряти поведінку застосунку на різних пристроях. Наприклад, Playwright має вбудовані профілі пристроїв, такі як iPhone 12, Pixel 5, які можна використовувати для тестування.

Приклад емуляції мобільного пристрою:

```
import { test, devices } from '@playwright/test';
test.use({
  ...devices['iPhone 12'],
});
test('Тестування на мобільному пристрої', async ({ page }) => {
  await page.goto('https://example.com');
  await expect(page.getByText('Example Domain')).toBeVisible();
});
```

Взаємодія з API та тестування мережесих запитів. Playwright дозволяє перехоплювати мережесі запити та змінювати відповіді сервера, що корисно для тестування сценаріїв із залежністю від зовнішніх API. Використовуючи метод `page.route()`, можна імітувати різні відповіді сервера та перевіряти поведінку застосунку за різних умов.

Приклад перехоплення запиту:

```
import { test } from '@playwright/test';
test('Перехоплення API-запиту', async ({ page }) => {
  await page.route('https://api.example.com/data', async (route) => {
    await route.fulfill({
      status: 200,
      contentType: 'application/json',
      body: JSON.stringify({ message: 'Mocked response' }),
    });
  });
  await page.goto('https://example.com');
  await expect(page.getByText('Mocked response')).toBeVisible();
});
```

Висновки. Playwright є потужним інструментом для автоматизації тестування вебзастосунків, який забезпечує гнучкість, надійність та широкий функціонал. Автоматична генерація тестів, зручна система локаторів та підтримка багатоплатформності роблять його ефективним рішенням для тестувальників. Подальші дослідження можуть зосереджуватися на порівнянні Playwright з іншими фреймворками тестування, такими як Selenium та Cypress.

Список використаних джерел:

1. Playwright Locators. Available. URL: <https://playwright.dev/docs/locators>.
2. Playwright як інструмент для автоматизації тестування доступності. URL: <https://dou.ua/forums/topic/43903/>.
3. Офіційна документація Playwright. URL: <https://playwright.dev/>

Отримано: 28.04.2025

Анна СОБАЧИНСЬКА

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
4 року навчання спеціальності 122 Комп'ютерні науки

Науковий керівник: **Віталій ІВАНЮК**

завідувач, доцент кафедри комп'ютерних наук

МОБІЛЬНА ПЛАТФОРМА ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ПЛАНУ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто розробку мобільної платформи для доступу до індивідуальних навчальних планів (ІНП) студентів. Запропоновано рішення на базі Flutter з інтеграцією Firebase та Google Workspace, що забезпечує автоматичне оновлення академічних даних. Платформа дозволяє студентам у будь-який час перевіряти список дисциплін, оцінки та переглядати подальше навчання, усуваючи необхідність використання паперових документів чи низки веб-сайтів університету.

Ключові слова: індивідуальний навчальний план (ІНП), мобільна платформа, Flutter, Firebase, Google Sheets, Google Workspace, академічні дані.

Актуальність теми. Індивідуальний навчальний план є важливою складовою освітнього процесу у закладах вищої освіти, адже містить інформацію про дисципліни, які студент має опанувати протягом навчання. Проте доступ до нього часто обмежений: інформація зберігається у паперовому вигляді або у вигляді статичних таблиць на сайті університету. Це створює певні незручності, особливо коли студенту необхідно швидко переглянути список своїх дисциплін, оцінки за минулі курси чи переглянути план навчання на наступний рік.

Розробка мобільного застосунку, що дозволяє студентам мати постійний доступ до свого ІНП у цифровому форматі, допоможе зробити навчальний процес більш організованим. Завдяки такому рішенню студенти зможуть у будь-який момент перевірити свій навчальний план, оцінки за минулі дисципліни та зрозуміти, які курси вони будуть ще вивчати тощо.

Мета публікації – побудова моделі мобільної платформи, що забезпечує автоматизований доступ до індивідуальних навчальних планів студентів та їх академічних даних.

Дослідження спрямоване на аналіз проблеми, визначення ключових функцій системи та розробку ефективного механізму перегляду поточного стану дисциплін, оцінок за минулі роки та планування подальшого навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основним завданням платформи є забезпечення студентів зручним та безпечним доступом до їхньої навчальної інформації. Для цього система повинна відповідати низці вимог.

По-перше, важливою є можливість автоматизованого оновлення академічних даних, щоб студенти завжди мали актуальну інформацію про свої дисципліни та оцінки. Це дозволить уникнути необхідності постійно звертатися до деканату чи веб-сайтів університету. По-друге, система повинна бути доступною у будь-який час, незалежно від місця знаходження користувача.

Інтеграція з Google Sheets – додаток для роботи з електронними таблицями, що входить до складу безкоштовного вебпрограмного пакету програмного забезпечення, запропонованого компанією Google у межах служби Google Диск [4], та в цілому з Google Workspace – пакет спеціалізованого хмарного програмного забезпечення й інструментів для спільної роботи від компанії Google, доступний за передплатою [3], є ключовою вимогою, оскільки університет

(наприклад, кафедра комп'ютерних наук) уже використовує цей інструмент для зберігання навчальних даних. Платформа має автоматично синхронізуватися з таблицями, щоб забезпечити централізоване оновлення інформації.

Для швидкого та безпечного доступу до персональних даних студентів обрано Firebase – це є і сервер, і база даних, і хостинг, і аутентифікація в одній платформі [5], що дозволить ефективно керувати базою даних і захистити конфіденційну інформацію. Додатково реалізовано авторизацію через Google, щоб доступ до навчальних даних мали лише авторизовані користувачі. Студенти входять у систему через університетський акаунт, що запобігає несанкціонованому доступу та захищає персональні дані кожного студента.

Серед інших важливих функцій – можливість переглядати актуальний перелік дисциплін, оцінки за попередні семестри та заплановані курси на наступні навчальні роки. Це допоможе студентам краще планувати свій навчальний процес.

Загальна архітектура системи включає три основні компоненти:

1. Бекенд (Firebase, Google Sheets, Apps Script) – відповідальний за збереження та оновлення даних студентів.
2. Фронтенд (Flutter) – це програмний каркас із відкритим кодом для створення додатків для платформ Android та iOS, а також на веб, розроблений компанією Google [1]. Мобільна платформа (або ж веб-сайт), що дозволяє студентам отримувати доступ до свого ІНП.
3. Система авторизації (Google Authentication – додаток для двохетапної аутентифікації за допомогою Time-based One-time Password Algorithm і HMAC-based One-time Password Algorithm від Google. [2]) – забезпечує безпечний доступ до персональних навчальних даних.

Реалізація мобільного застосунку включає кілька ключових аспектів. Студент отримує доступ до платформи через авторизацію за допомогою Google-акаунта, використовуючи університетську пошту, що гарантує безпечність входу. У додатку передбачено перегляд навчального плану, що містить як обов'язкові, так і вибіркові дисципліни, доступ до оцінок за всі попередні семестри та можливість планування подальшого навчання. Інтерфейс розроблено з урахуванням зручності користування як на мобільних пристроях, так і в веб-версії, що дозволяє швидко знаходити необхідну інформацію та ефективно взаємодіяти з системою. Дизайн мобільної платформи подано на рис. 1.

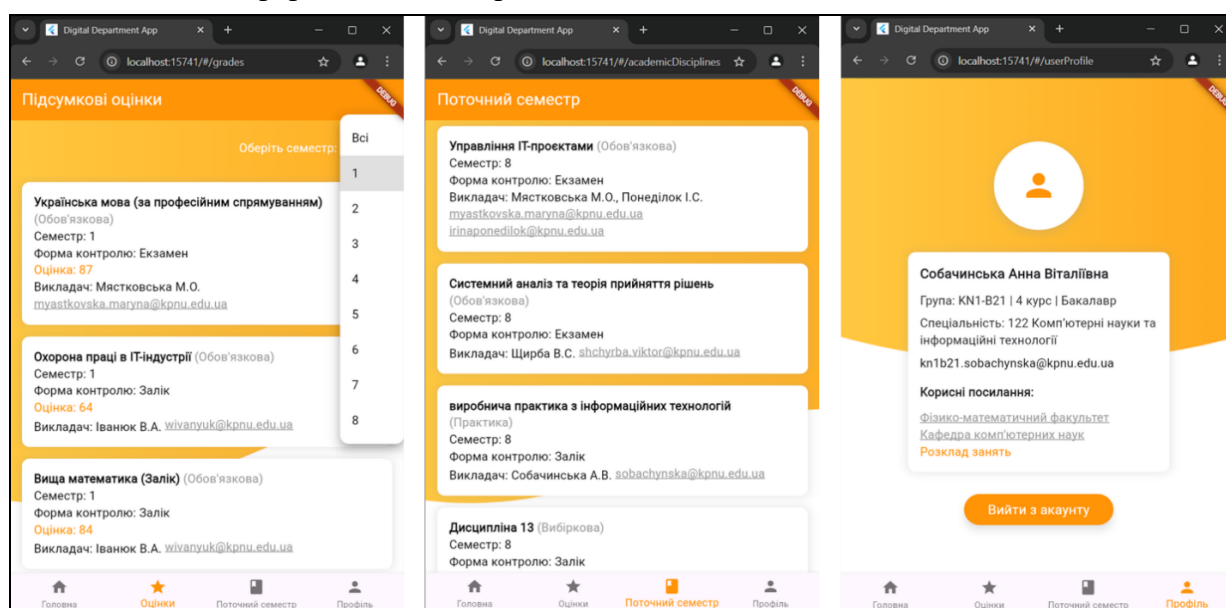

Рис. 1. Дизайн мобільної платформи

На відміну від традиційних способів доступу до навчальної інформації, мобільна платформа значно покращує взаємодію студентів із навчальним процесом. Вона не лише автоматизує оновлення даних, а й робить інформацію доступною в кілька натискань, забезпечуючи швидкість і зручність використання. Завдяки цьому студент може оперативно перевірити свої оцінки, список курсів чи уточнити деталі щодо майбутніх дисциплін, не витрачаючи час на пошук у різних джерелах.

Висновки. Розроблена мобільна платформа для управління індивідуальним навчальним планом забезпечить студентам швидкий та зручний доступ до актуальної академічної інформації. Інтеграція з Google Sheets та Firebase дозволяє автоматично оновлювати дані, усуваючи потребу у використанні розрізнених джерел або паперових документів.

Запропоноване рішення сприятиме підвищенню обізнаності студентів щодо їхнього навчального процесу, надаючи можливість оперативного перегляду дисциплін, підсумкових оцінок за попередні роки та планування подальшого навчання. Це сприятиме більш ефективній організації навчального процесу, покращенню взаємодії між студентами та адміністрацією та впровадженню сучасних цифрових технологій в освітній процес.

Важливо відмітити, що використання вибраних технологій дозволяє масштабувати систему відповідно до потреб закладу освіти, інтегруючи нові функції та покращуючи користувацький досвід.

Список використаних джерел:

1. Flutter documentation. URL: <https://docs.flutter.dev/> (data of access: 10.03.2025).
2. Authenticate Using Google with JavaScript. URL: <https://firebase.google.com/docs/auth/web/google-signin> (data of access: 12.03.2025).
3. Google Workspace. URL: <https://developers.google.com/workspace> (data of access: 20.03.2025).
4. Google Sheets. URL: <https://developers.google.com/workspace/sheets> (data of access: 22.03.2025).
5. Що таке Firebase? Опис та функціонал. URL: <https://avada-media.ua/services/firebase/> (дата звернення: 11.03.2025).

Отримано: 28.04.2025

Стефан ТОМІЧ

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
1 року навчання спеціальності 014 Середня освіта (Математика)Науковий керівник: Уляна ГУДИМА
кандидат фізико-математичних наук, доцент

РОЗВ'ЯЗУВАННЯ РІВНЯНЬ ТРЕТЬОГО СТЕПЕНЯ ЗА ДОПОМОГОЮ ФОРМУЛИ КАРДАНО

Формула Кардано є одним з найбільш відомих і важливих досягнень історії математики, яка відіграла значну роль у розвитку теорії алгебраїчних рівнянь. Опублікована італійським математиком Джироламо Кардано в середині XVI століття, ця формула забезпечила перший загальний розв'язок для кубічних рівнянь і стала основою для подальшого розвитку алгебри.

Ключові слова: кубічні рівняння, корінь рівняння, формула Кардано.

Метою цієї роботи є огляд історії виникнення формули Кардано, а також її застосування до розв'язування деяких кубічних рівнянь.

Формула Кардано – це аналітичний метод розв'язання кубічних рівнянь, розроблений в епоху Відродження. Ця формула отримала назву на честь італійського математика Джироламо Кардано, хоча її історія пов'язана з кількома іншими вченими.

У Середньовіччі математика Європи значною мірою ґрунтувалася на творах античних авторів, особливо Евкліда й Діофанта. Кубічні рівняння були відомі ще в стародавньому світі, але розв'язувалися лише окремі їх види, здебільшого за допомогою геометричних методів. Аналітичні підходи до розв'язання таких рівнянь не були розроблені до періоду Відродження.

На початку XVI століття італійський математик Сципйон дель Ферро зробив прорив у теорії кубічних рівнянь. Він першим знайшов метод розв'язання спеціального виду кубічних рівнянь: $x^3 + ax = b$, де a і b – додатні числа. Сципйон не опублікував свої відкриття, залишивши їх у таємниці. Він поділився своїм методом лише з кількома учнями. Після смерті дель Ферро, його учень Фіоре почав використовувати ці знання для математичних змагань, які були популярними в той час. У 1535 р. Фіоре кинув виклик математичному генію Нікколо Тартальї, запропонувавши розв'язати низку кубічних рівнянь. Тарталья не тільки впорався із завданням, а й здобув визнання за свою математичну майстерність. Лікар і математик із Мілана Джироламо Кардано почув про успіх Тартальї й переконав його поділитися секретом свого методу. Умовою Тартальї було збереження методу в таємниці, однак Кардано порушив свою обіцянку і у 1545 р. опублікував працю «Ars Magna», яка стала першим систематичним трактатом з алгебри. У цій праці він представив методи розв'язання як квадратних, так і кубічних рівнянь. Формула для кубічного рівняння, що увійшла до «Ars Magna», тепер відома як формула Кардано.

Покажемо як можна використати формулу Кардано для розв'язування кубічних рівнянь на конкретних прикладах, але передусім розглянемо необхідні теоретичні відомості. Кубічне рівняння – це рівняння вигляду:

$$ax^3 + bx^2 + cx + d = 0, \quad (1)$$

де a, b, c, d – це коефіцієнти, причому $a \neq 0$.

За допомогою заміни $x = y - \frac{b}{3a}$, рівняння (1) можна звести до вигляду:

$$y^3 + py + q = 0. \quad (2)$$

Проведемо деякі міркування щодо рівняння (2). Розглянемо неперервну функцію

$$f(y) = y^3 + py + q. \quad (3)$$

$D(f)$ функції (3) $\in R$. Оскільки $\lim_{y \rightarrow +\infty} (y^3 + py + q) = +\infty$; $\lim_{y \rightarrow -\infty} (y^3 + py + q) = -\infty$ та з неперервності функції (3), можна зробити висновок, що $E(f)$ функції (3) $\in R$, а, отже, її графік обов'язково перетне вісь абсцис принаймні в одній точці. **Звідси випливає, що рівняння (2) завжди має хоча б один дійсний корінь.** Знайдемо похідну функції (3): $f'(y) = 3y^2 + p$. Бачимо, що значення похідної залежить від коефіцієнта p . Розглянемо три випадки для значення коефіцієнта p .

1. **Якщо** $p > 0$, то $3y^2 + p > 0 \quad \forall y \in R$. Похідна набуває тільки додатні значення, а тому функція (2) монотонно зростає на $D(f)$ і перетинає вісь абсцис тільки в одній точці. Звідси випливає, що рівняння (2) в цьому випадку має тільки один дійсний корінь.
2. **Якщо** $p = 0$, то рівняння (2) набуває вигляду $y^3 + q = 0$ та має тільки один дійсний корінь $y_1 = -\sqrt[3]{q}$. Якщо $q = 0$, то рівняння має один дійсний корінь 3-ї кратності $y_{1,2,3} = 0$.
3. **Якщо** $p < 0$, то $3y^2 + p = 3y^2 - (-p) = (y\sqrt{3} - \sqrt{-p})(y\sqrt{3} + \sqrt{-p})$.

Знайдемо значення при яких $(y\sqrt{3} - \sqrt{-p})(y\sqrt{3} + \sqrt{-p}) = 0$.

$$\text{Це рівняння рівносильне такій сукупності: } \begin{cases} y\sqrt{3} - \sqrt{-p} = 0; \\ y\sqrt{3} + \sqrt{-p} = 0, \end{cases} \Leftrightarrow \begin{cases} y_1 = \sqrt{-\frac{p}{3}}; \\ y_2 = -\sqrt{-\frac{p}{3}}. \end{cases}$$

Очевидно, що $y_1, y_2 \in$ точками екстремуму функції $f(y)$, причому y_1 – точка мінімуму, а y_2 – точка максимуму. Обчислимо значення функції в цих точках:

$$f(y_1) = \frac{2p\sqrt{-3p}}{9} + q; \quad f(y_2) = -\frac{2p\sqrt{-3p}}{9} + q.$$

Поділивши добуток $f(y_1)f(y_2) = q^2 + \frac{4p^3}{27}$ на 4 одержимо:

$$\frac{q^2}{4} + \frac{p^3}{27} = \left(\frac{q}{2}\right)^2 + \left(\frac{p}{3}\right)^3.$$

В залежності від значення виразу $\left(\frac{q}{2}\right)^2 + \left(\frac{p}{3}\right)^3$ можливі такі 3 випадки:

Якщо $\left(\frac{q}{2}\right)^2 + \left(\frac{p}{3}\right)^3 > 0$, то значення $f(y_1)$ та $f(y_2)$ мають однаковий знак. Графічно

це означає, що відповідні їм точки на координатній площині одночасно знаходяться або над віссю абсцис, або під нею. Тому функція (3) перетинає вісь абсцис тільки один раз, тобто рівняння (2) має тільки один дійсний корінь.

Якщо $\left(\frac{q}{2}\right)^2 + \left(\frac{p}{3}\right)^3 = 0$, то одне із значень $f(y_1)$ або $f(y_2)$ дорівнює нулю. У цьому

випадку рівняння має два дійсних корені, причому один з них є коренем 2-ої кратності.

Якщо $\left(\frac{q}{2}\right)^2 + \left(\frac{p}{3}\right)^3 < 0$, то значення $f(y_1)$ та $f(y_2)$ мають різний знак. Графічно це

означає, що точка, що відповідає одному з цих значень знаходиться над віссю абсцис, а інша – під нею. Отже, функція (3) перетинатиме вісь абсцис в трьох точках, тобто рівняння (2) матиме три різних дійсних кореня.

Тепер розглянемо формулу Кардано. Введемо позначення

$$\alpha = \sqrt[3]{-\frac{q}{2} + \sqrt{\left(\frac{q}{2}\right)^2 + \left(\frac{p}{3}\right)^3}}, \quad \beta = \sqrt[3]{-\frac{q}{2} - \sqrt{\left(\frac{q}{2}\right)^2 + \left(\frac{p}{3}\right)^3}}.$$

Корені рівняння (2) можна знайти за формулами:

$$y_1 = \alpha + \beta; y_{2,3} = -\frac{1}{2}(\alpha + \beta) \pm \frac{i\sqrt{3}}{2}(\alpha - \beta), \quad (4)$$

де i – уявна одиниця.

Формула (4) є дуже корисною у випадку, коли кубічне рівняння не має жодного раціонального кореня, і підбір коренів не допомагає.

Розглянемо деякі приклади на застосування формули Кардано.

Приклад 1. Знайти дійсні корені рівняння $x^3 + 9x^2 + 9x - 137 = 0$.

Розв'язання. Введемо заміну: $x = y - \frac{9}{3 \cdot 1} = y - 3$:

$$(y-3)^3 + 9(y-3)^2 + 9(y-3) - 137 = 0; \Rightarrow y^3 - 18y - 110 = 0.$$

В цьому випадку: $p = -18$, $q = -110$. Оскільки $p = -18 < 0$, то треба знайти знак виразу

$$\left(\frac{q}{2}\right)^2 + \left(\frac{p}{3}\right)^3 : \left(\frac{q}{2}\right)^2 + \left(\frac{p}{3}\right)^3 = \left(-\frac{110}{2}\right)^2 + \left(-\frac{18}{3}\right)^3 = 2809 > 0.$$

Отже, рівняння має один дійсний корінь. Знайдемо його за допомогою формули Карда-

но, попередньо обчисливши значення виразу $\sqrt{\left(\frac{q}{2}\right)^2 + \left(\frac{p}{3}\right)^3} = \sqrt{2809} = 53$, з урахуванням

якого, знаходимо корінь: $y = \sqrt[3]{\frac{110}{2} + 53} + \sqrt[3]{\frac{110}{2} - 53} = \sqrt[3]{55 + 53} + \sqrt[3]{55 - 53} = 3\sqrt[3]{4} + \sqrt[3]{2}$.

Зробивши зворотну заміну, маємо: $x = y - 3 = 3\sqrt[3]{4} + \sqrt[3]{2} - 3$.

Як бачимо, рівняння має ірраціональний корінь, який підбором неможливо знайти. Отже, використання формули Кардано конкретно для цього рівняння є виправданим.

Приклад 2. Розв'яжіть рівняння $x^3 - 9x^2 + 24x - 20 = 0$.

Розв'язання. Введемо заміну: $x = y - \frac{-9}{3 \cdot 1} = y + 3$:

$$(y+3)^3 - 9(y+3)^2 + 24(y+3) - 20 = 0; \Rightarrow y^3 - 3y - 2 = 0.$$

Оскільки $p = -3 < 0$ і $\left(\frac{q}{2}\right)^2 + \left(\frac{p}{3}\right)^3 = 0$, то звідси $y_1 = -2\sqrt[3]{\frac{q}{2}} = -2\sqrt[3]{-\frac{2}{2}} = 2$;

$$y_2 = y_3 = \sqrt[3]{\frac{q}{2}} = \sqrt[3]{-\frac{2}{2}} = -1, \text{ а } x_1 = 2 + 3 = 5; x_2 = x_3 = -1 + 3 = 2.$$

Це рівняння можна було б легко розв'язати методом підбору, але ми обрали інший шлях, щоб продемонструвати, що формула Кардано дійсно працює і в цьому випадку.

Приклад 3. Розв'яжіть рівняння $x^3 + 6x^2 + 9x + 1 = 0$.

Розв'язання. Введемо заміну: $x = y - \frac{6}{3 \cdot 1} = y - 2$:

$$(y-2)^3 + 6(y-2)^2 + 9(y-2) + 1 = 0; \Rightarrow y^3 - 3y - 1 = 0.$$

Оскільки $p = -3 < 0$ і $\left(\frac{q}{2}\right)^2 + \left(\frac{p}{3}\right)^3 = \left(-\frac{1}{2}\right)^2 + \left(-\frac{3}{3}\right)^3 = \frac{1}{4} - 1 = -\frac{3}{4} < 0$, то рівняння має 3 дійсних корені. Знаходимо:

$$\sqrt{\left(\frac{q}{2}\right)^2 + \left(\frac{p}{3}\right)^3} = \sqrt{-\frac{3}{4}} = \frac{\sqrt{3}}{2}i; \quad \alpha = \sqrt[3]{\frac{1}{2} + \frac{\sqrt{3}}{2}i} = \sqrt[3]{\cos \frac{\pi}{3} + i \sin \frac{\pi}{3}} = \sqrt[3]{e^{i\frac{\pi}{3}}} = e^{i\frac{\pi}{9}};$$

$$\beta = \sqrt[3]{\frac{1}{2} - \frac{\sqrt{3}}{2}i} = \sqrt[3]{\cos\left(-\frac{\pi}{3}\right) + i \sin\left(-\frac{\pi}{3}\right)} = \sqrt[3]{e^{-i\frac{\pi}{3}}} = e^{-i\frac{\pi}{9}}.$$

Обчислюємо корені

$$y_1 = e^{i\frac{\pi}{9}} + e^{-i\frac{\pi}{9}} = 2 \cos \frac{\pi}{9};$$

$$\begin{aligned} y_2 &= -\cos \frac{\pi}{9} + \frac{i\sqrt{3}}{2} \left(e^{i\frac{\pi}{9}} - e^{-i\frac{\pi}{9}} \right) = -\cos \frac{\pi}{9} + \frac{i\sqrt{3}}{2} \cdot 2i \sin \frac{\pi}{9} = \\ &= -\cos \frac{\pi}{9} - \sqrt{3} \sin \frac{\pi}{9} = -2 \left(\frac{1}{2} \cos \frac{\pi}{9} + \frac{\sqrt{3}}{2} \sin \frac{\pi}{9} \right) = -2 \cos \frac{2\pi}{9}; \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} y_3 &= -\cos \frac{\pi}{9} - \frac{i\sqrt{3}}{2} \left(e^{i\frac{\pi}{9}} - e^{-i\frac{\pi}{9}} \right) = -\cos \frac{\pi}{9} - \frac{i\sqrt{3}}{2} \cdot 2i \sin \frac{\pi}{9} = \\ &= -\cos \frac{\pi}{9} + \sqrt{3} \sin \frac{\pi}{9} = -2 \left(\frac{1}{2} \cos \frac{\pi}{9} - \frac{\sqrt{3}}{2} \sin \frac{\pi}{9} \right) = -2 \cos \frac{4\pi}{9}; \end{aligned}$$

$$x_1 = 2 \cos \frac{\pi}{9} - 2; \quad x_2 = -2 \cos \frac{2\pi}{9} - 2; \quad x_3 = -2 \cos \frac{4\pi}{9} - 2.$$

Список використаних джерел:

1. Ленюк М. П. Нариси з історії математики: навч. посіб. Чернівці: Прут, 2010. 359 с.
2. Павленко А. В., Кагадій Л. П., Копорулін В. Л. Теорія функцій комплексної змінної: навчальний посібник. Дніпропетровськ: НМетАУ, 2012. 188 с.

Отримано: 28.04.2025

Секція ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ, СПОРТУ І ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

Максим ВЕЗНЮК

*здобувач другого рівня вищої освіти 1 року навчання
спеціальності 014 Середня освіта (Фізична культура)*

*Науковий керівник: Аліна БОДНАР,
кандидат педагогічних наук, доцент*

ФОРМУВАННЯ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УМІННЯ САМОСТІЙНО ЗАЙМАТИСЯ ФІЗИЧНИМИ ВПРАВАМИ

У статті розглядається питання розвитку у студентів вищої освіти навички самостійного виконання фізичних вправ. Представлено результати педагогічного експерименту, що підтверджують ефективність розробленої технології підготовки студентів до самостійних занять фізичною активністю.

Ключові слова: *здобувачі вищої освіти, самостійні заняття фізичними вправами, заклад вищої освіти.*

Актуальність теми. У сучасному суспільстві важливою проблемою залишається збереження здоров'я як нації в цілому, так і молодого покоління зокрема. Фізичне виховання у вищих навчальних закладах, як невід'ємна частина загальної освітньої системи, спрямоване на зміцнення фізичного та морального здоров'я, розвиток розумових і фізичних якостей особистості, а також підготовку до активного життя та майбутньої професійної діяльності. Воно базується на принципах індивідуального підходу, пріоритету оздоровчої спрямованості, оптимізації навчального процесу, застосуванні різноманітних методів фізичного розвитку та забезпеченні його неперервності.

Завдяки можливості індивідуального вибору, варіюванню навантаження, різноманітності вправ та їхньої складності, самостійні заняття розглядаються як універсальна форма реалізації фізичної активності. Останніми роками вони набули широкої популярності як за кордоном, так і в нашій країні, особливо серед студентської молоді.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати і експериментально перевірити ефективність технології підготовки здобувачів вищої освіти до самостійних занять фізичними вправами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Педагогічний експеримент проводився протягом 2024-2025 років і складався із двох частин: констатувального та формувального. У процесі констатувального експерименту було визначено рівень фізичного стану і здоров'я здобувачів, ставлення їх до фізичного виховання і спорту, розроблена технологія самостійних занять фізичними вправами.

Формувальний експеримент визначав ефективність розробленої технології навчання. Для цього у навчальний процес фізичного виховання студентів експериментальної групи бу-

ла впроваджена розроблена технологія підготовки здобувачів вищої освіти до самостійних занять фізичними вправами.

Експеримент проводився із студентами 1 і 2 курсів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Всього було залучено 186 чоловік, із яких 94 студентів відносилися до експериментальної, 92 – до контрольної груп. В експериментальній групі у процесі фізичного виховання широко використовувалась технологія підготовки студентів до самостійних занять фізичними вправами. Заняття в контрольній групі проводилися за традиційною системою. Умови проведення занять для груп, що досліджувалися, були однакові. Ефективність запропонованої технології визначалась шляхом порівняння фізичного стану та мотивації студентів контрольної та експериментальної груп в кінці експерименту.

Технологія підготовки студентів до самостійних занять фізичними вправами базується на взаємозв'язку всіх компонентів навчального процесу, забезпечуючи досягнення визначеної мети через чітке дотримання завдань, принципів, методів, засобів, форм і етапів навчання.

Технологія підготовки здобувачів вищої освіти до самостійних занять фізичними вправами передбачає ієрархічну послідовність основних етапів: виховання позитивного ставлення та інтересу студентів до занять фізичними вправами, формування системи науково-практичних і спеціальних знань, необхідних для самостійних занять фізичними вправами, формування відповідних умінь і навичок, залучення студентів до систематичних занять фізичними вправами.

Основними механізмами педагогічного керівництва підготовкою студентів до самостійних занять фізичними вправами є: усвідомлення ними важливості регулярної фізичної активності, рефлексивний аналіз власного фізичного стану та потенційних можливостей для досягнення кращих результатів, а також подолання психологічних бар'єрів через творчу діяльність. Апробація технології підготовки здобувачів вищої освіти до самостійних занять фізичними вправами в практиці фізичного виховання вищих закладів освіти показала її ефективність, що підтверджується:

- підвищенням інтересу студентів до фізичного виховання і спорту. Переважна більшість (64,65%) представників експериментальної групи мають високий та вище середнього рівень інтересу до фізичного виховання, тоді як у контрольній групі їх лише 44,22%, а у 4,63% молоді інтерес відсутній або сформувався негативне ставлення до тіловиховання;
- підвищенням кількості осіб, які самостійно займаються фізичними вправами до 61,95% (чоловіки) і 59,88% (жінки) (в контрольній групі цей показник складає 20,18% – 23,79%). На 20% збільшилася кількість студентів, які займаються у спортивних секціях;
- вірогідним ($P < 0,01$) покращенням теоретичної підготовленості студентів експериментальної групи;
- підвищенням рівня фізичної підготовленості за всіма руховими тестами. Вірогідне поліпшення результатів спостерігається за силовими, швидко-силовими якостями, витривалістю, гнучкістю;
- вірогідним ($P < 0,05$) покращенням роботи серцево-судинної і дихальної систем та фізичної працездатності.

Список використаних джерел:

1. Шандригось В. Оглядометодичні заняття у професійній підготовці майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту. *Взаємодія духовного й фізичного виховання в становленні гармонійно розвиненої особистості*: збірник статей за матеріалами VI Міжнародної науково-практичної онлайн конференції (Слов'янськ, 21-22 березня 2019 р.). Слов'янськ, 2019. С. 409-414.

2. Завидівська Н. Н. Професійно-прикладні основи формування здорового способу життя студентів вищих навчальних закладів економічного профілю: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2002. 20 с.
3. Грибан Г. П. Особливості фізичної підготовленості студентів вищих навчальних закладів України. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка* / гол. ред. М. О. Носко. Чернігів: ЧНПУ, 2014. Вип. 118. Т. 1. С. 88-92. (Серія. Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. Чернігів).
4. Солопчук М. С., Бесарабчук Г. В., Солопчук Д. М., Заїкін А. В. Методика фізичного виховання різних груп населення. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2011. 427 с.

Отримано: 14.04.2025

Олександр ОСТРОВСЬКИЙ

здобувач першого рівня вищої освіти 3 року навчання спеціальності 014 Середня освіта (Фізична культура)

Діана ГРУБЕЛЯС

здобувачка першого рівня вищої освіти 3 року навчання спеціальності 014 Середня освіта (Фізична культура)

Науковий керівник: **Марина ЧИСТЯКОВА**

кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент

ЗАНЯТТЯ СИЛОВОЇ СПРЯМОВАНOSTІ В СТРУКТУРІ ОЗДОРОВЧИХ ТРЕНУВАНЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті представлено результати вивчення сучасних підходів до занять силової спрямованості в структурі оздоровчих тренувань здобувачів вищої освіти.

Ключові слова: силова спрямованість, студенти, здоров'я, мікроцикл.

Актуальність теми. Загальновідомо, що регулярна фізична активність суттєво покращує морфофункціональні характеристики дихальної та серцево-судинної систем, позитивно впливає на обмін речовин і сприяє нормалізації функціонального стану регуляторних систем організму, зокрема нервової та ендокринної [1-4]. Сьогодні дедалі більше молоді звертає увагу на оздоровчі тренування силової спрямованості [2]. Такі заняття дозволяють досягти високого рівня сили й витривалості та підтримувати його протягом тривалого часу. Водночас навантаження мають відповідати функціональним можливостям організму: бути достатньо інтенсивними для досягнення оздоровчого ефекту, але не перевищувати меж адаптаційних ресурсів.

Мета дослідження – проаналізувати сучасні підходи до занять силової спрямованості в структурі оздоровчих тренувань здобувачів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні підходи до занять силової спрямованості в структурі оздоровчих тренувань здобувачів вищої освіти спрямовані не лише на розвиток м'язової сили й витривалості, а й на покращення загального стану здоров'я студентів [3]. Сучасні підходи до фізичної підготовки, такі як функціональне тренування, bodyweight training, НІІТ і Tabata, викликають значний інтерес у здобувачів освіти [4]. Вод-

ночас важливо не лише використовувати ці методики, а й розробляти персоналізовані силові програми з урахуванням індивідуальних особливостей студентів. Для прикладу пропонуємо розроблену програму мікроциклу з комплексним підходом, який сприяє досягненню кращих результатів та формуванню стійкої мотивації до занять фізичною культурою.

Кожного понеділка рекомендуємо послідовне нарощування навантаження. Тренування доцільно спрямовувати на м'язи верхньої частини тіла – «груди-спина» та «плечі-руки». Застосовуються як базові, так і ізолювані вправи з акцентом на певні м'язові групи. Інтенсивність – від низької до субмаксимальної.

Другий день мікроциклу припадає на вівторок. У цей день основна увага приділяється розвитку силових якостей, зокрема м'язів плечового поясу: дельтоподібних м'язів, біцепсів і плечових м'язів (брахіалісів). Програма включає базові та ізолювані вправи, які сприяють зміцненню зазначених м'язових груп.

Принципи складання тренувальних завдань у середу мають бути максимально індивідуалізованими, враховуючи рівень підготовки, стан організму та загальну динаміку навантажень. У цей день доцільно використовувати вправи із середнім та малим навантаженням, що сприяє відновленню та підтримці м'язового тону. Основна увага приділяється роботі над м'язами нижньої частини тіла: квадрицепси (присідання, випади, розгинання ніг у тренажері); ікри (підйоми на носки з обтяженням або власною вагою); сідничні м'язи (румунська тяга, гіперекстензії, місток на сідниці). Такий підхід дозволяє забезпечити якісне опрацювання м'язів нижньої частини тіла, не створюючи надмірного навантаження на організм.

У четвер зосереджуємось на функціональних вправах, що активізують кілька м'язових груп одночасно та імітують природні рухи. Це сприяє одночасному розвитку сили, координації й витривалості.

У програму п'ятниці включаються кардіо-силові тренування з високою інтенсивністю та короткими перервами на відпочинок. Такий підхід ефективно підвищує аеробну витривалість і сприяє покращенню загального фізичного стану.

Субота. Робота з власною вагою тіла. Цей день дозволяє зміцнити функціональну силу, стабілізуючи м'язові групи без додаткового обладнання.

Неділя. День відпочинку, який є необхідним для відновлення м'язової системи та запобігання перенавантаженню.

Висновки. Отже, сучасні підходи до силового тренування в структурі оздоровчих занять здобувачів вищої освіти ґрунтуються на персоналізованому та комплексному підході. Використання функціональних вправ, НІТ, bodyweight training тощо робить освітній процес цікавим, динамічним і результативним для студентів.

Список використаних джерел:

1. Bompa T. O., Carrera M. C. Periodization training for sports (2nd ed.). Champaign, IL: Human Kinetics, 2005. 272 p.
2. Personalized System of Instruction in Physical Education. URL: <https://plt4m.com/blog/personalized-system-of-instruction>.
3. The Role of Physical Activity and Sport in Mental Health. *Faculty of Sport and Exercise Medicine UK*. URL: https://www.fsem.ac.uk/position_statement/the-role-of-physical-activity-and-sport-in-mental-health/
4. Waxenbaum J. A., Scafidi J. M., Lu M. Physiology, Muscle Energy. StatPearls 2020. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32644455>.

Отримано: 14.04.2025

Христина СВЯРИЧЕВСЬКА

здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня
1 року навчання спеціальності 227 Терапія та реабілітація

Науковий керівник: **Дмитро СОВТИСІК**

кандидат біологічних наук, доцент

ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ ДІТЕЙ ЗІ СКОЛІОТИЧНОЮ ХВОРОБОЮ

В роботі представлені результати експериментальних досліджень з обґрунтуванням ефективності методики фізичної терапії, профілактики і функціонально-відновлювального комплексного лікування сколіозу I-II ступенів у дітей 8-10 років.

Ключові слова: фізична терапія, профілактика і лікування, сколіоз I-II ступенів, діти, коректор постави.

Актуальність теми. Проблема дитячого ортопедичного захворювання актуальна у всьому світі, тому напрямок фізичної терапії в дитячій травматології і ортопедії признаний Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ) одним із основних в наукових дослідженнях за останнє десятиліття. Виконавчий комітет ВООЗ прийняв рішення присвятити це десятиліття вивченню, лікуванню та профілактиці захворювань і травм кістково-м'язової системи у дітей [1, с. 51].

Сколіоз – найчастіше ортопедичне захворювання і, як правило, має доброякісне протікання, зупиняючись у своєму розвитку на деформації хребта I-II ступенів. Перші ознаки порушення постави часто залишаються непоміченими. До лікаря-ортопеда діти потрапляють зі значними відхиленнями, які складно виправити. За даними МОЗ України кожна четверта дитина в країні має порушення хребта. Сколіотичну хворобу найчастіше спостерігають у дітей і підлітків, а її частота перевищує 15% у структурі рухового апарату [2, с. 259; 3, с. 11].

Упродовж останніх років спостерігається негативна тенденція щодо зростання порушень опорно-рухового апарату у дітей і підлітків. Особливо збільшилася кількість учнів із порушеннями постави під час пандемії COVID-19 і російсько-української війни, що пов'язано із навчанням школярів в онлайн-режимі та збільшенням навантаження на хребет [4, с.77]. Сколіоз погіршує якість життя, знижує працездатність і веде до порушення функції внутрішніх органів. В 20-30% випадків захворювання прогресує і викликає інвалідність. Недивлячись на тривале і всебічне вивчення сколіотичної хвороби в людини, до тепер у більшості випадків залишаються невідомими безпосередні причини і патологічні механізми, що призводять до виникнення і розвитку сколіотичної деформації хребта. Проаналізувавши ряд думок авторів, ми прийшли до висновку, що їх погляди в багатьох випадках розходяться. Одні вважають, що лікування терапевтичними вправами при сколіозах I-II ступенів можна займатися в поліклінічних умовах, інші говорять про те, що дітям необхідне стаціонарне лікування. Все це ускладнює розробку ефективних заходів профілактики і лікування хворих. Тому дослідження сучасних тенденцій та підходів до лікування цього захворювання має велике значення [5, с. 125; 6, с. 14; 7, с. 89], оскільки вирішальним завданням є забезпечення своєчасності, достатньої інтенсивності та правильного підбору методів фізичної терапії для пацієнтів зі сколіозом у дитячому та підлітковому віці [8, с. 164].

Мета публікації: дослідити, розробити і експериментально обґрунтувати комплексну методику фізичної терапії, профілактики та лікування сколіозу I-II ступенів у дітей 8-10 років.

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою встановлення ефективності використання засобів рухової реабілітації в процесі лікування сколіозу і фізичному розвитку дітей 8-10 років в річному циклі нами були організовані дві відносно однорідні групи за віком, статтю, фізичним розвитком і вираженим сколіозом. З дітьми контрольної групи (24 чол.) проводились типові заходи лікувально-профілактичного характеру, основу яких складали комплекси терапевтичних вправ, масаж і фізіопроцедури. В лікувальній роботі з дітьми експериментальної групи (23 чол.), окрім вказаних вище засобів, використовувались коректори постави. Цей регресуючий засіб за нашою рекомендацією діти використовували не менше 3-4 год щоденно. При призначенні дітям коректора ми виходили з того, що він усуває виявлені дефекти постави і сприяє позитивним результатам лікування сколіозу. Виконання терапевтичних вправ, масажу і носіння коректора проводились тільки в амбулаторних умовах.

В основі нашої методики консервативного функціонально-відновлювального лікування покладено декілька напрямів:

- вироблення індивідуального статодинамічного режиму (виключення шкідливих поз, дотримання оптимальної рухової активності, функціональне виправлення деформації хребта і грудної клітки терапевтичними вправами, масажем);
- дотримання загального ортопедичного режиму (режим статичного розвантаження хребта – проведення домашніх занять в положенні лежачи на ліжку, використання спеціальних ортопедичних укладок, строго за показаннями; носіння коректора постави);
- -медикаментозна терапія;
- -загально зміцнювальні заходи;
- -фізіотерапевтичні процедури;
- -формування у дитини свідомого підходу до проблеми;
- -навчальні бесіди з батьками.

В результаті дослідження нами встановлено, що показники фізичного розвитку (маса, зріст) в обстежуваних дітей в річному циклі не зазнають суттєвих змін ($p > 0,05$).

Так, якщо при першому обстеженні у дітей експериментальної групи маса тіла складала $32,5 \pm 1,9$ кг, то при повторному обстеженні вона складала $36,4 \pm 2,2,0$ кг ($t=1,4$; $p > 0,5$). У дітей контрольної групи ці показники, відповідно, складала $35,7 \pm 2,0$ кг, і $37,8 \pm 2,3$ кг ($t=0,7$; $p > 0,05$).

Подібна картина спостерігалась при аналізі показників росту. До початку експерименту у дітей контрольної групи він складав $138,9 \pm 1,9$ см, а в кінці експерименту – $142,1 \pm 1,8$ см ($t=1,2$; $p > 0,05$). У дітей експериментальної групи дані показники, відповідно, складала: $137,8 \pm 1,9$ см і $140,6 \pm 1,9$ см ($t=0,8$; $p > 0,05$).

Дещо інша картина була виявлена нами при дослідженні динаміки сили м'язів спини та живота. Власне, за рік регулярних занять з використанням коректора постави у дітей експериментальної групи статистично ймовірно покращились показники силової витривалості м'язів живота з $15,0 \pm 0,2$ до $19,4 \pm 0,3$ ($t=27,4$; $p < 0,01$), а показники силової витривалості м'язів спини підвищились з $90,6 \pm 0,2$ с до $118,3 \pm 1,0$ с ($t=27,4$; $p < 0,01$). Наші дослідження не виявили достовірних відмінностей між початковими і кінцевими результатами спостережень в показниках силової витривалості м'язів живота (кількість разів) у дітей контрольної групи – $15,1 \pm 0,2$ і $16,5 \pm 0,6$ ($t=0,2$; $p > 0,05$). Разом з тим, виявилось, що у дітей даної групи за цей же часовий період статистично суттєво підвищилась силова витривалість м'язів спини: з $90,1 \pm 0,2$ с до $98,6 \pm 0,7$ с ($t=12,1$; $p < 0,01$).

Нами також встановлено, що кут викривлення хребта, який характеризує його деформацію, має досить виражену тенденцію до зменшення. Так, якщо на початку експерименту кут складав $10,6 \pm 1,0$ градуса, то до кінця експерименту він зменшився до $8,2 \pm 0,7$ градуса. За цей же період часу у дітей контрольної групи не було помітно ніяких позитивних змін ($11,5 \pm 1,2$ градуси, як на початку, так і в кінці експерименту).

Висновки. Комплексне і систематичне використання засобів фізичної терапії і коректора постави в профілактиці і лікувальній практиці сприятливо впливає на розвиток силової витривалості м'язових груп, які забезпечують нормальне функціонування хребта.

За результатами дослідження не виявлено статистично вірогідних змін показників фізичного розвитку і кута викривлення хребта у дітей експериментальної групи, що зумовлено відносно стійкістю антропометричних даних, будовою тіла і неможливістю змінити їх у відносно короткий проміжок часу.

Список використаних джерел:

1. Нагорна О. Б., Мельник О. В. Фізична реабілітація дітей, хворих на сколіоз. *Реабілітаційні та фізкультурно-рекреаційні аспекти розвитку людини*. 2018. № 3. С. 51-54.
2. Поташнюк І. В. Профілактика сколіозу у дітей і підлітків. *Дослідження інновацій та перспективи розвитку науки і техніки у XXI столітті*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (10 листоп. 2022 р., м. Рівне). МЕНУ ім. Степана Дем'янчука. Львів; Торунь: Liha-Pres, 2022. С. 258-261. URL: <https://dspace.megu.tdu.ua:8443/jspui/handle/123456789/3789>.
3. Гамма Т. В., Григус І. М., Орел І. О., Гірак А. М. Фізична терапія дітей віком 10-12 років зі сколіозом II ступеня. *Rehabilitation and Recreation*. 2022. 11. С.10-17. URL: <https://doi.org/10.32782/2522-1795.2022.11.1>.
4. Коцур Н. І., Товкун Л. П., Гомонай І. В. Оцінка ефективності фізичної реабілітації при порушеннях постави в учнів підліткового віку. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2024. Вип. 1(173). С. 77-81. URL: [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.1\(173\).17](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.1(173).17).
5. Поляруш І., Василенко Є., Кобінський О. Огляд сучасних підходів до застосування засобів фізичної терапії при сколіотичній хворобі у підлітків. *Спортивна медицина, фізична терапія та ерго-терапія*. 2022. № 2. С. 125-131. URL: <https://doi.org/10.32652/spmed.2022.2.125-131>.
6. Барладин О. Р., Вакуленко Л. О., Грушко В. С., Храбра С. З., Веремчук О. Д. Фізична реабілітація дітей старшого шкільного віку зі сколіозом при деяких неврологічних захворюваннях. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2020. Вип. 1 (121). С. 14-20. URL: [https://doi.org/10.31392/NPU-un.series15.2019.1\(121\)20.03](https://doi.org/10.31392/NPU-un.series15.2019.1(121)20.03).
7. Омеляченко Т., Боженко-Курило О. Профілактика сколіозу у дівчат підліткового віку засобами аквааеробіки. *International Science Journal of Education & Linguistics*. 2022. Vol. 1. № 3. Р. 89-96. URL: <https://doi.org/10.46299/j.isjel.20220103.9>.
8. Бакалюк Т. Г., Рожелюк О. В., Панасюк Я. В., Стельмах Г. О., Макаруч Н. Р. Реабілітаційні підходи до підліткового ідіопатичного сколіозу в міжнародній практиці. *Art of Medicine*. 2023. № 2 (26). С. 164-168. URL: <https://doi.org/10.21802/artm.2023.3.27.164>.

Отримано: 14.04.2025

Юлія СНІГУР

*здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
4 року навчання спеціальності 227 Терапія та реабілітація*

Юрій МОСЕНЗ

*здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
1 року навчання спеціальності 227 Терапія та реабілітація*

Науковий керівник: **Ростислав ЧАПЛИНСЬКИЙ**

кандидат медичних наук, доцент

СКАНДИНАВСЬКА ХОДЬБА ЯК СКЛАДОВА ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ ПРИ ЗАХВОРЮВАННЯХ СЕРЦЕВО-СУДИННОЇ СИСТЕМИ

Впровадження скандинавської ходьби у реабілітаційну програму сприятиме контролю серцево-судинних факторів ризику, стабілізації функції ССС, підвищенню активності та покращенню якості життя пацієнтів із серцево-судинними порушеннями.

Ключові слова: фізична терапія, скандинавська ходьба, серцево-судинні захворювання.

Актуальність теми. У сучасній доказовій медицині та реабілітаційній практиці скандинавську ходьбу почали використовувати як ефективний засіб терапевтичних вправ наприкінці ХХ століття. На сьогодні, скандинавська ходьба є дієвим засобом оздоровлення та фізичної терапії пацієнтів із захворюваннями ССС.

Мета публікації полягає в обґрунтуванні важливості та ефективності скандинавської ходьби як засобу фізичної терапії при серцево-судинних захворюваннях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серцево-судинні захворювання є однією з основних причин смертності та інвалідизації в усьому світі. Фізична реабілітація є важливим етапом комплексного лікування та відновлення цих захворювань, оскільки вона допомагає відновити функціональні можливості організму, покращити кровообіг, зміцнити серце та знизити ризик рецидиву. Оскільки фізична активність сприяє профілактиці розвитку ускладнень, правильне застосування реабілітаційних методик є ключем до успішного відновлення пацієнтів із патологіями серцево-судинної системи.

Скандинавська ходьба набула широкої популярності на кінці ХХ століття в Скандинавії, через що і має таку назву. Скандинавську ходьбу можна визначити як форму фізичної активності на свіжому повітрі, що включає ходьбу з використанням палиць, адаптованих із палиць для бігових лиж [1, с. 1].

Є декілька незаперечних переваг, що відокремлюють ходьбу з палицями серед інших видів фізичної активності: мінімальний ризик травматизму, можливість застосування в рамках реабілітації при різних захворюваннях, доступність і зручність тренувань. На відміну від бігу, ходьба з палицями не перевантажує коліна та хребет, а відтак, практично унеможливає травматизацію [2, с. 357].

Методика занять скандинавською ходьбою включає декілька принципів, яких слід дотримуватися, щоб підвищити безпеку занять, що особливо важливо при роботі з пацієнтами з серцево-судинними захворюваннями.

Виконання розминки перед заняттям (10-15 хв), включаючи вправи на розтяжку та дихальні вправи, щоб повільно ввести пацієнта у більш інтенсивне заняття та зменшити ризик травм.

Наступним етапом буде основна частина (30-60 хв), а саме скандинавська ходьба з можливими модифікаціями та інтенсивністю.

Кінцева фаза (10 хв) – так звана фаза охолодження для стабілізації та нормалізації роботи серцево-судинної та дихальної систем. Можна виконати легко розтяжку щоб зняти напругу з м'язів.

Інтенсивність слід підбирати залежно від рівня підготовки, в першу чергу слід враховувати фізичний стан, здоров'я та можливості пацієнта. Інтенсивність занять повинна становити 40-49% від резерву серцевого ритму (HRR) або 55-64% від максимальної частоти серцевих скорочень (HR max) у осіб з низькою толерантністю до фізичних навантажень, включаючи пацієнтів на ранній стадії кардіологічної реабілітації. У пацієнтів з хорошою переносимістю навантаження, без значних ознак ураження міокарда інтенсивність занять повинна становити 60-80% HRR або 70-85% від максимальної частоти серцевих скорочень (HR max). У випадку спортивної скандинавської ходьби можна застосувати навіть інтенсивність, суміжну до максимального навантаження [1, с. 4].

Було проведено дослідження з впровадженням скандинавської ходьби у реабілітаційну програму для сприяння збільшення фізичної активності та контролю серцево-судинних факторів ризику (CVRF), а також для покращення якості життя та прихильності до лікування пацієнтів із хронічною ішемічною хворобою серця або метаболічним синдромом. У цьому дослідженні відібрали пацієнтів з неконтрольованими CVRF. Вони проводили 2 щотижневі сеанси скандинавської ходьби протягом одного року. Вихідні дані, отримані з історії хвороби пацієнтів, опитувальників щодо якості життя та прихильності до лікування, порівнювали з результатами, отриманими наприкінці програми. Спостерігалось зниження показника CVRFs з 4,78 до 3 з явною тенденцією до покращення якості життя пацієнтів та кращої прихильності до лікування [3, с. 538].

Скандинавська ходьба дозволяє зміцнити стінки судин, підвищуючи їх еластичність та знижуючи ймовірність розвитку атеросклерозу. Це також сприяє покращенню загальної циркуляції крові та зменшенню ризику серцево-судинних ускладнень. Окрім фізичного ефекту, скандинавська ходьба має також психологічний вплив, знижуючи рівень стресу та тривожності, що особливо важливо для пацієнтів з хронічними серцево-судинними захворюваннями [4, с. 8].

У кардіологічній реабілітації скандинавська ходьба може стати однією з найефективніших форм фізичної активності і новою формою тренування ходьби, яка зазвичай є необхідною при серцево-судинних патологіях. Також через більші витрати енергії, може спричинити втрату маси тіла, що є важливим у вторинній профілактиці захворювань ССС.

Висновки. Контрольовані фізичні навантаження повинні входити до складу програм відновлення і кардіореабілітації пацієнтів із серцево-судинними захворюваннями. Методика скандинавської ходьби і дозованої ходьби в комплексних реабілітаційних програмах впливатиме на позитивну динаміку клінічної картини захворювання, функціональний стан серцево-судинної і дихальної систем, показники якості життя і підвищення толерантності до фізичних навантажень.

Список використаних джерел:

1. Kocur P., Wilk M. Nordic Walking – a new form of exercise in rehabilitation. *Medical Rehabilitation*. 2006. № 10 (2). Р. 1-8.
2. Баранова Л. С., Поляков С. Д., Перевозчикова Е. П. Скандинавська ходьба один із видів рухової активності. *Сучасні тенденції розвитку науки і освіти: матеріали Всеукр. наук.-практ. інтерн.-конф. Ніжин, 2021. С. 355-358.*

3. Vehí C., Falces C., Sarlat M. À., Gonzalo A., Andrea R., Sitges M. Nordic walking for cardiovascular prevention in patients with ischaemic heart disease or metabolic syndrome. *Medicina Clínica (English Edition)*. 2016. Vol. 147. № 12. P. 537-539.
4. Черепок О. О. Дозування фізичного навантаження в сучасних кардіореабілітаційних програмах. *International Academy Journal. Web of Scholar*. Запоріжжя, 2018. Вип. 7 (25). С. 6-9.

Отримано: 14.04.2025

Наталія ТОМУСЯК

здобувачка другого рівня вищої освіти

1 року навчання спеціальності 017 Фізична культура і спорт

(Тренер з видів спорту)

Науковий керівник: **Микола ПРОЗАР**

кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ВИКЛИКИ

У статті досліджується вплив війни на систему фізичної культури і спорту в Україні, визначення основних викликів, з якими стикається сфера, а також окреслення перспективних напрямів розвитку

Ключові слова: спортивна інфраструктура, спорт, фізична культура, фінансова підтримка.

Постановка проблеми. Україна з 2022 року і до сьогодні перебуває у фазі повномасштабної війни. Війна суттєво вплинула на всі сфери суспільного життя, зокрема на фізичну культуру і спорт. За цей період зазнали руйнувань багато спортивних об'єктів: спортивні майданчики, футбольні поля, спортивні бази, рекреаційні зони, ДЮСШ, матеріально-технічні бази закладів вищої освіти, які готують фахівців за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт. За даними проведених досліджень, на території України постраждало більше 320 спортивних об'єктів, з них 87 зруйновано повністю або знищено частково [1]. Окрім цього й надалі відбувається вимушене переселення спортсменів і тренерів, їх виїзд за кордон, перебування представників сфери у лавах ЗСУ, економічні труднощі та психологічні наслідки воєнних дій створили серйозні виклики для розвитку фізичної культури та спорту. Водночас спорт залишається важливим чинником підтримки фізичного та психічного здоров'я населення, національної єдності та міжнародного іміджу країни.

Мета та завдання дослідження – аналіз впливу війни на систему фізичної культури і спорту в Україні, визначення основних викликів, з якими стикається сфера, а також окреслення перспективних напрямів розвитку.

Методи дослідження: під час дослідження використовували загальнонаукові методи: аналіз, синтез, узагальнення, систематизацію, порівняння.

Обговорення результатів дослідження. Незважаючи на зазначені виклики, Міністерство молоді та спорту України, Комітет з фізичного виховання та спорту МОН України, його філії в обласних центрах продовжують працювати в напрямку відновлення та розвитку сфери.

Аналізуючи звіт Міністерства молоді та спорту України про надходження та використання коштів із загального фонду, сформулювали таку статистику:

- на керівництво та управління у сфері молоді та спорту затверджено на звітний період (2024 рік) 80414800,00 грн – витрачено 74628830,32 грн (<https://surl.li/nyoppt>);
- на наукову та науково-технічну діяльність у сфері розвитку фізичної культури та спорту затверджено на звітний період (2024 рік) 7410300,00 грн – витрачено 7157568,76 грн (<https://surl.li/gjkdie>);
- на здійснення заходів державної молодіжної політики та утвердження української національної та громадянської ідентичності затверджено на звітний період (2024 рік) 31095542,00 грн – витрачено 28281699,35 грн (<https://surl.li/oywnoq>);
- на розвиток спорту серед осіб з інвалідністю та їх фізкультурно-спортивну реабілітацію затверджено на звітний період (2024 рік) 690163300,00 грн – витрачено 610895477,25 грн (<https://surl.li/ftgspk>);
- підготовку і участь національних збірних команд в Паралімпійських і Дефлімпійських іграх затверджено на звітний період (2024 рік) 1091346800,00 грн – витрачено 271877875,80 грн (<https://surl.li/rjdlkf>);
- на розвиток фізичної культури, спорту вищих досягнень та резервного спорту затверджено на звітний період (2024 рік) 2893211400,00 грн – витрачено 2418670129,03 грн (<https://surl.li/rhgjel>);
- на фінансову підтримку громадських об'єднань фізкультурно-спортивного спрямування затверджено на звітний період (2024 рік) 87524300,00 грн – витрачено 1380332,14 грн (<https://surl.li/xmeogn>);
- на підготовку і участь національних збірних команд України в міжнародних змаганнях, що проводять Міжнародний, Європейський олімпійські комітети, включаючи Олімпійські ігри, та Всесвітніх іграх затверджено на звітний період (2024 рік) 431978200,00 грн – витрачено 413278544,6 грн (<https://surl.li/yrgumn>);
- на розвиток спортивної медицини затверджено на звітний період (2024 рік) 33678100,00 грн – витрачено 29927259,72 грн (<https://surl.li/gviwof>);
- на субвенцію з державного бюджету місцевим бюджетам на виконання окремих заходів з реалізації соціального проєкту «Активні парки – локації здорової України» затверджено на звітний період (2024 рік) 54000000,00 грн – витрачено 39272700,00 грн (<https://surl.li/wtovzq>) [3].

Як бачимо, основні напрямки сфери фінансуються стабільно, найбільше фінансування відбувалось в напрямку розвитку фізичної культури, спорту вищих досягнень та резервного спорту.

Відповідно до Стратегічного плану діяльності Міністерства молоді та спорту України на 2023-2025 роки, основними цілями діяльності сфери в умовах війни є:

- утвердження української національної та громадянської ідентичності на основі суспільно-державних (національних) цінностей України, формування оборонної свідомості, громадянської стійкості, соціальної активності та відповідальності в українців;
- створення та розвиток системи підготовки фахівців у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності за напрямками національно-патріотичного, військово-патріотичного виховання та громадянської освіти;

- створення умов для реінтеграції, адаптації, соціалізації та розвитку молодих осіб, які належать до різних груп, та їхньої участі у відновленні країни;
- регулярне та свідоме заняття українцями фізичною культурою і спортом;
- Україна – спортивна держава, що належить до групи передових країн, де створено умови та можливості для ефективної підготовки спортсменів світового рівня, визначено важливість орієнтації на олімпійські, неолімпійські види спорту та види спорту осіб з інвалідністю;
- доступність для кожної людини, зокрема осіб з інвалідністю, розгалуженої мережі молодіжної та спортивної інфраструктури світового рівня [5].

Саме на ці основні цілі та напрямки спрямована наразі діяльність виконавчої влади зі сфери фізичної культури і спорту.

Окрім цього також реалізуються різноманітні проєкти як міжнародного фінансування, так і вітчизняного. У проєкті Плану відновлення України, зокрема у матеріалах робочої групи «Молодь та спорт» на період з січня 2026 по грудень 2032 року визначені завдання, які стосуються комплексного відновлення та оснащення «...не менше ніж 50% пошкоджених та зруйнованих об'єктів спортивної інфраструктури, відновлення та оснащення, розбудова та модернізація не менше чотирьох баз олімпійської, паралімпійської та дефлімпійської підготовки» [4, с. 45].

Також наразі реалізуються програми Президента України «25 спортивних магнітів» і «Реконструкція 18 спортивних інтернатів та 100 ДЮСШ» з урахуванням вимог щодо безбар'єрності і доступності осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення до кожного окремого об'єкта [2].

Для успішного відновлення спортивної інфраструктури вкрай важлива міжнародна співпраця. Український уряд активно взаємодіє з міжнародними організаціями, фондами та приватними донорами, які надають як фінансову, так і технічну підтримку. Значну роль у реконструкції спортивних об'єктів відіграє допомога від Європейського Союзу, ООН та інших міжнародних структур. Завдяки цій підтримці вдалося не лише відбудувати частину зруйнованих споруд, а й модернізувати їх, створивши сучасніші та комфортніші умови для занять спортом.

Також важливим чинником є участь приватного сектору. Чимало компаній і меценатів долучаються до фінансування відновлення спортивних об'єктів або забезпечують їх необхідним обладнанням. Спільними зусиллями держава, міжнародні партнери та бізнес сприяють розвитку спортивної інфраструктури, що є важливим кроком на шляху до відновлення України.

В контексті розвитку сфери фізичної культури і спорту в Україні під час війни важливо також наголосити на низці перспективних напрямків:

- залучені IT-компаній до цифровізації спорту вищих досягнень;
- приєднання відомих спортивних клінік міжнародного рівня, які займатимуться обстеженням і лікуванням спортсменів, організовуватимуть освітні заходи та надаватимуть консультації для медичних фахівців федерацій;
- укладання контрактів зі спортивними брендами, щоб проводити маркетингові кампанії, зокрема для популяризації дитячих і юнацьких змагань.

Також варто зазначити про безперервне проведення різноманітних спортивних заходів, які популяризують фізичну культуру і спорт серед різних верств населення. Наприклад, програма «Пліч-о-пліч» за підтримки Президента України реалізується серед учнівської та сту-

дентської молоді уже другий рік поспіль. Продовжують проводитись та фінансуватись різноманітні чемпіонати, кубки, ліги, універсіади, спортивні заходи для ветеранів війни та осіб з інвалідністю тощо.

Висновки. Війна в Україні з 2022 року суттєво вплинула на сферу фізичної культури та спорту, спричинивши значні руйнування спортивної інфраструктури, вимушене переселення спортсменів і тренерів, економічні труднощі та психологічні виклики. Незважаючи на це, держава, міжнародні партнери та приватний сектор активно працюють над відновленням і розвитком цієї сфери.

Фінансування фізичної культури і спорту продовжується, що дозволяє підтримувати національні збірні, проводити спортивні заходи, розвивати спорт осіб з інвалідністю та реалізовувати державні ініціативи. Основний акцент робиться на зміцненні національної ідентичності через спорт, реабілітації військових та ветеранів, а також популяризації фізичної активності серед населення.

Ключовими перспективними напрямками розвитку фізичної культури і спорту наразі є:

- залучення ІТ-компаній до цифровізації спортивної сфери;
- міжнародне партнерство у сфері спортивної медицини;
- співпраця з відомими спортивними брендами для підтримки дитячого та юнацького спорту;
- проведення масових спортивних заходів для популяризації фізичної культури;
- відновлення та побудова нової загальнодоступної спортивної інфраструктури.

Список використаних джерел:

1. Бондарець Є. М. Вплив війни на розвиток українського спорту. 2023. URL: <https://surl.li/dhsfvy> (дата звернення 05.02.2025)
2. Гонтарук О. Стан та підготовка фахівців з фізичної культури і спорту в умовах війни. *Physical culture sports and health of the nation*, 2024. № 18 (37). С. 266-278.
3. Звіти Міністерства молоді та спорту України про надходження та використання коштів загального фонду за 2024 рік. URL: <https://surl.li/zsxwgc> (дата звернення 05.02.2025)
4. Проєкт Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Молодь та спорт». URL: <https://surl.li/tdgyvi> (дата звернення 05.02.2025)
5. Стратегічний план діяльності Міністерства молоді та спорту України на 2023-2025 роки. URL: <https://surl.li/setxag> (дата звернення 05.02.2025)

Отримано: 14.04.2025

ЗМІСТ

Секція ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ

БОДНАРУК Вікторія

Методичні засади використання наочних матеріалів і відеоуроків у формуванні комунікативної компетентності учнів на уроках англійської мови	3
--	---

ЗУБАЛЬ Валерія

Проблеми соціальної і гендерної ідентичності в романі Тоні Моррісон «Найблакитніше око»	5
--	---

КАЩУК Андрій

Політкоректність як складник політичного дискурсу	7
---	---

СИРОТЮК Катерина

Робота з піснею на уроках німецької мови.....	10
---	----

ХМІЛЬ Діана

Потенціал уроку німецької мови для реалізації наскрізних компетентностей здобувачів освіти.....	12
--	----

Секція ІСТОРІЇ

АВГУСТІНОВА Ангеліна

Поняття, підстави та умови настання матеріальної відповідальності за трудовим правом України	15
---	----

БОРЩ Максим

Сучасні підходи до використання ігрових методів в позакласній роботі з історії.....	18
---	----

ЄВСЄЄВ Юрій

Боротьба УПА на Хмельниччині з радянським режимом на завершальному етапі Другої світової війни	20
---	----

КЛІМЕНКО Володимир

Сутність політичної опозиції в сучасній науці	22
---	----

МАХОВСЬКИЙ Тарас

Історія повсякдення у шкільних інтегрованих курсах: сучасність та перспективи	25
--	----

МОРОЗ Юлія

Створення українських шкіл у Західній Волині в роки Першої світової війни.....	28
---	----

Секція МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН

ЗАСЛОЦЬКИЙ Олексій

Розвиток інтелектуальних здібностей учнів старшої школи на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво» засобами інноваційних технологій	31
--	----

ЛЕХМАН Анна

Основні закономірності композиції в образотворчому мистецтві	34
--	----

МОРОЗОВ Святослав

Метафоричні підвалини орнаментальних мотивів Трипілля	36
---	----

ШТИФЛЮК Вікторія

Музичне мистецтво як засіб виховання патріотичних почуттів учнівської молоді	38
--	----

Секція ПЕДАГОГІКИ, ПОЧАТКОВОЇ ТА ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

КИСЛА Катерина

Кулінарія як засіб формування логіко-математичної компетентності дітей старшого дошкільного віку	41
--	----

КЛІЩ Юлія

Практичні аспекти впровадження соціально-емоційного навчання в освітній процес початкової школи	44
---	----

КУЧИНСЬКА Ліна

Формування орфографічної грамотності молодших школярів в умовах НУШ	46
---	----

ЛЯНГА Віталіна

Роль керівника у створенні партнерського середовища	48
---	----

СЛИВА Вікторія

Ігрові методи навчання на уроках біології: ефективність та практичне застосування	51
---	----

ЧАЛИЙ Дмитро

Використання ігор-фантазувань як ефективна умова розвитку граматично правильного мовлення дошкільників	54
--	----

Секція ПРИРОДНИЧО-ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

БІРІХ Олександра

Представники ряду дятлоподібні <i>Piciformes</i> на території Смотрицького каньйону	56
---	----

БУДЕРАЦЬКИЙ Микола

Біомоніторинг атмосферного забруднення за реакцією пилку рослин-індикаторів	58
---	----

ГРОСУЛЯК Марія

Використання цифрових технологій в маркетинговій діяльності	60
---	----

ДАНИЛЮК Вадим

Управління конкурентоспроможністю підприємства в умовах війни на прикладі ТОВ «Епіцентр К»	63
--	----

ДАНЧУК Олександра

Попередня інформація про видовий склад зимової орнітофауни Малісєвського парку 65

ДУДЧЕНКО Роман

Тревел-блогінг як інструмент просування туристичних
дестинацій: сучасні тренди та ефективні стратегії 67

ЛІСОВА Юлія

Роль тайм-менеджменту в забезпеченні ефективної діяльності підприємства 70

ПЕТРУК Владислав

Аналіз рейтингового оцінювання розвитку інноваційної діяльності в Україні 73

РОМАНЧУК Олеся

Методика організації та проведення позакласних і позаурочних заходів з географії 75

СКІРИН Тарас

Соціальна відповідальність бізнесу в умовах сталого розвитку 78

Секція СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ, ПСИХОЛОГІЇ І СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

БОГДАН Марія

Особливості психоемоційної підтримки дітей
з особливими освітніми потребами в умовах воєнного стану 81

ВАСИЛИК Неля

Готовність батьків дітей з особливими освітніми
потребами до партнерської взаємодії з фахівцями 83

ДОРОФЕЙ Луїза

Психологічні особливості розвитку творчого
мислення учнів у процесі вивчення англійської мови 85

КЛИМ Христина

Методи роботи з тривогою і страхом у дітей
з інтелектуальними порушеннями в умовах війни 88

КОТОВИЧ Вікторія

Сутність емоційного інтелекту та його компонентів 89

КОЧЕВА Єлизавета

Зорова пам'ять у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення 92

ОСАДЧА Анна

Логічне мислення у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення 94

ПАНЧУК Софія

Професійно-особистісні компетенції в формуванні
особистості при вивченні іноземної мови 96

ПЛАТ Віталіна

Роль батьків у забезпеченні психологічного благополуччя дітей
з особливими освітніми потребами в умовах воєнного стану 98

УСАТА Анастасія

Зорове сприймання у дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення 100

ЩЕКАНЬ Юлія

Психологічні чинники мовної тривожності та стратегії її подолання..... 102

ЮРША Дарія

Розвиток творчого мислення у дітей першого класу з порушеннями мовлення..... 105

Секція УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЖУРНАЛІСТИКИ**ВАСИЛИНЧУК Катерина**

Роман Анастасії Левкової «За перекопом є земля»

як специфічне явище в сучасному літературному просторі 108

ГУСАР Мирослава

Павло Житецький про мову і стиль українських народних дум 110

ДМИТРУК Владислав

Техніки OSINT у журналістському розслідуванні 113

КОВАЛЬЧУК Аліна

Формування життєвих компетентностей учнів під час вивчення загальних

відомостей про мову в 10-11 класах закладів загальної середньої освіти..... 116

КОМПАНІЄЦЬ Вікторія

Поетика української містичної прози у творчості Богдана Лепкого 118

ЛИСИЦЯ Єлизавета

Функціонування молодіжного сленгу в сучасній українській мові..... 120

МИХАЙЛОВА Катерина

Культурна та соціальна роль годонімів 122

СЛЄПЦОВА Ельвіра

Урок-аукціон знань як нестандартна форма роботи

під час навчання української мови в ЗЗСО 124

ШАФРАНОВСЬКА Анастасія

«Перевернутий клас» як модель дистанційного

і змішаного навчання української мови у ЗЗСО 126

Секція ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНИХ НАУК**ІВАНОВИЧ Поліна**

Використання штучних нейромереж для вдосконалення роботи учителя..... 129

КОВАЛЕНКО Дмитро

Створення 3D-моделей за допомогою фотограмметрії дронів..... 131

КОВАЛЬСЬКИЙ Микола

Гурток з робототехніки в структурі позакласної роботи вчителя фізики 134

КОСІНОВ Михайло

Особливості написання автоматизованих тестів за допомогою Playwright..... 137

СОБАЧИНСЬКА Анна

Мобільна платформа для індивідуального навчального плану здобувача вищої освіти..... 140

ТОМІЧ Стефан

Розв'язування рівнянь третього степеня за допомогою формули Кардано 143

Секція ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ, СПОРТУ І ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ**ВЕЗНІЮК Максим**

Формування у здобувачів вищої освіти умінь
самостійно займатися фізичними вправами..... 147

ОСТРОВСЬКИЙ Олександр, ГРУБЕЛЯС Діана

Заняття силової спрямованості в структурі
оздоровчих тренувань здобувачів вищої освіти 149

СВАРИЧЕВСЬКА Христина

Фізична терапія дітей зі сколіотичною хворобою 151

СНІГУР Юлія, МОСЕНЗ Юрій

Скандинавська ходьба як складова фізичної терапії
при захворюваннях серцево-судинної системи 154

ТОМУСЯК Наталія

Фізична культура і спорт в умовах війни: перспективи та виклики 156

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ЗБІРНИК
НАУКОВИХ ПРАЦЬ
СТУДЕНТІВ ТА МАГІСТРАНТІВ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА

Випуск 19

Електронне видання

Підписано 09.05.2025. Гарнітура "Таймс".
Об'єм даних 7,61. Мб. Обл.-вид. арк. 12,1. Зам. № 1173.

Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка,
вул. Огієнка, 61, м. Кам'янець-Подільський, 32300.

Свідоцтво серії ДК № 3382 від 05.02.2009 р.

Виготовлено в Кам'янець-Подільському національному
університеті імені Івана Огієнка,
вул. Огієнка, 61, м. Кам'янець-Подільський, 32300.